

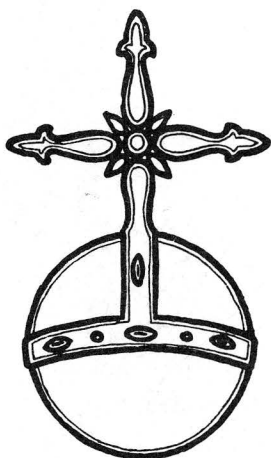
SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

MED STÖD AV K. VITT. HIST. O. ANT. AKAD.

UTGIVET AV SIGURD CURMAN

OCH JOHNNY ROOSVAL

UPPLAND

BAND I HÄFTE 2.

DANDERYDS SKEPPSLAG

ÖSTRA OCH VÄSTRA DELEN

AV

SVEN BRANDEL

KYRKOR
I
DANDERYDS SKEPPSLAG
KONSTHISTORISKT INVENTARIUM
SENARE DELEN

AV
SVEN BRANDEL

Ö. RYDS TAVELSAMLING AV
TORD O:SON NORDBERG

MED STÖD AV KUNGL. VITT.
HIST. OCH ANT. AKADEMIEN
UTGIVET AV S. CURMAN
OCH J. ROOSVAL

SVENSKA BOKHANDELSCENTRALEN A.B.
STOCKHOLM

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM 1928

FÖRKORTNINGAR ANVÄNDA I DETTA HÄFTE.

- AFRITNINGAR = Afristningar af Kyrkor och Kyrko-vapen i Upland. 2 bd. Manuskript i Kgl. Bibl., Sthlm; märkt F 1 3:a och b. Teckningarna utförda åren 1680—1685 av Antikvitetskollegiets tecknare Johan Leitz och Petrus Helgonius.
- ANTIKVITETSBOKEN = Danderyds och Lidinö Antikvitetsbok 1772.
- A. T. A. = Antikvariskt-topografiska arkivet, omfattande en avbildningssamling och en skriftsamling. Förvaras i Statens Historiska Museum. Sthlm.
- DIPL. SVEC. = Diplomatarium Suecanum, collegit et edidit J. G. Liljegren, B. E. Hildebrand 1829—1865.
- K. B. = Kgl. Biblioteket i Stockholm.
- PERINGSKIÖLD, Monumenta = Monumenta Sueo-Gothorum antiqua et recentia — Minningsmärken, gamla och nyare, uthi vårt Nordiske Attlant, Swea och Götha Riket. 10 bd. Manuskript i Kgl. Bibl. i Sthlm, märkt Fh, 1—10.
- SOCKNE-SKRIFWARE = Sockne-Skrifware eller Swenske Rese-Samlingar. Manuskript i Kgl. Bibl. i Sthlm, författat av Daniel Tilas, 1751—1764.
- LUNDSTRÖM = Hist. beskrivning över Solna kyrka 1808 i Kgl. Vitt. Hist. o. Ant. Akad:s arkiv.
- Sv. F. T. = Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift. 1870—1905.
- U. B. = Uppsala Universitetsbibliotek.
- U. F. T. = Upplands Fornminnesföreningens Tidskrift. 1871 o. följ.
- UPLANDIA SACRA = 5 bd manuskript i Kgl. Vitt. Hist. o. Ant. Akad:s arkiv innehållande avbildningar och beskrivningar av Upplands kyrkor, upprättade på latin av Eric Ihrfors 1894—1899.
- Ö. I. Ä. = Överintendentsämbetet i Stockholm.

I förening med måttuppgift: B = bredd; D = diameter; H = höjd; L = längd.

Foto i A. T. A.

Fig. 202. Solna kyrka från nordost omkr. år 1872.

Aussenansicht von Nordosten vor dem Jahre 1872.

SOLNA KYRKA.

UPPLAND, STOCKHOLMS LÄN, DANDERYDS SKEPPSLAG

UPPSALA ÄRKESTIFT, ROSLAGS ÖSTRA KONTRAKT.

Tryckta källor: DIPL. SUEC. i III, s. 428, n:r 2218 omtalas biskopsvisitation år 1303 i ecclesia de Solnö; vidare nämnes ecclesia de Solnö i samband med sexårsgården år 1314 i III, s. 148, n:r 1946; Sollnö nämnes 1337 i IV, s. 558, n:r 3295. — AMBROSIANI, S., i Sv. F. T. 1903: De Uppl. rundkyrkorna. — BJÖRNSTRÖM, J. V., i Förr och Nu, 1873: Hist. beskr. öfver Solna kyrka. — EEN, T. G.: De templo Solna, gr. disp. 1827. — FRÖLÉN, H. F.: Nordens befästa Rundkyrkor, 1911, II, s. 131. — HILDEBRAND, H., i Sv. F. T. 1893: Rundkyrkorna i Sverige, s. 239 samt i Sv. Medeltid, III, s. 180. — JANSE, O., i UPPLAND I:4. — KJELLBERG och ÅSTRÖM: Märkliga svenska kyrkor 1873. —

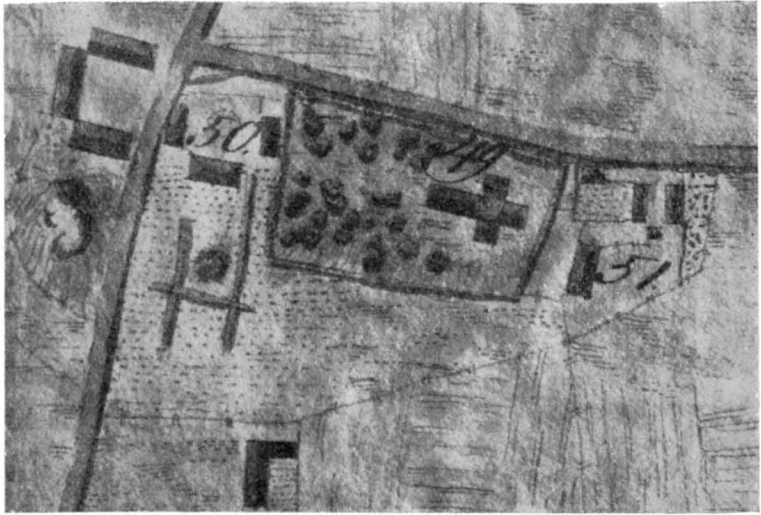

Fig. 203. Solna kyrkogård. Detalj av karta fr. år 1701 i lantmäteristyrelsens arkiv. — 50 = prästgården, 51 = kapellansgården.

Der Friedhof. Ausschnitt einer Karte von 1701. 50 = Pfarrhof, 51 = Amtswohnung des Kaplans.

KLINGSPOR, C. A., i U. F. T. IV, s. 50. — MANDELGREN: *Monuments Scandinaves du Moyen Age*, Paris 1855—62. — RÜDLING, J.: *Thet i flor stående Stockholm II*, s. 643, 1740. — SYLWAN, O., i *ANT. TIDSKR. XIV:1*: Kyrkomålningar i Uppland.

Handskrivna källor och avbildningssamlingar: PERINGSKIÖLD, K. B.: *MONUMENTA III* f. 263 ff., beskrivn. av inskriftstavla ovan västportalen, anteckn. om klockinskrift. — SOCKNE-SKRIFWARE. — A. T. A.: LUNDSTRÖM, J. (kyrkoherde i Solna), *Historisk beskrivn. öfver Solna kyrka 1808*. — *UPLANDIA SACRA, Pars Sec.*, I, s. 308, beskr. av kyrkan och inv., plan och tecknad ext. fr. S. av kyrkan, gravstenar å kyrkogården. — *Hist. Beskr. öfver Solna kyrka 1873* av BJÖRNSTRÖM, J. V. (kyrkoherde i Solna), 1829 års inv. — Ett antal foto, ext. och int. av kyrkan; 5 teckn. av detaljpartier av rundkyrkan; plan av kyrkan av Sörling — B. ST.: 2 bl. uppm., plan och längdsekt. av Agi Lindegren 1891; 1 bl. ritn. till inre dekorerings av Agi Lindegren 1892; 3 bl. ritn. till ny orgel och läktare av Agi Lindegren, stadf. gn. Kgl. brev $23/7$ 1892; ett antal fotos, ext. och int. av kyrkan. Förslag till restaurering, 6 bl. ritningar, E. Fant, stadf. 1928.

Kyrkans arkivalier: I landsarkivet i Uppsala: Konsthistoriskt intressanta uppgifter förekomma i A. 1, innehållande kyrkoh. N. Rudbecks förteckning 1670 på gåvor från herrskapet i församl. samt kyrkoräkningar 1670—1677; A 2 inneh. inv. 1695 och 1709 med tillägg, kyrkoräkn. 1695—1709, stämmoprot. 1697—1707, 1748—1778, förteckn. å gravar i kyrkan och å kyrkogården; D 1 kyrkoräkn. 1750—1752; D 2 1709—1736; D 3 1770—1792. Arkivalierna från 1800-talet förvaras i kyrkans arkiv i prästgården.

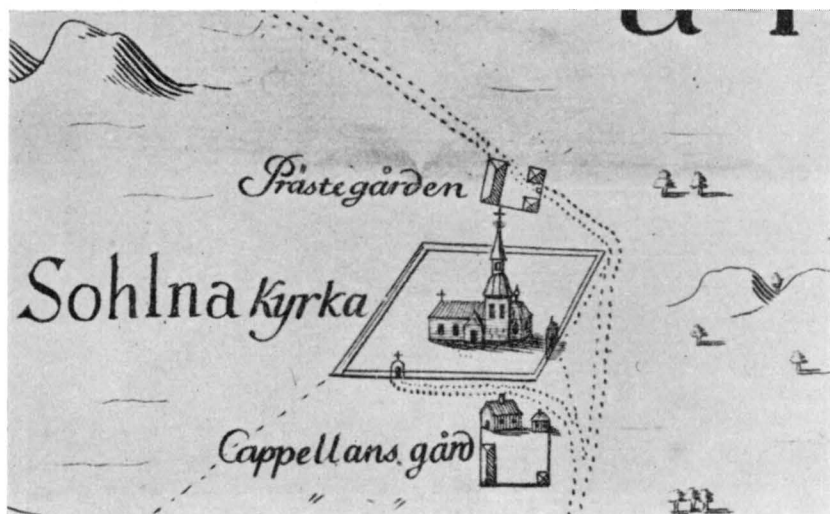

Fig. 204. Solna kyrkogård. Detalj av Tillei karta.
Der Friedhof 1733.

Huvuddata i församlingens historia.

Solna socken omnämnes år 1303 i samband med biskopsvisitation och kallas då Solnö, senare även Sollnö men benämnes redan på 1400-talet Solna. År 1446 tvistade konung Christoffer med ärkebiskopen om patronatsrätten till kyrkan, vilken då kallas S. Jacobi och S. Martini kapell. (Se s. 232 om S. Martins-bild, Solna.) Efter reformationen var församlingen i så gott som oavbruten följd antingen regalt eller patronellt pastorat med konungen som patronus i egenskap av ägare till Ulriksdal och Karlberg. Socknen omfattade under tidigare medeltid även stora delar av de områden, å vilka senare Stockholms stad framvuxit. Ännu efter reformationen räknades större delen av malmerna och Kungsholmen, då kallat Munkelägret, till densamma, som sålunda är moderförsamling till de flesta av Stockholmskyrkorna. År 1529 lades Solna av Gustaf Vasa genom brev den 30 juli till S. Nicolai församling¹. Genom drottning Kristinas privilegiebrev den 23 maj 1636 avsöndrades Solna jämte Munkelägret från S. Nicolai och blev åter självständig församling men lades 1671 till Kungsholmens nybildade församling såsom annex. År 1800 blev Solna ånyo egen församling.

¹ Jfr: SVERIGES KYRKOR, Stockholms kyrkor, B. III, h. I, s. 6.

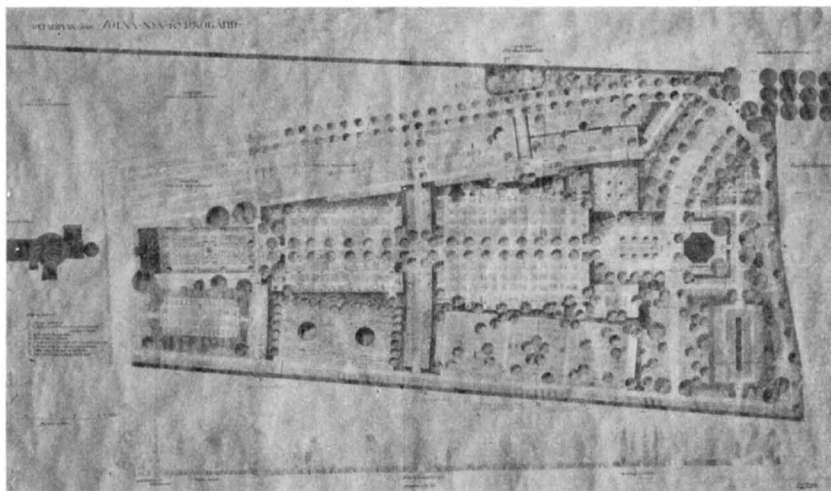

Fig. 205. Solna kyrka. Förslag till ordnande av kyrkogårdsutvidgning 1920.
Av Ester Clason.

Vorgeschlagene Erweiterung des Friedhofs 1920, von Ester Clason.

Kyrkogård, klockstapel och gravkapell.

LÄGE

Den Solna omgivande kyrkogården utbreder sig på det relativt smala näset mellan Brunns- och Bällstaviken. Ett stycke söderut lyfter sig den höjd, från vilken den sydligaste delen av Brunkebergssåsen utgår. Säkerligen har under tidig medeltid kyrkogården varit omfluten av vatten — möjligen härav namnet Solnö.

NUVARANDE KYRKOGRÅRD

Den nuvarande kyrkogården upptar ett i stort sett rektangulärt område med största utsträckning i öster och väster (se plan fig. 205). Den begränsas mot väster och sydväst av bogårdsmurar av gråsten i kallmur, eljest av staket och häckar. Huvudingångar finnas i nordost och i väster, den senare med smidesjärnsgrindar mellan putsade stolpar av tegel enl. ritn. av E. Fant 1928. Den har dessutom en grind i söder och på västsidan en genomgång till prästgårdens trädgård med gjutjärnsgrindar mellan putsade tegelstolpar. Av den vidsträckta kyrkogården har hela området öster om den stenvmur, som går fram strax öster om kyrkan, tillagts efter 1920. Plan till den nya kyrkogårdens ordnande, så som fig. 205 visar, har uppgjorts av trädgårdsarkitekten Ester Clason år 1920.

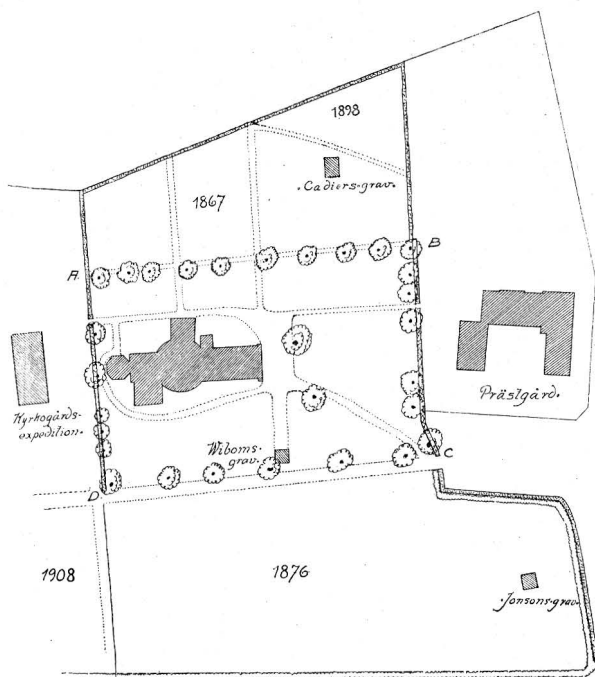

Fig. 206. Solna kyrka. Kyrkogårdsplan 1920.

Plan des Friedhofs 1920.

Kyrkogården var ännu 1701 mycket liten och synes enligt en karta¹ (fig. 203) av detta år till stor del ha legat norr och väster om kyrkan, säkerligen enär marken på södra sidan i äldre tider varit mycket sank.

Omkring 1701 har kyrkogården omgärdats med mur och troligen utvidgats åt söder. Detta år omtalas nämligen utgifter till »gesellen Hans», som timrade bogårdsportarna, brädbeslog och tjärade bogårdsmuren.² Muren har alltså haft brädtak och varit försedd med stegluckor, vilka även äro antydda på norra och södra sidan å Tillei karta av 1733 (fig. 204), som visar den utsträckning kyrkogården detta år och troligen sedan åren efter 1701 ägde. (Observera att å kartan är kyrkan felaktigt lagd i norr och söder istället för öster och väster. Kyrkan bör å teckningen vridas, så att långhuset riktas mot präst-

ÄLDSTA
KYRKO-
GÅRD
OCH KYRKO-
GÅRDEN ÅR
1701
UTVIDGNING
1701

¹ Karta i Lantmäteristyrelsen, H. 184/25 och karta i Stockholms Stads arkiv, av A. Wijkman 1702.

² År 1772 intyga de gamla i församlingen, att de erinra sig, att drottning Ulrika Eleonora på egen kostnad låtit bygga muren.

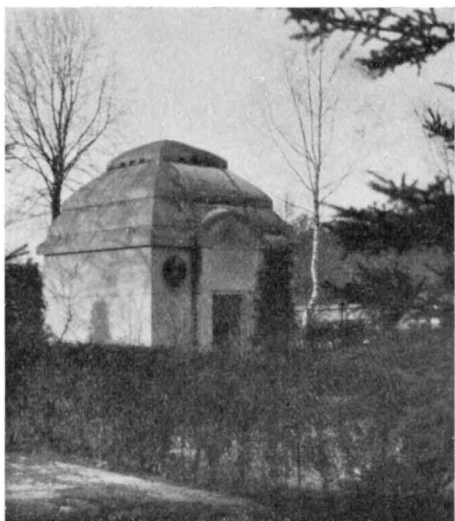

Foto: S. Brandel, 1920.

Fig. 207. Solna kyrkogård. Axel Johnsons gravkapell, uppfört 1909.

Der Friedhof. Begräbniskapell, gebaut 1909.

gården och gravkoret mot kapelansgården.) År 1773 bräddeslogs muren ånyo. Bräddtaket rödfärgades. 1733 års kyrkogård har å plan (fig. 206) utmärkts med bokstäverna A. B. C. D. Dess västra och östra bogårdsmur kvarstår ännu. I norr begränsas den av den nuvarande vägen genom kyrkogården och av en rad gamla träd, vilka torde ha planterats 1751, då trädgårdsmästaren And. Wigersten från Carlberg planterade tolv askar och en lönn på kyrkogården. Den östra stegluckan kvarstår ännu (se fig. 220), ehuru ombyggd, den

UTVIDGNING 1865—1920 norra revs 1806. Åren 1865—67 förstörades kyrkogården åt söder, varvid östra och västra murarna förlängdes mot söder och den södra flyttades. Då kyrkogården under det sista halvseket varit en synnerligen eftersträvd begravningsplats för även icke sockenbor, har kyrkogården under denna tid ett flertal gånger blivit utvidgad. Åren 1876—1877 vidgades kyrkogården åt norr, 1898 tillades det sydvästra hörnet. Genom ytterligare utvidgningar 1908, 1919 och 1920 har kyrkogården fått det omfång, som framgår av fig. 205.

KLOCK-
STAPEL

Till kyrkan har säkerligen redan mycket tidigt hört en klockstapel, om vilken dock intet är känt. Tidigast nämnes en stapel 1696. Denna var då gammal och tarvade reparation. En ny stapel synes ha uppförts år 1701. Då nämnes utbetalningar för stapeln till »byggmästaren enl. dennes accord», samt till »murmästaren, som murat under stapeln, och gesellen Hans, som timrade densamma». Denna stapel fanns kvar ännu 1770. Klockorna flyttades under 1700-talet till kyrkans tornhuv. Om dessa se s. 269.

GRAVKAPELL

Å kyrkogården finnas trenne fristående gravkapell: ett stycke norr om kyrkans västgavel ett av grå, finhuggen granit under plåttak (fig. 208), uppfört omkr. 1850 åt godsägaren Joh. Wibom på Huvudsta, ett söder om västgaveln av putsat tegel under plåttak uppfört 1873 åt R. Cardier, ett av gråröd granit (fig. 207) på norra delen av kyrko-

Foto S. Brandel 1920.

Fig. 208. Solna kyrkogård. J. Wiboms gravkapell.

Der Friedhof. Begräbniskapelle, gebaut um 1850.

gården, uppfört 1909 åt generalkonsul Axel Johnson. — Om de med kyrkan sammanbyggda gravkapellen se s. 205. Om övriga gravmonument se s. 244. Ett bårhus av granit under torvtäckt tak uppfördes år 1926 strax norr om den äldre kyrkogårdens östra ingång.

Kyrkobyggnaden.

Solna kyrkas plan framgår av fig. 210. Den äldsta delen av kyrkan — rundhuset — jämte kor och långhus, vilka tillbyggs i öster och väster, bilda numera det egentliga kyrkorummet, vars samtliga murar till större delen äro uppförda av gråsten. Av tegel är rundhusmurens krön (se fig. 211). Vidare äro södra och norra långhusmurarna utåt beklädda med tegel, med undantag av ett bågformat fält på vardera norra och södra sidan av långhusets västra del. (Tegelformat å långhuset 9×13 — 14×29 cm. Munkförband på östra delen.) Likaså har tegel använts till västgavelns tinnar och kontreforter, till fönster- och portalinfattningar samt till kyrkans valvsystem. — Utvändigt äro de av tegel uppförda murdelarna slammade. För övrigt stå murarnas vackra gråstensytor ohöljda. Å rundhuset bortogs den yttre putsen 1883, dessförinnan var dess mur åtminstone sedan senare hälften av 1700-talet putsad. Den ursprungliga fogstrykningen med kalkbruk ersattes tyvärr 1883 med cementfogning. Någon särskild

PLAN OCH
HUVUD-
SAKLIG UPP-
BYGGNAD

MATERIAL

Foto S. Brandel 1920.

Fig. 209. Solna kyrka från söder.

Aussenansicht von Süden, 1920.

sockel finnes ej. Upptill avslutas murarna överallt sedan 1883 under takfoten av en i puts dragen taklist. — Västgavelns röste krönes av trappformiga tinnar, vilka uppfördes 1872—1873 i samband med värmeledningen (se s. 205). Rökröret från värmekammaren löpte nämligen intill år 1928 upp genom gavelns södra kontrefort, gick vidare längs röstet under tinnarna och utmynnade i den översta tinnen, vilken sålunda tjänstgjorde som skorsten. Västgavelns förutvarande utseende framgår av fig. 227.

FÖNSTER

Ovan västgavelns portal finnes ett cirkelrunt fönster (se fig. 219), vilket år 1928 försågs med en ornamentalt glasmålning komponerad av Oscar Brantberg. Det bekostades av Huvudsta gård. Kyrkorummets övriga åtta fönster ha ungefär samma storlek och form, tilltryckt rundbågig, och äro alla i senare tid förstörade samt sitta ca $2\frac{1}{2}$ m från nuvarande golv. De försågos 1928 med nya karmar och dubbla bågar med spröjsar av trä och bly samt ha ofärgat glas. Den förutvarande fönsterindelningen med diagonalt gående spröjsar förskrev sig från 1800-talets sista fjärdedel. Dessförinnan hadé fönsterbågarna rektangulär, blyinfattad indelning. Korfönstret försågs 1928 med en glasmålning komponerad av Arne Hallén. Målningen är en minnesgård åt J. O. Wallin. Dess innehåll, Jordevandraren och Kristus i himmelsk gestalt, symboliserar Wallin-psalmen 113 v. 1. Medlemmar av familjen Amundson på Stora Frösunda ha bekostat

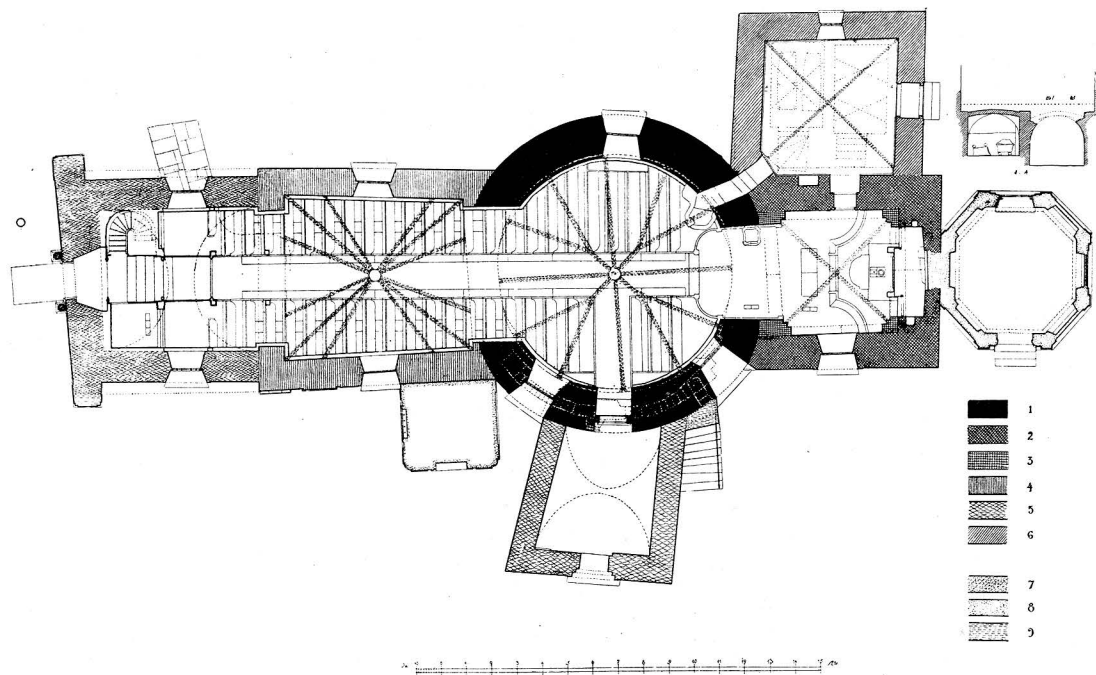

Fig. 210. Solna kyrka. Plan. Uppmätning 1920 av W. Jeftanowitch, justerad 1928 av E. Andréén.
Grundriss.

glasmålningen. Även sydöstra rundhusfönstret erhöll 1928 glasmålning. Denna, som komponerats av Oscar Brantberg, är uppsatt till minnet av Olaus Petri. Den framställer den förlorade sonens hemkomst, symbol för syndabekännelsen. Målningen har bekostats genom insamlade medel.

Rundhusets norra och sydvästra fönster samt korets och långhusets sydfönster sitta på ursprunglig plats men förstörades 1772. Rundhusets sydöstra fönster, som är något smalare än de övriga fönstren, upphöggs 1825, långhusets båda nordfönster 1847. Under det nyssnämnda fönstret återöppnades 1928 en rektangulär nisch, vilken antagligen igenmurats vid fönstrets upptagande. I denna nisch, vilken ursprungligen varit högre, har troligen ett helgonskåp haft sin plats.

PORTALER
OCH
DÖRRAR

Rundhusets ursprungliga sydportal är den nuvarande dörren från vapenhuset. Den rektangulära dörröppningen har dörrposter av sandsten med en granithäll som överliggare och omgives på yttresidan av en ca 40 cm djup, rundbågig nisch. Gångjärnskrokar och bomhål finnas ännu kvar i öppning, som numera saknar dörr. Kyrkorummets nuvarande huvudingång, västportalen, inramas av en ståtlig, oljemålad sandstensomfattning (fig. 225) med Gyllenhielmska och Ribbingska vapnen och årtalet 1637. Portalomfattningen, vilken beställts till Karlbergs slott av riksamiralen Carl Carlsson Gyllenhielm, uppsattes 1674 av Magnus G. de la Gardie (se s. 205), sedan denne blivit ägare av Karlberg. Dörrarna äro av ek och ha vackra ursprungliga beslag och lås. — Dörröppningen mellan kor och sakristia är rundbågig och slutas av en medeltida järnbandsbeslagen ekdörr med smidd dörring prydd med stiliserade djurhuvuden. Från sakristian leder en tegeltrappa genom en korgbågig öppning i rundhusmuren upp till predikstolen. Öppningen tillslutes av en järnbeslagen ekdörr.

GOLV

Golvet i bänkkvarteren utgöres av tegel, ovanpå vilket 1928 lagts golv av furuplank. I gångarna och i koret är golvet lagt med gravhällar och kalksten. Detta golv, som i gångarna ligger 3 steg under vapenhusgolvet, framtogs och justerades 1928 och var förut från och med 1872 dolt av ett brädgolv lagt i samma plan som vapenhusgolvet.

INRE VÄGGAR
OCH VALV

Inre väggytor äro putsade. Såväl rundhus, kor som långhus äro täckta med putsade tegelvalv av olika typer. Den ursprungliga av medeltida målningar prydda putsen framtogs vid kyrkans restaurering 1928. Dessförinnan voro väggar och valv målade med gulgrå

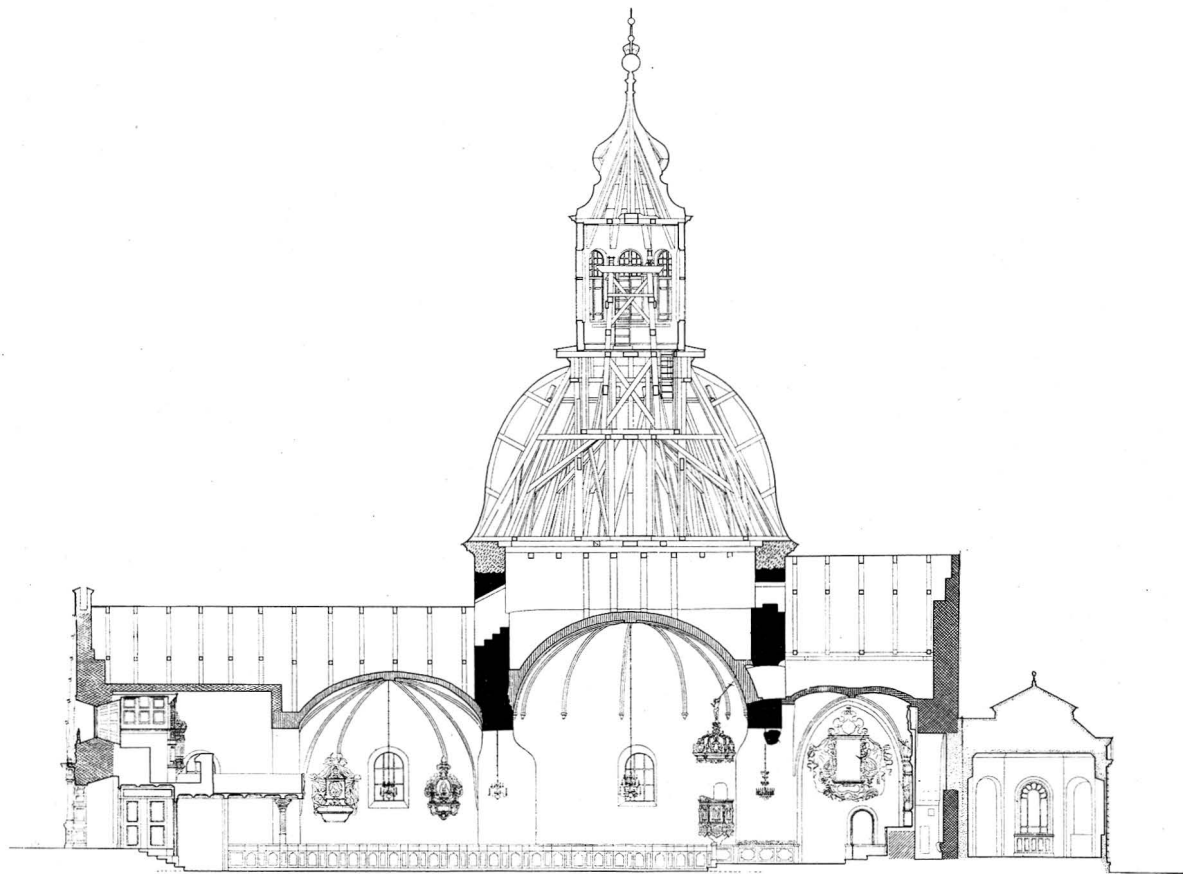

Fig 211. Solna kyrka. Längdskärning. Uppmätning 1920 av W. Jeftanowitch, justerad 1928 av E. Andrén.
Längensnitt.

Fig. 212. Solna kyrka. Trappan i rundhusmuren. Teckning i A. T. A.
Treppe in Kirchenmauer.

oljefärg, med undantag av korvalvet, som var målat i ljusst blått och rundhusvalvet i vitt. Om kalkmålningarna se sid. 206. — Rundhusets väldiga kupolvalv, som ej är ursprungligt, synes icke ha sitt anfang inbilat i muren, — rundhusets diameter är nämligen större över än under valvet. Detta indelas av strålar (se plan fig. 210) med klöverbladsformad genomskärning. Kapporna mellan strålarna äro svagt överhöjda, så att valvet ovanifrån påminner om en jättstor melon. De äro en helsten tjocka och slagna av i ringar ordnade tegel (format 8 à 9 × 14 à 15 × 29 à 30 cm samt enstaka 6,5 × 14 × ? cm.) Strålarna slutade före år 1928 mot konsoler, vilka anbringats där efter 1873. — Koret täckes av ett kryssvalv, vars kupor äro slagna på stick och svagt överhöjda med strålar av samma genomskärning som rundhusets. Valvet bäres av fyra spetsbågiga sköldbågar och dessa av tvåsprängiga väggpelare av tegel. Valvets tegel har små dimensioner 25 à 26 × 6,5 × 14 cm och är endast halvsten tjockt. På översidan slarvigt avstrukna fogar. — Östra delen av långhuset är välvd med ett kupolartat valv (se plan, fig. 210) med överhöjda på stick slagna kupor (tegelformat 28 à 29 × 6,5 à 7 × 14), mellan strålar av triangulär genomskärning, den västra av ett tilltryckt tunnvalv. (Tegel 30 × 9 × 15 och 28,5 × 13 à 13,5 × 7). Båda valven stödjå direkt på murarna utan sköldbågar.

Rundhusets murar, vilka höja sig nära 3 m över kupolvalvets YTTERTAK
hjässa (se skärning fig. 211), uppbära en karnisformad tornhuv, sedan år 1808 klädd med svartplåt, vilken krönes av en hög tambour täckt med lökformigt avslutad huv, vilkens spets bär ett krönt förgyllt klot med ett strålande kors överst. Rundhusets nuvarande huv liksom korets och långhusets sedan 1883 med svartplåt, förut med tegel täckta sadeltak förskriiva sig från åren närmast efter 1723, vilket år såväl den dåvarande tornhuv som kyrkans övriga tak förtärdes ända ned till murarna av eld, förorsakad av åskslag.¹ Den efter branden uppförda huv reparerades 1770, 1771 och 1772, varvid övre delen målades med olja och blyvitt, det undre med olja och rödfärg.

Den år 1723 förstörda tornhuv var uppförd av Magnus Gabriel de la Gardie år 1674. Se nedan s. 203 och ersatte då en troligen från 1500-talet stammande eller möjligen medeltida huv. 1674 års tornhuv, av vilken den nuvarande, med undantag av tambourens lök-

¹ Då långhusets östra och västra del, vilka ha olika bredd, efter branden lades under gemensamt yttertak, tillkommo troligen de bågar (se fig. 218), som gör det möjligt för taklisten att löpa fram i obruten linje längs hela långhusets takfot. Måhända ha dessa bågar tillkommit ändå tidigare.

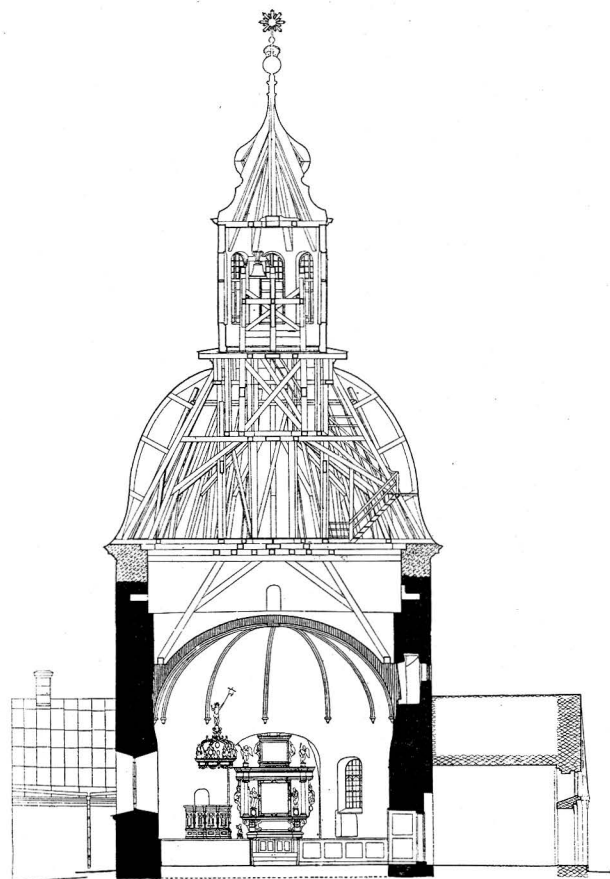

Fig. 213. Solna kyrka. Tvärsektion mot öster. Uppmätning 1920 av W. Jeftanowitch.
Querschnitt gegen Osten.

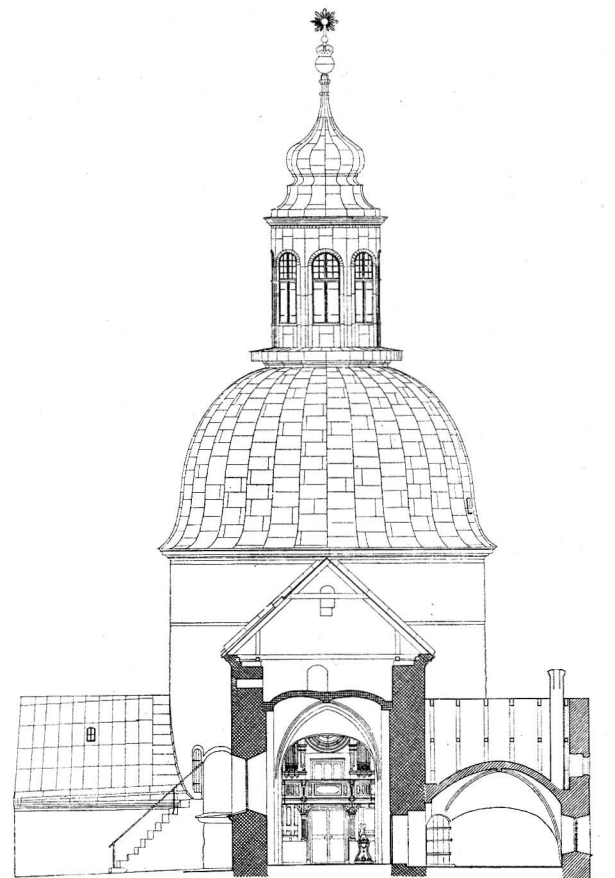

Fig. 214. Solna kyrka. Sektion mot väster. Uppmätning 1920 av W. Jeftanowitch.
Querschnitt gegen Westen.

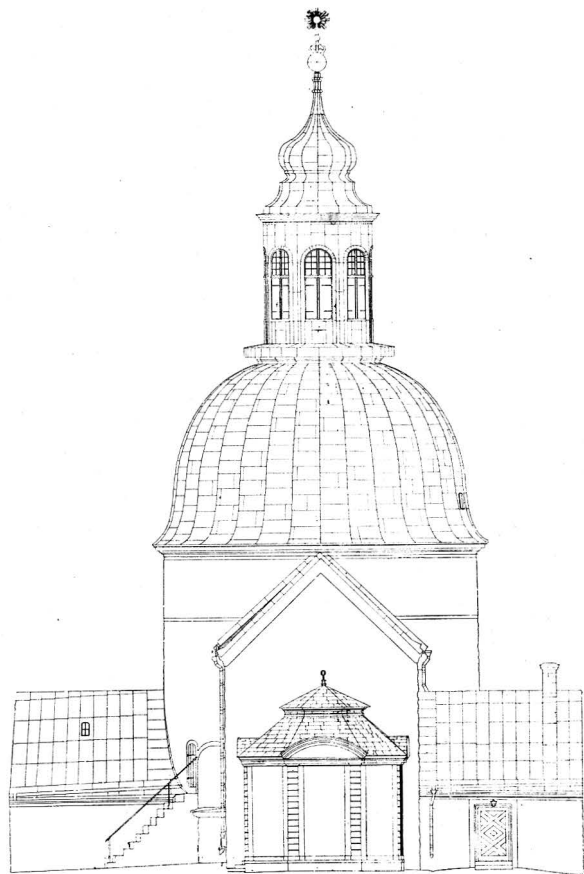

Fig. 215. Solna kyrka. Uppmätning av västfasaden.
Die Westfassade.

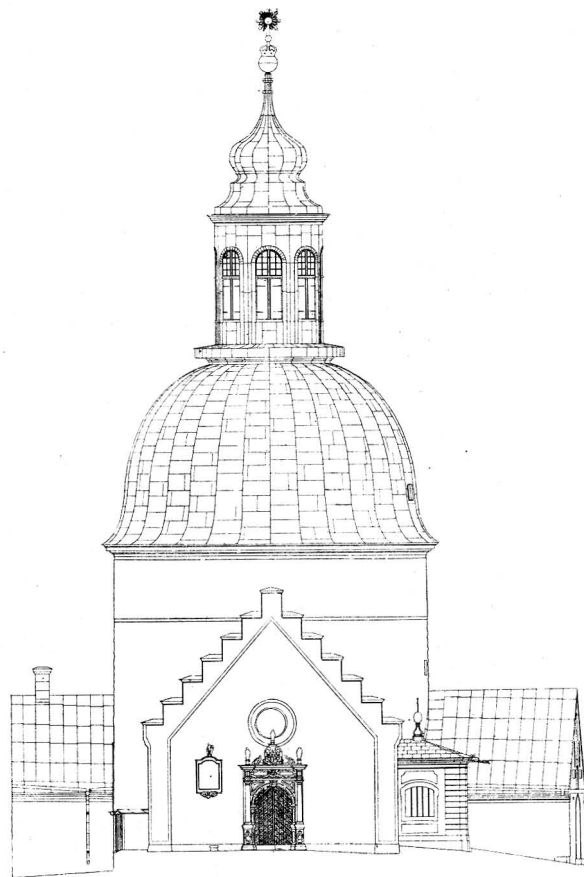

Fig. 216. Solna kyrka. Uppmätning av östfasaden.
Die Ostfassade.

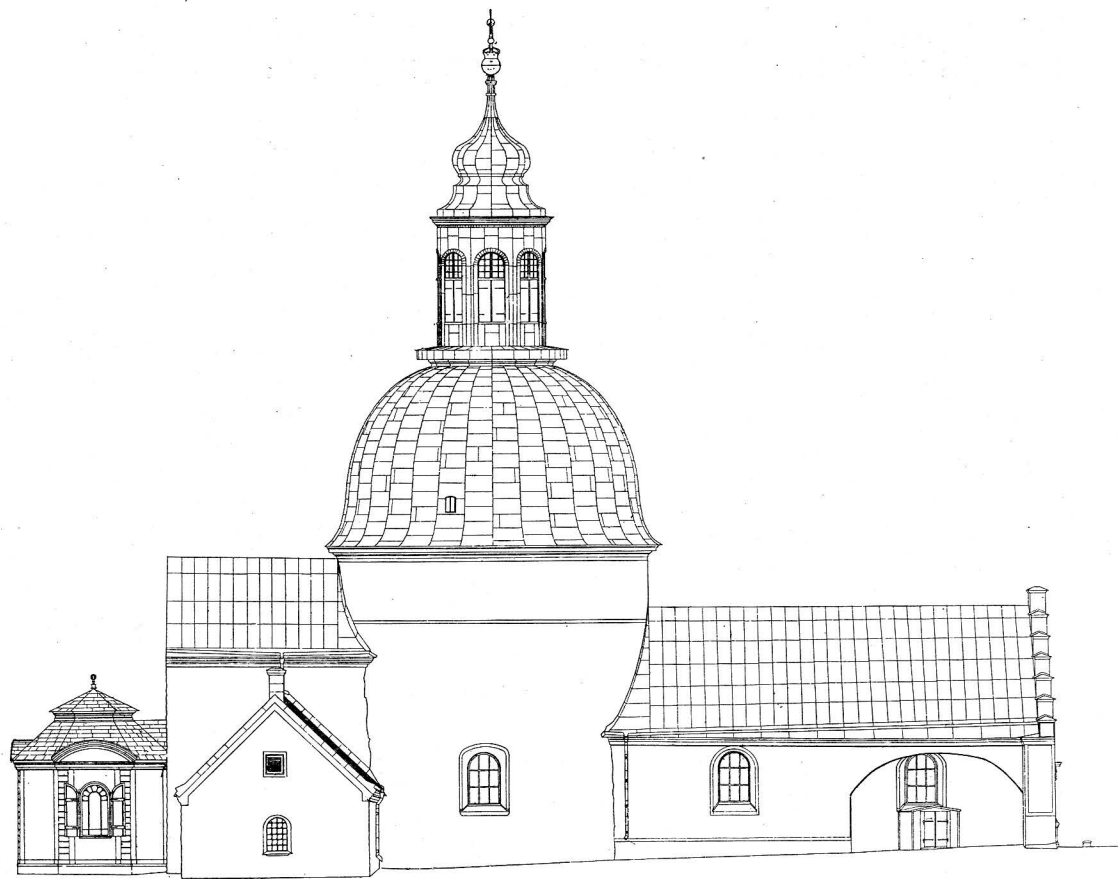

Fig. 217. Solna kyrka. Fasad mot norr.
Nordfassade.

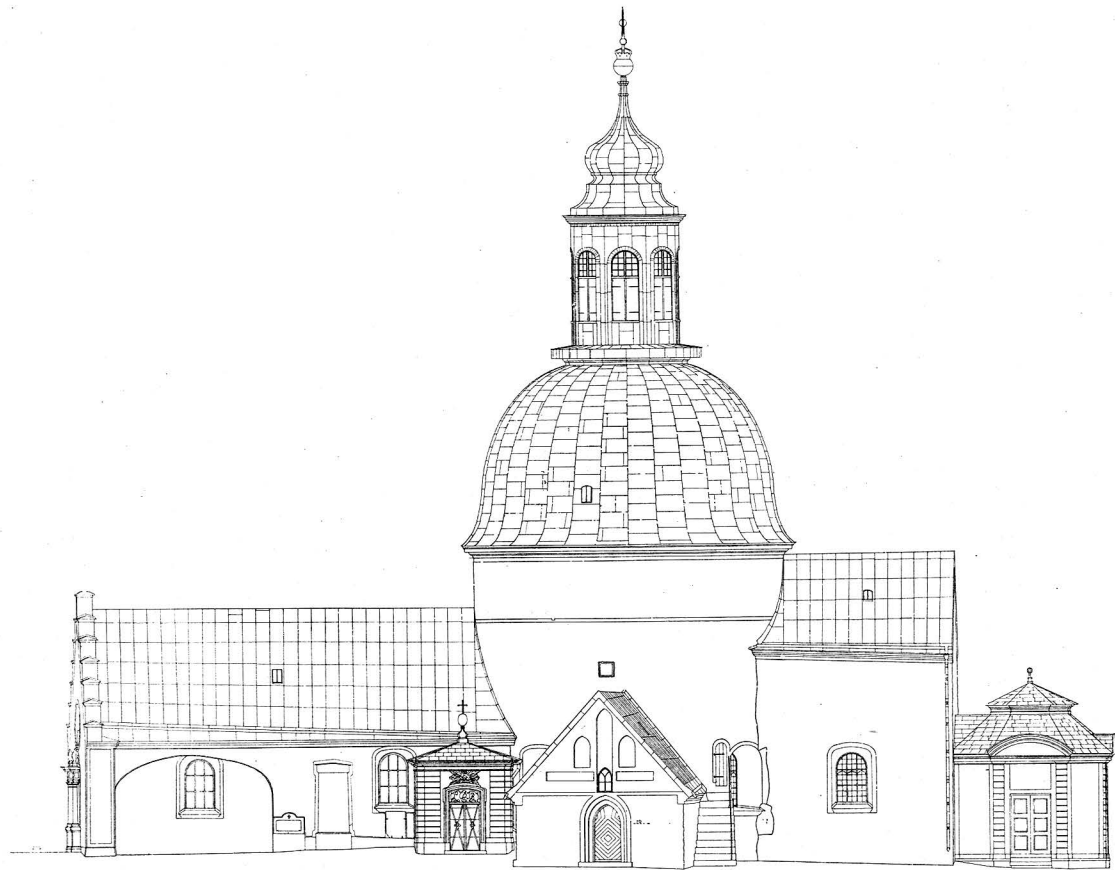

Fig. 218. Solna kyrka. Fasad mot söder. Uppmätning 1920 av W. Jeftanowitch.
Südfassade.

formade huv, troligen är en relativt trogen kopia, hade öppna torngluggar, till vilka 1701 förfärdigades luckor.

DEN UR-
SPRUNGLIGA
KYRKAN

Den ursprungliga kyrka, vars väsentligaste parti är till största delen bevarat i det nuvarande »rundhuset» tillhörde en kyrkotyp med så gott som cirkelrund plan och tornlik uppbyggnad, vilken är sällsynt i det inre av Sverige, men har ett flertal representanter längs kusterna. Denna typ, rundkyrkornas, har uppförts för att utom rent kyrkliga ändamål även tjäna försvarets. Kyrkorummet var förlagt i bottenvåningen, under det att de övre våningarna endast voro avsedda att utgöra fästning. I Stockholmstrakten finnas ej mindre än tre sådana, säkerligen nära nog samtidigt byggda kyrkor bevarade: Solna, Munsö och Bromma, vilka samtliga i allt väsentligt visa sig vara uppgjorda efter samma schema: ett på yttersidan oputsat rundhus av gråsten i trenne våningar med ett korutbygge i två våningar på östsidan och med förbindelse mellan kyrkans olika våningar, förmedlad av en i gråsten murad trappa, vilken på sydsidan inuti själva rundhusmuren leder från koret upp till de övre våningarna. Kyrkorummet har i motsats till flertalet andra rundkyrkor, i vilka det redan från början varit välvt med valv understödda av en mittpelare, i två av dessa kyrkor säkerligen varit täckt med platt bjälktak. I Solna finnas inga direkta bevis för ett ursprungligt platt tak bevarade. Däremot kan både i Munsö och Bromma hål för takbjälkarna konstateras på murens innersida, 6 å 7 m över kyrkgolvet. I Solna finnes emellertid omkring 7 m från golvet — ungefär en halv meter ovan det nuvarande kupolvalvets anfang — tröskeln till den dörröppning som från rundhusets andra våning lett in till korets andra våning, och i samma höjd på södra sidan en numera igenmurad dörröppning ut till en podest i den nämnda trappan i muren, vilket visar, att ett golvplan funnits i denna höjd. Har detta golvplan utgjorts av ett bjälklag måste upplaget för bjälkarna, vilka nödvändigtvis haft en betydande tjocklek, ha varit ungefär i samma höjd som det nuvarande valvets anfang. Möjligt är dock, att rundhuset i Solna ursprungligen varit välvt med ett i cirkel gående, på översidan plant avjämnat tunnvalv uppuret i centrum av en pelare. Av fig. 213 framgår nämligen, att rundhusmurarna äro liksom urgrävda ett stycke nedanför det nuvarande valvanfanget och så pass lågt ned, att ett tunnvalv, som haft sitt anfang i denna uröppning, mycket väl skulle få rum med sin hjässa under det ovannämnda golvplanet. Någon grund för mittpelare har dock icke anträffats vid undersökning. Detta runda, plantäckta eller med runt tunnvalv täckta kyrkorum, till vilket

man utifrån kom in endast genom en sydportal — den nuvarande dörren från vapenhuset — öppnade sig säkerligen mot koret i likhet med andra samtida kyrkor, med en relativt smal rundbågig triumfbåge, och belystes såsom teckningar (AVRITNINGAR s. 90 o. 125) från 1680-talet giva vid handen, att fallet varit i Bromma och Munsö, genom fönster i söder och möjligen ett i norr samtliga mycket små, smala och rundbågiga och sittande med sin underkant 3 till 4 m från golvet. (De nuvarande fönstren sitta omkring 2,5 m från ursprungliga golvet.)

För att komma upp till kyrkans andra våning måste man ursprungligen passera genom kyrkan och koret, där dörren till trappan i muren öppnade sig söder om triumfbågen såsom det ännu är fallet i Bromma. I Solna har den nedre delen av trappan blivit igenmurad vid triumfbågens vidgande (se nedan) och senare ytterligare förstörd vid uppbrytandet av rundhusets sydöstra fönster. Strax väster om detta fönster finnes emellertid trappan alltjämt kvar och går i till största delen ursprungligt skick vidare. Den förstörda nedre delen av trappan har 1751 blivit ersatt av en murad fritrappa (fig. 214) längs vapenhusets östmur, från vilken man genom en sannolikt förstörd ljusglugg kommer in i det gamla trapploppet, vilket i höjd med den nämnda södra dörren in till rundhusets andra våning har den ovannämnda podesten (fig. 212), från vilken en nu igenmurad dörr lett ut till det fria. I igenmurningen är ett litet fönster utsparat. Säkerligen har en trästege i fredstid förbundit marken och denna dörr, från vilken kyrkportalen även kunde försvaras vid anfall. Rundhusets andra våning har belysts av en ännu bevarad rektangulär ljusglugg (45 × 35 cm) i nordvästra rundmuren. Andra våningens ursprungliga gråstensmur slutar i den höjd fig. 213 visar, strax nedom tredje våningens golv. (Se närmare: FRÖLÉN, anf. a. II, s. 131.) I denna mur fortsätter även trappan till den ursprungliga tredje våningen, ehuru av denna vånings ursprungliga murverk intet finnes kvar. Möjligen har vid de la Gardies tornhuvsbygge 1674 (se nedan) tredje våningens mur bortbrutits såsom skadad och ersatts till ungefär samma höjd av rundhusets nuvarande i tegel murade krönmur, vilken ej kan vara medeltida, enär dess tegel ligga i renaissanceförband (tegelformat 29 × 13,5 å 14 × 7 å 7,5 cm). Sannolikt har den äldsta rundkyrkans murkrön avslutats med en skyttegång av trä och därovan funnits ett yttertak, vilket möjligen bevarats ända fram till 1674.

Rundhuset lämnar själv få möjligheter till datering med undantag av dess rundbågiga portalomfattning och det säkra antagandet,

RUNDHUSETS
ANDRA
VÅNING

RUNDHUSETS
TREDJE
VÅNING

RUNDHUSETS
DATERING

Foto S. Brandel, 1920.

Fig. 219. Solna kyrka från väster.
Aussenansicht von Westen 1920,

Fig. 220. Solna kyrka från öster.
Aussenansicht von Osten 1920.

Foto S. Brandel, 1920.

att det haft mycket små, rundbågiga, högt sittande fönster, vilket sätter gränsen uppåt till omkr. 1225 å 1250. Av historiska skäl anser sig Frölén kunna datera Munsö kyrka till 1100-talets sista fjärdedel. Rüdling och Lundström nämna (se s. 270) att kyrkans mellanklocka, enligt inskrift å densamma första gången blivit gjuten 1210. Den omständigheten, att det nuvarande koret, vilket som nedan nämnes efterträtt ett äldre, troligen kan dateras till tiden före 1225, drager dateringen av rundhuset tillbaka till 1100-talets mitt eller början, då väl knappast det äldre koret haft en kortare livstid än omkr. 75 år.

DET UR-
SPRUNGLIGA
KORET

Av det ursprungliga koret äro inga rester säkert påvisbara. Att det nuvarande är en senare tillbyggnad visas därav, att dess murar stöta stumt mot rundhusmuren. Om existensen av ett äldre kor berättas dels den omständigheten, att rundhusets plancirkel på östsidan är väsentligt tillplattad för bättre anslutning till ett redan vid rundhusets uppförande åtminstone planerat eller samtidigt pågående korbygge dels det ursprungliga dörrhålet i rundhusets andra vånings östmur ut till en andra våning i koret. Det äldre koret har troligen, såsom det bevisligen varit fallet i Munsö och Bromma, varit i plan nästan trekvartscirkelformigt, och uppfört i två våningar, samt har vidare ej legat med mittaxeln rätt i öster utan med denna vriden mot söder, vilket synes framgå av den nämnda dörröppningens läge på sidan av det nuvarande korets rätt i öster pekande mittaxel.

DET NUVA-
RANDE KORET

Av någon anledning revs det äldsta, runda koret och ersattes av det nuvarande rektångulära, vilket har en i öster rakt avslutad, nischartad och rundbågig absid och vilket liksom det äldsta är uppfört i tvenne våningar. Se plan 210 och fig. 211. Absidens utformning och det rundbågiga sakristidörrhålet anger att koret är tillkommet före omkr. 1225. Möjligen har korets första våning ursprungligen haft plant trätak i jämnhöjd med tröskeln till det ovannämnda dörrhålet i östra rundhusmuren. Att korets andra våning även ursprungligen på något sätt använts kan framgå av en glugg på sydsidan (40 × 60 å 105 cm). — Östmuren, i absiden är svagt böjd och väsentligt tunnare än östmuren ovan valvet och övriga murar. Möjligen kan densamma utgöra en rest av det äldsta koret, vilket i sådant fall dock måste hava haft en ovanligt stor radie. Se plan fig. 210. Mitt på östmuren, å vilken synas rester av 1400-tals målningar (se s. 209), sticka nära marken stenblock fram ur väggen, vilka kunna vara återstoden av ett här beläget äldre altare. Ej fullt 2 m högre upp finnes en 160 cm bred och 15 cm djup nisch, markerande ett igen

murat fönster, vilket framtogs 1928.¹ — Lundström uppgiver, att en dörr funnits i östmuren före Poluska gravkorets tillkomst. Korets på stick slagna kryssvalv med spetsbågiga sköldbågar, svagt överhöjda kupor och strålar med klöverbladsformad genomskärning ha tillkommit omkring 1300. Valvets och strålarnas form överensstämmer nämligen mycket nära med Riddarholmskyrkans strax före 1300 utförda valv. I koret bakom nuvarande altare finnes på norra sidan en väggmisch, H. 27, B. 29, D. 24 cm, på norra sidan en dylik, H. 32, B. 33, D. 36 cm. På södra sidan ett träinklätt skåp, H. 115, B. 35, D. 36 cm.

Rundhusets »melonformade» kupol har visserligen klöverbladsformade ribbor av samma typ som korvalvet, men har icke samma höggotiska karaktär som korets ganska strama kryssvalv och har även ett helt annat tegelformat i kapporna. Från en cirkelrund skiva i rundhusvalvets hjässpunkt utgå 8 strålar radiärt. Fyra av dem gå från hjässan ned till anfanget och bilda ett kors med axlarna i norr och söder, öster och väster. De fyra diagonalstrålarna dela sig redan ett kort stycke från centrum vardera i tvenne strålar (se plan fig. 210). Östra långhusvalvets strålar, vilka även utgå från en rund mittskiva, bilda i plan en figur, som i viss mån är en förenkling av den figur, som bildas av de delade diagonalstrålarna i rundhuset. Strålarna ha triangulär genomskärning, en mycket ovanlig form, vilken torde vara en förenkling av klöverbladsformen. — Rundhuskupolen och det med sitt valv samtida östra långhuset (valvet är byggt direkt på murarna, vars yttersidor äro beklädda med tegel i munkförband, $9 \times 29 \times 14$ cm) torde ha uppförts på 1300-talet, en viss tid efter korets välvning.

RUNDHUSETS
VÄLVNING
OCH TILL-
BYGGNAD AV
LÅNGHUSETS
ÖSTRA DEL

Under 1400-talets förra hälft tillbyggdes det ännu bestående tunn-
välvda vapenhuset, uppfört av gråsten med undantag av tunnvalvet, portalens spetsbågiga av tvenne murhak prydda omfattning, vilka delar utförts av tegel liksom gavelröset. I detta, vilket orneras av tre spetsbågiga-blindnischer och ett vågrätt, insänkt band, finnes ett spetsbåigt fönster. I vapenhusets östra vägg synas tre nischer (se fig. 243). I den minsta av dessa är en bit av en furustock insatt, i vilken en liten fyrkantig gömma är urholkad. Märken i stocken samt rester av järnbeslag visa att gömmans öppning ursprungligen tillslutits av

VAPENHUSET

¹ Den tunna östmuren runt fönstret och på sidorna om detta är uppfört av tegel. Ovan och omkring altarresterna är muren byggd av gråsten. Möjligt bestyrker denna omständighet att åtminstone östmurens gråstensparti är en sparad rest av det äldre koret. Se fig. 244.

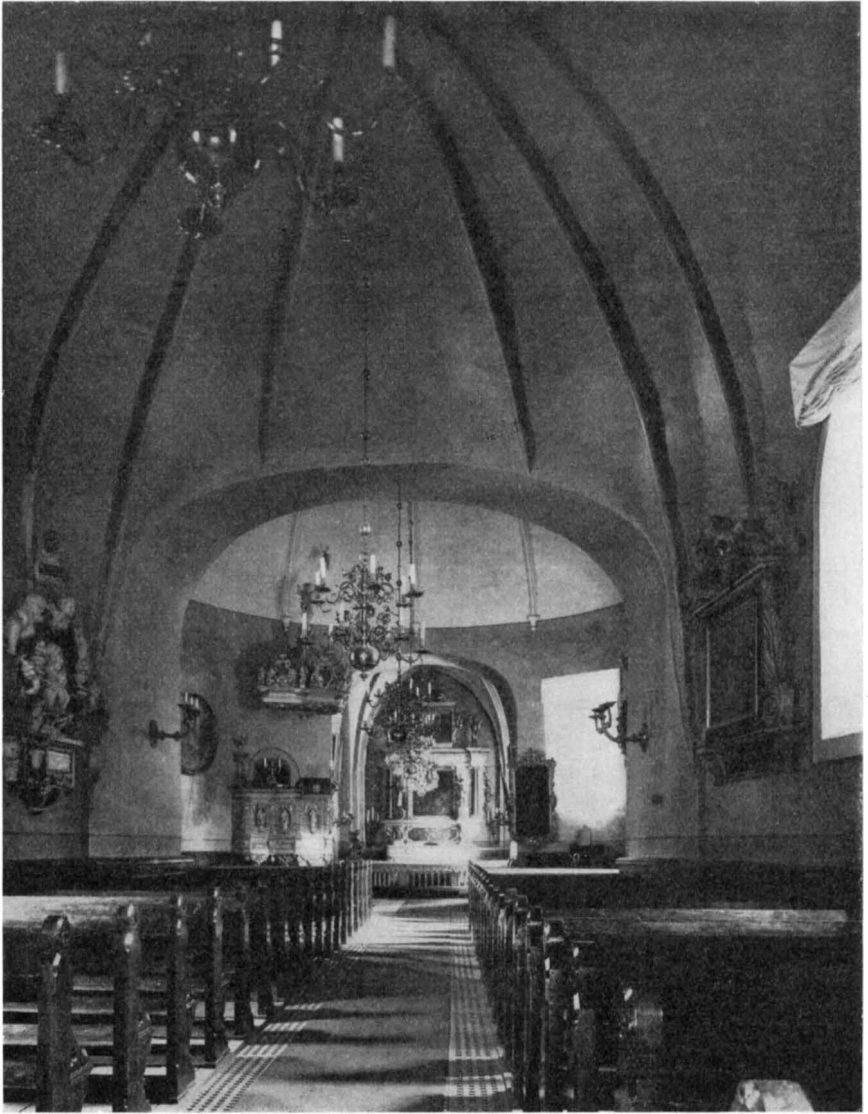

Foto S. Brandel 1920.

Fig. 221. Solna kyrka. Interiör mot öster. Före restaureringen.
Innenansicht gegen Osten vor der Restaurierung 1928.

Foto Faith-EU 1928.

Fig. 222. Solna kyrka. Interiör mot öster efter restaureringen 1928.

Das Innere gegen Osten nach der Restaurierung.

Foto S. Brandel 1920.

Fig. 223. Solna kyrka. Interiör mot väster före restaureringen.
Das Innere gegen Westen vor der Restaurierung.

Foto Faith-Elu 1928

Fig. 224. Solna kyrka. Interiör mot väster efter restaureringen 1928.
Das Innere gegen Westen nach der Restaurierung.

SAKRISTIA

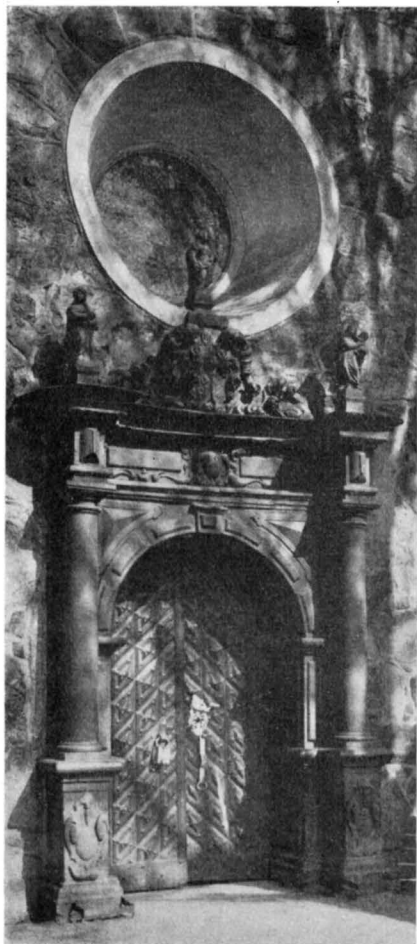

Foto: S. Brandel, 1928.

Fig. 225. Solna kyrka. Västportalen
med år 1637.
Westportal 1637.

en järnlucka. Nischen i nordöstra hörnet har tydligen utsparats för att vapenhusmuren icke skulle dölja den korsprydda häll, vilken är inmurad i rundhusmuren. Samtidigt med vapenhuset tillbyggdes långhusets västligaste del och välvdes med tunnvalv. Valv och väggar i hela kyrkorummet och vapenhuset pryddes omkr. 1450 med kalkmålningar (fig. 236), före vilken tid alltså hela långhuset måste ha varit färdigbyggt.

Efter det kyrkan sålunda fått nytt kor, långhus och vapenhus, tillbyggdes sakristian i norr. I hörnet mellan kor och sakristia, på dennas östra sida kan konstateras, att sakristimuren ej är byggd i förband med kormuren (såsom Frölén förmodar). Även sakristian är uppförd av gråsten. Den är välvd med ett kupolliknande kryssvalv med femkantiga ribbor. Valvet vilar direkt på murarna, utom på södra sidan vid korväggen, där det stödes av en rundbågig sköldbåge. Ribbor av denna

typ förekomma först under senare medeltiden, omkring 1400-talets sista fjärdedel.¹ Sakristian har haft ett fönster i öster, vilket på 1800-talet förstörats till en rektangulär dörröppning med moderna, glasförsedda dörrar, vilka 1926 ersattes av de nuvarande fönsterlösa dörrarna. Samtidigt upptogs ett nytt rundbågigt fönster i nordmuren. — Troligt är, att en med det nuvarande koret samtidig sakristia funnits

¹ Ribbor av denna typ daterade till 1469—1514 i Odensala kyrka, se SVERIGES KYRKOR, Uppl. B. IV, pl. 1, s. 63, jämför även GERDA BOETHIUS, Studier i Uppl. kyrkl. konst, s. 186.

Fig. 226. Solna kyrka. Detalj av fig. 225.
Oberer Teil des Portals Fig. 225.

före den ännu bevarade. Det ursprungliga dörrhålet mellan kor och sakristia tyder härpå. Om gravar i sakristian se s. 247 not 1.

Under 1500-talet genomgick kyrkan (enl. Frölén) en reparation, 15- OCH 1600-
varvid möjligen triumfbågen och den västra bågen i rundhuset vid- TALENS REPA-
gades och erhöillo sin nuvarande korgbågsform. Möjligen har dock RATIONER
bågarnas vidgning liksom uppbyggnaden av trappgången mellan sakristian och predikstolen ägt rum först omkring hundra år senare, då kyrkan erhöill sin maecenas i Magnus Gabriel de la Gardie, vilken reparerade kyrkan under 1660- och 1670-talen. År 1660 gav De la Gardie 100 riksdaler och 10,000 tegel till kyrkans »upbyggnad». Åren 1673 och 1674 utfördes en ny tornhuv och pryddes västgaveln med portal (se s. 202). Om Magnus Gabriels nit för Solna kyrka vittnar dels inskriften å en tavla å västgaveln (se s. 251), dels kyrkoherden Nils Rudbecks år 1670 började anteckningar i Solna kyrkobok, om vad från de olika gårdarna i socknen kommit till kyrkan. Här nedan meddelas, vad som härrör från Karlberg, som vid denna tid ägdes av De la Gardie.

»CARLBERGH

Hns Greffl. Excelts Rijkzantzleren Greffwe Magni

GABRIEL de la Gardie

Till Guz namns ähra och Solna Kvrekiös vpbvggiande haffwer Hns

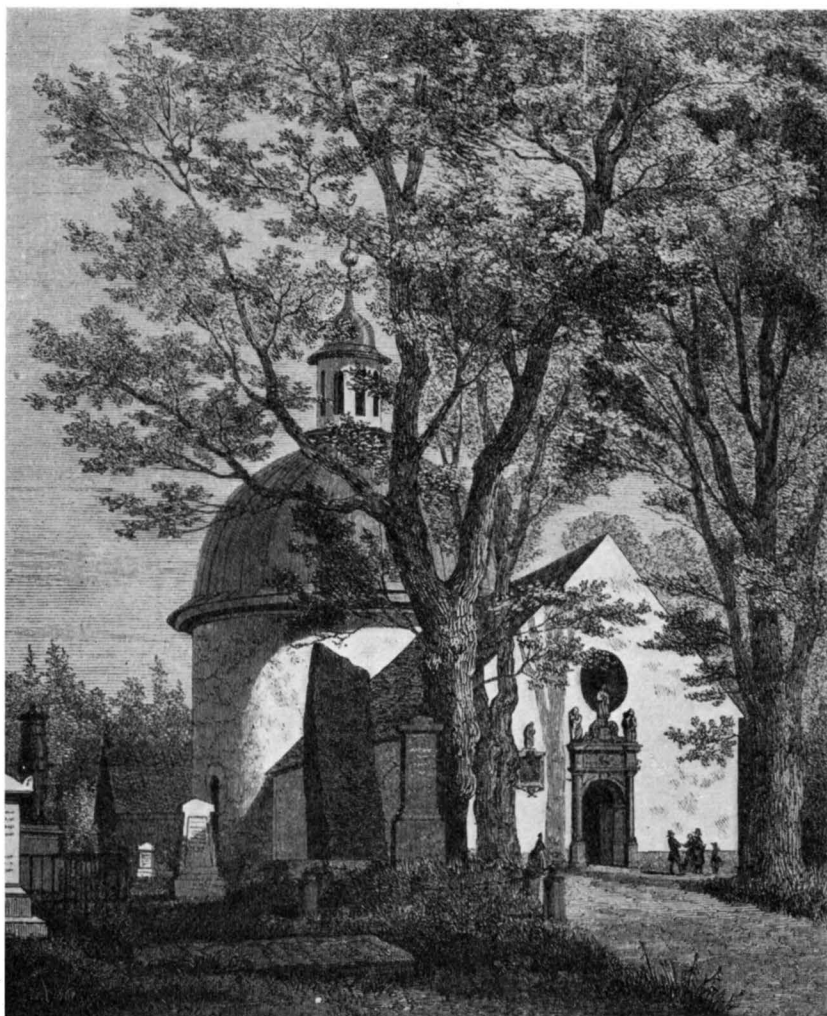

Fig. 227. Solna kyrka från väster. Efter träsnitt av G. W. Palm 1861.
Aussenansicht von Westen. Holzschnitt von G. W. Palm 1861.

Hög Greffl. Excel. tz Hr. Magnus Gabriel de la gardie Sweriges Rykes Cantzler förährat ett hundrade Rikzdlr. och Tjötusend Tegel d. 6 Decembr. 1660. A-o 1666 d. 24 Decembr. haffwer Hns Hög Greffl. Exceltz S. R. Cantzler Greffl. Magnüs Gabriel de la gardie till Solna Kyrckio förährat en ALTARE TAFFLA med många skiöna bilder och kosteliga mohlningar. Samma dag skenectt en Liwsekrono mitt i Huffwud Kyrckian medh otta pipor aff skönt arbete.

A-o 1667 till nyähret förährat twenne försilffrerade Liwsestakar vppå ALTARET. Såsom och ett Crucifix med en kostelig steen i förgylt silffwer infattat.

Samma år till Påskahögtiden förährat en stor Liwsekrono aff tolf pipor 6 vnder och 6 öffwer (se INV. 1709, s. 243).

A-o 1674 d: 12 May förährat en stoor Liusekrono aff 6 pypor öfwer och 6 pypor under (se INV. 1709, s. 243).

A-o 1673: och 1674 år genom Hanns Hög och gifmilde Herren både Solna Kyrkiotorn, Kyrkia, Predikostohl och Benkiar såsom hon, med hvad mehre finnes, reparerad och härligen beprydder worden Gud gifve Löön i Himmelrykze gledie.

År 1926—1928 genomgick Solna kyrka en genomgripande restaurering enl. förslag uppgjort av arkitekten E. Fant och under ledning av denne. Restaureringen omfattade i huvudsak följande åtgärder. Golvet i kyrkorummets sänktes till sin ursprungliga nivå och justerades. Nytt golv i bänkkvarteren. Kyrkorummets medeltida putsytor å väggar och valv framtogos. De blottade kalkmålningarna behandlades av konservator A. Hällström, vilken även framtog den ursprungliga målningen å predikstolen samt delvis å altarpåställningen. Nya bänkar, nya fönster. Läktaren och orgeln förstörades och ombyggdes delvis. Vindfång och andra utrymmen anordnades under läktaren (se plan). Nya dörrar till vapenhus och sakristia, ett nordfönster uppbröts i sakristian, vilken delvis försågs med nya möbler. Utvändigt avknackades putsen i fasadernas tegelpartier, vilka därefter slammades m. m. — Helt ny uppvärmning med lågtrycksånga. Värmekammaren under långhusets västligaste del byggdes 1872 för en då utförd värmeledning. Denna kammare ombyggdes 1928 och försågs med ny skorsten, vilken löper upp bakom västgavelns tinnar.

Poluska gravkoret (se fig. 216 och 220) invid korets östgavel byggdes 1708 av drottning Ulrica Eleonora¹ åt den samma år avlidne greve Tomas Polus.² Det är uppfört av tegel på en tjärad sandstens-

RESTAURE-
RING 1926—
1928

UPPVÄRM-
NING

GRAVKOR

¹ Enl. uppgift av J. Lundström.

² Tomas Polus, f. 1634 i Reval, adlad 1673, kungl. råd 1697, greve 1698, d. 1708.

Foto S. Brandel 1920.

Fig. 228. Solna kyrka. Langes gravkor från 1700-talets senare del.

Begräbniskapelle. Zweiter Hälfte des 18. Jhds.

sockel och täckes av ett tältformigt plåttak samt är ut- och invändigt putsat. Utvändigt inrama vita hörnkedjor och listverk de i gult avfärgade väggfälten. Den inre målningen med panel i svart och silver och gråvita väggfält med svarta lister samt ett på norra sidan uppbrutet fönster förskriver sig från 1883. Vid eldsvådan 1723 (se s. 187) nedbrändes gravkorets yttertak ända till murkrönen. Greve Poli arvingar sålde gravkoret till aktörerna Hjortsberg och Schylander, från vilka det sedermera övergick i Palmsvärd-ska släktens ägo. Efter denna ätts utslöcknande tillföll gravkoret Solna kyrka och an-

vändes numera som begravningskapell. Gravkoret ommålades utvändigt 1928 och försågs med kopparklädda dörrar.

Langeska gravkoret (fig. 228 och 217) uppfördes av direktören J. G. Lange.¹ Det är byggt av tegel på en tjärad sandstenssockel och med vita hörnkedjor och lister och gula väggfält och täckes av ett plåttak med dekorativa smidda vattenutkastare (se fig. 228). Korets portal och fönster ha båda oljemålad sandstensomramning och dörrar av järnplåt. Fältet av portalens dörrar dekoreras av ett elegant rokokosmide med en papegoja omgiven av initialerna L(ange) B(ehle). Från släkten Lange övergick gravkoret till von Frankenska ätten, vars arvingar ännu inneha detsamma. Om gravkor å kyrkogården se s. 180.

Kalkmålningar.

Omkr. 1450 pryddes samtliga väggar och valv i kyrkorum och saktalia med kalkmålningar. Endast i vapenhuset ha dessa undgått att bliva överkalkade. Kyrkorummets målningar framtogos emeller-

¹ Johan Georg Lange, f. 1722, boktryckare, d. 1792, g. m. Maria Susanna Behle, d. 1813.

tid åter vid kyrkans restaurering 1928 av konservator A. Hällström. De äro visserligen mycket skadade men icke i högre grad än att de ånyo kunna verksamt bidra till att öka kyrkorummets skönhet och intresse. I koret anträffades utom 1400-talsmålningar även små rester av romansk målning. Å sakristidörrens omfattning synas nämligen under 1400-talets schablonmönster rester av en målad omfattning framställande valvstenar, varannan röd och varannan gråvit. Dessas äldsta dekorerings förskriver sig från tiden för korets uppförande, alltså från 1200-talets första fjärdedel.

Valvmålningarna i kyrkorummet.

1. Korets klöverbladsformade valvstrålar dekoreras endast av fyra röda linjer löpande längs strålarernas kanter. Sköldbågarnas smala kanter prydas av en schablonerad bård och dess undersidor av flikiga bladrankor i rödbrunt och grönt, vilka slingra kring stora rosetter i svartgrönt. Av kupornas dekorerings återstå endast svaga färgspår.

2. Rundhusets strålar markeras med längsgående röda linjer liksom i korvalvet. Mellan strålarna löper runt den väldiga kupolen en omkring $1\frac{1}{2}$ m hög bård av fält, vilka upptill och nedtill begränsas av schablonerade band. Vart och ett av fälten mellan strålarna ha ursprungligen pryts av figurer och scener, av vilka nu knappt skönjbara rester återstå. Ovan denna horisontala, runt kupolens bas löpande fris har hela kupolen varit fylld av linjeslingor i brunrött med enkla gröna rosetter. Endast å en relativt stor yta i själva hjässan återstår ännu denna dekorerings (fig. 230). Å den cirkelrunda skivan i hjässans mittpunkt lyser en stor röd stjärna.

3. Långhusets östra valv. De triangulära strålarna smyckas av slingor i rött, som fläta sig kring schablonerade mönster av numera

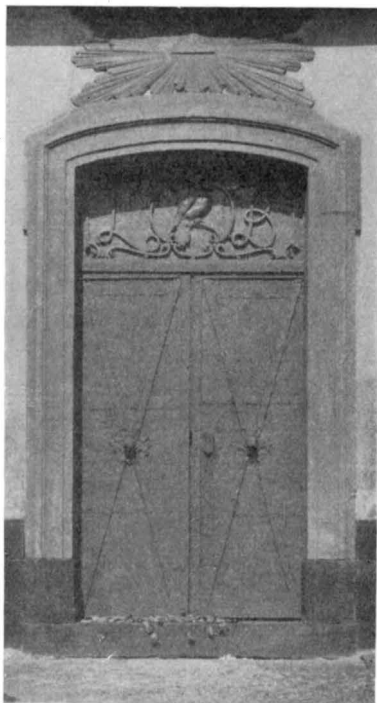

Foto S. Brandel, 1920.
Fig. 229. Solna kyrka. Portalen till Langes gravkor.

Portal der Begräbniskapelle Fig. 228.

VALV-
MÅLNIN-
GAR I
KYRKO-
RUMMET

nästan svart färg. Å skivan i hjässan en stor dekorativ ros. Fälten mellan strålarna fyllas av slingor av samma utseende som i rundhusets hjässa. I vart och ett av de fyra hörnen synas mellan slingorna en nästan utplånad figurmålning: i det sydöstra hörnet en man, vilken drar sitt svärd ur skidan och nedanför mannen en drake. I det nordvästra hörnet en kvinna med en stor tång i högra handen. I tången en tand. Tydligt är detta tandläkarnas skyddshelgon, S. Apollonia (fig. 235).

4. Långhusets västra valv. Det stora tunnvalvet är på längden uppdelat i tre fält. Mittfältet fylles helt och hållet av okonturerade slingor i rödbrunt med omväxlande svarta och gröna enkla rosor. Rester av några änglahuvud skymta fram mellan slingorna. I fältets sydöstra hörn en knäböjande man i grön klädning: David, i dess sydvästra en liggande jättelik man i rustning med en avbruten lans över axeln: Goliat. I nordöstra hörnet finnas endast ytterst svaga spår av en figur — troligen ett helgon eller en ängel, i det nordvästra en tvåbent, vingad drake med slingrande svans.

I fältet på söda sidan nedanför mittfältet synes längst till öster ett tvåmastat fartyg med gröna segel jaga fram från en hög klippig strand (fig. 231). En barhuvad man i brun kåpa sitter till rors, en annan man med kåpans kapuschong över huvudet sitter i mitten av båten, en tredje klättrar i fartygets rigg. Ett mindre enmastat fartyg befinner sig i fältets mitt. Å dess segel är en yxa målad (fig. 232). Längst åt väster skönjas endast spår av master och segel. Bottenytorna utfyllas av schablonerade mönster. — Tydligt framställes här en hel flotta, möjligen ett av S. Olofs korståg. Yxan på det ena seglet kan syfta på Olof.

Fältet norr om mittfältet fylles av stora flikade och konturerade gröna slingor (fig. 233), vilka gå fram horisontalt. I varje slinga synas fragment av en bröstbild med språkband. 10 bilder torde en gång ha funnits. Möjligen är detta en framställning av Jesse rot.

Väggmålningarna i hela kyrkorummet ha komponerats efter ett gemensamt schema: rader av horisontala fält av mellan vågräta schablonerade band. Nederst från golvet och upp till ett schablonband i brösthöjd en fortlöpande draperimålning i caput mortuum, av vilken endast svaga spår återstå. Därövan tvenne bårder av figurframställningar och scener i rektangulära fält, skilda från varandra genom vertikala linjer. Endast rester av bilderna i dessa fält återstå.

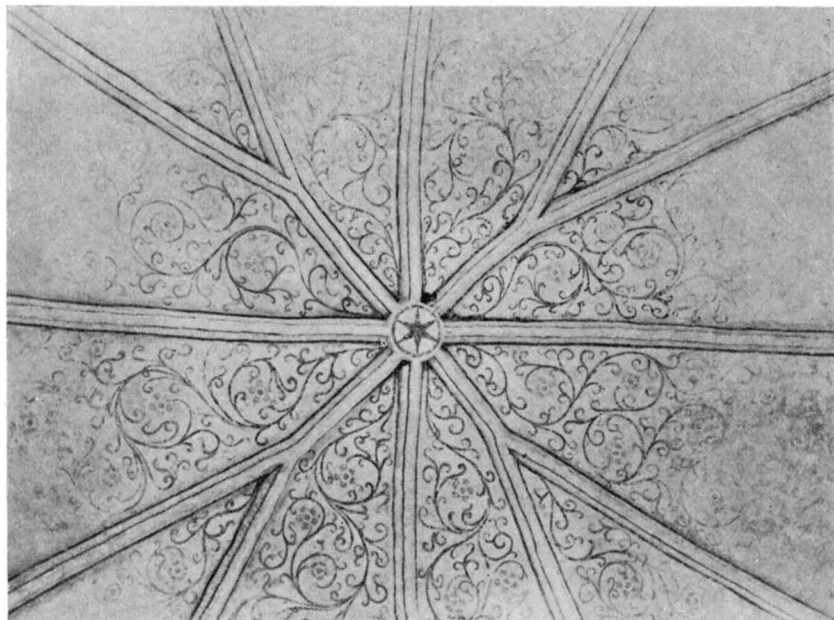

Fig. 230. Solna kyrka. Kalkmålningar i rundhuskupolen. Foto 1928.
Kalkmalereien in der Kuppel des Rundhauses um 1450.

1. Korets väggar. Östväggen å ömse sidor om den igenmurade fönsternischen, på norra sidan Petrus, på södra Paulus i helfigur (fig. 234). Av övriga väggmålningar i koret endast färgspår.

2. Å rundhusets väggar synas endast spår av dess indelning.

3. Långhusets östra del. Väggaras indelning i fält skönjbar. Å sydväggen i fältet under valvanfanget på västra delen synes en framställning av Kristi eller något helgons gisslande. Å långhusets västra del endast spår av indelningen och färgfragment å ytorna mellan denna.

Kalkmålningarna i sakristian äro alltjämt överkalkade.

Medeltida kalkmålningar¹ dekorera vapenhusets tunnvalvs sydvägg och fältet ovan dörren intill kyrkan. Målningarnas indelning

KALKMÅL-
NINGAR I
VAPENHUSET

¹ Vapenhusmålningarna i Solna äro återgivna av MANDELGREN, *Monuments Scandinaves du Moyen Age*, pl. X, 39–40; äro behandlade i tryck av BJÖRNSTRÖM, *Solna kyrka i Förr och Nu* 1873; av KLINGSPOR, U. F. T., B. I, h. IV, s. 52 ff.; av SYLWAN, *Kyrkomålningar i Uppland*, s. 180; av FRÖLÉN, *Nordens Befästa Rundkyrkor II*, s. 140 ff.; av S. WALLIN, *Studier i Upplands Kyrkliga Konst*, s. 132.

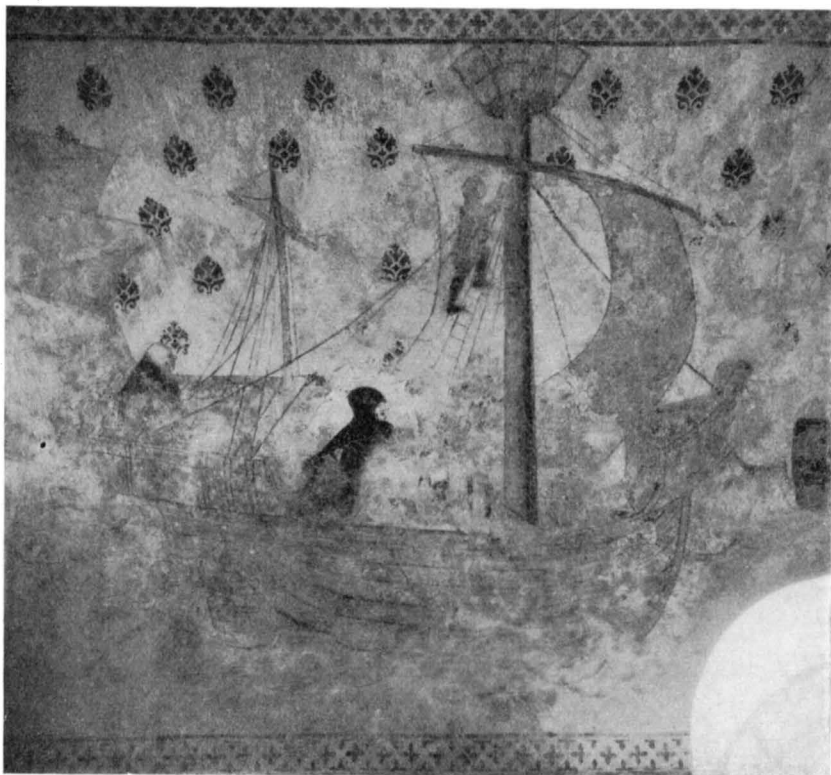

Fig. 231. Solna kyrka, Kalkmålningar å tunnvalvet i långhusets västra del. S. Olofs (?) korståg. Foto 1928.

Kalkmalereien des Tonnergewölbes im westlichen Teil des Langhauses. Kreuzzug St. Olofs? um 1450.

framgår av fig. 236. Det stora mittfältet, vilket upptager valvets hela hjässa, fylles av förgrenade rödbruna stjäklingor med schablonerade fembladiga rosor i grönt och svart. Slingorna utgå från fyra i hörnen placerade ornamentala människofigurer (se fig. 237) (den nordvästra var utplånad 1859 och är senare tillmålad). Å valvets båda långsidor löper en rad rektangulära tavlor framställande en bildserie, i medeltidskonsten känd under namnet *ars moriendi* (= konsten att dö). Bilderna framställa en sjuk eller döende ung mans själavånda, då hans andliga och materiella intressen i dödsminuten strida om herraväldet över honom, vilket symboliseras av änglar och djävlar, som växelvis omgiva hans säng.

De olika fälten äro nedan förtecknade med hänvisning till siffror vid fig. 236.

Fig. 232. Solna kyrka. Del av korstågsframställningen, vars östra del synes å fig. 231.
Fortsetzung der Kreuzzugsdarstellung Fig. 231.

Östra väggen:

Fält 1.

Delvis utplånat. En behornad djävul, som med ena handen uppräcker en skrift med tvenne vidhängande sigill, antagligen den döendes syndaregister.

Språkbanden:

»periturus es» — bör vara perjurus es — (=du skall gå förlorad).

»avare vixisti» (=du har levat girigt).

»occidisti» (=du har begått dråp).

»ecce peccata tua» (=se där dina synder).

Vid den döendes fötter synes en ängel, som vänder sig nedslagen bort.

Fält 2 (fig. 241).

Petrus med nyckeln och en tröstande ängel står vid den sjukes bädd. Vid sidan av Petrus sitter en tupp på en grön pelare (till erinring om Petri förnekelse och därpå följande förlåtelse).

Språkband:

»Neqvaqua(m) desperes» (=du må ingalunda misströsta).

Fig. 233. Solna kyrka. Kalkmålningar å tunnvalvet i långhusets västra del, norra sidan. Jesse rot. Foto 1928.

Kalkmalerei des Tonnengewölbes im westlichen Teil des Langhauses. Die Wurzel Jesses.

Fig. 234. Solna kyrka. Kalkmålningar å östra korväggen. Petrus och Paulus. Foto 1928.

Kalkmalerei an der Ostmauer des Chores. Petrus und Paulus.

Fig. 235. Solna kyrka. Kalkmålningar å norra långhusväggen. S. Apollonia.
Kalkmalerei an der Nordmauer des Langhauses. Die heilige Apollonia.

Vid fötterna synes en bevingad och behornad djävul, som flyr.

Språkband:

»Victoria michi nulla» (=för mig finnes ingen seger).

Fält 3.

Vid den sjukes sida tvenne djävlar, vilka frestande peka på ett torn, i vilket man ser en pansarskjorta, tvenne kistor, samt nederst en häst i sin spilta. Vid huvudgården stå tvenne män, av vilka den ene pekar på ett barn (se foto hos Frölén).

Språkband:

»Provideas amicis» (=tänk på dina vänner),

»Intende thesauro» (=giv akt på din skattkammare).

Fält 4 (fig. 239).

En ängel, som står tröstande vid den döendes bädd.

Språkband:

»No(n) sis avarus» (=var icke girig).

»Ne inte(n)das amicis» (=giv icke akt på dina vänner),
och vid sidan flyr en djävul.

Språkband:

»Qvid faciam?» (=Vad skall jag göra?).

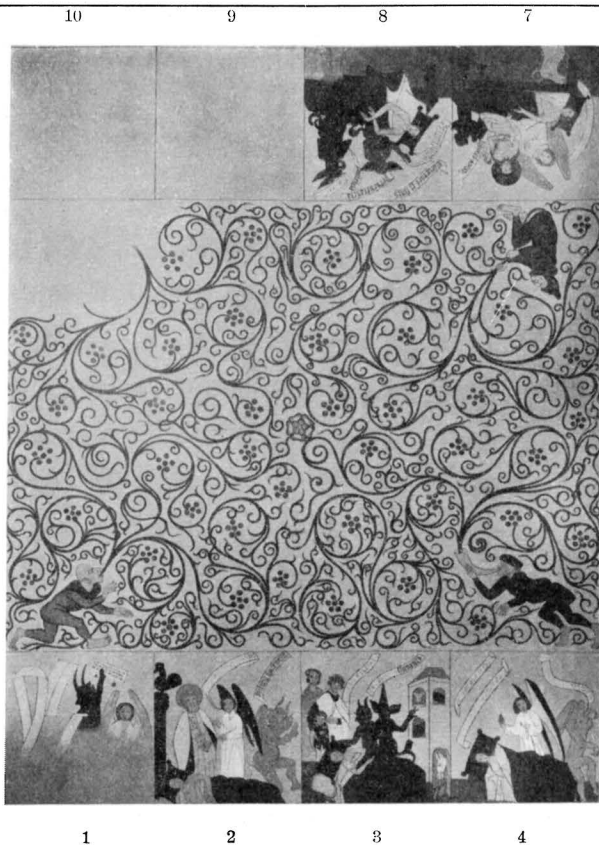

Fig. 236. Solna kyrka. Kalkmålningar i vapenhuset omkring 1460. Schema efter Mandelgren.

Kalkmalereien in der Vorhalle um 1460.

Fält 5. (På sydväggen, öster om ingången.)

Den retlige sjuke sparkar en bredvid stående man (förmodligen den sjukes vårdare), som bär en kanna; bredvid står en kvinna.

Språkband:

»Ecce quantam poenam patitur» (=se huru stort straff han lider).

Fält 6. (På sydväggen, väster om ingången.)

Nästan alldeles utplånat. Blott inskriften finnes kvar.

»Qvam bene decepi eum» (=huru väl har jag ej bedragit honom).

Troligen utsagt av en djävul, av vilken spår ännu synes. Anmärkas bör, att de bägge inskrifterna, som förekomma å 5:te och 6:te tavlorna, finnas hos Weigel på en och samma tavla.

Fig. 237. Solna kyrka. Kalkmålningar i vapenhuset. Tunnvalvets sydvästra hörnfigur.
Foto 1920.

Kalkmalereien der Vorhalle. Figur in der Südwestecke des Tomengewölbes.

Västra väggen:

Fält 7 (fig. 238).

Vid den sjukes bädd en ängel, som pekar på den bredvid stående Kristus, i lidandets tillstånd, med gissel i handen och törnekrona kring huvudet. En djävul synes taga sin tillflykt under sängen. Förmodligen syftar på honom den mindre tydliga devisen.

Språkband:

»Sum capincacus» (=jag är en fånge).

En annan djävul synes vid fötterna, flyende.

Språkband:

»Labores amisi» (=jag har förspillt min möda).

Fält 8.

Den sjuke, omgiven av trenne djävlar (två med långa åsneöron), vilka var och en bjuda honom en krona (se foto hos Frölén).

Språkband:

»Gloria(r)e tu es firmus in fide» (=yvs, du är stark i tron).

»Ex altare ipsum» skall troligen vara:

Fig. 238. Solna kyrka. Kalkmålningar i vapenhuset. Fält 7 å fig. 236.
Kalkmalereien der Vorhalle. Feld 7 der Fig. 236.

Fig. 239. Solna kyrka. Kalkmålningar i vapenhuset. Fält 4 å fig. 236.
Kalkmalereien der Vorhalle. Feld 4 der Fig. 236.

Fig. 240. Solna kyrka. Kalkmålningar i vapenhuset. Foto 1928.
Kalkmalereien der Vorhalle.

Fig. 241. Solna kyrka. Kalkmålningar i vapenhuset. Fält 2 å fig. 236
Foto 1920.
Kalkmalereien der Vorhalle. Feld 2 der Fig. 236.

Fig. 242. Solna kyrka. Scen ur ars moriendi efter facsimili hos Weigel.
Jämför fig. 237.

Aus »Ars Moriendi», nach Weigel. Vgl. Fig. 237.

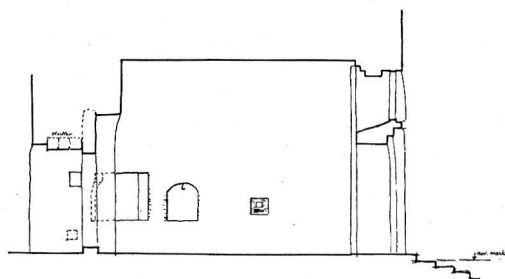

Fig. 243. Solna kyrka. Uppmätning av nischer
i vapenhuset av G. Rollin 1928.

Nischen in der Vorhalle.

- »Exalta te ipsum» (=upphöj dig själv).
- »I(n) pacie(n)cia perseverasti» (=du har framhärdat i tålmod).
- »Corona(m) meruisti» (=du har förtjänat kronan).

Fält 9 och 10. Målningarna utplånade.

Över ingången till kyrkan (fig. 240). Endast rester av färg. I tympanonfältet över dörren: Kristus i halvfigur.

Språkband:

»Venite omnes qui laboratis» (=kommen till mig I alle, som arbeten).

Vapenhusmålningarna restaurerades 1872 av artisten J. Blackstadius, vilken då tog till hjälp en faksimilerad upplaga av *Ars moriendi*, varvid ett flertal utplånade inskrifter ånyo ditmålades. Denna restaurering har givetvis minskat målningarnas ursprunglighet och studieintresse. År 1928 avlägsnades påmålningarna i den mån dessa kunde konstateras.

Samtliga målningar i Solna kyrka kunna med största sannolikhet sägas ha utförts av den Petrus,¹ vilken signerat Ösmo kyrkas målningar samt målat Torshälla och Vadsbro kyrkor. Peter var verksam omkr. 1450—1460 och anses hava varit den berömde kyrkomålaren Albertus Pictors lärare.

SOLNA-
MÅLNINGAR-
NAS DATE-
RING OCH
MÄSTARE

Inredning och lösa inventarier.

Altarbordet nymurades av tegel 1928 och försågs med skiva av kalksten. Ny altarring i fyllningar och i ramstycken utfördes 1928.

ALTARE

¹ Jämför S. WALLIN: Studier i Uppl. Kyrkliga Konst, s. 132.

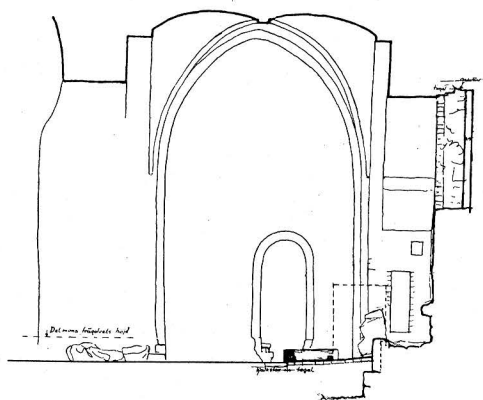

Fig. 244. Solna kyrka. Uppmätning av fönster
i östra kormuren. G. Rollin 1928.
Fenster in der Ostmauer des Chores.

Föregående altare och ring av trä, enkelt 1800-talsarbete i vitt och guld. Altarbordet omgav resterna av ett äldre, av sandsten och tegel murat altare. (Tegelformat $29 \times 8,5 \times 13,5$ à 14 cm. Snett avstrukna fogar.) Troligen har detta altare uppbyggts vid anskaffandet av det nedannämnda altarskåpet omkr. 1500 och ombyggt, då De la Gardie uppsatte sin altarpuppställning se nedan. Om ett ännu äldre medeltida altare se s. 196.

Krucifix av silver med inskrift: »Till Solna Kyrka af Fru Emma Benedichs 1889». H. 60 cm. Modernt arbete.

ALTAR-
UPPSATS

På altarbordet står en i trä snidad altarpupsats (fig. 245), vars arkitektur numera är gråmarmorerad med förgyllda lister och ornament. Kolonnerna målade i marmorimitation, svarta med gulbruna ådror. Arkitekturen inramar tvenne tavlor målade i olja på träpannåer, den övre (fig. 247) ett nederländskt 1500-talsarbete framställande Marias kyrkogång, den nedre också en nederländare (fig. 248) framställande herdarnas tillbedjan, signerad G K eller (C K) 1584.

Uppsatsen krönes av en madonna (fig 255) snidad i trä. 67 cm. Madonnan, som på senare tid förgyllts, fick sin äldre färg framtagen år 1928. Den förskriver sig från 1500-talets mitt eller omkr. 1600.¹ Den nedre tavlan flankeras av tvenne förgyllda träskulp-

¹ Doktor W. Paatz, Lübeck, attribuerar madonnan till Benedikt Dreyer, bildhuggare i Lübeck verksam fr. omkr. 1510— omkr. 1555.

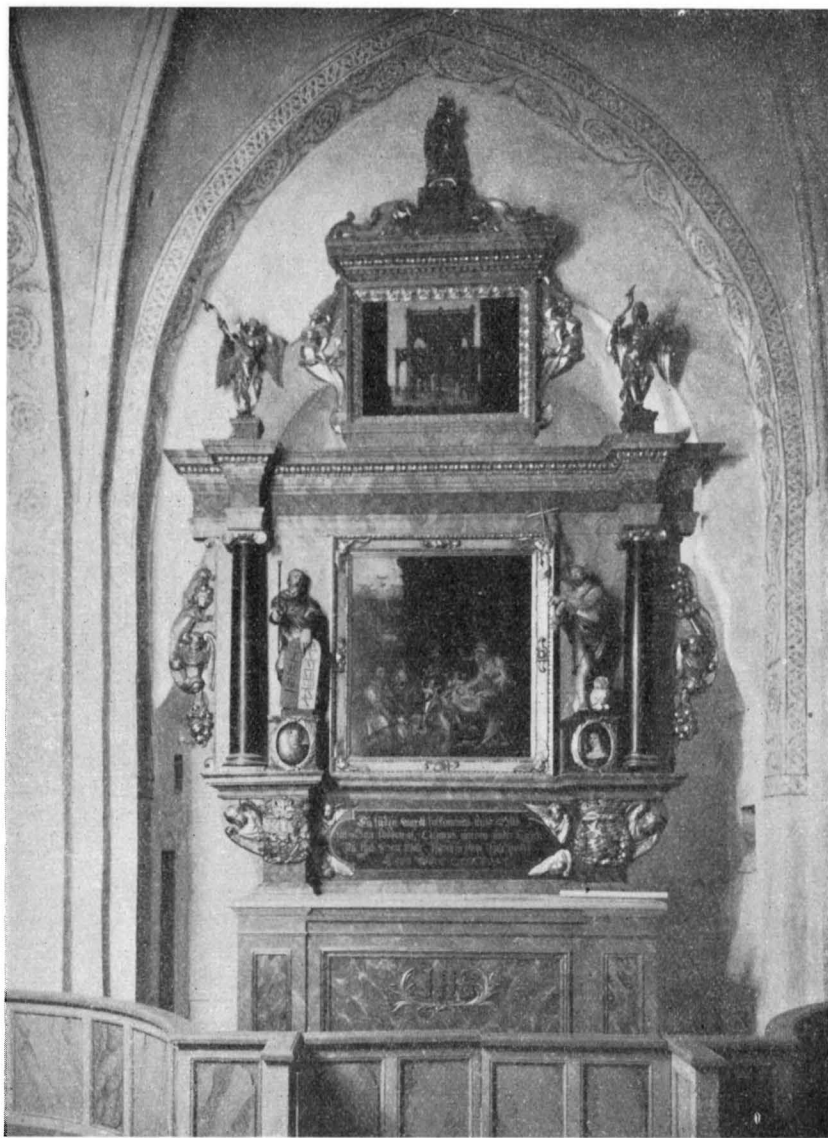

Foto Faith-Ell 1928.

Fig. 245. Solna kyrka. Altaruppställning, skänkt 1666 av M. G. de la Gardie.
Altaraufsatz 1666.

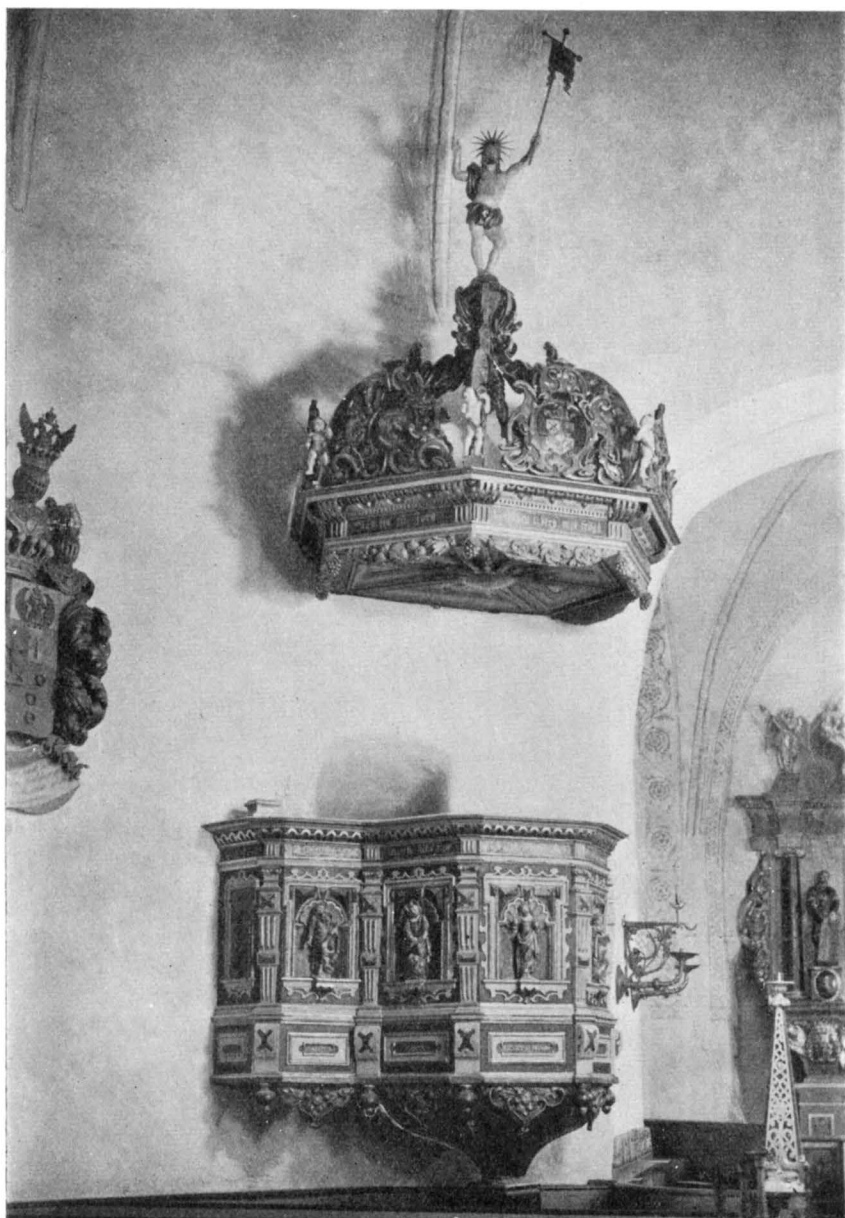

Fig. 246. Solna kyrka. Predikstol, skänkt 1674 av M. G. de la Gardie.
Kanzel 1674.

Foto Faith-Ell 1928.

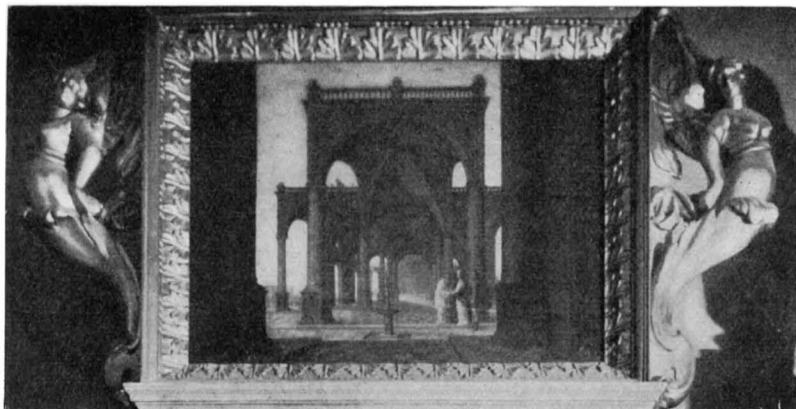

Fig. 247. Solna kyrka. Marias kyrkogång. Pannå i altaruppsättningen fig. 245

Tempelgang Marie. Niederländischer Meister des 16. Jhds.
Teil der Altartafel Fig. 245.

turer, den vänstra framställande Moses, den högra Johannes döparen. Piedestalerna till dessa statyer prydas av Magnus G. de la Gardies¹ och hans gemåls, Maria av Pfalz² porträtt, målade på kopparplåt. Porträtten äro troligen kopior efter Ehrenstrahl.³ På uppsatsens sockel de la Gardieska och Pfalz-Zweibrückenska vapnen (fig. 250) och mellan dessa inskriften: »DÅ TIJDEN WARDT FULLKOMMEN SENDE GUD / SIN SON FÖDDAN AF QUINNO GJORDAN UNDER LAGEN: / PÅ THET HAN SKULLE FÖRLOSSA THEM SOM UNDER / LAGEN WORO: GALA. 4. V. 4. 5.» Altaruppsatsen skänktes av Magnus Gabriel år 1666 (se Rudbecks anteckn. s. 205). Säkerligen är den ett verk av någon bland de konstnärer, som vid denna tid arbetade åt de la Gardie å Wennarn, Jakobsdal och Karlberg. I de la Gardieska räkenskaperna för år 1666 förekomma utbetalningar till bildhuggaren Hans Jerling⁴

¹ Magnus Gabriel de la Gardie, f. 1622, greve, rikskansler, lysande kulturpersonlighet, på sin tid Sveriges störste byggherre, † 1686.

² Maria Eufrosyne av Pfalz-Zweibrücken, f. 1625, † 1687, g. m. M. G. de la Gardie 1647, dotter av Pfalzgreven Johan Kasimir och Karl IX:s dotter Katarina.

³ Jfr Riddarhusporträttet av Magnus Gabriel. Se HAHR: Konst och Konstnärer vid M. G. de la G:s Hof, s. 142.

⁴ Hans Jerling arbetar 1661 på De la Gardiegraven i Veckholm, 1669—1670 på Drottningholm, utförde 1680 altaruppsats i Västra Vingåker. 1691 altare i Kolbäcks kyrka (se Romdahl och Roosval, s. 294).

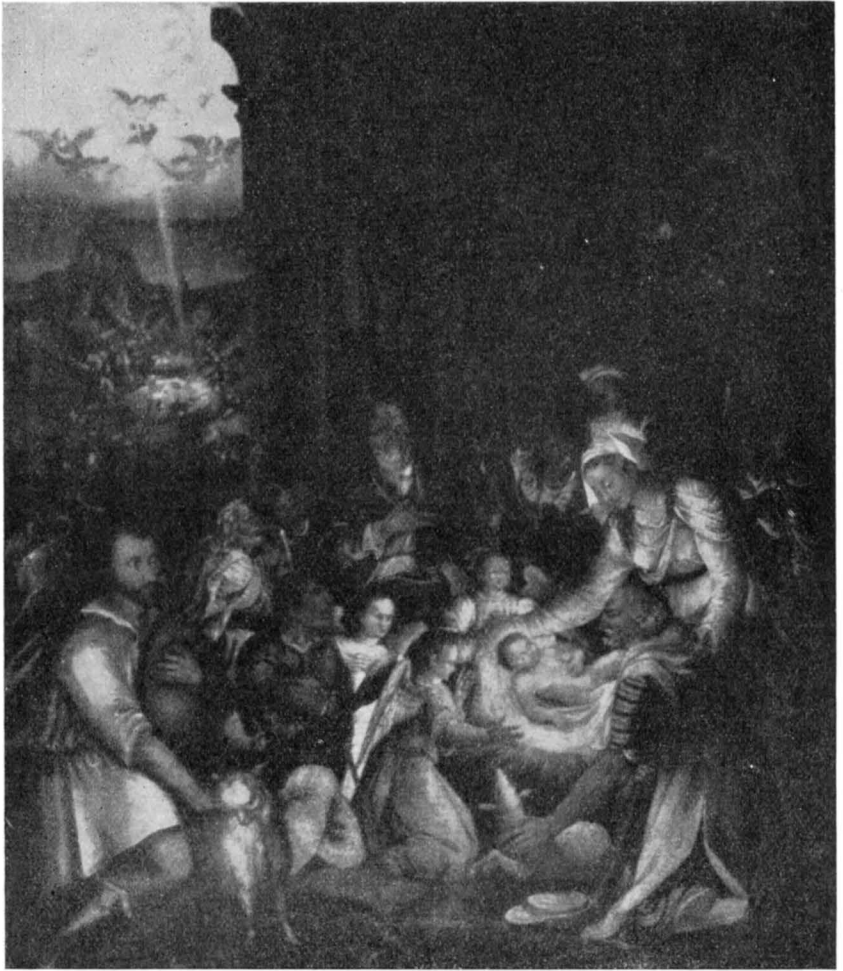

Fig. 248. Solna kyrka. Herdarnas tillbedjan, signerad 1584.
Pannå i altaruppställningen.

Anbetung der Hirte. Niederländischer Meister, 1584. Teil des Altaraufsatzes Fig. 245.

och bildhuggaren Baptista. I Wenngarms slottskapell, vars inredning delvis förskriver sig från år 1665, finnes en altaruppsats av liknande typ som den i Solna. Även Bromma kyrka har en altaruppsats skänkt av de la Gardie. — År 1750 renoverade och marmorade bildhuggaren Johan Liung¹ och målaren Carl H. Hawerhatt Solnauppsatsen.

¹ Johan Liung, f. 1717, hovbildhuggare, död 1787.

Fig. 249. Solna kyrka. M. G. de la Gardies och Maria av Pfalz' porträtt, 1666.
Detalj av altaruppställningen.

Bildnisse M. G. de la Gardie und Maria von Pfalz, 1666, am Altaraufsatz.

Fig. 250. Solna kyrka. De la Gardies och Pfalz-Zweibrückens vapen
å altaruppställningen.

Wappen De la Gardie und Pfalz-Zweibrücken. Am Altaraufsatz Fig. 245.

En anteckning av riksantikvarien M. Aschaneus¹ bevarar minnet

MEDELTIDA
ALTARSKÅP

¹ Aschaneii »Wapna-Book», s. 25, R. A. geneal. 63. — M. Aschaneus var fältpredikant i Gustaf II Adolfs ryska fälttåg, blev kyrkoherde i Fredstada och Hammarby, riksantikvarie 1630, hävdasökare och författare, † 1636.

Fig. 251. Solna kyrka. Madonna, träskulptur från 1400-
talets slut.

Madonna, Ende des 15. Jhds.

Fig. 252. Solna kyrka. S:t Martin. Träskulptur. 1400-talets slut.
S:t Martin. Holz. Ende des 15. Jhds.

Fig. 253. Solna kyrka. S:t Martin. Detalj av föreg. fig.
S:t Martin. Ausschnitt der Fig 252.

Fig. 254. Solna kyrka. S:t Martin.
S:t Martin, vom Rücken gesehen.

Fig. 255. Solna kyrka. Madonna å altaruppsatsen fr. 1500-talets slut.

Madonna. Ende des 15. Jhds. Auf dem Altaraufsatz.

Örnefot» (=Uppsala ärkebiskopen herr Jakob Ulfssons vapen. Jakob Örnefot). Härbredvid ett vapen med en örnefot, tecknad av A. — Denna uppgift att altarskåpets predella bar kyrkofädernas deviser och tecken synes ange, att skåpet hört till den grupp av senmedeltida altarskåp, vilkas förebild är Storkyrkoskåpet¹, nu förvarat i Stat. Hist. Museum. Detta förfärdigades i Lybeck 1468 och har sin predella prydd av kyrkofädernas bröstbilder. — Solnaskåpet har tydligen tillkommit under Jakob Ulfssons ärkebiskopstid 1469—1514.

Madonna med barnet (fig. 251), träskulptur, krederad och målad,

¹ Om Storkyrkoskåpet, se: ANDREAS LINDBLOM: Nordtysk Skulptur och Måleri i Sverige, samt SVERIGES KYRKOR, Uppland, B. 1, H. 1, s. 105.

av ett medeltida altarskåp, vilket stod på altaret ännu under 1600-talet, men år 1666 ersattes av den ovan beskrivna altaruppsatsen. Aschaneus omtalar att på predellan (»in pede tabulæ altaris») funnos kyrkofädernas »sijmbola et signa», vilka han antecknat sålunda: »I. S. Ambrosij Sijmbolum: Nolite tantum amittere beneficium» (=kasta icke bort en så stor välgärning). Därbredvid har A. tecknat en kräkla. »II S. Gregorij Sijmb: Passio christi ad memoriam revocandam» (=Kristi pina bör återkallas till minnet). Därbredvid ett dubbelarmat kors. »In medio Passionis Christi torturæ» (=i mitten Kristi pinoredskap). Därunder har A. tecknat en lans, en svamp på stång, ett gissel och ett ris. »III S. Jeronymi Sijmb.: Passio tua dne singulare est remediū» (=din pina, o Herre, är det enastående läkemedlet). Därbredvid en kräkla. »IV. S. Augustini Sijmb.: Nostra salus redemptoris» (=vår välfärd återlösarens).

»På altargaveln. 1. På högra sidan om fönstret: signum Eccle et gestamen» (=kyrkans tecken och vapen). Därbredvid har A. tecknat en fyrdelad sköld. 2. På vänstra sidan Archiepiscopi uppsa. dn. Jacobi Ulphonis cliipeus. Jacobus

Fig. 256. Solna kyrka. Lucas. Detalj av predikstolen.
Der Evangelist Lucas. Detail der Kanzel.

Fig. 257. Solna kyrka. St. Johannes.
Detalj av predikstolen.

Der Evangelist Johannes. Teil der Kanzel.

Fig. 258. Solna kyrka. St. Mattheus.
Detalj av predikstolen.

Der Evangelist Matthäus. Teil der Kanzel.

stående i trekantigt skåp, vars ena dörr är bevarad. — Rödlätt karnation. Kristi och madonnans hår förgyllt. Madonnans mantel förgyllt med blått foder; underklädningen röd, mönstrad. Skåpets botten röd med schablonerade förgyllda rosor. — Målningarna å dörrrens inner-sida framställa: Tre konungars tillbedjan, frambärandet i templet, flykten till Egypten. Å yttersidan profeterna Esajas och Daniel i halvfigur med språkband. Å det övre bandet: »Ecce · v[ir]go · [con]cipiet · et · pariet . . . filiu[m] · Isa vii:» (=se en jungfru skall bliva havande och föda en son. Jes. VII). Det nedre bandet oläsligt — enligt 1829 års inv. »te daniel». — Målningen i synnerhet dörrytter-sidans målningar skadad. — Madonnans H. 168, skåpets H. 198 cm. Svenskt arbete från 1400-talets senare del. Madonnan beskrives av Lundström 1808 och i inv. 1829. Hon var då och intill 1842 uppställd i vapenhuset. Överlämnades efter 1842 till St. Hist. Museum, varifrån den år 1928 åter fördes till kyrkan, där den uppställdes i vapenhuset, sedan den konserverats av Anton Hällström.

St. Martin (fig. 252), träskulptur, krederad och målad. Solna kyrkas skyddshelgon. Röd mantel, med nejlikmönster i guld och med hermelinsfoder. Livdräkten i mönstrat guld. Hästen grå med röd sadel. En

Fig. 259. Solna kyrka. Dopfunt av J. Liung 1750.

Taufe von J. Liung 1750.

del av manteln är bortskuren. Om S. Martin berättar nämligen legenden, att han, sedan han bortskänkt sina penningar åt de fattiga, en dag skar sönder sin mantel med svärdet och gav den åt en frusen man. Nästa natt fick han se Vår Herre iförd denna allmosa, talande till sina änglar: »Martin klädde mig medan han ännu var katekumen och odöpt.» Riddarens händer, vänstra underarm och större delen av dess fötter saknas; likaså hästens ena öra och nedre delen av svansen. Huvudbonaden är en mössa med uppvikt, mörkt grönblått bräm. Kullen däremot visar endast spår av kreddering. Statyns totala höjd 130 cm. Träskulpturen är sannolikt ett svenskt arbete från

slutet av 1400-talet. Den har under 1800-talet haft samma öden som madonnan.

PREDIK-
STOLEN.

Predikstolen (fig. 246) är snidad i trä och var intill 1928 till större delen målad i gråvit färg med förgyllda ornament. Dess ursprungliga polykromi i gråvitt, rött, blått och guld framtogs detta år. I korgens nischer stå statyetter, framställande Kristus och de fyra evangelisterna (fig. 256). Å listverket är psalm 67, v. 4, 5, återgiven. Ljudtaket, som krönes av Kristus med segerfana, bär de la Gardies, Pfalz', Gyllenhielms¹ och Ribbings vapen samt inskrifterna: »Anno 1674» å en kartusch och Jesaja, Kap. 49, v. 13 å listverket. — Predikstolen är troligen skänkt av Magnus Gabriel år 1674 och är möjligen utförd av Hans Jerling. Möjligt är att predikstolen är något äldre och endast reparerad och kompletterad genom De la Gardies försorg. År 1750 kompletterades och lagades predikstolens ornament av Johan Liung och av målaren C. H. Hawerhatt. 1883 sänktes predikstolens korg genom avkortande av stödet under densamma. Predikstolen omålades och ett blått draperi på muren bakom densamma övermålades.

TIMGLAS

Timglas på predikstolen med förgylld, i trä snidad ståndare och fyra glas (se fig. 246). Skänkt 1698 av inspektoren H. Reinboth. H. 100 cm.

DOFFUNT

Dopfunt (fig. 259), skulpterad i trä, gråmarmorerad med förgyllda detaljer och grön marmorerad sockel. På baksidan inskr.: AN^o 1750. H. 162 cm. Dopfunten utfördes år 1750 av bildhuggaren Johan Liung.²

Dopskål (fig. 262) av silver, inuti och delvis utanpå förgylld. Stämplor: St. Eriks bild n, Weste. Inköpt 1750. L. 38,5, B. 30 cm.

ÄLDRE
DOFFUNT

Av en äldre dopfunt (fig. 260) finnas tvenne delar av foten bevarade. Fotens övre del stod intill 1928 till hälften nedgrävd utanför västportalen, och skall enligt sägen ha tjänat som trappsteg för Magnus Gabriel, när denne steg till häst. Nedre delen låg före 1928 som stöd under predikstolen. Foten har tillhört en funt från omkr. 1300.

ORGEL OCH
LÄKTARE

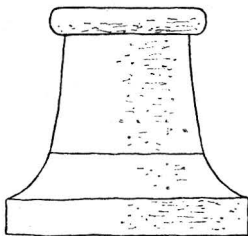

Fig. 260. Solna kyrka.
Fot till dopfunt om-
kring 1300.

Fuss eines Taufsteins um 1300.

Orgelfasaden och orgelläktaren (se fig. 224), vilka utfördes 1892 efter ritningar av arkitekt A. Lindegren äro gråmålade med förgyllda ornament. Läktaren framflyttades omkr. 2 m 1928. Det nuvarande orgelverket insattes 1899 och ombyggdes och förstörades 1928.

¹ Se s. 224, not 1.

² Se C. R. AF UGGLAS i Kult och Konst år 1926, s. 203.

Fig. 261. Solna kyrka. Karl X:s och Hedvig Eleonoras vapen.
Wappen Karls X. und der Königin Hedvig Eleonora.

År 1670 omtalas att »anno 1667 till Iwlehögtiden Haffwer then ÄLDRE ORGEL Wälb. herren Baron Melchior von Schlangenfält förährat til Solna Kyrkios hedher ett orgewerk aff sex stemmor; som uppsatt är mit uti Kyrkian.» Denna orgel »förbättrades» 1726 av orgelbyggaren S. Strömbeck, »förnyades» 1739 på drottning Ulrica Eleonoras bekostnad och reparerades 1775 av orgelbyggaren Jonas-Ekengren samt försål- des slutligen 1841. På den gamla läktarens framsida var Schlangen- fältska vapnet uppsatt.

Kyrkans nuvarande slutna bänkar utfördes 1928. De äro målade i grå och brun färg. De förutvarande, öppna, brunmålade bänkarna förskrevo sig från 1872—1873. — Bänkarna dessförinnan, vilka voro slutna, tillkommo efter branden 1723. Bänkarna före branden voro skänkta av Magnus Gabriel de la Gardie 1673—1674. År 1750 omtalas att två bänkar målades i grön marmor och grå inuti samt att »Kgl. bänkarna» — de två främsta — »målades berlinerblå med gula lister». På de Kgl. bänkarna voro konungens och drottningens vapen anbragta.

Karl X:s och Hedvig Eleonoras vapen (=Pfalziska ättens konungavapen fig. 261 och dubbelvapnet Pfalz-Holstein-Gottorp, fig.

BÄNKAR

KUNGLIGA
VAPEN

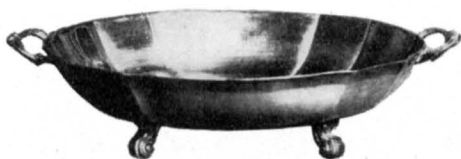

Fig. 262. Solna kyrka. Dopfund av silver, inköpt 1750.

Silbernes Taufbecken, 1750.

261) snidade i trä, krederade och målade. H. 76 cm. Dessa vapen voro ursprungligen uppsatta på de två främsta bänkarna, vilka disponerades av konungafamiljen på Ulriksdal. Vapnen hänga numera i triumfbågen.

NUMMER-
TAVLOR

Nummertavla (fig. 263) med förgylld rokokoram hänger i rundhuset. Denna tavla förfärdigades 1750 av bildhuggaren Johan Liung och bar nedtill årtalet 1750, vilket borttogs då tavlan omkr. 1883 förstörades på längden. Mässingssiffror. H. 195 cm.

Nummertavla med förgylld gustaviansk ram, krönt sköld med tre kronor som överstycke. H. 97 cm.

NATTVARDSS
KÄRL

Kalk (fig. 264) av silver, helt förgylld. På kuppen är drottning Hedvig Eleonoras monogram H. E. R. S. under kongl. krona samt årtalet 1708 ingraverat. Stämplor: St. Eriks bild, åldermanranka, A. T. inom sköld (= Abraham Trautzell), stort T (= 1707). H. 23 cm.

Patén till ovanstående, av silver, helt förgylld med ingraverat kors, monogram och stämplor som å kalken. D. 17 cm.

Oblatask (fig. 264) av silver, förgylld, oval. Monogram och stämplor som å kalken. L. 13,5, B. 11, H. 5 cm.

Vinkanna (fig. 264) av silver, förgylld. Monogram och stämplor som kalken. H. 26 cm.

Samtliga ovanstående kärl äro skänkta av drottning Hedvig Eleonora.

Vinkanna (fig. 265) av silver, inom och delvis utanpå förgylld. Två ingraverade vapen under samma adliga krona. Vid sidan av dessa inskriften: »Polus-Nolanvähr¹ 1708 Solna Kyrka». Stämplor: St. Eriks bild, tre kronor, A. FLC(?) Berg stort Z (= 1712). H. 27,5 cm.

¹ Johan Nohlanwähr, f. i Östergötland, assessor i Bergkollegium, adlad 1682, lagman i Närke 1690, död 1707, g. m. Maria Beata Polus, f. 1678, dotter av greve Tohmas Polus, död 1711, se s. 205, not 2.

Fig. 263. Solna kyrka. Nummertavla av Johan Liung 1750.

Verstafel von J. Liung 1750.

Fig. 264. Solna kyrka. Vinkanna, oblatask och kalk av silver, skänkta 1708 av drottning Hedvig Eleonora.
Weinkanne, Oblatendose und Kelch von Silber 1708.

Vinsked av silver, förgylld. Långt skaft med sked i båda ändar. Stämpelar: St. Eriks bild, tre kronor, SE (= Simson Ryberg), Z (= 1782). L. 23 cm.

Sockenbudstyg av silver skänkt av Hedvig Eleonora.

Ljuskrona av malm (se fig. 267) med 24 armar fördelade i tre rader. Snäckformade manschetter. Profilerad mittstång slutande nedtill i stor kula med inskriften: »Förfärdigad av Johan Fahlsten A° 1749». H. 108 cm.

Ljuskronor av malm, 3 stycken (fig. 266) av samma typ som föregående, alla med 12 armar, fördelade i två rader. På kulorna inskriften: »A° 1749». H. 77 cm.

Äldre ljuskronor (se s. 243). M. G. de la Gardie skänkte år 1666 en krona med 8 pipor, år 1667 en krona med 12 pipor i två rader, 1674 en krona med 12 pipor i två rader och mellan 1674—85 en krona med 15 pipor. Dessa kronor erhöi ovan-

LJUS-
REDSKAP

Fig. 265. Solna kyrka. Vinkanna av silver, skänkt 1708 till minne av Johan Nohlanwähr.
Silberne Weinkanne 1708.

Fig. 266. Solna kyrka. Ljuskrone av malm, utförd 1749.
Kronleuchter von Erz 1749.

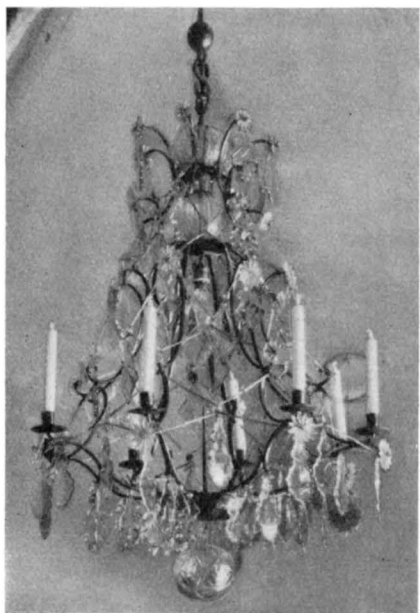

Fig. 267. Solna kyrka. Ljuskrone, utförd 1749.
Kronleuchter. 1749.

nämnde Johan Fahlsten såsom del i likvid för de kronor han utförde 1749.

Kristallkrone (fig. 268) med 8 ljuspipor. Prismor i form av ekblad och stjärnor. Rikt profilerad mittstång av kristall slutande nedtill i stor kristallkula. Ställning av mässing. Hänger i koret. Tidigt 1700-tal. H. 125 cm.

Kristallkrone med 8 pipor. Prismor i form av ekblad och stjärnor. Profilerad mittstång slutande nedtill i kristallkula. Mellersta delen av stängen saknas. Ställning av mässing. Hänger i sakristian. Tidigt 1700-tal. H. 115 cm.

Ljusarmar, ett par av driven, punsad mässing med tre armar. Sköld framtill utan inskription på den ena. 1600-talets slut. L. 52 cm.

Ljusarmar, ett par av driven punsad mässing med en pipa. Hake till sköld framtill. Skänkta 1698. L. 46 cm.

Ljusarmar, ett par, som föregående av driven, men icke punsad mässing. Skänkta 1698. L. 40 cm.

Ljusarmar, ett par av mässing med fyra pipor. Omkr. 1700. L. 33 cm.

Ljusstakar, ett par av silver med 3 armar. Inskrift: »Till Solna Kyrka af Sophia Giesecke 13/5 1880». Stämplar: Tre kronor. S. B. z 5 (= 1878). Modernt arbete. H. 56 cm.

Ljusstakar, ett par av nysilver, med 3 armar. Inskrift: »Till Solna Kyrka af fru Emma Benedicks». Stämplor: H. G. Dufva, N. S. F. Modern rokokoimitation. H. 58 cm.

Ljusstake (fig. 270) med två pipor. Armarna, piporna och bottenplattan av mässing. Fotarmarna, mittpartiet och kvinnofiguren av silver. 1700-talets förra hälft. H. 43 cm.

Ljusstakar (fig. 269), ett par, med två pipor. Armar och ben av silver. Mittpartiets nedre del och fotplattan av mässing. Mittpartiets övre del av silver. Ådetsamma nedtill en silverkartsch med blå emalj i mitten. 1700-talets förra hälft. H. 40 cm.

Ljusstakar, ett par av driven punsad mässing med en ljuspipa. Spiralvriden ståndare. 1600-talsform. På den gamla ljuspipan är fästad en ny stor mässingsmanschett med stor ljuspipa.

H. 27 cm. — Magnus G. de la Gardie förärade 1667 två försilvrade ljusstakar till altaret. I 1698 års inv. upptagas 2 st. ljusstakar av driven försilvrad mässing. Möjligen ha de nuvarande drivna stakarna varit försilvrade och skulle sålunda kunna vara de av Magnus Gabriel skänkta stakarna.

Ljusstakar, ett par av malm med tre pipor. Modern imitation av romanska former.

Altarduk av linne med knypplade spetsar. Förfärdigad av Li- TEXTILIER
cium 1928.

Kalkkläde (fig. 271) av ljusröd bleknad atlas med rika guld-, silver- och silkesbroderier. Ornamentiken å bården längs sidorna i Berains anda. Upptaget i inv. 1695 L. 50, B. 51 cm.

Kalkkläde av svart sammet med silverspets längs kanterna. I mitten I. H. S. i hörnen ax och druvklasar broderade i silver.

Fig. 268. Solna kyrka. Ljuskrone, 1700-talets förra hälft.

Kronleuchter. Erste Hälfte des 18. Jhds.

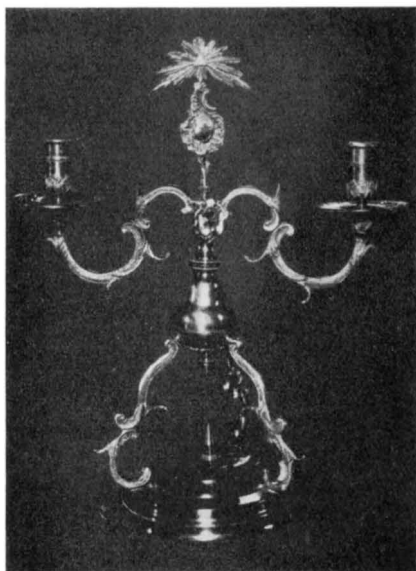

Fig. 269. Solna kyrka. Ljusstake av silver, 1700-talets förra hälft. Silberner Leuchter. Erste Hälfte des 18. Jhds.

Fig. 270. Solna kyrka. Ljusstake av silver, 1700-talets förra hälft. Silberner Leuchter. Erste Hälfte des 18. Jhds.

1800-talets början. L. 47, B. 47 cm.

Antependierna av svart kläde med silveralon i övre kanten och i silver sytt I. H. S. fram till och därunder två palmkvistar. Skänkt av Karl XV. L. 397, H. 105 cm.

Antependium av vitt siden broderat med guld och blått silke. Utförd av Licium 1928, skänkt av Axel och Helge A:son Johnson.

Mässhake av svart sammet med silveraloner längs kanterna, på ryggsidan kors av brett silverband med silversydd törnekrona, på bröstsidan silversytt Gudsöga. Tidig 1800-talstyp, uppgives i INV. 1829 såsom skänkt av Commercerådet Brandenburg.

Mässhake av svart sammet som föregående men med kors av silvergarn. 1800-talstyp.

Mässhakar, 2 stycken, av röd sammet, kors av guldgalon på ryggsidan samt I. H. S. av guldband på bröstsidan. 1800-talstyp.

Mässhakar, en grön, en gråvit. 1925.

Mässhake av vitt siden med kors i guld. Utförd av Licium 1928, skänkt av H. K. H. Kronprinsen.

Pulpetkläde för predikstolen av grönt siden med broderi. Licium 1928.

Matta innanför altarringen av flossavävnad, komponerad av Laijla Wallin.

Fig. 271. Solna kyrka. Kalkkläde från 1600-
talets slut.

Kelchtuch. Ende des 17. Jhds.

Inventarium

som Kyrkioherden Herr Magister GABRIEL HINNEL mottager (år 1709).

Kyrkans äldsta bevarade inventarieförteckningar äro de från åren 1695 och 1709 med tillägg. Det senare återgives till större del här nedan. **) utmärker att föremålen äro upptagna även i 1695 års inv. Inom parentes insatta anteckningar förskriva sig från 1695 års inv.

BÖCKER.

- 1 Bibel Konung Gustavi in Folio **).
- 1 Bibel in Folio Gustavi Adolphi med Sammetz Band och Silfwer Beslag.
Den nya Bibeln Caroli XII, in folio.
- 3 Hand Böcker **).
- 1 Psalmbok — in quarto Kong Carl XII ts.
- 1 Psalmbok in Octavo.
- 1 Sång Book **).
- 1 Kyrckio ordning **) gifwen av konung Carl XI.
- 1 Psalmbok in 8vo Köpt åt Klockaren.

SILFWER.

- 1 Kalk och Paten förgylt **).
- 1 st. liten innan förgylt **).

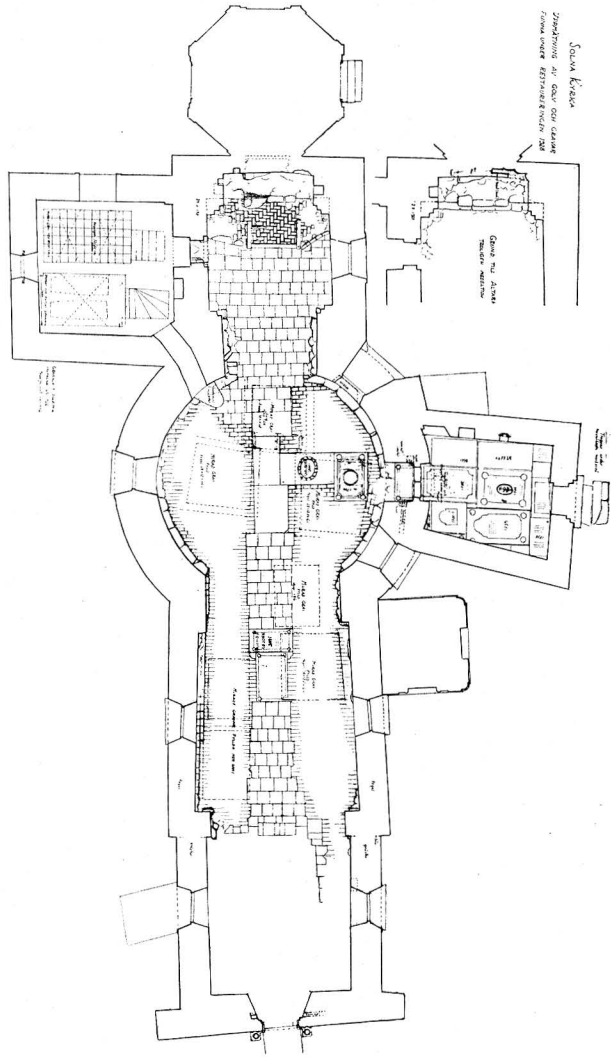

Fig. 272. Solna kyrka. Gravkarta. Uppmätning 1928
av E. Fant.
Lageplan der Gräber.

- 1 liten paten af Messing med Trähuus.
- 1 st. Ask Drefwen Schir förgylt med låck **).
- 1 st. Kanna af 60 lod **).
- 1 Silfwer förgylt Kalk.
- 1 Silfwer förgylt paten.
- 1 Silfwer förgylt Ask.
- 1 st. Liten Kalk med Ask och paten å 18 $\frac{1}{2}$ lod.
- 1 Silfwer Kanna innan half förgylt och utan Schir förgylt.
- 1 Dito Silfwerkanna innan förgylt af nolanwähr.

MESSING OCH TEEN.

- 4 st. Messing Lius Cronor, den ena bestående af 6 Pipor, den andra af 8 Pipor, den tredie af 11 och den fierde af 15 Pipor **).
- 4 st. Messingz Armar 1698, twenne försilfrade **) (givna av Mr. Adam Ahlfeldt).
- 2 st. Teen Lius Stakar **).
- 2 st. Do af Bleck försilfrade **).
- 2 st. af Drefwen Messing försilfrade **).
- 1 st. Teen Skåhl **).
- 4 st. Lius Plåtar af Bleck, deraf 2 måhlade öf. v. Predike Stolen **).
- 1 Fattig Bäckén **).
- 4 st. Borderade Pungar **).
- 1 Räck som Kyrkiowachtaren Brukar giord till foder under den nya **).
- 1 Kista som Kyrkians Penningar förwaras uti **).
- (I 1695 års inv.: 1 Liten kläcka som hänger Baak för Altaret.)
- (d:o : 1 Liten Sockerbuds flaska av Teen.)
- (1 Stoort widt Messings Hand faat som ligger öfwer Funten.)
- 1 Skrin i Sacristian **).
- 1 Tim Glas med 4 rum **). (Inv. 1695 gifvet af Inspect. H. Reinboth A:o 1698).
- 1 Kyrkio Sigill **) (köpt 1699).
- Lösa gult Spetzar Knappt 5 $\frac{1}{2}$ aln långa lades i Kyrkiones Kista 149 $\frac{1}{2}$ alnar med stücker swart Kläde till Bänkiernas, Altaretz och Predikstohlens Klädnad.

KLÄDER.

- 1 Mässe Särck med Silfwer Spetzar kring Hals och Händr **).
- 1 Do med Knytning och giord till Disk kläde **).
- 1 Röö Blomerat Sammetz Mässe Hake **).
- 1 st. Guhl Mäss Hake obruken **).

- 1 Schärf med Spetzar för ändarne **).
- 1 Altar Kläde med gult och Silfwer Wirkat samt gult frantzar kring Krantzen **).
- 1 D:o aff Rööf och grönt Taftt giord till Disk och Altar Duuk **).
- 1 D:o gammal af gult och grönt Taftt **).
- 1 D:o gammal och uthnöth Krantz omkring Disken **).
- 1 Altarduk gammal stickat med gull och Silfr **).
- 1 D:o med gult och Silfwer ränder **).
- 1 D:o gammal med Knyttning **).
- 2 st. Kalk dukar **).
- 2 st. D:o gamla **).
- 1 kalck Kläde Wirkat med åtskilliga Bilder **).
- 1 D:o Rööf Borderat af Atläss **).
- 1 D:o med guhl Knyttning omkring lifvet **).
- 2 D:o med Prödning af åtskilliga färgor **).
- 1 D:o gammalt stickadt med rödt silke omkring **).
- 1 stoort nytt Bård Kläde med frantzar **).
- 2 st. Ditto gamla, ett med frantzar **).
- 1 Hÿende af Gultskin på Altaret **).
- 1 Crucifix på Altaret med stor infattat Berg Christal **), år 1696 insattes i detta en ungersk diamant, skänkt av M. G. d. G. 1667).
- 1 Bord med rödt Bordkläde, det hwita i Sachristian. Bort stult Ao 1709 **).
- 1 Mässe Hake af swart sammet med Silf, Borderad.
- 1 Kûür kåpa af Blåt sammet Galonerad med Brutna Spetzar fodrad med Pärlefärgad Taftt.
- 1 Mäss Hake af rödt Blomerat Sÿdentÿg.
- 1 Mässe Skiorta med rödh Kraga och Handklafvar.
- 1 D:o af Hollandz lärftt med whit Spetzar.
- 1 Altarduuk af Dammast Dräl.
- 1 Altarkläde av röt Blomerat Sÿdentÿg med gult Blommor fodrat med röt Lärftt.
- 1 Disk Duuk af Dammast Dräl med Gull Galon omkring.
- 1 Kalck Kläde af Nättel Duuk med Gul Galon.
- 1 Kalck Kläde ovalt stickat med Silfr Galon.

KYRCKIOBÖCKER.

- 1 Kyrkobook ifrån åhr 1645, bestående af 128 folio.
- 1 D:o begynt A:o 1665 med 75 fol.

- 1 D:o begynt A:o 1670 med 246 fol.
1 D:o ifrån A:o 1686 af 380 fol.

DIVERSE PERTSEDLAR.

- 1 stor järn panna att koka Tiäran uti.
3 st. likbårar, 2 större, 1 mindre.
1 Kyrklina.
1 st. Dubbelt blåck.
2 st. d:o enkelt.

PENNINGAR.

Detta inventarium hafwr. iag emottagit d. 16 Maji 1709, af Hr Probsten och Kyrkioheerde Der Mag. Pet: Liungberg i närvaro af Hr Kyrkioheerden Mag. Fors samt Hr Schmidt på Hr Inspektoren Leyels wägnar såsom och Kyrkiowärderar Anders Ersson i Öfwer Jerfwa och Pehr Staffanson i Berghammar, till wydare ödmjuk påminnelse vid min Inwägning.

GABRIEL G. HINNEL.

Runstensfragment med följande runor: - - - **! * I N** - - - **N I T R** : N
Anträffades 1926 vid uppbyggnad av fönster i sakristian, där det nu är fastkrämt vid södra väggen. L. 47, H. 43 cm.

Gravsten av kalksten. Å en oval, omgiven av lagerkrans, inskriften: »CARLBERGS GRAAF» L. 210, B. 120 cm. Sedan 1928 i koret förut i tvärgången närmast mittgången. Rörande gravstenarnas platser före 1928, se plan fig. 272.

GRAVHÄLLAR
I KYRKAN-
OCH VAPEN-
HUSET

Gravsten av kalksten. I mitten en sköld med A. E., därunder inskriften: »HÄR LIGGER BEGRAFVEN EDEL OCH MANNHAFTIGH ANDERS ERICSSON, FORDOM CAPITEN OCH STADHS MAYOR I KOLBERG, HVLKEN I HERRANOM SALIGEN AFSOMNADE I STOKHOLM DEN XVI MAY ANNO MDCLV. GUD HANS SIÄÄL HUGSVALE OCH FÖRLÅTE HONOM EN FRÖJDEFULL UPPSTÄNDELSE. AMEN». Ligger nr 2 från väster i mittgången. L. 170, B. 94 cm.

Gravhäll av kalksten med inskriften »CHRISTUS ÄR MITT / LIV OCH DÖDEN ÄR / MIN WINNING / HÄR UNDER HUILAR / DEN EHREBORNE OCH / HÖGLÄRDE H. PETRUS ROSEMIUS MEDECINE / DOCTOR, HUILKEN AF / SOMNADE DEN 27 DECEM. / ANNO 1674». L. 190, B. 110 cm. Om Roshemius se s. 253. I mittgången nr 5 från väster.

Gravhäll av kalksten med initialerna s · e · m. eller m · e · s. inom sköld omgiven av palmkvistar, därunder m · h · s. och e · h. L. 160, B. 100 cm. I mittgången närmast koret.

Gravhäll av kalksten med inskrift mellan tvenne linjer längs kanterna:

»HER · LIGGER · BEGRAFVEN · SALIGE · MATZ · BENGTSON · SAMPT · HANS · KÄRE · SON · MATZ · MATZON · OCH · AVSOFNAD · THEN» (årtalet icke utsatt)

En sliten 1600-talssköld i mitten och därunder:

»VITA HOMINIS EVASI...». L. 200, B. 124 cm. Ligger nr 1 från väster räknat på mittgången.

Gravhäll av kalksten med inskriften, upptill: »HÄR LIGGER BEGRAF / VEN SAL. ERICH STAPHAN / SON FÖD 1596 DÖD 1698 / MED SIN K. HUSTRO BRITA / MATZ DOTTER FÖD 1620»; nedtill: »DENNA GRAF HÖRÄR MURGESE / LEN ERICK LUND OCH DÄS HUSTRU MARGARETA LARS / DOTTER OCH DÄS ARFWINGAR / ANNO 1747».

I mitten inom en lagerkrans Psalm 40, v. 1 samt 1703. Änglahuvud i de båda övre hörnen, dödskalle och timglas i de nedre. L. 192, B. 115 cm. Ligger sedan 1928 i koret, förut strax innanför rundhusets sydportal.

Gravhäll av kalksten med nästan oläslig inskrift av vilken orden HERR ANDERS kunna tydas. Mittgången nr 4 från väster. L. 190, B. 135 cm.

Gravhäll av kalksten med lägerhuggen ram och inskriften: »HÄR HWILAR / CAMMARERAREN / SAL: Lars Breant FÖDD 1668 D. 31 OCTOB. / DÖD 1729 DEN 2 FEBRUARI / MED DESS K. MAKÅ / Elisabeth Drager FÖDD 1676 D. 12 DECEMB. / DÖD 1745 D. 23 APRIL /.» — L. 208, B. 140 cm. Sedan 1928 nr 3 från väster i mittgången, förut i vapenhuset utanför portalen intill rundhuset.

Gravhäll av kalksten med ram av bibelspråk (fig. 273) mellan tvenne linjer samt med cirklar i hörnen, i de två övre rosor, i det nedre till vänster timglas, till höger dödskalle. I mitten en solros och 1744 i en med lagerkrans omgiven oval. Inskrift: »DENA STEN OCH LAGERSTAD HÖRER / KONST TRÄDGÅRDSMÄSTAREN / Swen Brehmer / SAMT DESS HUSTRU OCH BARN TILL och / LIGGER HÄRUNDER BEGRAFWEN HANS SWÄR / FADER KONST TRÄDGÅRDSMÄSTAREN Johan Ahlig.» — H. 210, B. 150 cm. Sedan 1928 i koret, förut i vapenhusets mitt.

Gravhäll av kalksten med inskriften: »DENNA STEN HÖRER WAKT- MÄSTAREN WID KONGSGÅRDEN CARLBERG I LIFSTIDEN NUMERA HOS GUD SALIG ANDREAS SÖDERMARCK OCH DESS K. HUSTRU ANNA MARGARETA CADÉE ANNO 1739.» I vapenhuset

Gravhäll av kalksten, stympad, med inskrift: »HÄR HWILAR FRU GREFWINNAN DOH[NA] FÖDD 1752, DÖD 181[3].» I vapenhuset. Dessutom finnes i vapenhuset ett antal gravhällar med oläsliga inskrifter.

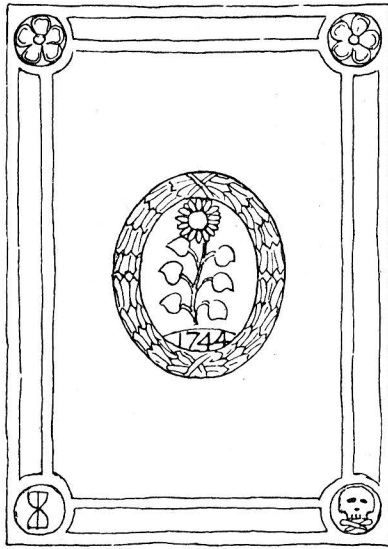

Fig. 273. Solna kyrka. Gravhäll av kalksten över trädgårdsmästaren Sven Brehmer.

Grabstein des Gärtners Sven Brehmer. 1744.

En gravförteckning i A: 2 omtalar bl. andra följande gravar:

»Herr Reenstiernas graf i sakristian.¹

Herr Mag. Abel Kooks graf i sakristian.

Ulriksdals Kungsgård äger gravarna under quinfolksbänkarna.

Carlbergs Kungsgård äger grav på gången.

Sal. Doct. Speets enka fru Barbara Roswick äger grav på gången, donerad av Magnus Gabriel de la Gardie.

Doktor Huswedel äger grav under manfolksbänkarna.

Hr Camrer Skraggenschiölds arfwingar äga grav mellan Dokt. Huswedel och insp. Goldberg.

Insp. Hans Goldbergs arfwingar.»

Enl. J. Lundström lydte inskriften å Dr. Speets gravsten: »HIC QUIESCIT / NOB. DOM. PETRUS SPEET MED. DOCTOR / OLIM S. R. M. BRITANN. / FIDUS MINISTER IN ADVERSIS, POSTEA URBIS AMSTELODAM. PER IX ANNOS /

¹ År 1926 anträffades tvenne murade gravar i sakristian. I den västra funnos tvenne kistor med åttan Cronströms vapen. Å den ena en inskrift, vilken i huvudsak hade samma lydelse som inskriften å Johan Cronströms † 1685) begravningsvapen. Se s. 263. J. Cronström var son av kyrkoherde Abel Krook. Se plan fig. 272 och 210.

DEHINC GOTHOBURG. MEDICUS ORD./MOX REGNI SUEC. MAGNI CANCELLARIO/
PERGRATA MINISTERIA PROBATUS/ET AB ILLO/S. REGIA MAJ. COMMEN/
DATUS/MEDICUS REGIUS FUIT ANN. VI. VIXIT ANNOS LIII/OBIIT ANN.
MDCLXXVI KAL. JAN. / HIC SEPULTUS EODEM ANNO / SIT ILLI TERRA
LAEVIS. (=Här vilar den adlige herren Per Speet, medecine doctor,
fordom H. K. Majestäts trogne minister i England, sedan under 9
år i Amsterdam, sedermera utnämnd till läkare i Göteborg, därefter
gjorde han Sveriges rikskansler stora tjänster och blev av honom
utnämnd till hennes majestät drottningens livmedicus, vilket ämbete
han innehade i 6 år.

Han levde i 53 år. Dog år 1676 i Januari, här begravnen
samma år. Må jorden vara honom lätt.» Gravstenen låg mitt i
koret.

GRAVSTENAR
FASTMURADE
I YTTRE-
MURARNA

Gravsten av röd kalksten med inskrift: »JUSTIE BORGMESTARENS/
IFRÅN NYEN/HERR GABRIEL HINNELS/OCH DESS K. MAKAS/FRU ANNA
ZWILLINGS/SAMPT/K. BARNS OCH ARFWINGARS GRAV. APOCAL. 14 WERS
13. A^O 1712.» Fastmurad i långhusets södra yttermur.

Gravsten av röd kalksten med inskrift: »C. C. GJÖRWELL/NAT.
MDCCXXI DEN. MDCCXXI/SIBI ET SUIS». Fastmurad i långhusets södra
yttermur.

Inskriftstavla av röd kalksten med namnförteckning å de per-
soner, vilkas griftevårdar Solna kyrka underhåller:

v. Francken	I. E. Leionhufvud	Schürer von Waldheim
A. Sjolander	J. Falkenholm	C. Benedicks
L. Cassel	Anders Carlsson	E. Åkerman
Ph. J. Marius	C. A. Scharp	H. J. Giers
J. Wibom	H. W. Hulphers	A. F. von Holten
h. Exc. E. Lyons	S. Wigert	G. Bildt
Choræus	A. Wigert	B. Simelius
C. C. Gjörwell	W. Brinkert	A. W. Laven
A. Broman	G. G. von Rosen	E. Ribbing
A. von Wegesack	H. L. Broman	A. F. Palmer
C. J. Nordenstrahl	A. C. Liljenstolpe	Johan Hazelius
M. C. Retzius	H. H. C. Beckman	G. W. Siöstrand
C. H. Kreuger	K. H. Kreuger	Jakob Sjustedt
F. A. von Troil	L. Pettersson	J. A. Farnqvist
B. von Beskow	A. W. Lundin	Regis Cadier
C. E. Piper	B. Crusell	Oscar Nilsson
Sophia Giesecke	C. Uneaus	

Fig. 274. Solna kyrka. Gravvård av sandsten över lustegårdsmästaren Hans Jahn † 1705.

Grabstein des Gärtners Hans Jahn † 1705.

Av kyrkogårdens stora antal gravvårdar äro flertalet från 1800-talet och utan egentligt konsthistoriskt intresse. Följande värdefulla vårdar må nämnas:

GRAVMONUMENT Å KYRKO-GÅRDEN

Gravhäll av kalksten med inskriften: »D. IOHANNES ALBERTUS HUSWEDEL & CATHARINA EBELING UXOR, VOR SICH. IHRE ERBEN UND ERBNEHMEN ERBLICH. ANNO 1674. AD. PHILIPP. KAP. 1.» — I mitten ett nött vapen, i de fyra hörnen järnringar. Ligger strax väster om västportalen. Troligen utflyttad från Huswedelska graven i kyrkan. Se s. 247.

Gravvård (fig. 274) av sandsten inmurad i bogårdsmuren på västra sidan. H. 180 cm. I stenen är inhugget ett palmträd och följande inskrift:

GRAVVÅRDAR

»WEDH THENNA / GRIJFTEVÅRDH / LIGGER BEGRAFWEN / HENNES KONGL. MAJ:TZ RIJCKZ / ENCKIE-DROTTNINGENS TROTJENARE / OCH LUSTEGÅRDZ-MÄSTARE WIDH ULLRICHZDAHL, / EHREBORNE OCH KONSTEHRFARNE / Mestar Hans Jahn, FÖDH / ÅR 1643 DEN 24 JUNII, DÖDH ÅHR 1705 DEN 16 SEPT.

Fig. 275. Solna kyrka. Gravvårdar över majoren Gustaf Brandel † 1820, generalkonsuln Henrik Brandel † 1828 och ministern Genserick Brandel † 1833. Grabsteine des Majors G. Brandel † 1820, des Generalkonsuls H. B. † 1828 und des Ministers G. B. † 1833.

SOM PALMETRÄDET WAR
 HANS LEFWARNE PÅ JORDEN
 SÅ ÄR OCH NU HANS SJÄL
 MEDH PALMER KRÖNTER WORDEN
 HANS EHREWÄRDE NAMPN
 SOM PALM I BLOMMA STÅR
 OCH KROPPENS TORRA STJÄLCK
 FÖRWÄNTAR HÄR SIN WÅHR.»

Gravhäll av kalksten med inskrift: »Under denna steen / Hwilar sina Been / Christus är mitt lif / och döden är min winning.» Inom en oval lagerkrans en nästan utnött inskrift slutande med årtalet 1752. — Ligger i hörnet mellan långhuset och Langeska gravkoret.

Trenne stående gravvårdar (fig. 275) av röd kalksten över MAJOREN GUSTAF BRANDEL, F. 1776, D. 1820; GENERALKONSULN I ALGIER HENRIK BRANDEL, F. 1739, D. 1828; SVENSKA MINISTERN I BERLIN GENSERIC BRANDEL, F. 1782, D. 1833. Vårdarna äro omgivna av ett enkelt smidesjärnsstaket.

Gravvård av grå granit över And. Joh. Retzius, f. 1742, d. 1821.

Gravvård av grå kalksten med porträttmedaljong och ornament av brons. Inskrift: HÄR HWILAR / STATSRADET M. M. / GREFVE / GUSTAF

Fig. 276. Solna kyrka. Gravvård över Ernst Axel Key † 1901 och hans hustru och barn.

Grabstein E. A. Keys † 1901 und seiner Gattin und Kinder.

FREDRIC WIRSÉN / FÖDD PÅ SVEABORG D. 21 OCTOBER 1779 / DÖD I STOCKHOLM D. 9 DECEMBER 1827. — Medaljongen är signerad Göthe, s: 1831. — Graven är omgiven av gjutjärnsstaket.

Gravvård av grå granit över Generalen Peter Suchtelen, d. 1836. Om dennes begravningsvapen se s. 265.

Gravvård (fig. 276) av grå marmor på granitsockel. Inskrift: HÄR HVILA / ERNST AXEL HENRIK KEY / * 25—10—1832 † 27—12—1901 / SELMA CHARLOTTA KEY / FÖDD GODENIUS / * 26—2—1843 † 7—11—1916 / DAGNY ASTRI MARIA * 23—8—1887 † 10—6—1900.

Rest av minnestavla av sandsten inmurat i västgavelns norra sidostöd. Tavelfragmentet — H. 115, B. 116 cm — är en del av en stor inskriptionstavla, vilken 1674 uppsattes ovan västgavelns rundfönster. Den var infattad i ekram och fastmurad. Dess fullständiga inskrift återgives här nedan enl. Peringskiöld: »DETTA GUDZ HUUS HÅLLES FÖRE WARA DET FÖRSTA, SOM BYGT ÄR UTI UPLANDH, SEDAN CHRISTEN TRO INPLANTADES; DESS SKAPNAFT UTWIJSAR, AT DET ÄR I FÖRSTONE BYGDT SOM ETT RUNDT TORN AF BARA GRÅ STEN, SÅSOM I

ÄLDSTA TIJDERNE HAFWER BRUKELIGIT WARIT. SEDAN ÄR DET FORDOM ÅTHSKILLIGE GÅNGER TILÖKT OCH FÖRWIDGAT WORDET, SÅSOM DESS FÖRSAMBLING HAFWER VID STOCKHOLM OCH PÅ NORRE MALM TILTAGIT, INNAN DER KYRKIOR BYGDES EFTER STADZENS FUNDATION; TY DENNA SOCKN HAFWER I FÖRTIJDEN STRECKT SIG MITT INPÅ STOCKHOLMS STOORA TORGH OCH SÅ ÖSTER UTH ÅTH BLÅCKHUUSUDDEN, SÅ AT STOCKHOLM, SLOTT, STOORE KYRKIAN, NORRE MALM OCH LADUGÅRDZLANDET ALT PÅ DENNE SOCKNS FORNA BOTN FUNDERADE ÄRE. DOCK HAFWER DENNE KYRKIA INTILL ÅHR 1673 WARIT EN GEMEN BVGGNADT. MEN PÅ THET OCH NÄSTFÖLJANDE ÅHRET MYCKIT FÖRBÄTTRADT, SÅ INNAN TILL SITT HWALF OCH ANNAN PRYDNAT SOM SERDELES MEDH TORNET, PORTALEN, GAFLAR OCH ALL SHIRLIGHET; HWILKET SKEDDE AF DEN HÖGWELBORNE HERRE HER *MAGUS GABRIEL DE LA GARDIE*, GREFWE TIL LÄCKÖ OCH ARENSBORGH FRIJHERRE TILL EEKHOLMEN, HERRE TILL HAPSAHL, HÖIJENTORP, WENNEGARN OCH CARLBERGH, SVERIGES RIJKZ CANTZLER OCH LAGHMAN ÖFWER WÄSTERGÖTHLAND OCH DAHL, HVIKEN MED EGEN OMKÅSTNAD DENNA KYRKIA LÄT SÅLUNDA FÖRFÄRDIGA, GUDZ HELIGA NAMPN TILL ÄHRA, GUDZ FÖRSAMBLING TILL NYTTA OCH HUGNADT OCH SIGH TILL TACKNEMBLIGH ÅMINNELSE. ANNO 1674.» Tavlan nedföll och krossades 1818. Den bevarade delen fastmurades senare å ovan angiven plats.

EPITAFIER

Minnestavla (fig. 277) över Carl Gyllenhielm, † 1650, av sandsten med omgivande stuckskulpturer. Ovanför tavlan Gyllenhielmiska och Ribbingiska vapnen. Inskrift: »THE NNE STEEN ÄR REEST TILL ÅMINELSE THEN HÄGWÄLLBORNE HERRE/HERR CARL GYLLENHIELM¹/FRI-/HERRE TILL BERGHWARA, HERRE TILL SUND-/BYHOLM, CASSBY OCH CARLBERG, SVERIGES /RIJKES RÅD, RIJKS AMIRAL OCH LAGMAN ÖF/WER TIJO HÄRADS LAGSAGA I SMÅLAND, SÅ / OCH DES HUUSFRU, THEN HÖGWÄLBORNA FRU, /FRU CHRISTINA RIBBING ETC. /HWILKA BÄGGE SÅSOM AV GUDFRUCHTIG-/HET, DYGD OCH ETT HEDERLIGET LEFVER-/NE SERDELES BERÖMWÄRDE HAFVA AF /EFFTERKOMMANDE FÖRTJÄNT AT HÅLLAS I ETT WYRDIGT OCH ÄREFULLT MINNE, /THE BEBODDE I LIFZTIDEN FÖRST BOO-/TOMTE ETT GAMMALT RIBBINGESÄTE /, HÄR INTILL KYRKAN BELÄGET, OCH /SEDAN DE FLVTTE PÅ DET STELLET /DER NU CARLB/RGS HUUS ÄR, DENNE /KYRKJAN BESÖKTE DE SOM ÅFTAST, /DERFÖRE KYRKJOPORTALEN, SOM FÖRR WAR WED/CARLBERGZ HUUS ÄR GIFWEN WORDEN DEM TILL ÅMINNELSE TILL DETTA RUM AF NU /PÅ CARLBERG

¹ Carl Carlsson Gyllenhielm, f. 1574, g. 1615 med Kristina Ribbing, † 1650.

Fig. 277. Solna kyrka. Minnestavla över Carl Carlsson Gyllenhielm
 † 1650. Tavlan uppsatt 1674.
 Denktafel C. C.son Gyllenhielms, 1674.

BOENDE HERRSKAP, SOM SÅ I DETTA / FALLET, SOM I ALLA ANDRA AF
 TROGET HIERTELAG GÄRNA WYRDER DESSE AVSOMNADES ÄREWYRDIGE
 IHUGKOMMELSE; HVARs KROPPAR HVILA I STRENGNÄS DOMKYRKIA I
 DERAS GRAFF A:O 1674. — Epitafiet har utförts av N. Millich¹ eller
 honom närstående konstnär. H. 350 cm.

Epitafium (fig. 278) över PETRUS ROSHEMIUS, † 1674, skulpterat
 i trä krederat och målat i svart och vitt. Inskrift: »Memoriae / Viri

¹ NICOLAES MILLICH, f. troligen 1633 i Antwerpen, skulptör, verksam i
 Sverige, från 1669 till omkr. 1687, under 1671—1673 verksam hos M. G. de la
 Gardie på Carlberg. Se BÖTTIGER, Drottningholm, s. 33; JOSEPHSSON, Borgar
 hus i Stockholm I, s. 210, och CARL R. AF UGGLAS, Svensk Konsthistoria av
 ROMDAHL och ROOSVAL, s. 289 f. f.

Fig. 278. Solna kyrka. Epitafium öfver Peter Roshemius † 1674.
Epitaph Peter Roshemius' † 1674.

Fig. 279. Solna kyrka. Epitafium över Antonius Friderich † 1690.

Epitaph A. Friderichs † 1690.

Wahrscheinlich von der Schule Burchardt Prechts.

Fig. 280. Solna kyrka. Epitafium, uppsatt 1695 över Hans Goldberg.
Epitaph H. Goldbergs 1695, mit Malerei von H. Muelich 1543.

Eximii / Pietate, Doctrina Insignis / Ac Morum Probitate / PETRI ROSHEMI¹
DOCT. MEDICINÆ / Oui natus erat anno 16— / denatus Anno 167- /
Posuit Gratus Et Benevolus Patronus / Comes Magnus Gabriel De
la Gardie / S^a R^a M^{us} Regnique Sueciæ Senator / Et Magnus Can-
cellarius.» / (=Åt minnet av den genom Gudsfruktan, lärdom och
seder utmärkte Peter Roshenius Med. Doktor, född år 16—, död år
1674 restes vården av hans tacksamme och välvillige beskyddare,
Magnus G. de la Gardie, Sveriges rikets råd och rikskansler.)

Epitafiet är sannolikt utfört av Nicolaes Millich eller honom när-
stående konstnär (se ovan). H. 245 cm.

¹ Peter Roshemius född i Ångermanland, studerade i Uppsala och Leijden, hovmedikus hos M. G. de la Gardie. Begravd i Solna kyrka. Se J. F. SACKLEN, Sveriges Läkarehistoria, del I, s. 10.

Fig. 281. Solna kyrka. Törnekröningen. Målning å baksidan av målningen fig. 282. Samma mästare.

Dornenkröning. Ölgemålde an der Rückseite der Tafel Fig. 282 von demselben Meister.

Epitafium (fig. 279) över ANTONIUS FRIDERICHS,¹ † 1690, skulpterat i trä, krederat och målat i svart och vitt. Inskrift: »ARTE POTENS MEDICA, FAMA POST FATA SUPERSTES / ANTONIUS FRIDERICHS CONDITUR HOC TUMULO / AULA EJUS MORTEM DOLUIT, TOTA HOLMIA LUXIT / SOLUS EUM REPETENS LÆTUS OLYMPUS ERAT / NATUS HAMBURGI 17 NOVEMB: 1642 / DENATUS HOLMIÆ 15 JULIJ 1690 / ANNUM AGENS QUADRAGESIMUM OCTAVUM / (=Mäktig i läkarekonsten, genom ryktet överlevande sin bortgång, vilar Antonius Friedrichs i denna grav; hovet sörjde, hela Stockholm beklagade hans död; endast himlen var glad att mottaga honom i sitt sköte. Född i Hamburg d. 17 nov. 1642, död i Stockholm d. 15 juli 1690)».

Epitafiet troligen ett arbete av en Burchardt Precht² närstående konstnär. H. 260 cm.

¹ Antonius Friederichs, studerade i Lejden, kom 1672 till Stockholm, blev där livmedikus 1674. Se ovan anförda läkarehistoria, del I, s. 23.

² Burchardt Precht, bildhuggare, f. i Bremen 1651, d. i Stockholm 1738. — Epitafium av liknande art, se SVERIGES KYRKOR, Stockholms Kyrkor: Kungsholms Kyrka, s. 95.

Fig. 282. Solna kyrka. Kristi gravläggning. Oljemålning på trä av Hans Muelich 1543.
Ingår i Goldbergs epitafium, fig. 280.

Grablegung Christi. Ölgemälde auf Holz von H. Muelich auf dem Epitaph Fig. 280.

Epitafium (fig. 280) över HANS GOLDBERG, skulpterat i trä, krederat och målat i svart och vitt. Inskrift: »SIJ THENNA GRIFTERVÅRD SKALL STÅ TILL EVIGT MINNE / INSPECTORN HALNS GOLDBERG OCH JUDITH MAKAN SÅT, / HON HVILAR REDAN SÖTT, HAN VÄNTAR ÄN HÄRINNE / AT THE FÖRENTE ETT EJ SKOLE SKILJAS ÅT / NU FROM- OCH ÄHRBARHET TILL SKIFTES OMBEVAKA / OCH HELGA DETTA STOFT, ATT INGEN HAND OSKJÄR, / THET NÅNSIN RÖRA SKALL ELLER VRÅNGVISHET OMAKA / MEN HO SOM THETTA SER MED WYRDNADT STAD'NAR HÄR. A:O 1695. P. G. L.» H. 225 cm. Arbeta av Precht närstående konstnär. I detta epitafium är en värdefull oljemålning på trä infattad, framställande »Efter korsnedtagningen» (fig. 282). Huvudfärgerna äro purpur och andra varma färger omväxlande med gult, blått och grönt. Tavlan är starkt beskuren, troligen vid infattandet i epitafiet. Konstnären är Hans Muelich (Mielich)¹, vilket framgår av signaturen å den även målade baksidan: H. M. 1543. Baksidans målning (fig. 281) framställer Törnekröningen, denna i ännu högre grad beskuren. Tavlan har tillhört hertig Albrecht V:s av Bayern konstkammare i München. Den är troligen hemförd som krigsrov från Bayern 1632 och har säkerligen ingått i drottning Kristinas tavelksamling.²

Epitafium av oljemålning på trä infattad, framställande »Efter korsnedtagningen» (fig. 282). Huvudfärgerna äro purpur och andra varma färger omväxlande med gult, blått och grönt. Tavlan är starkt beskuren, troligen vid infattandet i epitafiet. Konstnären är Hans Muelich (Mielich)¹, vilket framgår av signaturen å den även målade baksidan: H. M. 1543. Baksidans målning (fig. 281) framställer Törnekröningen, denna i ännu högre grad beskuren. Tavlan har tillhört hertig Albrecht V:s av Bayern konstkammare i München. Den är troligen hemförd som krigsrov från Bayern 1632 och har säkerligen ingått i drottning Kristinas tavelksamling.²

Epitafium av oljemålning på trä infattad, framställande »Efter korsnedtagningen» (fig. 282). Huvudfärgerna äro purpur och andra varma färger omväxlande med gult, blått och grönt. Tavlan är starkt beskuren, troligen vid infattandet i epitafiet. Konstnären är Hans Muelich (Mielich)¹, vilket framgår av signaturen å den även målade baksidan: H. M. 1543. Baksidans målning (fig. 281) framställer Törnekröningen, denna i ännu högre grad beskuren. Tavlan har tillhört hertig Albrecht V:s av Bayern konstkammare i München. Den är troligen hemförd som krigsrov från Bayern 1632 och har säkerligen ingått i drottning Kristinas tavelksamling.²

Epitafium av oljemålning på trä infattad, framställande »Efter korsnedtagningen» (fig. 282). Huvudfärgerna äro purpur och andra varma färger omväxlande med gult, blått och grönt. Tavlan är starkt beskuren, troligen vid infattandet i epitafiet. Konstnären är Hans Muelich (Mielich)¹, vilket framgår av signaturen å den även målade baksidan: H. M. 1543. Baksidans målning (fig. 281) framställer Törnekröningen, denna i ännu högre grad beskuren. Tavlan har tillhört hertig Albrecht V:s av Bayern konstkammare i München. Den är troligen hemförd som krigsrov från Bayern 1632 och har säkerligen ingått i drottning Kristinas tavelksamling.²

Epitafium av oljemålning på trä infattad, framställande »Efter korsnedtagningen» (fig. 282). Huvudfärgerna äro purpur och andra varma färger omväxlande med gult, blått och grönt. Tavlan är starkt beskuren, troligen vid infattandet i epitafiet. Konstnären är Hans Muelich (Mielich)¹, vilket framgår av signaturen å den även målade baksidan: H. M. 1543. Baksidans målning (fig. 281) framställer Törnekröningen, denna i ännu högre grad beskuren. Tavlan har tillhört hertig Albrecht V:s av Bayern konstkammare i München. Den är troligen hemförd som krigsrov från Bayern 1632 och har säkerligen ingått i drottning Kristinas tavelksamling.²

Epitafium av oljemålning på trä infattad, framställande »Efter korsnedtagningen» (fig. 282). Huvudfärgerna äro purpur och andra varma färger omväxlande med gult, blått och grönt. Tavlan är starkt beskuren, troligen vid infattandet i epitafiet. Konstnären är Hans Muelich (Mielich)¹, vilket framgår av signaturen å den även målade baksidan: H. M. 1543. Baksidans målning (fig. 281) framställer Törnekröningen, denna i ännu högre grad beskuren. Tavlan har tillhört hertig Albrecht V:s av Bayern konstkammare i München. Den är troligen hemförd som krigsrov från Bayern 1632 och har säkerligen ingått i drottning Kristinas tavelksamling.²

Epitafium av oljemålning på trä infattad, framställande »Efter korsnedtagningen» (fig. 282). Huvudfärgerna äro purpur och andra varma färger omväxlande med gult, blått och grönt. Tavlan är starkt beskuren, troligen vid infattandet i epitafiet. Konstnären är Hans Muelich (Mielich)¹, vilket framgår av signaturen å den även målade baksidan: H. M. 1543. Baksidans målning (fig. 281) framställer Törnekröningen, denna i ännu högre grad beskuren. Tavlan har tillhört hertig Albrecht V:s av Bayern konstkammare i München. Den är troligen hemförd som krigsrov från Bayern 1632 och har säkerligen ingått i drottning Kristinas tavelksamling.²

Epitafium av oljemålning på trä infattad, framställande »Efter korsnedtagningen» (fig. 282). Huvudfärgerna äro purpur och andra varma färger omväxlande med gult, blått och grönt. Tavlan är starkt beskuren, troligen vid infattandet i epitafiet. Konstnären är Hans Muelich (Mielich)¹, vilket framgår av signaturen å den även målade baksidan: H. M. 1543. Baksidans målning (fig. 281) framställer Törnekröningen, denna i ännu högre grad beskuren. Tavlan har tillhört hertig Albrecht V:s av Bayern konstkammare i München. Den är troligen hemförd som krigsrov från Bayern 1632 och har säkerligen ingått i drottning Kristinas tavelksamling.²

Epitafium av oljemålning på trä infattad, framställande »Efter korsnedtagningen» (fig. 282). Huvudfärgerna äro purpur och andra varma färger omväxlande med gult, blått och grönt. Tavlan är starkt beskuren, troligen vid infattandet i epitafiet. Konstnären är Hans Muelich (Mielich)¹, vilket framgår av signaturen å den även målade baksidan: H. M. 1543. Baksidans målning (fig. 281) framställer Törnekröningen, denna i ännu högre grad beskuren. Tavlan har tillhört hertig Albrecht V:s av Bayern konstkammare i München. Den är troligen hemförd som krigsrov från Bayern 1632 och har säkerligen ingått i drottning Kristinas tavelksamling.²

Epitafium av oljemålning på trä infattad, framställande »Efter korsnedtagningen» (fig. 282). Huvudfärgerna äro purpur och andra varma färger omväxlande med gult, blått och grönt. Tavlan är starkt beskuren, troligen vid infattandet i epitafiet. Konstnären är Hans Muelich (Mielich)¹, vilket framgår av signaturen å den även målade baksidan: H. M. 1543. Baksidans målning (fig. 281) framställer Törnekröningen, denna i ännu högre grad beskuren. Tavlan har tillhört hertig Albrecht V:s av Bayern konstkammare i München. Den är troligen hemförd som krigsrov från Bayern 1632 och har säkerligen ingått i drottning Kristinas tavelksamling.²

Epitafium av oljemålning på trä infattad, framställande »Efter korsnedtagningen» (fig. 282). Huvudfärgerna äro purpur och andra varma färger omväxlande med gult, blått och grönt. Tavlan är starkt beskuren, troligen vid infattandet i epitafiet. Konstnären är Hans Muelich (Mielich)¹, vilket framgår av signaturen å den även målade baksidan: H. M. 1543. Baksidans målning (fig. 281) framställer Törnekröningen, denna i ännu högre grad beskuren. Tavlan har tillhört hertig Albrecht V:s av Bayern konstkammare i München. Den är troligen hemförd som krigsrov från Bayern 1632 och har säkerligen ingått i drottning Kristinas tavelksamling.²

»EPITAPHIUM.

SIG PETRI AHLBERGS TRÖTTA BEN,

HÄR HWILA UNDER DENNA STEN.

I SOLLENÄ OCH I ULRICSDAHL

HAN MED SITT MUNTRA LIUD OCH TAL.

HAR TROGIT BETAT CHRISTI FÅHR.

I RUNDA TWÅ OCH TIUGU ÅHR.

Fig. 283. Solna kyrka.
Epitafium över Peter Alberg
† 1728.

Epitaph P. Albergs † 1728.

»EFTER KORS-
NEDTAG-
NINGEN»,
OLJEMÅLNING
PÅ TRÄ

¹ Hans Muelich (Mielich), född i München 1516, målare av Donauskolan, hovmålare hos Albrecht V av Bayern, död 1573.

² Om denna tavla, se närmare GRANBERG, O. i Tidskriften Konst, årg. II, nr 4. och Uppsala Utställningens katalog n:r 708.

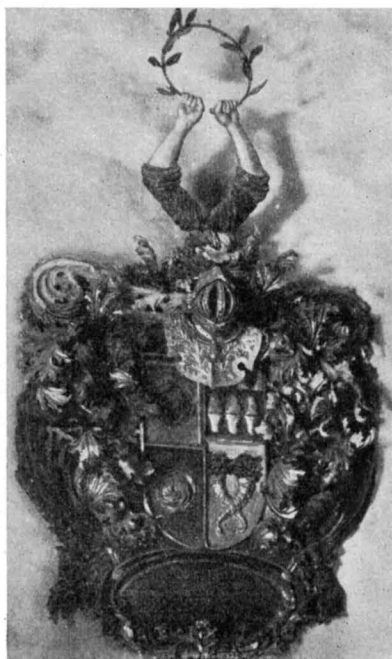

Fig. 284–287. Solna kyrka. Begravningsvapen öfver Johan Reenstierna † 1692,
Gustaf Lohrman † 1694, Peter Trotzenfelt † 1670
och Peter Suchtelen † 1836.
Funeralwappen aus dem Ende des 17. Jhds.

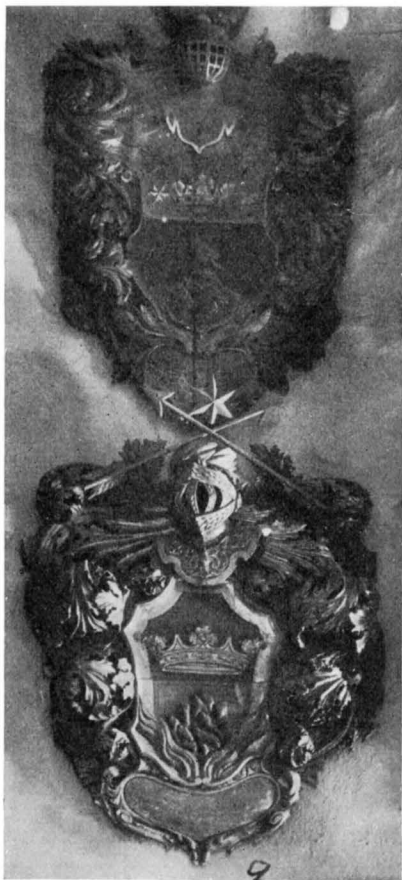

Fig. 288. Solna kyrka. Begravningsvapen över Bartold Gyllencrona (överst) † 1677 och Johan Chronström † 1685.

Funeralwappen aus dem Ende des 17. Jhds.

TY HAR HANS SIÄL EN EWIG RO.
OCH FÅR HOS ÖFWERHERDEN BO:

FÖDD I STOCKHOLM ÅHR 1668 D: 28 / JUNI DÖD D: 17 JULI 1728. /

HIOPS XVI CAPITEL V: 19, 20.

OCH SI NU MITT WITTNE ÄR I HIMELN, OCH THEN MIG / KÄNNER ÄR FÖRKOMNA
I HÖJDENE. MINE WENNER ÄRO MINE / BEGABBARE MEN MITT ÖGA FELLER EPITAFIER
TÅRAR TILL GUD.» H. 200 cm.

Epitafium över MELCHIOR WOLGER, † 1592. Enligt Lundström fanns en »tavla föreställande Christi Uppståndelse. Derunder ses en

Fig. 289. Solna kyrka. Kristi uppståndelse.
Oljemålning på väv från omkr. 1700.
Auferstehung Christi. Ölgemälde um 1700.

Moder med 7 Söner och 4 Döttrar i Sorgedräkt. Nedanför läses: ANNO DOMINO 1588 THEN 17 NOVEMBRIS AFSOMNADE UTHI HERRANOM HEDERLIG, GUDFRUCHTIG OCH VÄLACHTET MANN MELCHIOR WOLGER, GUD GIFVE HONOM OCH ALLOM CHRISTTROGNOM EN FRÖGDEFULL OCH SALIG UPPSTÅNDELSE. OBIT ANNO ÆTATIS 73. CONJUNX — — — — — LIBERTI MÆSTIS. POS. ANNO 1592. ANNO 1638 ÄR THENNE TAFFEL RENOVERAT.» — Den hängde enligt Lundström i »första västra tillbyggnaden».

Epitafium från år 1622. Enl. 1829 års inv. fanns i vapenhuset »en liten Tafla, som föreställer Christus på korset, nedanför hvilket 2 större och 2 mindre personer ligga på knä, klädda i svarta kåpor. Inunder läses: »HER LIGGER — — — HUSTRU ANNA HÄR BEGRAFWEN MED SINA TWÅ MÄN, THESLIKES MED SINA TVÅ BARN AFSOMNADE I HERRANOM 1622.»

BEGRAV-
NINGSVAPEN

Huvudbanér (fig. 288), skulpterat i trä och polykromerat över Bartold Gyllencrona, † 1667. Inskrift: »Hennes Kongl. Mayts Änke / Drottningens Trogna Tienare Och Haupt mann nu mehra Sahl. Hoos Gudh Dhen / Edle och Wälb: Johan Bartold Gyllen / crona

Fig. 290. Solna kyrka. Sebastians korsfästelse.
Oljemålning på väv omkr. 1500.
Kreuzigung des Hgl. Sebastian, um 1500.

födder uthi Altenburg i Meisen 1625 afsomnade i/Stockholm den 28 octobris 67.»

Huvudbanér (fig. 286), skulpterat i trä och polykromerat över Peter Trotzenfelt, † 1670. Inskrift: »Den Edle och Wälb: Hr: Peter Trotzenfelt Fordom Äldste Borge-/mestare uthi Kongl. Residentz Staden Stock/Holm Sampt Fulmechtige på Rycksens Ständers Banco ähr / född i Bem:te Stad D. 5 Decemb A° 1613 och i Herranom Sahl. / afsomnat der Sammastädes den 3 octobr 1670.» H. 166 cm.

Huvudbanér (fig. 288), skulpterat i trä och polykromerat över

Fig. 291. Solna kyrka. Biblisk scen. Oljemålning, 1600-tatets förra hälft.

Christus und die Blutflüssige. Ölgemälde. Erste Hälfte des 17. Jhds.

Johan Cronström, † 1685. Inskrift: »Den Edle och Wälborne Herre Herr / Johan Cronström. Herre till Norrby och Kylberg / är född i Upsala Anno 1659 den 13 Martij och / Sahligen i Herranom affsommnadh i Wingåker / den 14 Januarij Anno 1685.» H. 170 cm.¹

Huvudbanér skulpterat i trä och polykromerat över Abr. Reenstierna, † 1690. Inskrift: Kongl. May:tz / Troo Tjenare och Commisarius utti / des Commercio Collegio denn Edle och Wälborne Herre Hr / Abraham Reen Stierna är född till Wärliden uti staden Es-willer / och hertigdömet Gülich åhr Efter Cristi börd 1623 d. 21 Majj och salige / I Herranom afsomnadt På åsnabruück / d. 10 Julii Åhr 1690.» H. 165 cm.

Huvudbanér (fig. 284), skulpterat i trä och polykromerat över Johan Reenstierna, † 1692. Inskriften: »Hennes Kongl: / Maytz Riks Enkie Dråttningens / Tro Tjenare och Håff Juncker Wälborne / Herr Johan Wilhelm Reenstierna är född hijt / till werlden åhr 1659 den 6 septembr i Stockholm och der samastädes Sahl. affsommnadt åhr 1692 den 17 januarii.» H. 187 cm.

Huvudbanér (fig. 285), skulpterat i trä och polykromerat över Gustaf Lorman, † 1694. Inskrift: »Kongl: Maytz / vår alld. nå:

¹ Om J. Cronströms kista i grav i sakristian se s. 247; KLINGSBÖR uppgiver att Cronström var son till Abel Kock, kyrkoherde i Solna och begravnen i dess sakristia.

Fig. 292. Solna kyrka. Kristlig allegori: Syndarna, tron, nåden och rättfärdigheten. 1700-talets förra hälft.

Christliche Allegorie: Die Sünder, der Glaube, die Gnade, die Gerechtigkeit.
Ölgemälde aus der ersten Hälfte des 18. Jhds.

Kon^s och herres Troo Tienare / och öfwer Lif Medicus den Edle och wälborne her / ren hr: Gustaf Lorman är födder i Upsala A^o / 1640 den 12 Septrembris salig i herranom / afsomnad i Stock: 14 Majj A^o 1694.» H. 166 cm.

Huvudbanér (fig. 287), skulpterat i trä och polykromerat öfver Peter v. Suchtelen, † 1836. Inskrift: »Grefve Peter v: Suchtelen Kejsarl: Rysk General / en Chef, Ledamot i Riks Conseillen, Riddare af de / Kejsarl: Ryska och Kungl: Svenska Ordnarna m: m: / Född den 2 Augusti 1751 afled den 18 Januari 1836.» H. 160 cm.

Närmare personalnotiser rörande å epitafier och begravningsvapen angivna personer se KLINGSPOR i Uppl. Forn. Tidskrift, häft IV, s. 50. Rörande nu förkomna begravningsvapen se även Klingspor anf. arb.

Fig. 293. Solna kyrka. Bänk, gjord av skulpterad 1600-talskista.
Chorstuhl, zusammengestellt von Teilen einer skulptierten Truhe des 17. Jhds.

TAVLOR

Kristi uppståndelse, oljemålning på duk (fig. 289) i oval, svart ram. Tavlan har fordom varit väggfast och ingått som en del i ett epitafium, å vilket under tavlan funnits inskriften: »Paul. Epist. Phil. 1. Cap. v. 21. Christus är mitt lif och döden är min vinning. Här ligger begrafven för detta... Sahl. Hartwig Herman Schmilau, född år 1687. d. 12 Julii, död 1719 d. 6. September.» Omkring 1700. H. 126, B. 106 cm,

S. Sebastians korsfästelse, oljemålning på duk i förgylld ram (fig. 290). Tavlan är en skänk av greve Suchtelen (se s. 265). På baksidan finnes Suchtelens ex libris med hans vapen och inskriften: »Bibliotheca Suchtelen. — Aequa Mente.» Omkring 1500. H. 225, B. 130 cm.

Biblisk scen: Kristus åtföljd av lärjungar och en kvinna, oljemålning på duk i förgylld ram (fig. 291). Målningen utgör en del av en större starkt beskuren tavla, 1600-talets förra hälft. Uppsala Utställning nr 721. H. 118, B. 79 cm.

Madonna, oljemålning på väv i förgylld ram, kopia efter Rafaels jungfrun med slöjan. Skänkt på 1800-talet av grosshandlaren Karl Scharp.

Kristlig allegori, oljemålning på väv i svart ram (fig. 292). I förgrunden till vänster en stående kvinna med ett hjärta i handen (tron), till höger två knäböjande personer (Adam och Eva?) samt en krälände orm. Bland moln i fonden ett strålände Guds öga, till vänster därom Kristus visande sina sår samt Justitia. Mellan den syndiga människan och den gudomliga rättvisan står tron med brin-

Fig. 294. Solna kyrka. Stol av italiensk valnöt från 1600-talet med gyllenläder.
Stuhl aus italienischem Wahnuss, 17. Jhds,
mit Goldleder bekleidet.

nande hjärta och Kristi nåd. — Målningen är upptagen i 1829 års inventarium. L. 117, H. 105 cm.

Kristi intåg i Jerusalem, litografi eller stålstick i glas och svart ram, skänkt av kyrkovärden Hammarberg på Haga, 1800-talets senare hälft. L. 97, H. 77 cm.

Korbänk (fig. 293) av italiensk valnöt, rikt skulpterad. Bänken är sammansatt av en söndertagen renässanskista, vars ena sida utgör bänksitsens framsida, och dess andra bildar dess ryggstöd. Sitsens gavelstycken äro troligen delar av kistans lock, vilket i så fall prytt av tvenne vapen burna av änglar inom en oval. Vid lockets tudelande har det ena vapnet bortsågats. Det andra har i övre fältet en stjärna, i det nedre två delfiner. Bänkens armstöd äro utförda av pastellage och förskriva sig från 1800-talets senare hälft, då kistan torde ha ändrats till bänk. Bänken, som förut var svartmålad, står sedan 1928 i valnötens egen färg. Bänken är en gåva av Karl XV.

Fig. 295. Solna kyrka. Detalj av gyllenlädret å stol fig. 294.
1600-talet.

Ausschnitt des Goldleders, Fig. 294. 17. Jhds.

Skåp av furu från 1600 talet, ommålat i grå färgtoner 1926. Kyrkans kassaskåp inrymmer i skåpets ena hälft, i den andra textilier. I sakristian.

Skåp, 2 st., gråmålade, förfärdigade 1926 enligt ritning av E. Fant. I sakristian.

Bord, målat i grågrönt, förfärdigat 1926 enl. ritning av E. Fant. Stolar, 3 st. (fig. 294 och 295), rikt snidade av italiensk valnöt. 1600-talet. Rygg och sits klädda med gyllenduk, skänkt av Karl XV.

Stolar, 6 st. sedan 1926 målade i grågrönt, med sitsarna klädda med svart tageltyg. 1700-talet. Nu i sakristian, förut i Poluska gravkoret.

Spegel (fig. 296) i förgylld, rikt snidad ram. Skänkt av Karl XV. H. 50, B. 30 cm.

Gust. II Adolfs bibel tryckt 1618, i läderband med beslag.

Karl XII:s bibel tryckt 1702, i läderband.

Handböcker, 2 st., tryckta 1693, i läderband.

Handbok i läderband, tryckt 1772.

Psalmbok i läderband, tryckt 1774, en dito med år 1782.

Klocka av malm (fig. 297) med inskrift på ryska, vilken enl. Klingspor i översättning lyder: »År 7075 (eft. Kristi f. 1567) i Augusti månad göts denna klocka för den helige Simeon Stolpnicks kyrka vid gatan Tchudenzof. — Under den mycket ärofulle tsaren och herren storfursten Ivan Wasiliewitsch, alla ryssars självhärskare, under den helige ärkebiskopen Pimenes av stora Novogorod och Pleskow. Mäster Georg Uljanovs, son från Pleskow göt denna klocka. Åt Gudi ära ievighet. Amen.» Troligen byte från 1500- eller 1600-talens krig.¹ H. 52, D. 50 cm.

Klocka av malm prydd med akantusblad och Oscar II:s bröstbild. Inskrift: »År 1889 under Konung Oskar II sextionde lefnadsår Då kontraktprosten Kgl. Hofpredikanten Fredrik Sandberg var Kyrkoherde samt Hjalmar Almroth och Fredrik Lundström voro kyrkvårdar i Solna församling blef denna klocka Guten i Stockholm af firman Joh. A. Beckman & Co.» H. 79, D. 93 cm.

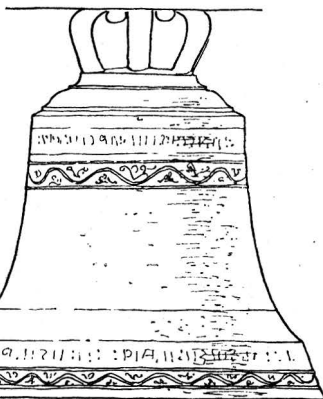
Klocka av malm prydd med blad och slingornament. Inskrift: »År 1883 då Fredrik Sandberg var kyrkoherde samt Fredrik Lundström och Carl Lundström voro kyrkovårdar blef denna klocka på Solna församlings bekostnad gjuten. Stockholm af firman Joh. A. Beckman & Co.» H. 73, D. 63 cm.

År 1883 funnos utom den ovan nämnda ryska klockan följande klockor enl. uppgift från dåvarande pastor: Storklockan med följande inskrifter; å klockans övre kant: »GUTEN FÖRSTA GÅNGEN ANNO 1583. ME

Fig. 296 Solna kyrka. Snidad förgylld spegel. 1600-talet.

Spiegel mit geschnitztem und vergoldetem Rahmen. 17. Jhds.

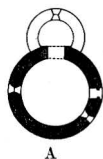
ÄLDRE
OMGJUTNA
KLOCKOR

¹ Om denna klocka se närmare ARNE, T. J.: Det stora Svitjod, Stockholm 1917, s. 93.

Fig. 297. Solna kyrka. Klocka av malm med rysk inskrift. Gjuten 1567.

FACIT HOLMLÆ ERICO NÄSMAN», å klockans mittparti under bröstbilder av Fredrik I och Ulrica Eleonora: FRED. I R. ULR. ELEON. R. ANNO MDCCXXIV. FRUCKTER GUD OCH ÄHREN KONUNGEN», å klockans nedre kant: KALLER TILLHOPA MENIGHETEN TILL HÄRRANS EDERS GUDZ HUUS OCH ROPER TILL HERRAN. JOEL V: 14.» Lundström och INV. 1829 angiva årtalen 1573 och 1723. Klockan omgöts 1889. Peringsköld har tecknat inskriften på klockan innan den omgjorts 1724: + HIELP · GUDH · ANNO · DOMINI · MD + LXXIII · A · B · MIT · NAMPN · ERR · TG (?) · ERL · TENNE · KLOCKA · IMG · KERL ? ?. Mellanklockan med följande inskrifter; å övre kanten: »GLORIA · IN · EXCELSIS · DEO · ET · IN · TERRA · PAX ·»; å nedre kanten: LAUDATE · DOMINUM · IN · CYMBALIS · BENE · SONANTIBUS. HOLMLÆ ME FUDEBAT · JOHAN · MEYER · ANNO 1669.» — Enligt Rüdling fanns år 1740 å klockan även en inskrift som nämnde att den göts första gången år 1210. Inskriften lydde enl. R. ANNO CHRISTI 1210. 1829 års INV. säger att mellanklockan göts första gången 1210. — Den omgöts ånyo 1883. Kyrkans klockor hängde ännu år 1723 uti en särskild klockstapel, men flyttades efter branden detta år till tornet.

Sammanfattning av Solna kyrkas konsthistoria.

A

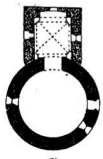
I. 1100-talets mitt eller tidigare. Rundkyrka (fig. 298 A) av gråsten i tre våningar förbundna genom trappa i sydturen. Platt trätak eller möjligen cirkekrunt tunnvalv över kyrkorummet i bottenvåningen. I plan trekvartscirkelformat kor i två våningar. Små, rundbågiga, högt sittande fönster. Murarna utåt oputsade. Rundhusets övre del tjänar som fästning.

B

II. 1200-talet. Troligen under dess första fjärdedel rives det halvrunda koret och tillbygges ett nytt kor med rektangulär plan (fig. 298 B). Det nya koret hade troligen platt innertak.

III. Omkring 1300 välvdes koret med ett kryssvalv av tegel med klöver-bladsformade strålar (fig. 298 C). Inventarium: Fot av dopfunt (fig. 260).

C

IV. Under 1300-talet välvdes rundkyrkan med ett kupolliknande valv, vars strålar äro av samma typ som korets. Ungefär samtidigt tillbygges ett långhus i väster av gråsten med strålvalv med ribbor av triangulär genomskärning (fig. 298 D).

Fig. 298
A—C
Solna kyrka.
Schematisk
utveckling.

V. 1400-talet. Omkring seklets mitt tillbyggdes ett tunnvalvt vapenhus av gråsten (fig. 298 E) med valv och röste av tegel. Kyrkan förlängdes åt väster med ett tunnvalvt parti av gråsten. Hela kyrkorummet och vapenhuset pryddes av målningar omkr. 1450. — Under seklets senare hälft tillbyggdes sakristia (fig. 298 F) av gråsten med kupolliknande kryssvalv med femkantiga

ribbor. Inventarier: Altarskåp, Madonnaskåp (fig. 251), S. Martin till häst (fig. 252), de senare från seklets senare del.

VI. 1500-talets sista del. Triumfbågen och bågen mellan rund- och långhus förstörades till sin nuvarande form och storlek. Möjligen utfördes dessa arbeten först under nästa period.

VII. 1600-talet. Magnus G. de la Gardie blir kyrkans mecenat. Han skänker 1666 altarpuppen (fig. 245), reparerar kyrkan 1673—74 och uppför en tornhuv å rundhuset, insätter västportal, och skänker 1674 predikstolen (fig. 246) och bänkar. Baron M. Schlangenfelt skänker 1667 en orgel. Övriga inventarier: Minnestavlor, epitafier, ljusredskap.

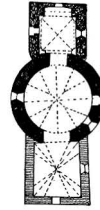
VIII. 1700-talet. (fig. 298 G). 1701 utvidgades kyrkogården. Drottning Ulrica Eleonora låter uppföra bogårdsmur. 1708 bygger Ulrica Eleonora det poluska gravkoret. 1723 brinna tornhuv och kyrktaken ned till murarna. 1724 testamenterar Ulrica Eleonora 12,000 dal. kmt till kyrkan, vilken repareras, varvid den nuvarande tornhuv uppföres. Troligen putsas rundhusmuren under 1700-talet. Omkr. 1780 tillbygges Johan Langes gravkor. Inventarier: Kyrksilver, ljusredskap, gravstenar och begravningsvapen.

IX. 1800-talet. Kyrkogården utvidgas 1867 och 1877. 1872 reparerades kyrkans inre, nytt golv, nya öppna bänkar, värmeledning med skorsten i nyuppförd trappgavel å västgaveln. 1883 borttages putsen å rundhusets yttermur. Långhusets tegeltak utbytes mot plåt. Kyrkans inre repareras. En ny orgelfasad utfördes 1892 och ny orgelläktare. Nytt orgelverk 1899. Kyrkogården utvidgas 1898.

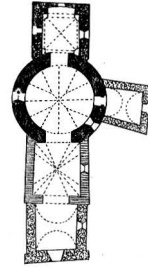
X. År 1928 restaurerades kyrkan enl. förslag uppgjort av och under ledning av arkitekten E. Fant. De viktigaste åtgärderna voro: Ny värmeledning anordnades. Golvet i kyrkorummets sänktes till sin ursprungliga nivå och justerades. Kyrkorummets medeltida kalkmålningar framtogs av konservator A. Hällström. Helt ny bänkinredning och nya fönster utfördes. Läktaren förlängdes mot öster. Predikstolens äldre färger framtogs. Långhusets yttre puts avknackades och fasadernas tegelytor slammades. — Kyrkogården utvidgas 1908, 1919 och 1920.

Zusammenfassung.

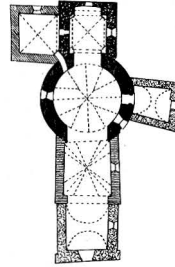
Der erste Kirchenbau im Kirchspiel Solna wurde Mitte des 12. Jhds oder vielleicht etwas früher aufgeführt. Dieser war eine Rundkirche aus Feldstein (Fig. 212) von drei, durch eine Treppe in der Südmauer vereinigten, Stockwerken. Vielleicht war das untere Stockwerk tonnengewölbt. Die oberen Teile dienten vermutlich als Befestigung. Im Osten Chor mit runder

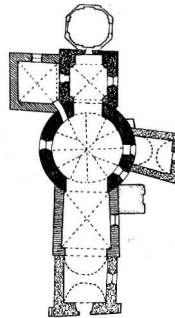
D

E

F

G

Fig. 298
D—G.
Schematisk
utveckling.

Abschliessung. Im ersten Viertel des 13. Jhds wurde das Chor niedergebrochen und ein neues, viereckiges wurde aufgeführt. Um 1300 wird dieses, ursprünglich wahrscheinlich mit Holzdecke versehene Chor mit Kreuzgewölben aus Ziegel überwölbt. Aus dieser Zeit stammt die Taufe, deren Fuss beibehalten ist (Fig. 260). Später imselben Jahrhundert wurde das Rundhaus mit einem kuppelartigen Gewölbe versehen (Fig. 221, 222), dessen Rippen denselben Querschnitt haben wie die des Chores. Etwa gleichzeitig wurde auch das westliche Langhaus von Feldstein gebaut mit Strahlengewölben. Um die Mitte des 15. Jhds wurde eine tonnengewölbte Vorhalle aus Feldstein mit Gewölben und Giebel aus Ziegel gebaut, die ganze Kirche wird im Westen mit einer tonnengewölbten Partie aus Feldstein erweitert und das Innere mit der Vorhalle mit Kalkmalereien (Fig. 230—241) verziert (wahrscheinlich von Meister Peter um 1450). In der zweiten Hälfte des Jahrhunderts wird die Sakristei, aus Feldstein, mit kuppelartigen Kreuzgewölben gebaut. In diese Periode gehören ein Flügelaltar (S. 225), eine Madonne (Fig. 251), St. Martin zu Pferde (Ende des 15. Jhds). Ende des 16. Jhds wurden der Triumphbogen und der Bogen zwischen Rund- und Langhause vergrössert und bekamen ihre heutige Form. Im 17. Jhd. wo der Feldmareschall M. G. de la Gardie der Mäcenat der Kirche war, kamen 1666 Altartafel, mit einem Gemälde von H. Muelich, (Fig. 245, 247—249), 1674 Kanzel (Fig. 246), 1667 Orgel, Gabe von einem anderen Mäcenat, Gedenk-Tafeln, Epitaphien (Fig. 278—282), hinzu. 1673—74 wurde eine Turmkappe über das Rundhaus gebaut. 1701 wurde der Friedhof erweitert und die Königin Ulrika Eleonora bekostete die Aufführung der Friedhofsmauer und liess die polnische Begräbniskapelle 1708 aufführen. Nach einem Brande 1724 wurde die Kirche wiederhergestellt; jetzt wurde auch die noch beibehaltene Turmkappe gebaut (Fig. 219). Silbernes Altargerät (Fig. 264—265), Leuchter (Fig. 266—267), Grabsteine u. a. gehören in diese Periode. Im 19. Jhd. erfolgt Erweiterung des Friedhofs 1867, 1877 und 1898. Die Kirche wird 1872 repariert, wobei Fussboden und Gestühl erneuert und Centralheizung hineingeführt worden. Im Jahre 1928 wurde die Kirche wieder restauriert, wobei u. a. der Fussboden bis auf sein ursprüngliches Niveau gesenkt wurde. Die Kalkmalereien wurden blossgelegt und konserviert.

Fig. 298. Östra Ryds kyrka. Exteriör från nordost.
Aussenansicht von Nordosten.

ÖSTRA RYDS KYRKA

UPPLAND, STOCKHOLMS LÄN, DANDERYDS SKEPPSLAG

UPPSALA ÄRKESTIFT, ROSLAGS ÖSTRA KONTRAKT

Tryckta källor: *DIPL. SUEC.*, III, s. 428 och 430 n:r 2218 nämnes biskops-
visitation i Riudh åren 1303 och 1319; s. 148 n:r 1946 nämnes parrochia rydh
i samband med sexårsgården år 1314; s. 220 n:r 2022, år 1315 omnämnes en
överenskommelse mellan Ryds kyrka och lagman BIRGER PERSSON ang. gemen-
samma besittningar å öarna Skaftholmen, Odensholmen m. fl., i IV s. 1912,
n:r 2819, år 1331 nämnes ecclesia riwdh. *SVENSKT DIPL.*, n:r 1166, år 1409
nämner Rydhbo kirkia. V. DAHLGREN: *Beskrivning över Ryds socken*. Stock-
holm 1851. C. A. KLINGSPOR i U. F. T., II, s. 55 beskrivning av kyrkan,
inventarier och klockor. — SYLWAN, O. i *Ant. Tidskr.* XIV:1: *Kyrkomåln.*
i *Uppl.*, s. 71, 73, 151. — *UPPLAND I*, s. 381. — S. WALLIN i *Fataburen*
1921, H. 1—4, s. 160. *Uppsats om ljuskrona av trä från Ö. Ryd.*

Handskrivna källor och utbildningssamlingar: K. B.: AVRITNINGAR II, s. 101, år 1682 teckn. ext. av kyrkan fr. S. O., samt teckn. av vapen i valvmåln. och å kalkar. — PERINGSKIÖLD, Mon. III, fol. 42 och 304, inskrifter å väggar och å altarskåp m. m. — SOCKNE-SKRIFWARE II, s. 414; uppgifter om inventarier år 1764. — A. T. A : PERINGSKIÖLD: Ett blad anteckningar ang. kyrksilver m. m. 1716. — N. J. EKDAHL, beskrivning av målningar i kyrkan. — Inv. 1829. UPPLANDIA SACRA, pars II, s. 449 plan av kyrkan, teckn. ext. beskrivning av kyrkan och inventarier samt utdrag ur sockenstämmoprot. — B. St. Plan av Östra Ryds kyrkogård och förslag till utvidgning, gillad 13 mars 1914. Förslag till kyrkans restaurering uppgjort av arkitekten Sven Brandel, gillat den 20 febr. 1924 — UPPS. DOMKAP.: E:V, 109—110. Kyrkoinventarier från åren omkr. 1726, 1773, 1796. KYRKANS ARKIVALIER: I Landsarkivet i Uppsala: Konsthistoriskt intressanta uppgifter förekomma i L:I, n:r 1 innehållande kyrkoräkenskaper 1715—1743; L:I, n:r 2 innehållande räkenskaper 1743—1801 (inga invent.) K. I., n:r 1 innehållande sockenstämmoprot. 1769—1830 och visitationsprot. 1783, 1786, 1796. C. n:r 1, dop- och dödslängder 1696—1753, inv. 1707, 1800-talets arkivalier förvaras i kyrkan.

Kyrkogård, klockstapel och bod.

Invid landsvägen, som från Stockholm leder till Bogesund, några stenkast från en fjärd, vilken med ett smalt sund står i förbindelse med Stora Värtan, ligger Östra Ryds kyrka och kyrkogård på södra slutningen av en av åkerfält omgiven bergkulle. Intill 1914 omfattade kyrkogården ett nästan kvadratisk område — se fig. 299 inhägnat med bogårdsmur av gråsten utan spår av murbruk mellan stenarna. H. 110—160 B. 115 cm. Detta år tillades ett rektangulärt område norr om bogården, uppe på krönet av kullen, varvid en ca 2 m bred öppning gjordes i kyrkogårdsmuren mitt emot kyrkans norra korsarm. Den nya delen av kyrkogården, som invigdes 1924, omgives av en granhäck.

KYRKO-
GÅRDS-
PORTAR

Kyrkogården har tvenne ingångar, en i söder (fig. 301) och en i nordväst (fig. 300). Båda försedda med i tegel murade stolpar, gulputsade med vita lister och täckta av pyramidaliska huvar av svartplåt. De ha smidda grindar fr. 1800-talet.

ÄLDSTA
KYRKO-
GÅRDEN

Den äldsta kyrkogården hade säkerligen, före kyrkans tillbyggande på 1690-talet (se. s. 288), avsevärt mindre utsträckning åt väster och söder. I Suecia antiqua å ett stück av Rydboholms slott synes även Ö. Ryds kyrka och kyrkogård. Se fig. 314, som återgiver handteckningen till denna del av sticket. Observera ingången till kyrkogården på södra sidan genom en täckt stiglucka. Troligen skedde utvidgningen av kyrkogården delvis år 1727, då »dalkarlar arbetade

på kyrkogårdsmurens uppbyggande och lagande». Kyrkogården fick då den storlek den sedan haft intill 1914, med undantag av att det sydvästra hörnet av kyrkogården ännu ej tillagts det samma. Samma år utbetalades arbetslön för »Södra Stigluckans förfärdigande». Mellan stigluckan och punkt A äro ringar för hästar fästade i muren, sannolikt tillkomna år 1727. »Två stora hänglås till kyrkogårdsportarna» inköpas 1729. Pluralisformen kan tyda på att en port funnits även i väster. Emellertid säges Erik Roos uppmurat en »ny steglucka» år 1751, säkerligen den nuvarande västra porten. Även denna har senare förändrats. Vid grindarnas fästen å stolparna synas nämligen spår av borthuggna partier. »År 1756 beslås söder och norrporten med järnplåtar» och bägge luckorna förses med dubbla ekträportar. 1757 målas stigluckorna. Mellan 1751—58 reparerades och spåntäcktes muren. År 1771 uppbyggdes 24 famnar ny stenvmur och reparerades 6 famnar. Säkerligen avser detta muren kring det sydvästra kyrkogårdshörnet. Av en i kyrkan förvarad kyrkogårdsplan av år 1771 framgår nämligen, att hörnet då ej tillagts, under det att en karta av år 1799 i lantmäteristyrelsens arkiv visar kyrkogården sådan den förblev intill 1914.

Såväl å kartan 1771 och 1779 synes en bod i det nordvästra hörnet, där en sådan ännu finnes. Den är uppförd så, att den med tegel påmurade bogårdsmuren bildar västra och norra väggarna. Södra och östra väggarna äro uppförda uteslutande av tegel i kryssförband (format 29—30 × 14 × 7—8). Sydöstra hörnet av den rektangulära byggnaden är avfasad, så att plats där beredes för ingångsdörr. Boden (fig. 300) är utvändigt gulputsad och täckt med pyramidaliskt plåttak. — År 1924 försågs den med enkel inklädnad av bräder, vilken vitlimmades. Dörren gjordes bredare.

En klockstapel fanns före torntillbyggnaden 1690 (se s. 288). Om stapelns utseende och läge berättar den nämnda teckningen till Suecia-sticket (se fig. 313).

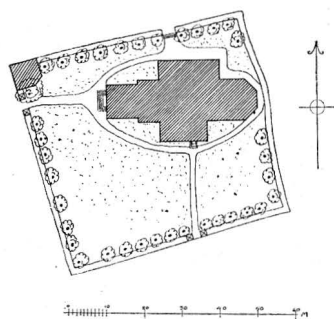

Fig. 299. Östra Ryds kyrka. Plan av kyrkogården, uppmätn. av S. Brandel 1921. Situationsplan.

UTVIDG-
NING 1727

SÖDRA
STIG-
LUCKAN
1727

VÄSTRA
STIGLUCKAN
1751

UTVIDGNING
1771

LICKBOD

KLOCKSTAPEL

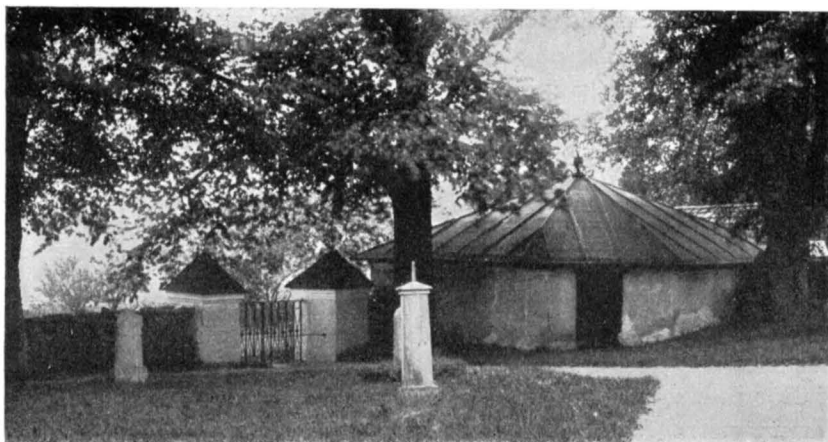

Fig. 300. Östra Ryds kyrka. Västra kyrkogårdsporten.
Westportal des Friedhofs.

Kyrkobyggnaden.

PLAN OCH
MATERIAL

Kyrkan, vars grundplan fig. 304 visar, bestod ursprungligen av ett rektangulärt långhus men har genom tillbyggnad 1690—93 med tvenne armar utbildats till en korskyrka. Vid samma tillfälle tillbyggdes ett gravkor i öster och ett torn i väster. — Långhuset är helt och hållet uppfört av tegel på en grundmur av gråstensblock, vilken utan bestämd gränslinje övergår i tegelmurarna. En del av de nedersta granitblocken skjuta rätt långt utanför murlivet utan att dock bilda en arkitektonisk sockel. Å kyrkvinden och å den del av långhusets yttervägg, som synes å sakristivinden, kan iakttagas, att teglet ligger i munkförband med omsorgsfull fogstrykning. Fogarna äro snett avstrukna. Tegelformat 30×13 — $14 \times 8,5$ — 9 cm. Långhusets väggar liksom kyrkobyggnadens alla övriga delar äro (sedan 1773) på utsidan spritputsade i gulvit ton med slätputsade, vita fönster- och dörrömfattningar. Murarna avslutas sedan 1693 upptill av en flersprångig, slätputsad, vitfärgad taklist, (se fig. 307) vilken löper runt såväl långhuset som korsarmarna och gravkoret.

FÖNSTER

Av långhusets trenne fönster sitta de södra på sina ursprungliga platser men förstorades och erhöillo sin nuvarande rektangulära form 1690—93 i anslutning till fönsterna i de då tillbyggda korsarmarna. Samtliga fönster i hela kyrkobyggnaden med undantag av sakristians — se nedan — ha ungefär samma storlek och form med svagt böjda, raka valv och ha karmar och innerbågar av trä och ytter-

Fig. 301. Östra Ryds kyrka. Södra kyrkogårdsportalen.
Südportal des Friedhofs.

bågar av järn från åren 1690—93 med blyinfattade rutor av vackert patinerat, grönaktigt glas.

Dörröppningen mellan kor och sakristia är tryckt rundbågig. Smy- LÅNGHUSETS
gen är omramad med trenne innanför varandra liggande vulster (se DÖRR-
fig. 304). Dörren är beslagen med smidda järnplåtar och försedd ÖPPNINGAR
med ett stort, smidt hänglås. På östra sidan om dörren har funnits
en liten, nu igenmurad stiekbågig nisch för sakramentskåp (se fig.
320). Dörröppningen mellan långhus och tornrum — vapenhuset —
har troligen uppbrutits vid tornets tillbyggnad men fått sina nu-
varande dörrar först 1781 (se s. 318).

Långhuset och korsarmarna ha golv av furuplank. Under det- GOLF
samma finnes ett äldre golv av tegel. Korgolvet ligger två trappsteg
högre. Det täckes av kalkstensflisor, vilka framtogs vid kyrkore-
staureringen 1924. Under årtiondena dessförinnan låg ovanpå sten-
golvet ett golv av furuplank. Vapenhuset hade intill 1924 cement-
golv. Detta år framtogs det gamla golvet av kalk- och sandsten.

Kyrkans invändiga väggytor äro överallt sedan år 1895—96 vit-
putsade. Under den nuvarande vitkalkningen finnas medeltida mål-
ningar. Om dessa närmare å s. 294.

INNERVÄG-
GARNAS BE-
HANDLING

Långhuset täckes av fyra kryssvalv med en sten breda ribbor av
rektangulär genomskärning. Kapporna äro slagna på stiek, halvsten
tjocka samt svagt bomberade. Tegelformatet detsamma som väggar-
nas. Fogstrykningen av samma art. Valven bäras av breda spets-

LÅNGHUSETS
VALV

Fig. 302. Östra Ryds kyrka. Exteriör från norr.
Aussenansicht von Norden.

bågiga gördel- och sköldbågar, stödda av väggpelare av rektangulär genomskärning. Av dessa äro de, som bära triumfbågen, väsentligt bredare än de övriga. Strålarna stanna mot hörnen av väggpelarna och avslutas där med en klumpig tillspetsning. Långhusets valvsystem är samtida med väggarna. Bevisen för detta lämnas i samband med byggnadshistorien å s. 283. Samtliga valven äro putsade och voro sedan 1835 avfärgade i svagt rödaktig ton. År 1924 kalkades i varmt gråaktig kalkton. Korets valv prydas av kalkmålningar. Dessa påmåldes 1835, men befriades från övermålningsår 1924 av artisten C. Wilhelm Pettersson från Stocksund. Valven i långhuset ha även målningar, ehuru numera sedan 1835 överkalkade. Å ribbor och bågar framtogos målningarna dock 1924. Om målningar (se s. 292).

YTTERTAK

Yttertaket är ej ursprungligt, utan utfört åren 1690—93 i ett gemensamt system över långhus, korsarmar och gravkor. Det täckes med svartplåt med undantag för gravkoret, som är täckt med kopparplåt.

Fig. 303. Östra Ryds kyrka. Exteriör från väster.

Aussenansicht von Westen.

Sakristian är byggd i förband med korets nordmur. Väggarna SAKRISTIAN
 äro utförda av samma material och ut- och invändigt putsad på
 samma sätt som långhuset. Sakristian har emellertid ej sin ursprung-
 liga storlek. Ungefär en femtedel av densamma avskars nämligen i
 väster vid uppförandet av den norra korsarmen. Dess västvägg ned-
 revs då och ersattes av korsarmens östvägg. En rest av västväggen
 av gråsten murade bottenmur synes ännu inne i korsarmen vid dennas
 nordvägg (se plan fig. 304). Sakristian täckes av ett halvtstens kryss-
 valv, även det avskuret av korsarmsväggen i väster. Tegelformat
 $30 \times ? \times 8,5-9$. Strålar med klöverbladformig genomskärning. Valvet
 prydes av kalkmålade växtslingor, vilka framtogos år 1924 av C. W.
 Petterson. Å sakristivinden kan iakttagas, att i långhusets yttermur
 anfang för valvet gjorts i muren i form av en insättning, ovan om
 vilken löper ett skikt av tegelstenar, lagda på kant. Sakristians fönster
 är stickbågigt, har träkarm med dubbla träbågar. På yttersidan ett
 grovt järngaller och på insidan järnlucka från år 1773. Nisch med
 skåp finnes i nordväggen. Spis uppmurades 1730. I väggen mellan

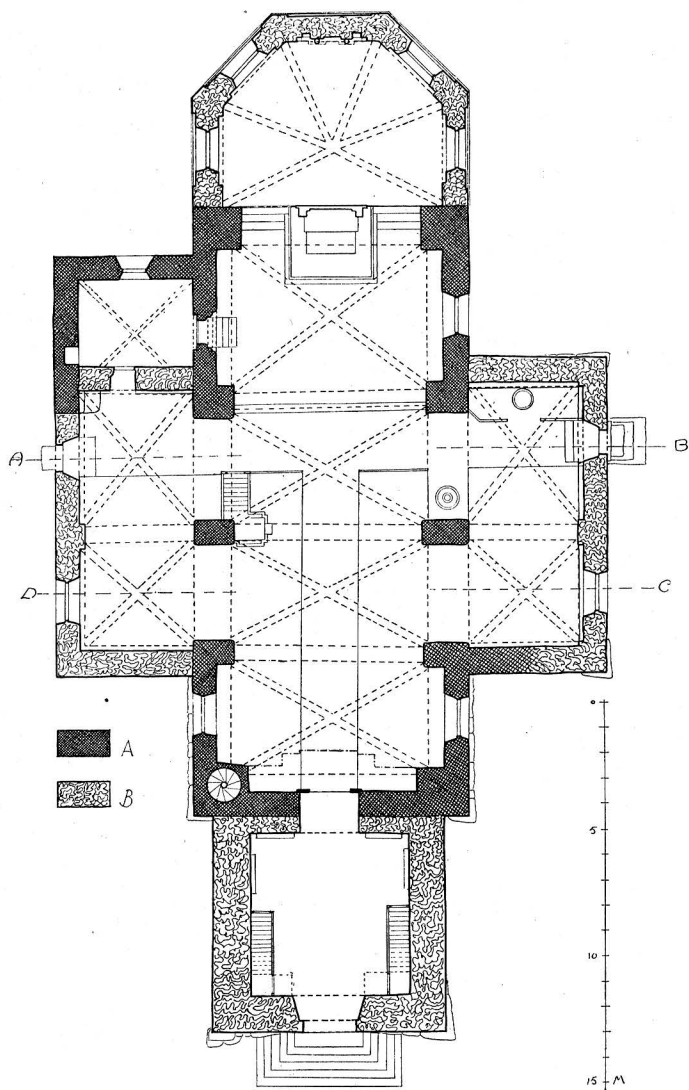

Fig. 304. Östra Ryds kyrka. Plan. Uppmättn. av
S. Brandel 1921.
Grundriss.

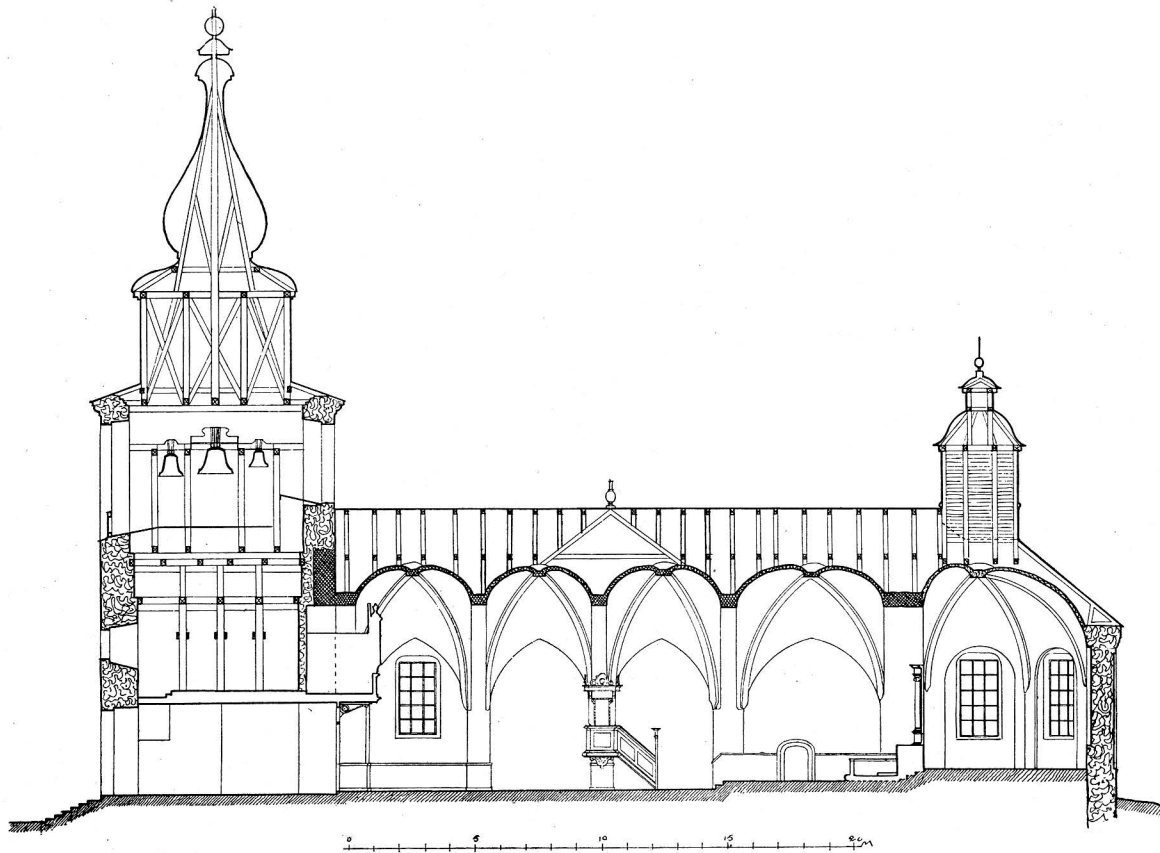

Fig. 305. Östra Ryds kyrka. Längdsektion mot norr. Uppmåtn. av S. Brandel 1921.
Längenschnitt gegen Norden.

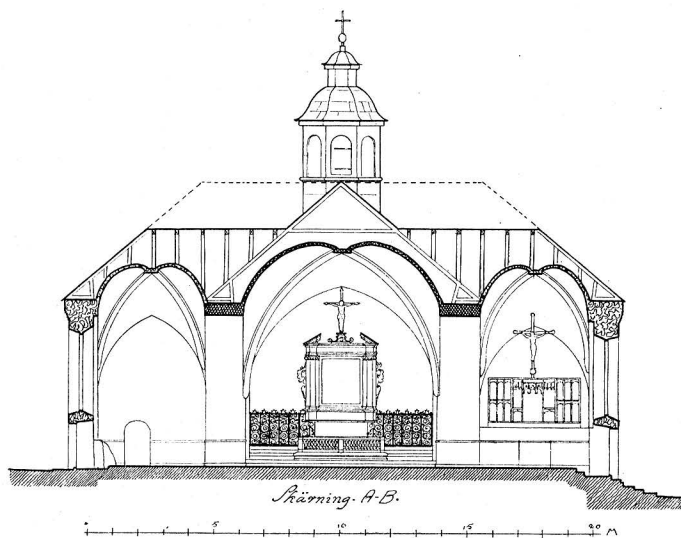

Fig. 306. Östra Ryds kyrka. Tvärsektion mot öster. Uppmåtn. av S. Brandel 1921.
Querschnitt gegen Osten.

sakristia och korsarm finnes en rektangulär dörröppning med en furudörr. Det nuvarande yttertakets är ett plåttäckt pulpettak med fall i öster och gavel i norr, försedd med en tryckt rundbågig glugg. Ursprungligen har sakristian haft sadeltak med gavel i norr, av vilken den nuvarande gaveln är en del. Möjligt är att sakristian och de nedre delarna av korets nordmur äro kyrkans äldsta partier. Sakristivalvets klöverbladsformade strålar gör det möjligt att sakristian byggts redan så tidigt som omkr. 1300 och jämte en del av korets nordmur utgör resterna av den äldsta stenkyrkan i Ö. Ryd. Biskopsvisitation i Ryd nämnes redan 1303. Även en bevarad bild av den heliga Margareta (se s. 314) från omkring 1300 vittnar, att en kyrka vid denna tid fanns på platsen. Om sakristian stammar från 1300-talet eller hör till nästkommande byggnadsskede kan endast avgöras genom en avknackning av putsen å korets nordmur.

DEN UR-
SPRUNGLIGA
KYRKAN

Den nuvarande kyrkan bestod ursprungligen endast av det nuvarande långhuset och sakristian. Den var, möjligen från början, även försedd med vapenhus i söder förlagt mitt för långhusets andra travée från väster räknat. En teckning i Afritningar från 1682 (fig. 312) samt ovannämnda Suecia-bild (fig. 313) ger kyrkans utseende före dess tillbyggnad 1690: en oputsad rektangulär tegelkyrka (ett stycke av den ursprungliga oputsade tegelmuren synes å sakristivinden) med

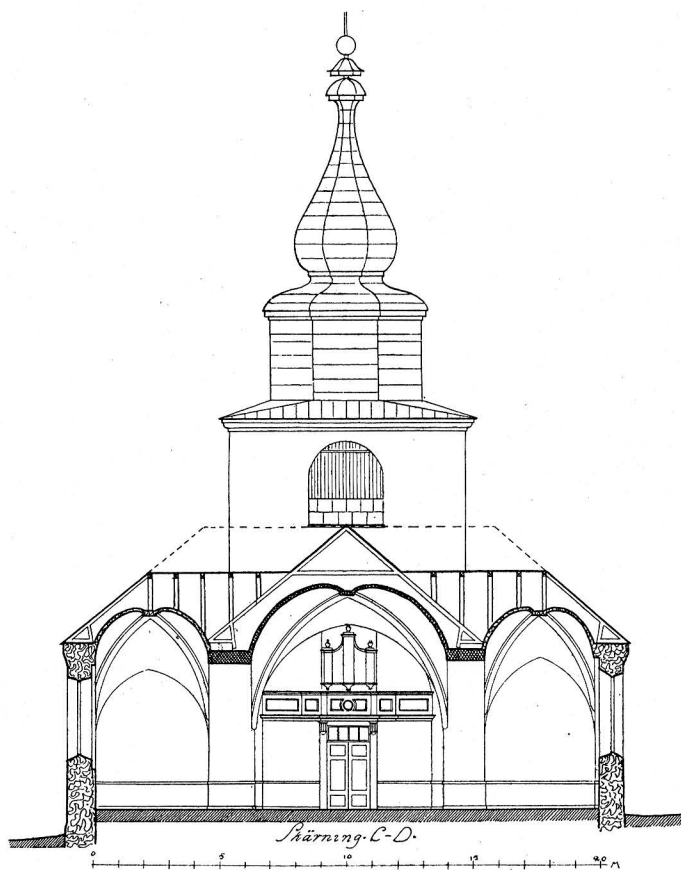

Fig. 307. Östra Ryds kyrka. Tvärsektion mot väster. Uppmåtn.
av S. Brandel 1921.
Querschnitt gegen Westen.

rakt avslutat kor och trappgavlar i öster och väster och täckt av ett brant sadeltak. Två eller möjligen tre relativt stora och breda rundbågiga fönster på sydfasaden och ett fönster å vardera gavelfasaden. Ett vapenhus med rundbågig portal i söder. Som ovan nämnts är långhusets valv samtida med väggarna, trots att valven bäras av ovanligt breda sköldbågar och väggpelare. Detta framgår bland annat av att å långhusväggarna ovan valven inga som helst spår finnas av att dessa varit avsedda att synas inifrån kyrkan, vilket skulle blivit fallet, om den ursprungligen haft ett högre innertak av trä eller en öppen takstol. Murarna ovan valven ha inga rester av puts och äro slarvigt fogstrukna med ojämn kant å fogarna, en fogstrykning, som under medeltiden aldrig användes på synligt

Fig. 308. Östra Ryds kyrka. Interiör mot öster. 1924.
Das Innere gegen Osten. 1924.

Fig. 309. Östra Ryds kyrka. Interiör mot väster. 1924.
Das Innere gegen Westen. 1924.

Fig. 310. Östra Ryds kyrka. Interiör mot öster före restaureringen 1924.
Das Innere gegen Osten vor der Restaurierung 1924.

URSPRUNGLIG TRAPPA TILL VINDEN ställe inne i ett kyrkorum. Ett ytterligare bevis för att valven äro ursprungliga har man i vindstrappan i långhusets nordvästra hörn. Denna trappa är delvis inbyggd i ytterväggen (se fig. 304) och delvis i hörnpelaren, vilkens tegelformat är detsamma som väggens, och vilken är byggd i förband med denna. Denna trappa är nu igenmurad nedtill i kyrkan. Som nedan visas, är kyrkan uppförd omkr. 1430, en tid då de flesta gamla kyrkor i Uppland, som förut haft inre trätak, välvdes, varvid sköldbågar och väggpelare uppburo valven. — Denna kyrkas byggmästare har använt sig av dessa hjälpmedel för valvens bärande, vilka voro nödvändiga vid insläende av valv i gamla kyrkor, ehuru de kunde undvikas i en ny kyrka. Väggpelarna tjänstgöra här som inre strävpelare. I sakristian har däremot valvet byggts direkt på murarna.

Huruvida det å fig. 312 synliga vapenhuset är ursprungligt eller ej kan ej nu med säkerhet avgöras, när det rivits vid tillbyggnaden av korsarmen, i vilken dock måhända dess västvägg ingår.

DATERING En inskription i kyrkan (se s. 293), omtalar, att kyrkan målades 1449 av Johannes Iwan. En lärjunge till denne, Anders Eriks-son, målade 1468 Öster Lövsta kyrka, vilken invigdes 1451 el. 54.

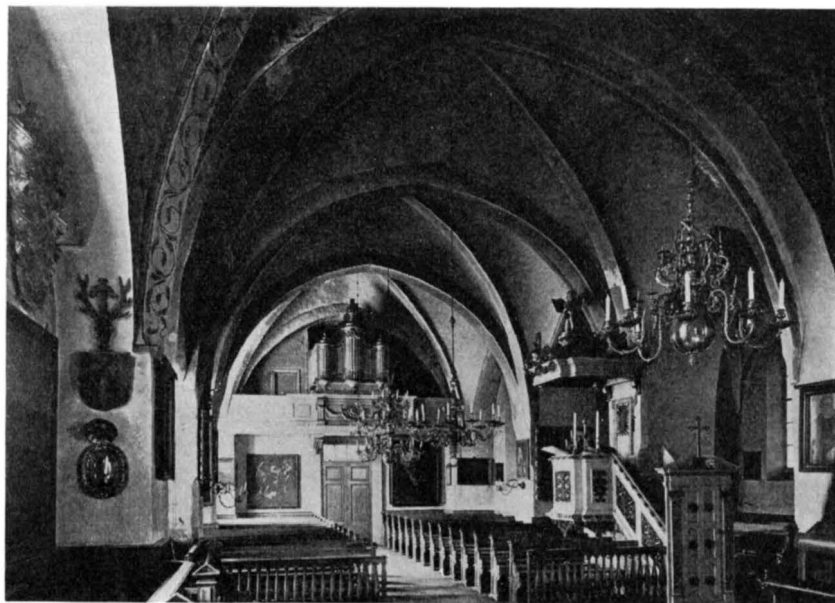

Fig. 311. Östra Ryds kyrka. Interiör mot väster före restaureringen 1924.
Das Innere gegen Westen vor der Restaurierung 1924.

Denna kyrka är i avseende på plan och byggnadssätt en systerkyrka till Ö. Ryd med valv av samma typ och samma breda sköldbågar och klumpiga väggpelare utförda samtidigt med kyrkan.¹ Detaljer såsom sakristidörrens tilltryckt rundbågiga omramning överensstämma även med Ö. Ryd. Om teckningen (fig. 312) i »Afritningar» ej är missvisande, skulle även fönsterna i Ö. Ryd varit rundbågiga, vilket ej behöver ange, att kyrkan tillkommit i romansk tid, enär mot 1400-talets mitt rundbågen började återupptagas — ett tecken på att höggotikens period slutat och att renaissancen är i antågande. Jfr Värmdö kyrka. De rundbågiga fönsterna äro under denna tid väsentligt större och bredare än under romansk. Likheten mellan Ö. Ryds och Ö. Lövsta kyrkor är så stor, att man med bestämdhet kan antaga, att de haft samme byggmästare. Ö. Ryds kyrka målades 1449 och kan knappast vara uppförd tidigare än omkring 1430, om den byggts av samme man som uppförde Ö. Lövsta. En inskription i korvalvet i Ö. Ryd (se s. 298) invid Anund Stures, † 1434, vapen, synes ange denne såsom kyrkans byggherre. — Om denna tydning är riktig, har kyrkan sålunda troligen omkring 1430 uppförts av Anund Sture, vil-

¹ Enl. välvilligt muntligt meddelande av doktor GERDA BOETHIUS.

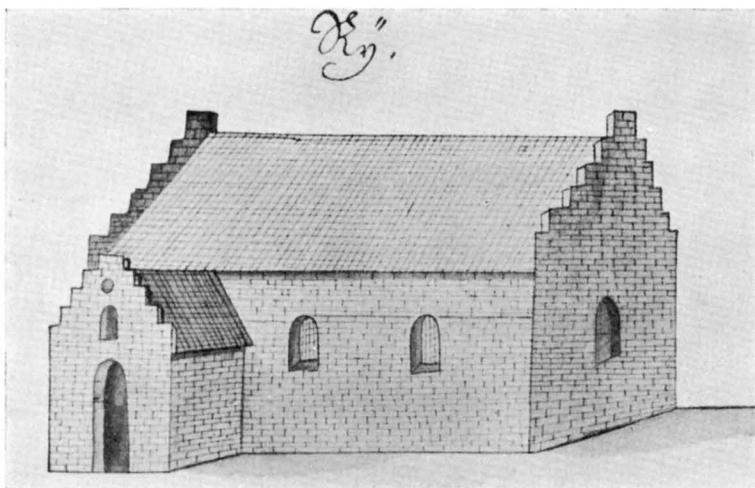

Fig. 312. Östra Ryds kyrka. Kyrkan från sydost.
Teckning från 1682.

Die Kirche von Südosten. Zeichnung von 1682.

ken då innehade Rydboholms gård, på vars mark kyrkan ligger. Sturesläkten och Vasasläkten, i vilkens ägo Rydboholm genom gifte övergick, utrustade kyrkan med dess första inventarier. I korvalvet finnas också utom Anund Stures och andra Sturars vapen och namn även Johan Christerssons (Vasa), konung Göstas farfader, vapen och namn målade. Johan Vasa har jämte sin hustru Birgitta Sture bekostat de år 1449 utförda målningarna i kyrkan och skänkt densamma dess altarskåp och två dyrbara kalkar (se s. 323). År 1515 övergick Rydboholm genom gifte till Brahesläkten, vilken tillbyggde kyrkan och som under århundradens lopp tillfört densamma större delen av övriga inventarier och konstskatter.

TILL-
BYGGNADE
1690—93

Ären omkring 1690 intill 1693 lät greve Nils N:son Brahe¹ tillbygga kyrkan med de å s. 276 nämnda korsarmarna i norr och söder, med ett gravkor för Brahesläkten i öster och ett torn i väster. Samtliga tillbyggnader äro uppförda av tegel av formatet 30 × 14 × 7,5 cm i kryssförband. Samtidigt fick kyrkan, som ovan nämnts, sina fönster förstörade och av enhetlig typ och erhöll helt nytt yttertak. De av byggnadsarbetena skadade målningarna kompletterades.

KORS-
ARMARNA

Vid tillbyggnaden av korsarmarna (fig. 304) öppnades kyrkan mot dessa genom bortbrytande av sköldmurarna i långhusets andra och

¹ Om denne se bil. I.

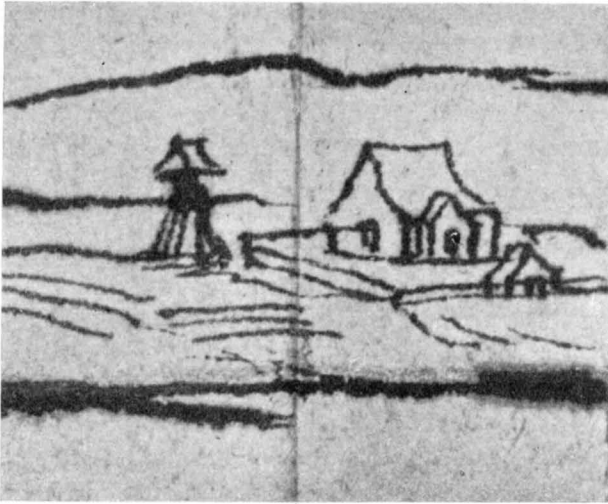

Fig. 313. Östra Ryds kyrka omkr. 1670. Kyrka och klockstapel från sydväst. Stark förstoring efter Suecia Antiqua. Die Kirche mit dem Glockenturm von Südwesten gesehen, 17. Jhd.

tredje travéer från väster räknat. Vapenhuset revs — antagligen dock med bibehållande av dess västvägg, och delar av dess sydvägg, vilka troligen ingå i södra armens väst- och sydmur. Västmuren går i förlängning av gördelbågen mellan första och andra travéen. Armens östmur går däremot längre åt öster än triumfbågen (se plan 304). Byggmästaren har tydligen eftersträvat att förlägga tillbyggnaden symmetriskt på kyrkans fasad, trots att han för att få motsvarande symmetri på nordsidan blev tvungen att avskära en del av den gamla sakristian. Armarnas valv äro något lägre än långhusets men ansluta sig till dessas typ med undantag att sköldbågarna gjorts mycket smälare, att väggpelarna krympt ihop till tunna lisener och att kapporna bomberats kraftigare. Ytterväggarnas ytor äro i likhet med långhusets utan annan artikulering än användandet av slätputs till fönsteromramning. Kyrkans ytterväggar putsades dock ej förr än år 1773, intill vilken tid troligen även tillbyggnaderna stått oputsade. Korsarmarna ha vardera tvenne fönster samt en stickbågig portal med dörr av tjärade furuplankor. Dessa portaler försågos 1924 med vindfångsdörrar på inre sidan. Armarna ha respektive mot söder och norr avvalmade sadeltak, täckta av svartplåt. I skärningen mellan de tre takfallen en liten pot à feu av plåt.

Vid Brahekorets tillbyggnad bortbröts hela kyrkans östvägg med BRAHEKORET

bibehållande av sköldbågen. Korets nord- och sydmur gå i förlängningen av långhusväggarna. Utåt äro det polygona korets väggar artikulerade med 5 cm springande lisener (se fig. 298). Sockel av sandstenskvador i tre skikt. Invändigt har varje polygonsida en rundbågig insättning, i vilken fönsteröppningen inkomponerats med undantag av den östliga där ett rikt epitafium fyller insättningen (se sid. 347). Runt väggarna i panelhöjd löper en målad fris av röda och gula guirlander. Dessa kalkmålningar voro sedan 1835 intill 1924 överkalkade men framtogs detta år. Valvet — se plan — har ribbor och kappor av samma typ som korsarmarna. Sköldbågar saknas. Gravkoret, som avskiljes från högkoret genom en altaruppsats — se s. 306 — och av vackert, smidda järngaller (se fig. 315) har kalkstensgolv, vilket höjer sig trenne steg ovan högkorets golv. Yttertaket är täckt med kopparplåt och krönes av en kopparklädd takryttare (se fig. 316). Under gravkoret befinner sig en stor välvd gravkällare, i vilken flertalet av Braheättens medlemmar efter 1693 äro begravda, se s. 347. Före 1693 hade Braheätten sin grav under högkorets golv. — 1784 omtalas att en gammal prästgrav i »östra korskyrkan framför sakristidörren» igenfylldes.

TORNET

Tornet är uppfört på en grundmur av gråsten. Dess östmur vilar delvis på långhusets västmur, vars gavelfröste dock nedrivits ända ned till ungefär en meter över långhusmurarnas taklist. Tornet har en stickbågig portal mot väster, vilken under 1800-talet försågs med gulmålade enkla dörrar, vilka nymålades i grönbrun ton 1924. Å den ena dörrhalvan är ett rikt utformat, smitt dörringsbeslag (fig. 395) från 1400-talets mitt uppsatt. Detta förskriver sig sannolikt från dörren till kyrkans tidigare vapenhus. Från det till vapenhus användande nedre tornrummet, vilket på senare tider fått cementgolv, leder tvenne trätrappor upp till andra tornvåningen. Det under cementen liggande gamla kalk- och sandstensgolvet framtogs 1924. Andra våningen belyses genom ett rundbågigt fönster på västväggen. Tornets östvägg är här genombruten av en öppning, som följer den västligaste gördelbågen i kyrkan. Denna öppning begränsas mot tornrummet av en tunn vägg. I nästa tornvåning finnes en fyrkantig glugg i östmuren, som leder in till kyrkvinden. I våningen i jämnhöjd med klockorna, vilken har stupgolv av tjärade furuplankor, öppnar sig tornet åt vardera av de fyra väderstrecken med en stor, rundbågig ljudport med tjärade furudörrar. Tornmurarna avslutas upptill av en slätputsad, vitfärgad, kraftig taklist. Ovan denna täckes tornet av ett ganska flackt tak med fall åt de fyra väderstrecken,

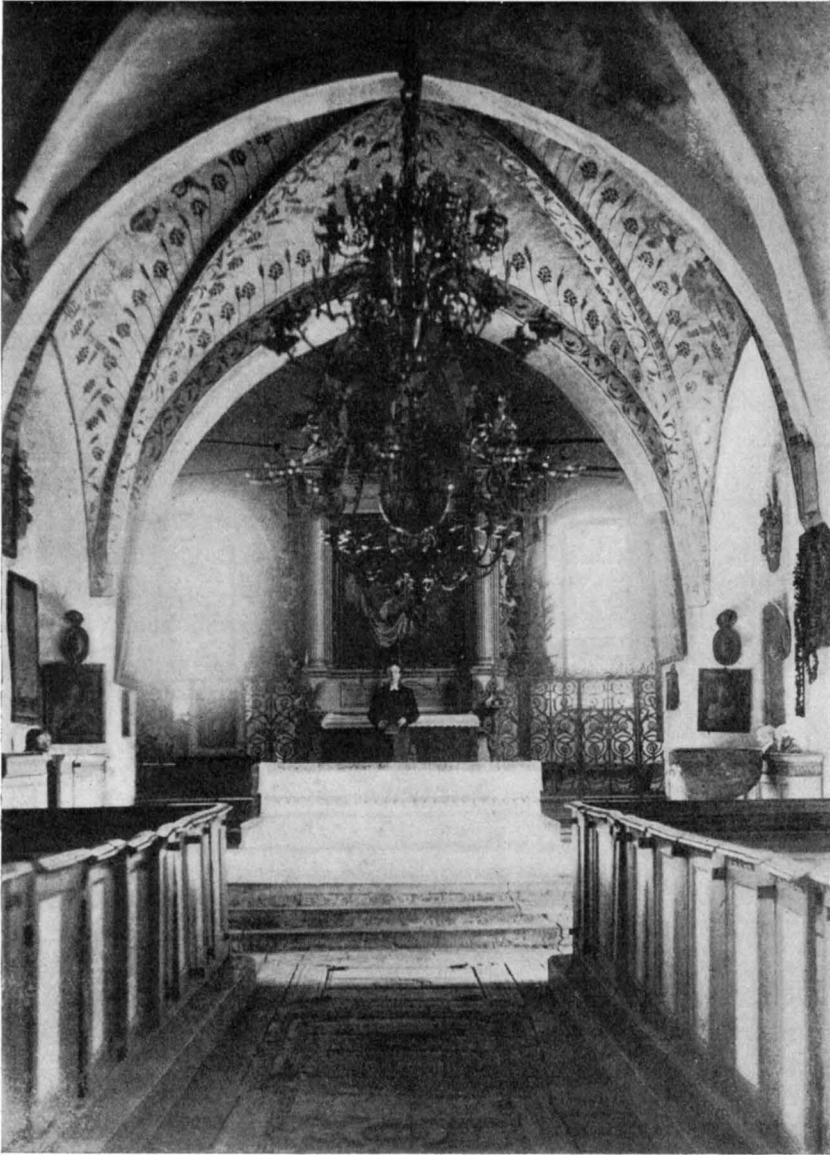

Fig. 314. Östra Ryds kyrka. Interiör mot öster på 1890-talet.
Das Innere gegen Osten, 1890:er Jahre.

1690-
TALETS
KYRKO-
UTVIDG-
NINGENS
ARKITEKT

Fig. 315. Östra Ryds kyrka. Järngaller i Brahekoret.

Gitter aus Schmiedeeisen in der Brahe-Kapelle, 17. Jhd.

ligen så nära som möjligt till kyrkans medeltida former, men gravkorets yttre för i viss mån tanken till De la Vallée och det av honom projekterade De la Gardieska gravkoret i Veckholms kyrka. Se HAHR: Konst och konstnärer vid M. G. De la Gardies hov s. 24.

RESTAURE-
RING 1924

År 1924 genomgick kyrkan en genomgripande restaurering enligt förslag uppgjort av och under ledning av arkitekten Sven Brandel. De viktigaste åtgärderna voro: Behandling och framtagning av vissa av valvens kalkmålningar. Omkalkning av väggar och valv. Insättande av nya bänkgavlar, bänkskärmar och vindfångsdörrar. Framtagande av äldre kalkstensgolv i kor och vapenhus. Konservering av medeltida inventarier, begravningsvapen m. m. Ommålning av bänkarna m. fl. inventarier. Målnings- och konserveringsarbetena utfördes av C. W. Pettersson, Stocksund.

UPP-
VÄRMNING

Kyrkan uppvärms sedan restaurering 1924 av elektrisk värmeledning, dessförinnan av en järnkamin uppställd i södra korsarmen.

Kalkmålningar.

I långhusets västligaste travée under fönstret på nordsidan finnes en inskrift, mycket förvanskad genom påmålning, vilken bevarats i

¹ Jean De la Vallée, arkitekt, f. 1620, † 1696, var på 1690-talet verksam i Brahesläktens tjänst bland annat på Skokloster.

ayskrift hos Peringskiöld, i 1829 års INV., i Ekdahls beskrivning 1835, ehuru något olika uppfattad. Enligt Peringskiölds version lyder den: »est: opus: hoc: factum: per: iohannem: iwan: — — — egredietur: virgo: de: radice: jesse: — — — — anno: dni: millesimo: quadragentesimo: quadragesimo: nono: est: ecclesia: picta: in: honorem: beatae: — — — — — et: trinitatis: et: beati: epis: martini: et: olavi: patronis ecclesiae: (enl. Ekdahl: beate Martini: Nicolai. Han anser att: et: olavi: är en fel-läsning för Nicolai) et: hoc: opus: est: factum: per: dn:

Fig. 316. Östra Ryds kyrka. Brahekorets takryttare.

Dachreiter der Brahe-Kapelle.

iohannem: cristerson: et: cum: dna: birgitta: uxore: ipsius: et: dno: mathiae: erici:» Detta verk är utfört av Johannes Iwan¹ — — — en jungfru skall utgå från Jesse rot — — — — I herrans år 1449 målades kyrkan till den saliga (heliga) — — — och Treenighetens och den salige biskop Martins och Olavi, kyrkans patronus, ära och detta verk är gjort genom herr Johan Christersson (Vase)² och hans hustru Birgitta (Sture) och herr Mats Erikson.²

Vid 1693 års tillbyggnadsarbete förstördes visserligen en stor del av målningarna genom bortbrytandet av sköldmurarna i andra och tredje travéen och genom förstörande och uppbrytande av fönster, men de kvarvarande målningarna överkalkades likväl ej då utan restaurerades och kompletterades omkring fönster och å andra skadade ställen. Mot slutet av 1700-talet överkalkades dock målningarna utom i korvalven. Troligen skedde detta år 1775, då såsom utgifter för inre målning angives 500 daler kopparmynt. År 1835 befanns korvalvet vara bristfälligt och man ansåg sig ej kunna reparera det utan att delvis förstöra valvens målningar, vilka genom däri förekommande

ÖVERKALK-
NING ÅR 1775

¹ Se bilaga I.

² Johannes Iwan har även utfört målningarna i Alunda kyrkas kor, han dog 1465 och begrovs i Alunda.

släktvapen hade särskilt värde för kyrkans dåvarande patronus greve Magnus Brahe. Denne beslöt då att först låta en konstnär avteckna målningarna i korvalvet, sedan reparera skadorna i valvet och därpå återställa dess målningar. — Så skedde också, och då samtidigt konstaterades, att målningar funnos även på väggarna under det övre putslagret, avknackades detta överallt, målningarna kopierades i akvarell av samme konstnär, och en beskrivning över dem uppgjordes. Akvareller och beskrivning utfördes i tvenne exemplar, av vilka ett förvaras å Rydboholms slott och ett överlämnades till Vitterhetsakademien. Dessa kopior äro i konstnärligt avseende mycket medelmåttigt utförda men giva dock en viss föreställning om målningarnas karaktär och återge tydligen desamma med rätt stor noggrannhet (se fig. 318).

VALV-
MÅLNINGAR

Samtliga väggmålningar med undantag av delar av den ovan nämnda påmålade inskription äro sålunda överkalkade. Så var även intill 1924 fallet med samtliga valvmålningarna utom korvalvets, vars målningar dock blevo rätt hårt påmålade vid nämnda reparation 1835. Vid restaureringen 1924 befriades valvmålningarna i koret från påmålning och framtogos målningarna å långhusets valvribbor, samt valvmålningar å sakristivalvet.

ORNAMENTIK

Ribborna äro dekorerade med bladslingor, vilkas blad äro hälften brunröda och hälften gröna. Å ribbornas kanter en rad schablonerade mönster. Från ribborna utväxa smala bruna stjälkar, av vilka varannan bära ett blad, varannan en schablonerad blomma. Varje kappa delas i tvenne fält genom en vertikal kedja av tillspetsade ovaler, mellan vilka brunröda liljor löpa ut. Detta motiv med en kedja av ovaler delande valvkappan är ej ovanligt under 1400-talets förra hälft. — Å de öppna ytorna mellan ornamentiken äro 10 vapen målade.

Östra valvkappan (fig. 319) till höger — heraldiskt taget — Sturevapnet — tre svarta sjöblad i gul sköld — med hornprydd hjälm, vars hjälmtäcke upplöser sig i grönt och löv liksom å alla de övriga och därunder inskriften: »oc hans hust^u frw brigitta.» Till vänster Vasa-vapnet — vase i gul sköld. På hjälmen en vase mellan två blåa horn. Under inskriften: »hr iohan cist'son¹ ridhara.» Observera: Sturevapnet — hustruns vapen — sitter på den heraldiskt förnämligare platsen.²

¹ Riddaren och riksrådet Johan Kristersson (Vase), Gustaf Vasas farfar, gift med Britta Sture, — syster till Sten Sture d. ä. — Herr Johan dog 1477, fru Britta 1472.

² Jfr Täby kyrka. SVERIGES KYRKOR Uppland B. I. H. 1.

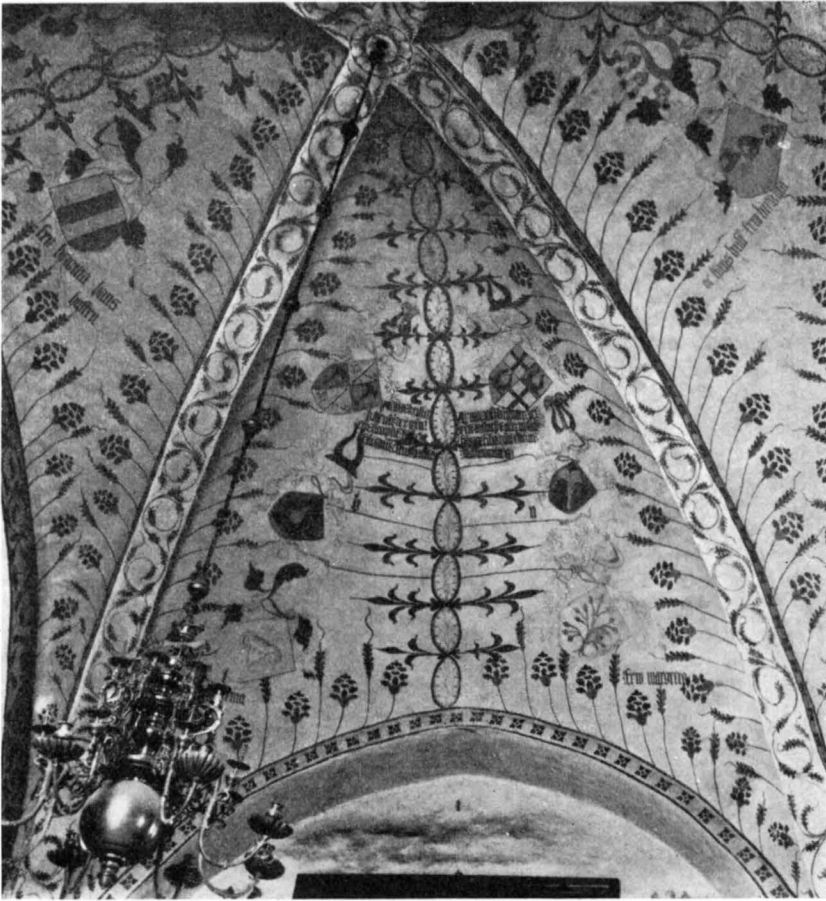

Fig. 317. Östra Ryds kyrka. Kalkmålningar i högkorets norra valvkappa, utförda 1449 av Johannes Iwan. Vapenmålningarna några decennier senare. Kalkmalereien in der nördlichen Gewölbekappe des Chores, von Johannes Iwan 1449 ausgeführt. Die Wappen sind um ein paar Jahrzehnte jünger.

Västra valvkappan till höger, heraldiskt, Sturevapnet under hjälm med fjäderbuske, därunder inskriften: »her gozstaf sture».¹ Till vänster: Bjelkevapnet: 2 blåa bjälkar på gul botten, under hjälm med fjäderbuske. Därunder inskriften: »fru brigitta hans hustru».

Södra valvkappan (fig. 318) till höger Sturevapnet, tre svarta sjöblad på gul botten. Hjälms horn å vilka fjäderprydda sjöblad

¹ Gustaf Anundsson Sture byggde Rydboholm, † 1444, g. m. Britta Stensdotter (Bjelke), före 1460, fader till Sten Sture d. ä. och Britta Sture.

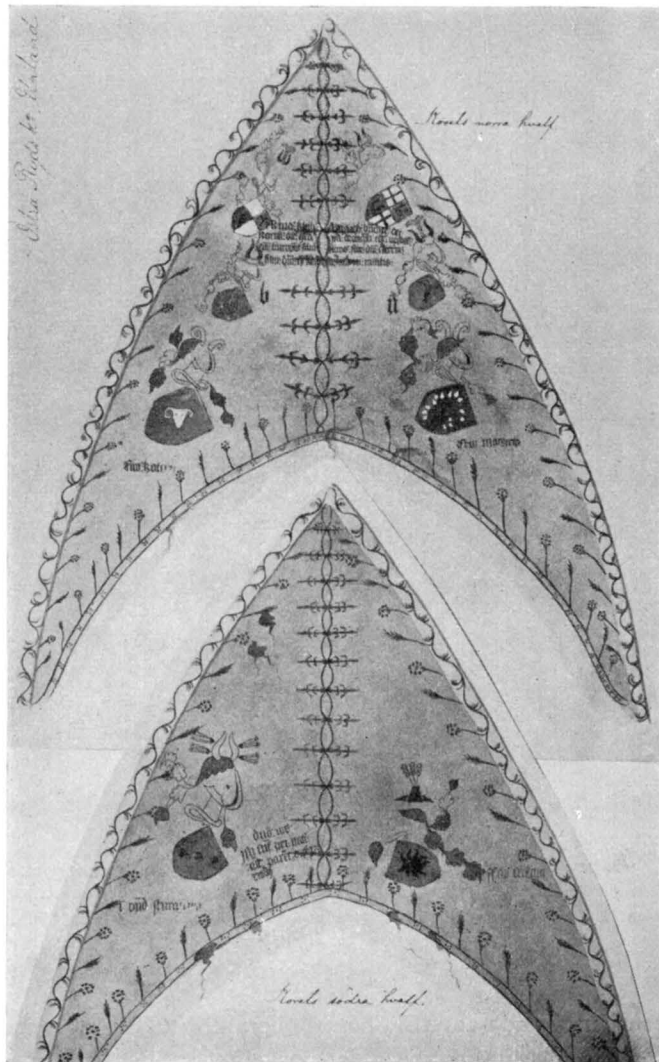

Fig. 318. Östra Ryds kyrka. Kalkmålningar från 1449 i korets norra och södra kappor. Efter akvarell 1835.

Kalkmalereien von 1449 in den nördlichen und südlichen Gewölbekappen des Chores. Nach Aquarelle 1835.

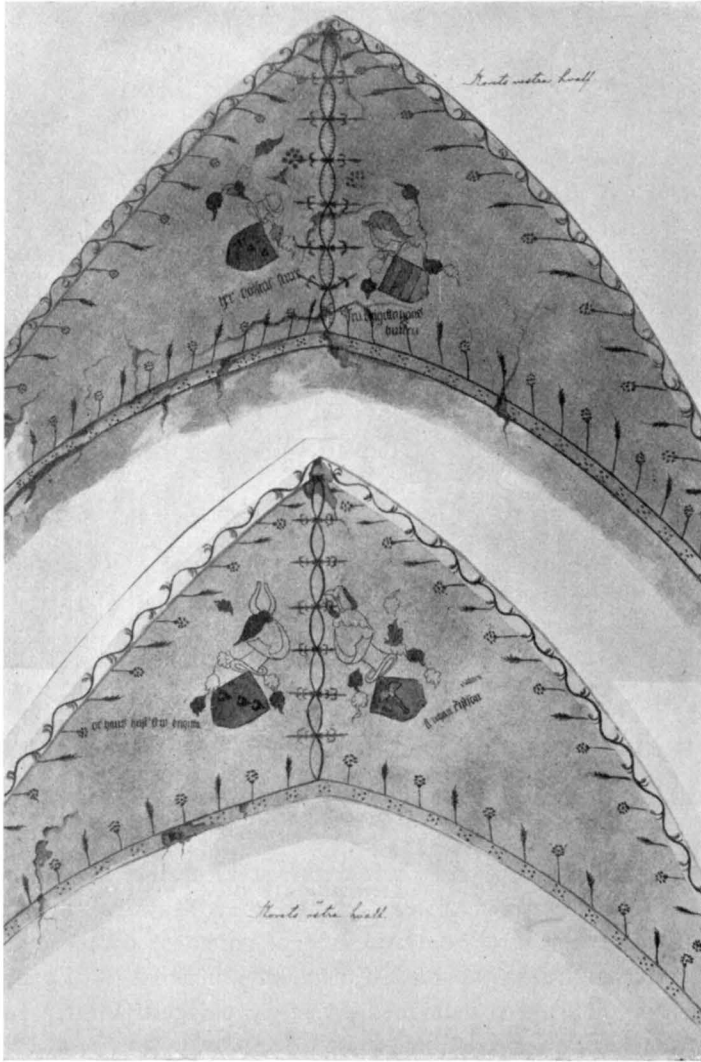

Fig. 319. Östra Ryds kyrka. Kalkmålningar av 1449 i korets östra och västra kappor. Efter akvarell 1835.

Kalkmalereien von 1449 in den östlichen und westlichen Gewölbekappen des Chores. Nach Aquarelle 1835.

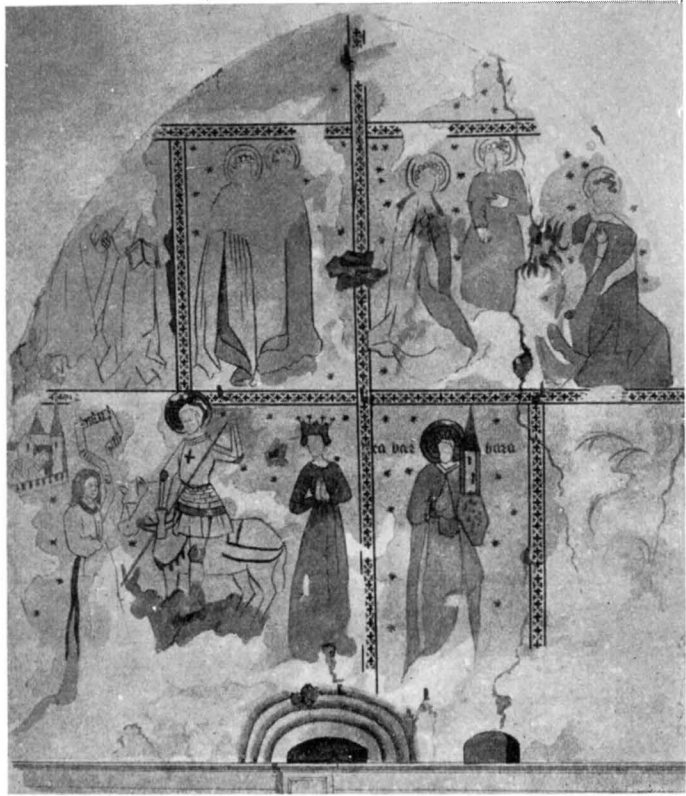

Fig. 320. Östra Ryds kyrka. Kalkmålning av Johannes Iwan, 1449, norra korväggen. Efter akvarell 1835.

Kalkmalerei an der Nordwand des Chores, ausgeführt von Johannes Iwan 1449. Nach Aquarelle 1835.

sitta. Därunder inskriften: »her: anud: stura: rydher:»¹ Vid sidan: »dns: ms: Isti sūt: p̄ri: nati: ec̄ce: z: parētes: eor': rwd̄s.» (= dominus: miles: Isti: sunt: primi (?): nati: ecclesie: z: parentes: eorum: ryds:)

Till vänster: Ett vapen med lejonansikte, mörknat rött i gul sköld. Hjälmén prydd av en hatt med kvast av påfågelsfjädrar. Inskrift vid sidan: »f(ru) frw cristina».

Norra valvkappan (fig. 317), nederst till höger en blå (enl. Ekdahl, sköld med vitt gumsehuvud, under vapnet inskriften: »frw: kata» (rina).²

¹ Anund Sture, riddare, riksråd, † 1434, gift med Kristina (Lejonansikte), fader till Gustaf Sture, † 1444.

² Katarina Karlsdotter (Gumsehuvud), † 1450, konung Karl Knutssons andra hustru, syster till Gustaf Karlsson (Gumsehuvud), † 1486, g. m. Gustaf Anundssons Stures änka Britta (Bjelke).

Nederst till vänster Krummedikska vapnet: ett träd med 15 vita blad i blå sköld, hjälmen prydd av tvenne vädurshorn, under vapnet inskriften »frw margreta».¹ Överst till höger: en fyrdelad vapensköld, vars första och fjärde fält är blått² samt andra och tredje fältet gult med en svart vase, på hjälmen en vase mellan tvenne svarta horn. Bredvid vapnet inskriften: »ARma: ketlli: Karuli: dei: gra: epi: lincopns: filius: filii: dni: est'ni: nicolai:» (=vapensköld för Kettil Karlsson)³ med Guds nåde biskop i Linköping, sonson till herr Krister Nilson. Mellerst till höger Oxenstiernska vapnet. Hjälmen prydd av tvenne svarta horn; bredvid vapnet bokstaven b. (=Bengt, Jöns Bengtssons fader).

Överst till vänster: En fyrdelad sköld, vars 1:sta och 4:de fält är blått med svart kors (troligen mörknat rött), det 2:dra och 3:dje fältet gult med Oxenstiernska vapnet. På hjälmen tvenne horn. Under, vid sidan inskriften: »Arma: ioh: bndcti: dei: gra: archiepi: ecce: upsaln: filius: filie: dni: c'sterni: nicolai: militis:» (= vapensköld för Jöns Bengtsson)⁴ med Guds nåde ärkebiskop i Uppsala, dotterson av riddaren herr Krister Nilsson.

Mellerst till vänster Vasavapnet, svart vase i gult fält. På hjälmen en vase mellan tvenne horn. Bredvid vapnet bokstaven n. (= Nils Vase?)

Johan Christerssöns och hans hustrus, Britta Stures, vapen sitta i den östliga kappan och intaga sålunda den förnämsta platsen, i likhet med inskriptionen i kyrkans västra del angiva dessa personer som målningarnas donatorer. Sturesläktens förnämlighet framhäves därav att Birgittas vapen sitter heraldiskt taget till höger. Vapnen i västra valvkappan äro fru Brittass fars och mors vapen, de i södra kappan äro hennes farfars och farmors och inskriptionen därstädes synes ange de senare såsom stående i något särskilt samband med Ryds kyrka, möjligen kyrkans byggare. Norra valvkappans vapen och inskrifter torde dels ha anbringats för att framhålla Vasaättens förnämliga släktförhållanden, dels möjligen för att angiva även dessa vapens bärare som meddonatorer. Samtliga vapenmålningarna kunna

¹ Margareta Krummedike, † 1450, g. m. Krister Nilsson (Vase), mor till Johan och Karl Kristersson (Vase).

² I dessa båda fält finnas sedan 1836 i vardera målade ett svärd och en nyckel.

³ Kettil Karlsson (Vase), f. omkr. 1434, 1459 biskop i Linköping, † 1465, son till Karl Kristersson Vase († 1440) och Ebba Eriksdotter Krummedike.

⁴ Jöns Bengtsson (Oxenstierna), f. 1417, 1448 ärkebiskop, 1457 riksföreståndare, † 1467, son till Bengt Jönsson (Oxenstierna) och Kristina Kristersdotter (Vase).

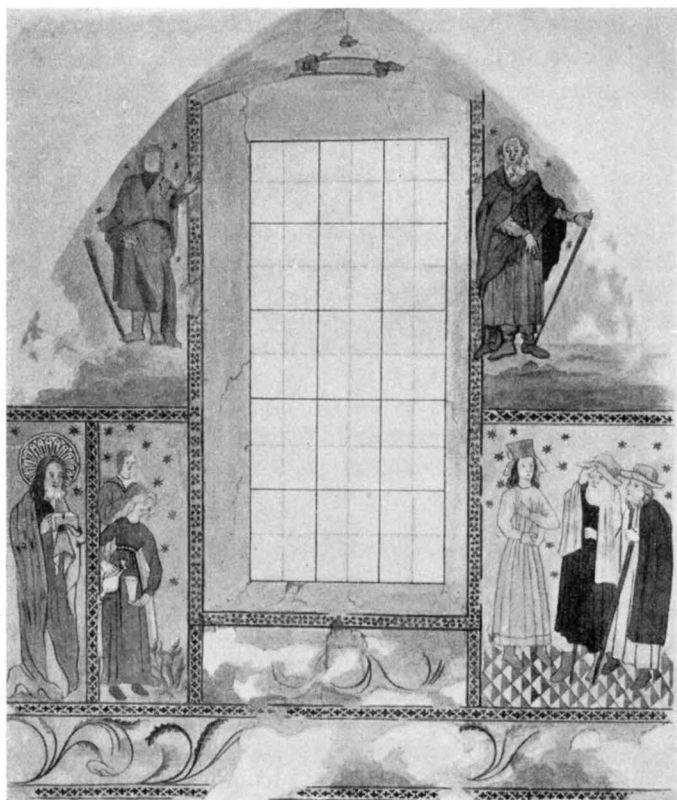

Fig. 321. Östra Ryds kyrka. Kalkmålningar från 1449 å västligaste travéns södra vägg. Efter akvarell 1835.

Kalkmalereien von 1449 an der Südmauer der westlichsten Travée.
Nach Aquarelle 1835.

dock ej ha tillkommit förr än efter 1459, då Kettil K:son blev biskop, således 10 år efter kyrkans målande. Att en del av vapnen målats senare än ornamentiken framgår även därav, att de på flera ställen delvis täcka denna.

MÅLNINGAR I ÖVRIGA VALV Enligt Ekdahl äro samtliga långhusets valv prydda av samma ornamentik som korvalvet men utan vapenmålningar. Långhusets målningar överkalkades 1835 och 1836.

VÄGG-MÅLNINGAR De numera överkalkade väggmålningarna äro såsom ovan nämnts endast kända genom 1835 års akvareller och beskrivning, vars innehåll här delvis återgives. Fonden i målningarna är dekorerad med röda, schablonerade stjärnor. De olika fälten skiljas genom schablonerade bårder, av vilka dock flera tydligen äro senare tillmålade,

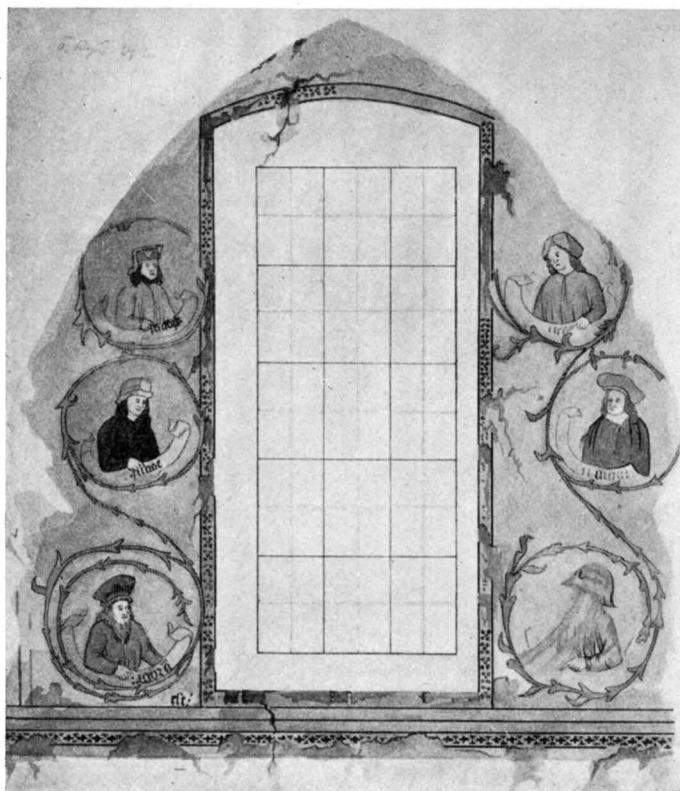

Fig. 322. Östra Ryds kyrka. Kalkmålningar från 1449, å västligaste travéns norra vägg. Efter akvarell 1835.

Kalkmalereien von 1449 an der Nordmauer der westlichsten Travée.
Nach Aquarelle 1835.

förmodligen år 1693. Figurframställningarna gå nämligen på flera ställen in i bårderna. Under fälten synes ha löpt en bredare bård med bladslingor.

Korets norra vägg (se fig. 320).

Nedre raden från höger:

1. Ett fält fyllt med blommor och ornament.
2. S. Barbara med torn i handen. Inskrift: Sta Barbara.
3. S. Göran till häst. Till höger om honom en bedjande prinsessa, till vänster en kvinna med utslaget hår. I vänstra övre hörnet en muromgiven stad med åskådare. Språkband med inskription: »O ste georgi ore pro me.» (= O helige Georg bed för mig).

Fig. 323. Östra Ryds kyrka. Kalkmålning från 1449 å södra fristående pelaren. Efter akvarell 1835.

Kalkmalerei von 1449 an dem südlichen Pfeiler. Nach Aquarelle 1835.

Fristående södra pelaren; östra sidan: 1. en krigare med vapenhuva och långt svärd. Blå livrock med gult bräm. Fig. 323. Inskrift: h: vil: till: rgha: liff: fors: Skraedhara g: Knif. 2. Adam och Eva utdrivas ur paradiset (fig. 324), vardera med en stor lövknippa i vänstra handen. Eva skjuter ett väldigt äpple över till Adam. På västra sidan; en otydlig grön figur med gloria. Inskrift: Zacharias.

Sydpelaren mellan första och andra västra travéen. På östra sidan en grönklädd figur med gloria. På norra sidan tvenne större

Övre raden från vänster:

4. Två vitklädda helgon, den ene med bok i handen.

5. Tvenne manliga helgon.

6. Trenne helgon utan attribut och ett otydligt monstrum.

På pelaren under triumfbågen, östra sidan: Evangelisten Lukas' symbol: en vingad ox (fig. 326). Inskrift: Lucas.

På västra sidan: profeten Hezekiel i helfigur iförd blå mantel. Insk. Ezekiel: Enigilabt (enl. akvarell Enigi laüt) os ad mortem.

På södra sidan: Lövverk.

På östra pelaren finnes blott lövverk, ehuru evangelisten Marci symbol, lejonet, där haft sin plats.

Korets södra vägg.

Här voro målningarna år 1835 nästan alldeles förstörda genom fönsternas förstörande och uppsatta minnestavlor (se s. 342). På östra pelaren: En grön örn med inskriften: St. Johannes.

Pelaren under triumfbågen; östra sidan: bröstbilden av en man. Insk.: Mateus. Västra sidan: en grönklädd figur. Insk.: filius m . . . På norra sidan endast lövverk.

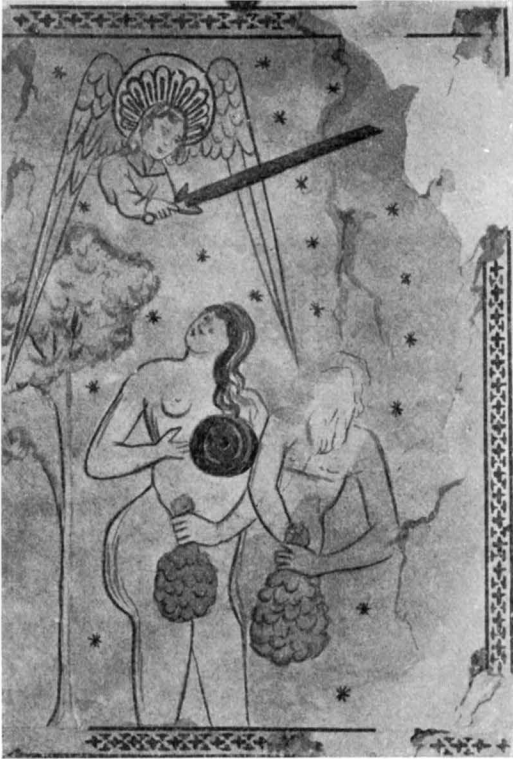

Fig. 324. Östra Ryds kyrka. Kalkmålning från 1449 å södra fristående pelaren. Adam och Eva. Efter akvarell 1835.

Adam und Eva, Kalkmalerei von 1449 am südlichen Pfeiler. Nach Aquarelle 1835.

figurer med glorioer och inskriften: Thomas, Amos. Thomas i brunviolett mantel och grågrön underklädnad. Kodex i hölster i högra handen. Amos i grön kjortel. På västra sidan en man med gloria och brunviolett kjortel räckande ut handen till förmaning.

Västligaste travéen (fig. 321), södra vägen, nedre raden från vänster. En man med gloria i grön mantel och brun kjortel hållande i vänstra handen en sluten kodex. En kvinna med vitt kläde över huvudet och brun kjortel fyllande en bägare ur en vinkanna; bakom henne en man. 3. En kvinna med högra tummen under bältet och en grytformig huvudbonad samt tvenne män med hattar och vida kappor trädande fram till kvinnan (skökan Raheb?). 4. En man i kjortel och kappa med stav i handen. 5. En man i kjortel och kappa med stav i ena handen.

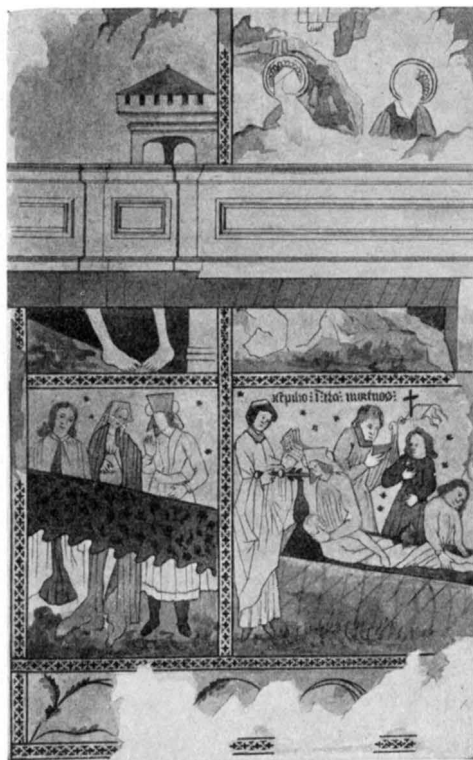

Fig. 325. Östra Ryds kyrka. Kalkmålning från 1449 å västgaveln. Efter akvarell 1835.

Kalkmalerei von 1449 am der Westmauer.
Nach Aquarelle 1835.

Pelaren i sydvästra hörnet. På östra sidan en kvinna med gloria och hopknäppta händer, kittelformig mössa, grön kjortel. På norra sidan en man med gloria.

Västra gavelväggen (fig. 325). 1. Ett fält med sju personer av olika åldrar och kön. 2. Kristi uppståndelse. En fem alnar lång sarkofag, ur vilken Kristus stiger upp hållande en segerfana. »De kullfallande krigsknektarna kunna ej rätt ses mer, sedan orgel-läktaren blivit byggd över dem.» 3. Kristus och lärjungarna i Emaus? »Tre personer stående mycket andäktige bakom ett brunt såglik förhänge eller bord.» 4. Kristi begravning. Inskrift: sepilio: i(n): terra: mortuos: Två personer nedlägga den döde i kistan, en slår sig för sitt bröst, en spelar på ett instrument och en sjunger med en uppslagen bok i handen. Ovan personerna en utbredd seger-

fana. 5. Ett fält, i vilken endast synas tvenne nakna ben med tårna vända mot varandra samt krönet av ett hus. 6. Kristi himmelfärd. På marken tvenne liggande personer. Ovan dem nedre delen av Kristi klädnad samt hans fötter. Tvenne par fotspår ses nedom Kristus.

På nordvästra pelaren: åt söder en halvt utnött figur. Åt öster en man och en kvinna med glorio, den ene med grön mantel och ljusa underkläder, den andra i röd kjortel.

Norra väggen (fig. 322), 6 figurer ur en Jesse-rot framställning, som delvis förstörts genom fönstrets uppbrytande. De tre personerna till vänster äro nedifrån räknat: Abraham, Isak och Jakob. Av inskrifterna under de tre på östra sidan kan endast en del av inskriften under den mellersta figuren läsas ahias. Under fönstret finnes den å s. 293 angivna inskriften.

Nordpelaren mellan första och andra västra travéen. På västra sidan endast lövverk, på södra sidan två stora figurer med glorio, den ena klädd i grön mantel med överskrift Noach. Den andra i brun kjortel: Malachias ppta Deripiet do . . . o(mne)s iniquitates nostras. På östra sidan en lång man med gloria och grön mantel, hållande i vänstra handen en kodex i sitt foder. Överskrift: Judas Th(addeus). Vid hans sida: Carnis resurrectionem. Av denna strof, som utgör slutet av den apostoliska tron framgår, att säkerligen även vid var och en av de övriga apostlarna funnits delar av denna be-kännelse, ehuru numera utplånade. På den norra fristående pelaren på västra sidan en lång man med gloria iförd grön kjortel. På södra sidan ses endast tvenne ben. »Det övriga är dels täckt av predikstolen dels utnött.» På östra sidan en man med gloria och grön klädnad.

Fig. 326. Östra Ryds kyrka. Kalkmålning fr. 1449. Lucas' symbol. Efter akvarell 1835. Symbol des hl. Lucas. Kalkmalerei von 1449. Nach Aquarelle 1835.

Inredning och lösa inventarier.

Altarbord av ohyvlade bräder, avsett att alltid täckas av duk och antependium. Ovan detta en uppsats (fig. 327) av joniska kolonner och pilastrar bärande ett entablement med en bruten gavel och tvenne putti samt i mitten ett krönande krucifix. Uppsatsen var 1924 må-

ALTARE

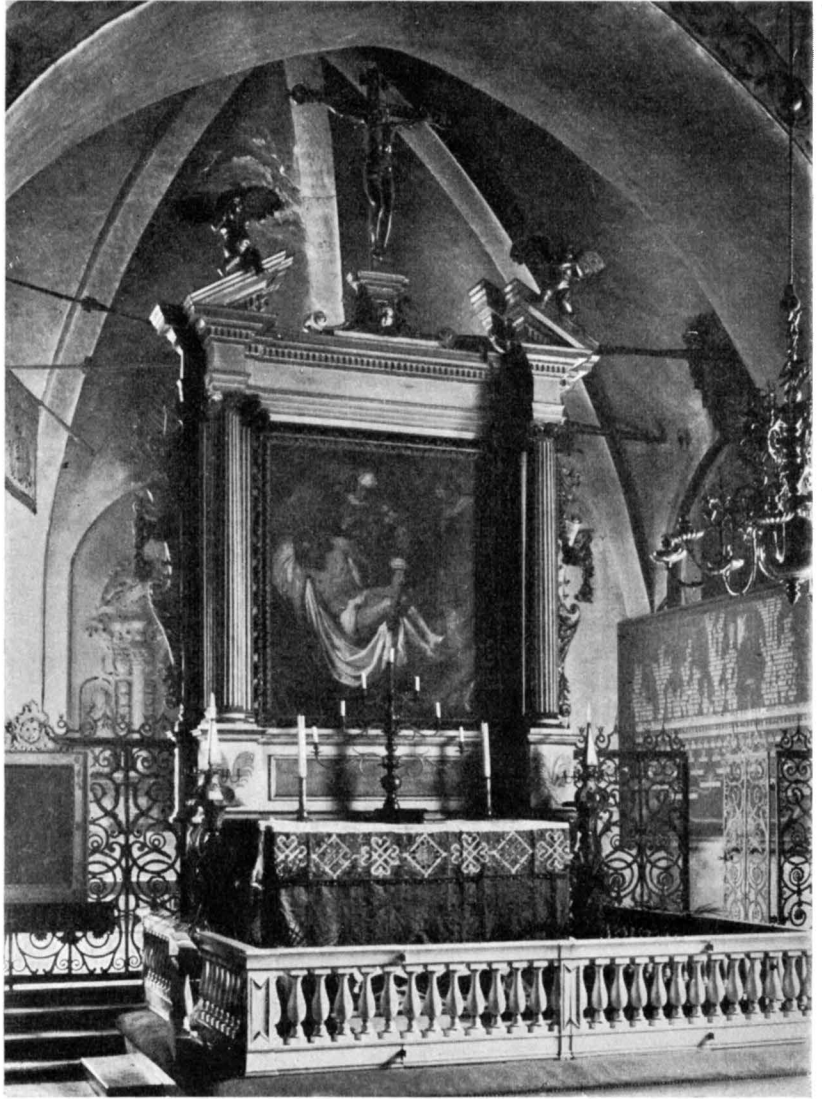

Fig. 327. Östra Ryds kyrka. Altarprydnad, troligen av Andreas Heysing
1690—1700.

Altaraufsatz, wahrscheinlich von Andreas Heysing. 1690—1700.

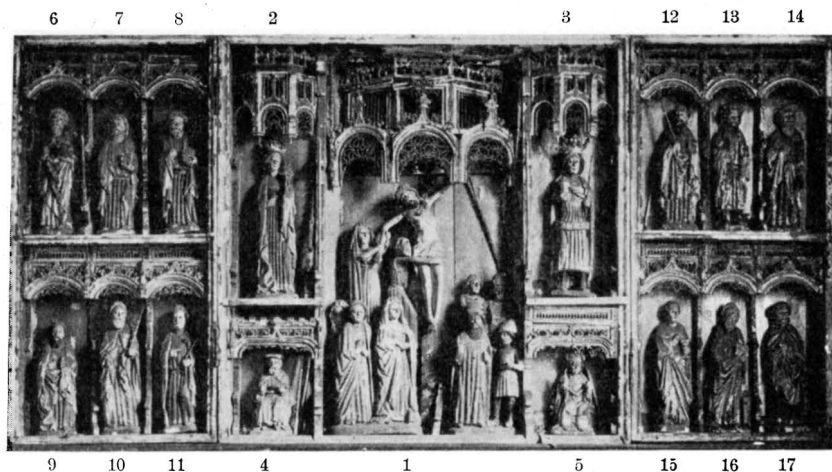

Fig. 328. Östra Ryds kyrka. Altarskåp av Johannes Snickare 1488.

Flügelaltar von Johannes dem Tischler. 1488.

lad i vitt och guld. Detta år målades den i sin ursprungliga ljusst pärlgrå färg. — Den har i mittfältet en oljefärgstavla framställande korsnedtagningen, (s. 369). Ramen kring tavlan är genombruten med spegelglas i botten. På understycket inskriptionen: »Kommer till migh i alle, som arbeten och ären betungade, jagh wil wederquechia eder, och I skollen finna Roo til edra Siälar. Matheij Cap: II. V: 28: 29.» Uppsatsens hela utförande och överensstämmelser i detaljerna tyda på, att den har samma mästare som predikstolen: Andreas Heysig — se sid. 316. Den är utförd efter Brahekorsets tillbyggnad 1693, troligen under något av de närmaste åren.

Altarring (se fig. 327) i guld och pärlgrått, utförd 1791.

ALTARRING
MEDELTIDA
ALTARSKÅP

Altarskåp (fig. 328) av ek med tvenne flyglar, stående på en låg predella. Skåpets form och indelning framgår av fig. 328. I skåpets inre är fonden förgylld med enkla glorioer bakom figurernas huvuden inpressade i krederingen. Arkitekturen är målad i blått och rött och sparsamt förgylld. Figurernas mantlar förgyllda med grönt eller blått foder. All målning är tekniskt taget medelmåttigt utförd.

Altarskåpets figurer framställa följande personer, här nedan förtecknade under numrering, som hänvisar till schemat, fig. 328.

1. Nedtagningen från korset. 2. S. Barbara pekande på sitt torn.
3. S. Erik med ciborium i högra handen. Attributet i den vänstra bortfallet (ett långt svärd enligt Ekdahl). 4. S. Botvid, sittande, med en fisk i vänstra handen. 5. En sittande biskop, troligen den helige

Fig. 329. Östra Ryds kyrka. Altarskåpet. Detalj av predellan.
Der Flügelaltar. Teil der Predella.

Henrik. 6—17. De tolv apostlarna, av vilka alla mist sina attribut utom S. Bartolomeus (8) med kniven, S. Paulus (11) med svärdet, S. Thomas (12) med spjutet, S. Jakob d. ä. (13) med mussla i hatten, S. Johannes (15) med kalken.

Predellan har på röd botten en målad framställning av Kristus samt de visa och fåvitska jungfrurna (fig. 329). Jungfrurna ha gult hår och gröna eller röda dräkter.¹

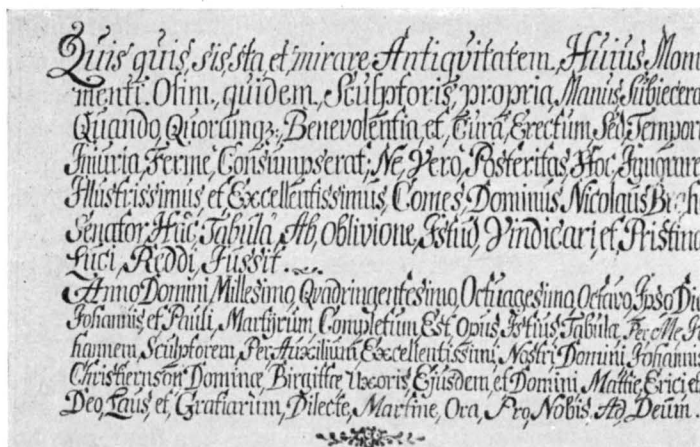

Fig. 330. Östra Ryds kyrka. Tavla vid altarskåpet uppsatt av Nils Brahe.

Die Einschriftstafel bei dem Flügelaltars.

Flyglarnas yttersidor äro försedda med målningar (fig. 333). Ekdahl lämnar år 1835 en utförlig beskrivning av desamma, vilken följer nedan:

»På högra sidodörren finnes målad en stor altaretafla föreställande en byggnad med uppslagena portar (betecknar himmelen). Nedanfö-

¹ Jfr Törnevallaskåpets predella i Statens historiska museum.

Fig. 331. Östra Ryds kyrka. Altarskåpets corpus.
Corpus des Flügelaltars.

byggnadens trappa finnes ett altare, hvarpå Christus står med gloria och gördel, upplyftade händer och en kalk framför sig, i hvilken fem blodströmmar, en från hvar af de stora såren, samla sig. En hög, bestående af fem små bröd, finnes vid Frälsarens högra fot och ett större vid den venstra. En monstrans står äfwen vid vänstra foten, samt en segerfana, en stor ljusstake med ljus, en vinkanna och något annat otydligt (törnekronan). Utanom högra foten står äfwen en stake med ett brinnande ljus, hvarjemte ligger en notbok, ur hvilken en med gloria och Påfvekrona prydd man sjunger, biträdd af 3:ne andra Helgon. (Målningen återgiver S. Hironimi mässa. Jfr Värmdö altar-

Fig. 332. Östra Ryds kyrka. Altarskåpet av 1488. Detalj av corpus.
Der Flügelaltar von 1488. Teil des Corpus.

skåp.) Från altarebordet ned till golfvet hänger en blommerad duk. Golfvet är lagt med gula och svarta rutor. På detta är jemväl måladt Svenska och Norrska Riksvapnet (se fig. 333) sådant det var vid Karl VIII Knutssons tid och likt det, som finnes på hans epitafium i Riddarholmskyrkan. De 3 kronorna äro i grönt fält och det torde förtjena undersökning, om dessa fält ursprungligen varit gröna, eller de genom tidens längd gått öfver från blått till grönt.

Vid sidan af den ofvan beskrifna byggnaden m. m. finnes 2:ne personer omgifna med alla de saker, som bidragit till Christi lidande eller begagnats till hans plägende, nemligen:

Fig. 333. Östra Ryds kyrka. Altarskåpet 1488. Dörrarnas yttersidor.
Der Flügelaltar von 1488. Malereien an den Aussenseiten der Flügel.

Tuppen (minnet om Petri förnekelse), halstret (hvarpå blosset setat, med hvilket de uppsökte honom i Örtagården), stegen (begagnad vid nedtagningen af korset). Korset, spikarne, hammaren, tången, kjorteln, hvarpå ligga de tre tärningar, med hvilka han bortlottades m. m. som är otydligt.

Venstra sidodörren.

a) Öfwerst: en konung med krona och scepter, prydd med gloria och fjädrar, som gå utanom glorian. Ansigtet skadat. Med högra handen rör han vid kronan på ett midt emot honom sittande fruntimmer. Bakom dessa synas mindre bröstbilder af trenne andra personer med glorior, hvaraf den mellersta leker på psaltarspel. Golfvet rutigt.» — Marie kröning.

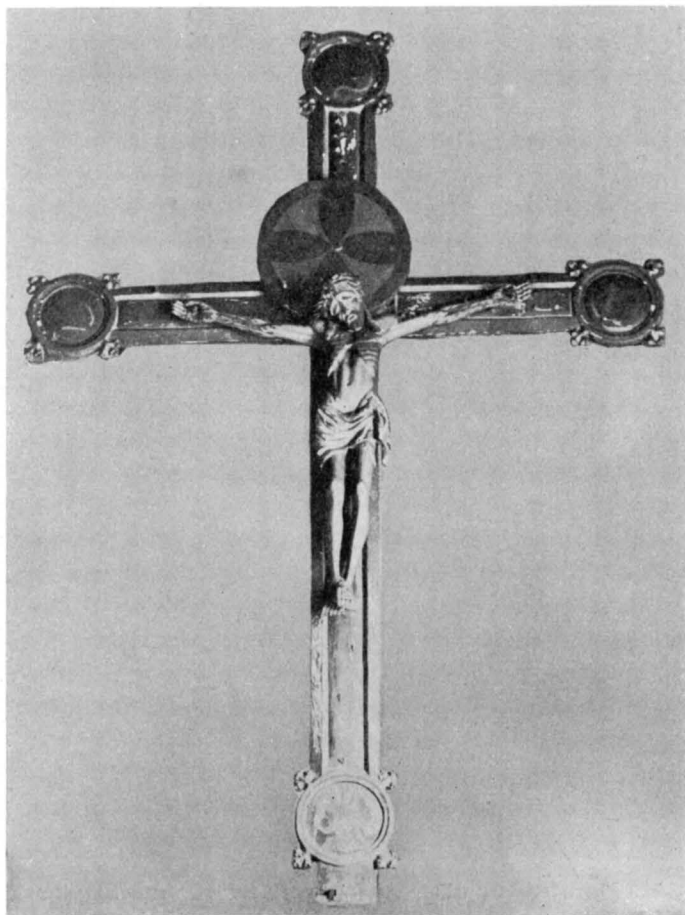

Fig. 334. Östra Ryds kyrka. Triumfkrucifix, troligen av Johannes Snickare. Omkr. 1488.

Triumphkrucifix, wahrscheinlich von Johannes dem Tischler. Um 1488.

»Derunder finnes sex inskriftrader (skadade).» (Inskriften återgives här efter Peringskiöld.)

Anno domini millesimo quadringentesimo octuagesimo octavo ipso die iohannis et pauli martyrum completum est opus istius tabulae per me johannem sculptorem per auscilium excellentissimi nobilis dñi johannis christiernson dne birgitte uxoris eiusdem et dñi mathie erici sit Deo laus et gratiarum actio sete martine ora pro nobis ad Deum. (I Herrans år 1488 på Johannis och Pauli själva dödsdag är arbetet med denna tavla fullbordat av mig Johannes snickare med stöd av

den lysande och ädle herr Johan Christer-son, fru Birgitta densammes hustru och herr Mats Eriksson. Gud vare äro och tack. Helige Martin bed för oss hos Gud.)

»Derunder finnes ett Sture och ett Vasa vapen. Bredvid vapnen står en man med en åttauddig mössa och gloria, hållande ett slagsvärd i högra handen. Golvet är grön och hvitrutigt. (Den helige Martin avskärande en flik av sin mantel.) Inskriften såväl som figurerna äro, här såväl som på näst föregående dörr, skadade derigenom att det fina gips, hvarpå målningar och skrift blifvit uppdragne, har remnat sönder och smärre rutor bortfallit. En sednare tids Målare har försökt ersätta det bortfallna till föga vinst för vetenskapen: hvarföre jag ej fästadt något afseende på dessa tillsatser.» — Skåpet konserverades 1924 av C. W. Pettersson, var-efter det uppsattes vid östra väggen i södra korsarmen på ett nytt altare av tegel. Å altaret lades den stenskiva, vilken förut täckt altaret i den medeltida kyrkan, men vilken intill 1924 legat som tröskel i västportalen. Då Johan Christer-son dog 1477 och Britta Sture redan 1472 har skåpet blifvit utfört efter bådas död, men säkerligen av dem bekostats. — Skåpet har efter uppställandet av 1690-talets altare intill de sista decennierna haft sin plats i Brahekoret bakom högaltaret.

Triumfkrucifix (fig. 334), snidat i trä, krederat och målat. Korset grönt med röda kanter. De fyra evangelisttecknena målade å de runda med förgyllda krabbor prydda plattor, som avsluta korsarmarna. Onaturligt stor lös glorieskiva, möjligen icke hörande till korset utan till ett invigningstecken, som hängt på någon av kyrkans väggar. Kristusfiguren har stora likheter med Kristusframställningen i altarskåpet. Möjligen är även krucifixet ett arbete av Johannes Sculptor. Krucifixet är uppsatt ovan altarskåpet å södra korsarmens östvägg. 1400-talets slut. H. 250. Det konserverades 1924.

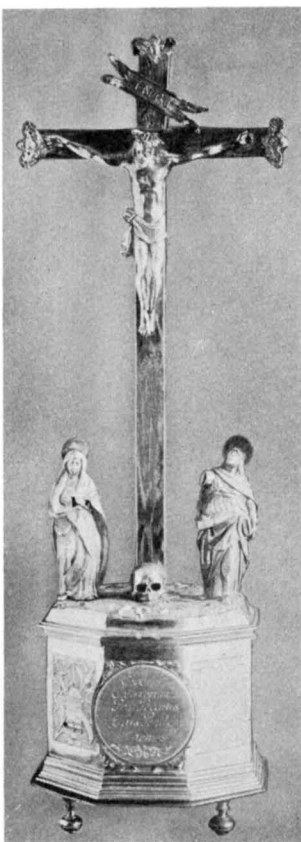

Fig. 335. Östra Ryds kyrka.
Krucifix av silver 1701.
Silbernes Krucifix. 1701.

SKULPTURER

Fig. 336. Östra Ryds kyrka. S. Margareta.
Träskulptur omkr. 1300.

Die heilige Margareta. Holz um 1300.

förde bilden till kyrkan, där den uppsattes på en plint i södra korsarmen. Träskulptur, omkr. 1430. H. 109 cm.

Pietabild, träskulptur av ek (fig. 338). Maria sittande på en grön klippa iförd ljusröd livklädnad och förgylld mantel med blått foder.

Krucifix av förgyllt silver (fig. 335). Vid korsets fot sörjande Maria och Johannes. Inskrift på sockelns framsida: »Ecce Creatorem Pro Peccatis Tuis Pendentem». (Se Skaparen hängande för dina synders skull.) På baksidan »D. O. M. Abraham Brahe Comes et Eva Bielke Comes. Summa cum animi Veneratioe. D. D. D. 1701». H. 37 cm. Augsburgerarbete av okänd mästare (L. M.) 1600-talet.

S. Margareta (?), träskulptur av lövträd (fig. 336). Förgylld livklädnad, cinoberröd mantel med svart bälte. Färgen mycket avflagrad. Helgonet står på en man, vars huvud avslagits. Hennes högra underarm saknas. I den vänstra handen, som täckes av manteln, finnes hål efter ett bortfallet attribut. Märke efter krona å huvudet. Mycket vackert arbete från omkr. 1300. H. 115 cm. Inköpt av Statens historiska museum år 1887. Inv. nr 8056.

Helig Biskop (fig. 340) möjligen S. Martin, ett av kyrkans skyddshelgon. Denna bild har länge stått i Rydboholms park, men har av grevinnan Anna Brahe förvarats i Vasatornet till år 1924, då grevinnan åter-

Fig. 337. Östra Ryds kyrka. Huvudet av S. Margareta, fig. 336.

Der Kopf der Margareta, Fig. 336.

Endast svaga färgspår. Kristusfigurens ben avslagna. H. 88 cm. Troligen svenskt arbete från omkr. 1430. Inköpt av Statens historiska museum år 1887. Inv. nr 8056.

S. Birgitta, träskulptur av ek (fig. 341). Birgitta i vit livklädnad och svart, guldrämad mantel med blått foder. Hon sitter på en med grön dyna belagd, röd bänk. I knät en uppslagen rödpärmd bok. Högra underarmen och vänstra handen avslagna. På den sistnämndas handled finnas spår av hängremmarna till ett pennfodral (?) Rester av färg. H. 72 cm.

Sannolikt svenskt arbete. Omkring 1430.

Inköpt av Statens historiska museum år 1887. Inv. nr 8056. En avgjutning av densamma utförd i polykromerad gips skänktes 1924

Fig. 338. Östra Ryds kyrka. Pietà, träskulptur omkring 1430.
Pietà, Holz. Um 1430.

av grevinnan Anna Brahe och uppsattes på en konsol i södra korsarmen.

Pietà- och Birgittabilderna förete så stora stilistiska likheter, att man har skäl att antaga, att de ha samma mästare.

S. Stefan, träskulptur av ek (fig. 349). Målningen rätt väl bibehållen. Röd dalmatica med turkiskt mönster i guld; halvmånar och stjärnor. Blått foder. Alba. Från omkring 1500. H. 68 cm. Inköpt av Statens historiska museum år 1887. Inv. nr 8056.

PREDIKSTOL. Predikstol (fig. 344), vitmålad 1924 i ljust pärlgrå marmorering

Fig. 339. Östra Ryds kyrka. Detalj av pietabilden, fig. 338.

Kopf der Maria des Pietábildes, Fig. 338.

med bronserade ornament. Före 1924 vitmålad, dessförinnan pärlgrå. Ljudtaket krönes av en liten ängel med bok i handen. Från undersidan nedsvävar en duva. Korgen och taket fyrkantiga i plan. På dörröverstyckets insida inskriften: »fecit Andreas Heysig Å: 1696.»

Den brutna gaveln över predikstolsdörren krönes av ett kors med reflade armar, slutande i ovaler, dekorerade med blommor. Samma uppställning och detaljer återfinnas å altaruppsatsens krön. Predikstolen är skänkt av greve Nils Nilsson Brahe och grevinnan Margareta Juliana Wrangel.

Timglas (se fig. 344) med 4 glas och förgylld snidad ståndare, anskaffat 1789 av Nils N:son Brahe. H. 73 cm.

TIMGLAS

Dopfunt med halvsfärisk kuppa utan uttömningshål, med hög fot. Dopfunten har i senare tider helt och hållet översmetats med cement från vilken den befriats 1924. 1300-talet. Lock av trä från 1800-talets början.

DOPFUNT

En dopskål av silver skänkt av Christina Brahe bortstals 1843 jämte en brudkrona. — Dopfat av driven mässingsplåt. I mitten en framställning av Adam och Eva. 1600-talet. Skänkt 1924 av Magnus och Anna Brahe

Invid långhusets västgavel finnes en liten orgelläktare. Såväl läktarbröstväret som orgelfasaden äro målade i pärlgrått med förgyllda ornament (se fig. 345). Orgelns sidopartier krönas vardera

ORGEL OCH
LÄKTARE

NYTT
ORGEL-
VERK
1841
ÄLDRE
ORGEL

BÄNKAR

Fig. 340. Östra Ryds kyrka. Helig biskop.
Träskulptur omkr. 1430.
Heiliger. Holzsulptur um 1430.

NUMMER-
TAVLOR

nuvarande gavlarna utfördes 1924 som ersättning för de föregående oroliga gavlarna. Nummertavlor, 3 st. med förgyllda snidade ramar krönta av änglahuvud från år 1819. H. 98 cm.

¹ Jonas Ekengren † 1793.

² Erik Palmstedt, f. 1741, † 1803, framstående arkitekt.

av en druvklase, mittpartiet av en blomsterkorg. År 1781 omtalas, att orgeln utfördes av orgelbyggaren Jonas Ekengren¹ i Stockholm, alltsammans jämte ornamentet betalt av kyrkans samlade medel med 300 daler kopparmynt. Ritningarna till orgeln och läktarn uppgjordes av »Herr Stads Architecten Palmstedt».² Bildhuggaren S. Ljung utförde ornamentet å läktarens bröstvärn. Från samma tid daterar sig säkerligen även dörren i öppningen mellan långhus och vapenhus. — Nytt orgelverk utfördes år 1841 av orgelbyggaren Zacharias Strand. — År 1756 omtalas: »Nya Positivets beklädande och strykande med färg.» — I södra korsarmen fanns en på 1890-talet borttagen läktare, kallad Braheläktaren. Kyrkans nuvarande öppna bänkar, vilka ommålades 1924, förskriver sig från 1800-talets slut. Dessförinnan funnos slutna bänkar, av vilka trenne skärmfyllningar äro bevarade (fig. 346.) De

Fig. 341, 342. Östra Ryds kyrka. Den heliga Birgitta. Träskulptur omkr. 1430.
Die heilige Brigitta von Vadstena. Holzskulptur um 1430.

Kalk av förgyllt silver med emalj. Vackert medeltida arbete (fig. 349 och 351). Kring den runda foten löper inskrift i majuskler. ELVENSTADENSI PRELATO CRISSTE JOHANNI/HUNC CALICEM DANTI, REQUIEM DA LUCE P(ER)HENNI QUEM QUI SUSTULERIT VE SIBI PERPES ERIT. Foten bär sex medaljonger med figurer på svart emaljgrund: Kristi födelse — bebådelsen — Kristus in Majestas — Kristus uppenbarar sig för Maria Magdalena — uppståndelsen — korsfästelsen. Mellan dessa mindre trianglar med växtmotiv på emalj. Knappen har åtta runda utsprång; å dessa de fyra evangelistsymbolerna omväxlande med bladmotiv ävenledes på emaljgrund. På över- och undersida vinranksblad. De cylindriska delarna av skaftet prydas av små

SILVER

Fig. 343 Östra Ryds kyrka.
S. Stefan. Träskulptur omkring
1500.

S. Stephanus. Holzskulptur um 1500.

galler av rundbågar i filigramarbete. Cuppan är låg och vid. 1300-talets förra del. Å cuppanns ena sida senare gravering: de Braheska och Bielkeska vapnen, å den andra följande inskrift: Abrahamus Brahe, Comes, cum dulcissima Conjuge Eva Bjelke Comite calicem hunc, ex testamento Johannis de Hoym, Halberstadiensis antes ducentos octuaginta annos Episcopi in illustri familia Brahæa diu longequè servatum Ecclesiæ Rydboholmensi in perpetuum usum legavit. Anno Christi MDCCVII. = Greve Abraham Brahe med sin älskeliga maka grevinnan Eva Bjelke har år 1707 testamenterat till Rydboholms Kyrka denna kalk att där ständigt begagnas, vilken för 280 år sedan testamenterats av Johan von Hoym, biskop i Halberstadt och länge förvarats i den ädla Brahesläkten. — Den till en del svårtydda inskriften å foten synes innehålla en bön om evig frid för Johannes, prelat i Halberstadt (?) samt en förbannelse över den, som bortrövar kalken.

Kalken möjligen byte från 1600-talets krig och skänkt 1707 av A. Brahe, varvid den senare inskriften tillkommit. H. 19 cm. Uppsala utställn. 1918 nr 419.

Patén av förgyllt silver (fig. 357). I botten ingraverat ett Agnus Dei inom akantuskran. Troligen tillsammans med kalken skänkt av A. Brahe 1707 och då tillverkad. D. 16 cm.

Kalk (fig. 350) av förgyllt silver med translucent emalj och infattade stenar. Praktfullt arbete, utfört 1345. Fot i form av sexpass på en kant med genombrutet fyrpassmönster. Varannan flik är rikt besatt med stenar, varannan har figurframställning i flerfärgad emalj: 1. Kristus på korset mellan Maria och Johannes. Över korset en rik gotisk gavel, därunder inskriften INRI. Överst korsblomma med sol och måne på sidorna. Därunder läses: Anno d(omi)ni mcccxlv iste calis p(re)pa(rat)us est. (= I Herrans år 1345 är denna kalk för-

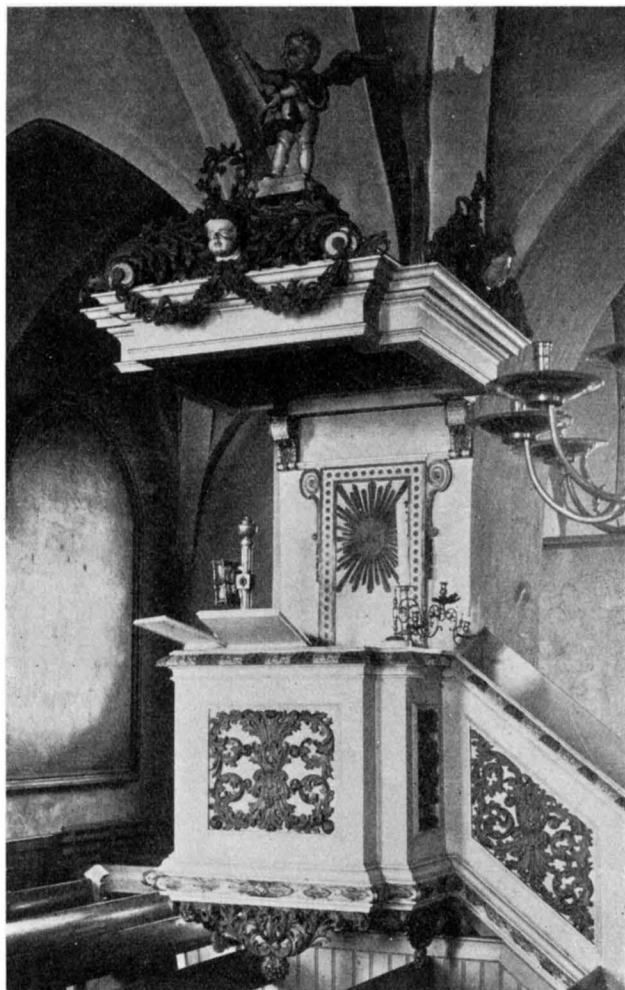

Fig. 344. Östra Ryds kyrka. Predikstol av Andreas Heysing 1696.
Kanzel, von Andreas Heysing 1696.

färdigad.) 2. Jungfru Maria med barnet jämte en knäböjande munk, med språkband: ORA PRO ME, MATER M(AR)IA (= bed för mig, moder Maria.) På kanten under bilden följ. inskrift: + F(rate)r Stepha[nu]s tzendli(nus) ordi(ni)s p[re]dicato[rum] (= Broder Stefanus Tzendlinus av dominikanorden). 3. Den hel. Georg med slagsvärd och sköld med kors i; framför honom en tillbedjande riddare med tudelad sköld (svart och guld). Tre språkband med resp. inskrifter: s. GEORIUS — STE GEORI ORA P[RO] NOBIS GEORIUS, MILES TZENDLIN(US) (Helige Georg

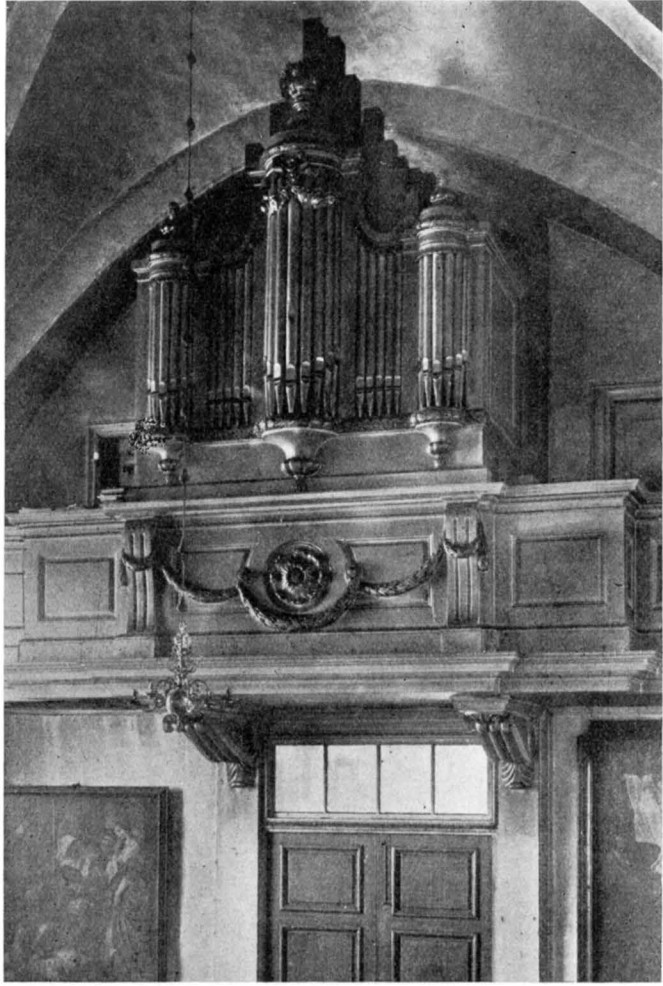

Fig. 345. Östra Ryds kyrka. Orgelfasad och orgelläktare, utförda 1781 efter ritningar av E. Palmstedt.

Orgel und Orgelempore, 1781. Nach Entwürfen von E. Palmstedt ausgeführt.

— Helige Georg bed för oss, riddar Georg Tzendlinus.) På kanten: Georius miles dictus tzendlinus (= riddar Georg kallad Tzendlinus.) Samtliga språkband ha majuskler, kantinskrifterna däremot minuskler. Inskrifterna synas angiva att en munk Stefan Tzendlinus och en riddar Georg Tzendlinus skänkt kalken. Knappen har sex fyrpassformade utsprång med blå emalj. I mitten av vart fyrpass en bokstav: Santor + . I sviclarne infattade röda och blå stenar. På skaftets

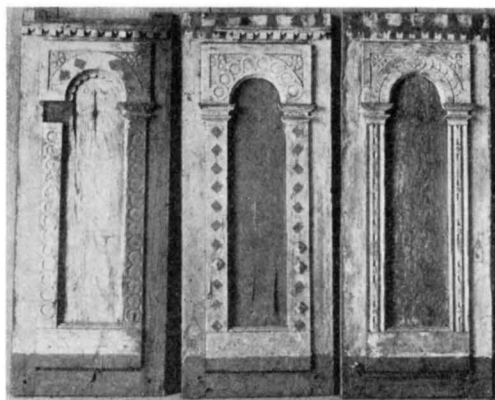

Fig. 346. Östra Ryds kyrka. Äldre bänkdoorrar.
Alte Gestühlstüren.

Fig. 347. Östra Ryds kyrka.
Detalj av predikstolens
ljudtak.
Gipfelfigur der Kanzel, Fig. 344.

övre ring Ieus. På undre ringen + Mrisu. Skaftets grund är blå emalj med figurer i guld: Kristushuvud, Agnus Dei, de fyra evangelistsymbolerna, ordet crist samt gotiska bågar och fyrpass i gjutet arbete. Cuppan trattformig. Under foten de Brahe- och Bielkeska vapnen, inskrift: Nicolaus Brahe C. Wisingsburg, Anna Margareta Bielke C. Wisingsburg samt Anno Domini 1633. Möjligen krigsbyte och skänkt detta år till kyrkan. H. 22 cm. Uppsala utställn. 1918 nr 421.

Patén av förgyllt silver utan ornering. D. 15,5 cm.

Kalk (fig. 355) av förgyllt silver med emalj. Fot åttpassformig stiger brant upp mot det åttkantiga skaffet. Genombruten fotkant. Två graverade helgonbilder i två av fotens fält. De övriga täckta av graverade växtslingor. Fastnitat krucifix utan kors och märken efter bortfallna vapen. Runt foten löper en tre rader lång svårläst inskrift, vilken enligt Peringskiöld lyder: »itē herr gostaff karlsō ok hās fr fu birgta.

itē herre iohā cristiers̄ ok hās fr birgitta och herre mtthis kirkio-herre, magnus i vigli, iap̄s i vndbru.

Fig. 348. Östra Ryds kyrka.
Örnament å predikstolen.
Detail der Verzierung der Kanzel.

Fig. 349. Östra Ryds kyrka. Kalk av silver med emalj.
1300-talet.

Kelch von Silber mit Email, 14. Jhd.

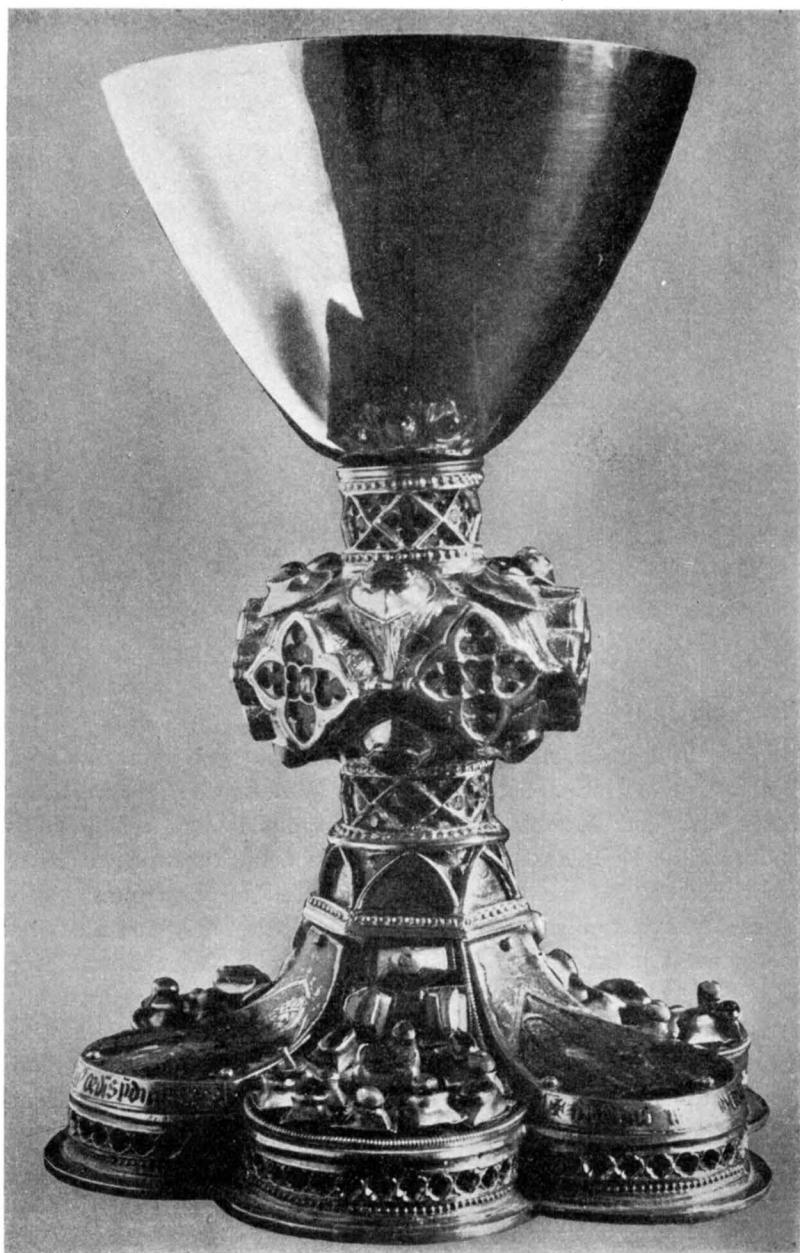

Fig. 350. Östra Ryds kyrka. Kalk av förgyllt silver med translucent emalj och ädla stenar. 1345.

Silbener Kelch mit Email und Edelsteinen, aus dem Jahre 1345.

Fig. 351. Östra Ryds kyrka. Fot av kalken, fig. 349.
Fuss des Kelches, Fig. 349.

— (=Item herr Gustaf Karlsson (Gumsehuvud)¹ och hans fru Birgitta (Bjelke)², item herre Johan Christersson (Vase)³ och hans fru Birgitta (Sture) och herr Matthis kyrkoherde, Magnus i Vigli och Jakobus i Undbru. — Enl. Ekdahl funnos Vasa- och Sturevapen å kalken. Troligen ha då även Gumsehuvuds- och Bielkevapnen funnits å densamma, vilken tydligen är en skänk av Johan Christersson och hans hustru samt hennes mör Birgitta Bielke och styvfader Gustaf Karlsson. Se även Afritningar: teckningar av vapen å kalkar i Östra Ryd (fig. 356). Av knappens 8 utsprång ha fyra form av rosor, fyra äro runda med vardera en minuskel i blå emalj: »ave M»(aria). Koppa liten, skålförmig. Formens kant något sönderbruten. Troligen svenskt arbete från 1400-talets senaste del. H. 18 cm.

¹ Gustaf Karlsson (Gumsehuvud) till Ekholm, riddare, riksråd, † 1486. Han var broder till fru Katarina, konung Karl Knutssons andra hustru.

² Birgitta Stensdotter (Bjelke), † före 1460, gift 1:o med Gustaf Sture, † 1444, 2:o med Gustaf Karlsson (Gumsehuvud), moder till fru Birgitta Sture och till Sten Sture d. ä.

³ Se Tab. I.

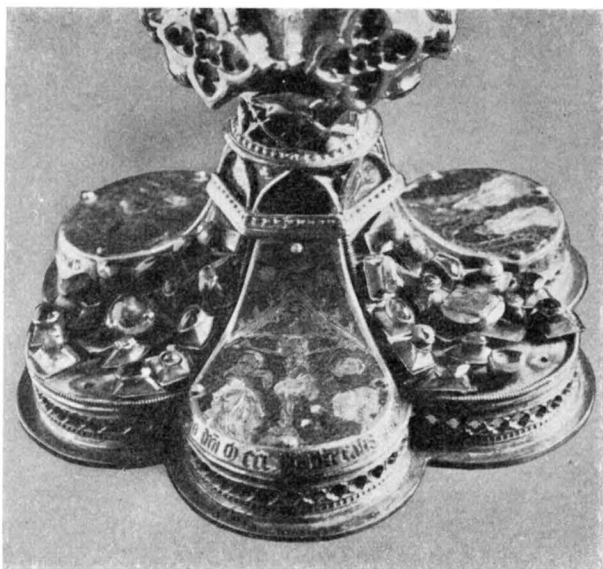

Fig. 352. Östra Ryds kyrka. Fot av kalken, fig. 350.
Fuss des Kelches, Fig. 350.

Patén av förgyllt silver, tillhörande föreg. kalk. Botten i två plan; det inre i form av fyrpass, bär bokstäverna INRI (senare ditsatta). Å brädden signaculum. 1400-talets senaste del. D. 14 cm.

Kalk (fig. 354) av silver, delvis förgylld. Den sexpassformiga foten bär trenne fastlödda vapen: Gumsehuvud, Sture (tre sjöblad), Bielke. Knapp med sex rombistiska utsprång, på den ena inskriften med minuskler: »Ihesus», ovan knappen på skaftet: »Iheusus», under knappen: »crictu». Liten skålförmig kupa. Enligt Ekdahl gjordes foten och skålen ny på ärkebiskop v. Rosensteins befallning. Vapnen säkerligen flyttade från den äldre foten. Den ursprungliga kalken var möjligen en gåva av Birgitta Bielke, först gift med Gustaf Sture, † 1444, sedan med Gösta Karlsson Gumsehuvud. Skaft och vapen från 1400-talets mitt. Fot och kupa från omkr. 1830. H. 16 cm.

Patén av silver till föreg. kalk. Brädden prydes av signaculum. Samtidig med kalken. D. 14 cm.

Kalk (fig. 353) av förgyllt silver. Fot sexpassformig, på genombruten kant. Märke efter förlorat krucifix. Knapp med sex rombformiga utsprång bärande minusklerna: »Ihesus». Arkitektoniska, delvis

Fik. 353. Östra Ryds kyrka. Kalk av förgyllt silver. 1400-talet.
Silberner Kelch, vergoldet. 15. Jhd.

genombrutna ornament. Skaft sexsidigt med minuskelinskrift: *Ihecus crictu*. Cuppa liten, trattformig. 1400-talets senare del. Under foten grave-
rat: *Ioachim Brahe: G. T. Wisingzburg. Brahevapnet. 1630.* — H. 17 cm.

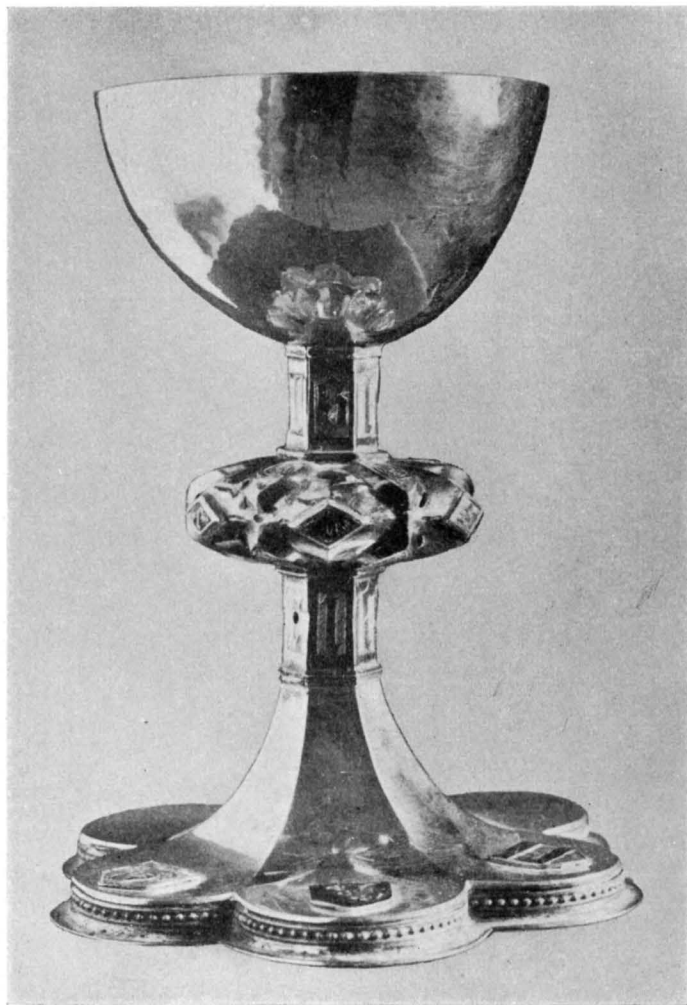

Fig. 354. Östra Ryds kyrka. Kalk av silver, 1400-talets mitt eller senare del.

Silberner Kelch. Mitte oder zweite Hälfte des 15. Jhds.

Patén av förgyllt silver, tillhörande föreg. kalk. I mitten Agnus Dei framför en kalk. Tämligen otympligt arbete. 1400-talet. D. 11 cm.

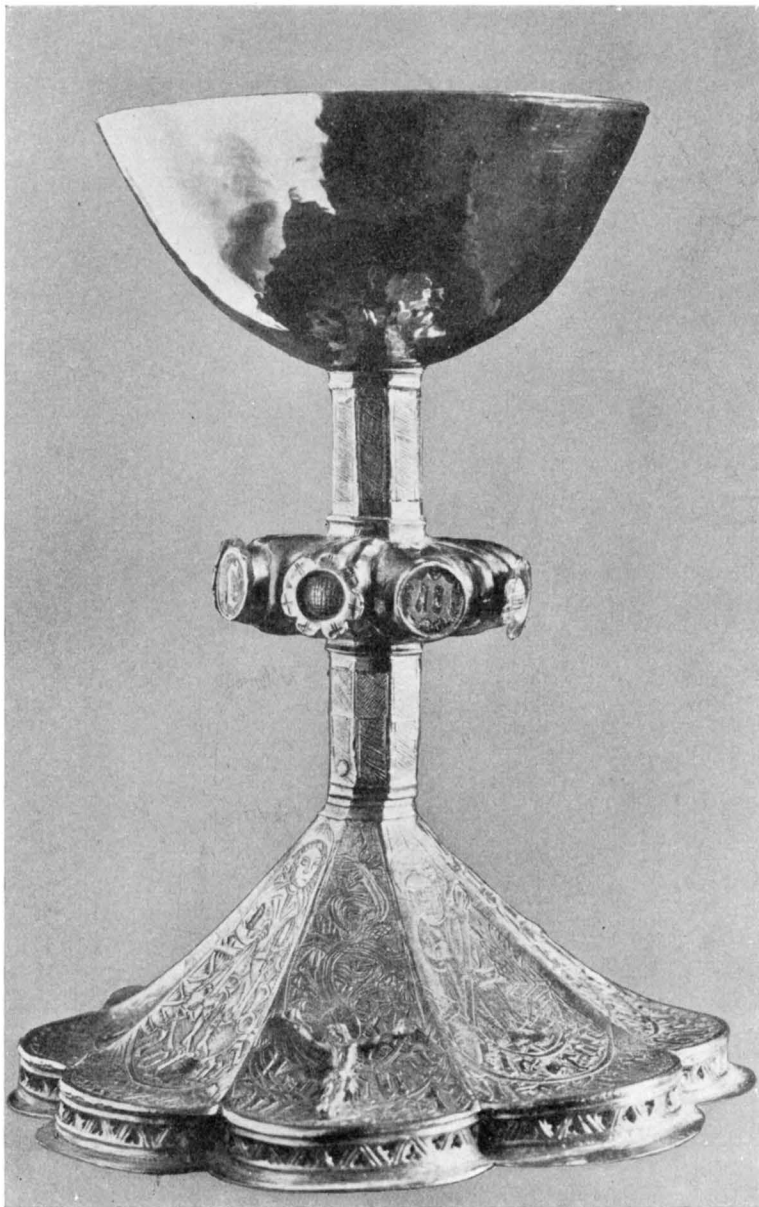

Fig. 355. Östra Ryds kyrka. Kalk av förgyllt silver,
1400-talets senare hälft.
Silbener Kelch, vergoldet. Zweite Hälfte des 15. Jhds.

Kalk av silver, innan och delvis utan förgylld, slät, med patén, båda med Brahe- och Bielkevapnet och årtalet 1701 ingraverade. I botten Ö. Ryds kyrka, ålderdomsranka. H. 23½ cm. Given av Abraham Brahe och Eva Bielke.

Fig. 356. Östra Ryds kyrka. Vapen å kalkar. Efter Afritningar.

Wappenbilder an den Kelchen.
Nach Zeichnung aus dem 17. Jhd.

Oblatask av silver, innan och delvis utan förgylld, rund, på locket står inom en sirad ram: »THET · BRÖDH · ET · SOM · WIJ · BRYTE · ÄHR · IKCE · THET · CHRISTI · LEKAMENS · DEELACHTIGETS I COR. 10. 15. 16. 17. ANNO DOMINI. 1630». H. 65, D. 12 cm.

Oblatask av silver, fyrkantig. På locket Kristus på korset och I. H. S. På framsidan Brahe- och Bjelkevapnen, årtalet 1633 samt omkring: NICOLAUS BRAHE, GREVE TILL WISSINGSBURG, FRIJHERRE TILL RIDBOHOLM; ANNA MARGARETA BJELKE, GREFVINNA WISSINGSBURG, FRIJHERINA T. R. L, 11,5, B. 9, H. 7,5 cm.

Fig. 357. Östra Ryds kyrka. Patén av silver till kalken fig. 349. Silberner Hostienteller.

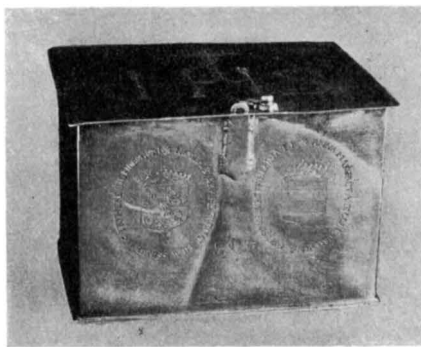

Fig. 358. Östra Ryds kyrka. Oblatask av silver, skänkt av Nils Brahe 1633. Silberne Hostientelle. 1633.

Oblatask som föregående med samma vapen och årtalet 1701. Given av Abr. Brahe och Eva Bielke. D. 12, B. 9,5 H. 5½ cm. Stämplar: S. Eriks bild. Ålderdomsranka.

Fig. 359. Östra Ryds kyrka.
Vinflaska av silver, skänkt av Abr.
Brahe 1630.
Silberne Flasche, 1630.

Vinflaska, (fig. 359) av silver, fyrkantig med påskruvat lock. På en sida Kristus på korset och Maria och Johannes. Därunder I. H. S. 1630. Nästa sida. JESU · CHRISTI · GUDS · SONS · BLODH · RENAR · OSS · AF · ALLA · SYNDER. 1 Joh. 1 · 5, 7. VELSIGNELSENS · KALK · THEN · WIJ · WELSIGNE · ÄHR · ICKE · HAN · CHRISTI · BLODJ · DEELACH · TICHEES inom kartusch. Tredje sidan. Krucifix som å första sidan. Brahe- och Gyllenstiernska vapnena och bokstäverna A. G. (sic) E. G. = Abraham Brahe Elsa Gyllenstierna. Fjärde sidan en kartusch med: JESU · CHRISTI · GUDZ · SONS · BLODH · RENAR · OSS · AV · ALLA · SYNDER. 1 Joh. 5, 7. H. 24 cm. Stämpl. St. Erik N.

Vinflaska, av tenn, fyrkantig med påskruvat lock. Stämplar: »Tre kronor inom sköld, en krona inom sköld.

S. W. G. inom sköld.» Har tillhört kyrkan men försålts och slutligen återköpts och skänkts till Östra Ryd av grevinnan Anna Brahe, där den nu finnes. H. 23 cm.

Vinkanna, av silver, inuti förgylld med Brahe- och Bjelkevapnen. 1701.

Given år 1701 av Abr. Brahe och Eva Bielke.

Sockenbudskalk, av silver, med Stenbockska vapnet under Kungl. krona ingraverat. Ovan kronan C el G, på vänstra sidan om kronan B, på högra D. Vid sidan om vapnet 1578. C. kan betyda Catharina (Stenbock, † 1621, g. m. Gustaf Vasa). Bokstäverna B och D bliva då svårtydda. — Är den översta bokstaven G, är måhända B. G. D. = Beata Gustafsdotter (Stenbock), Catharinas syster, † 1583, g. m. Per Brahe den äldre. Den Kungl. kronan blir då svärförklarlig. Läderfodral, H. 10 cm.

Patén, av silver, förgylld, ornerad. D. 6,6 cm.

LJUSREDSKAP Ljuskrone av malm (fig. 360) med 12 armar, profilerad mittstång, cylindriskt ansväld vid armarnas fästen, slutande i ett lejonhuvud med ring i gapet och krönt av ett sittande lejon hållande tvenne sköldar med Brahe- och Bielkevapnen ingraverade. 1500-tals-

Fig. 360. Östra Ryds kyrka. Ljuskrona av malm, 1500-talstyp. Skänkt av Nils Abrahamson Brahe † 1632.
Kronleuchter aus Erz, wahrscheinlich 16. Jhd.

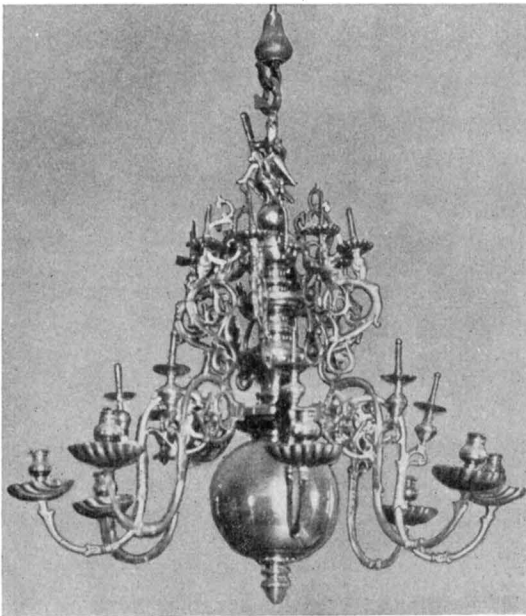

Fig. 361. Östra Ryds kyrka. Ljuskrona av malm, 1600-talets mitt. Skänkt av Nils N:son Brahe.
Kronleuchter aus Erz, Mitte des 17. Jhds.

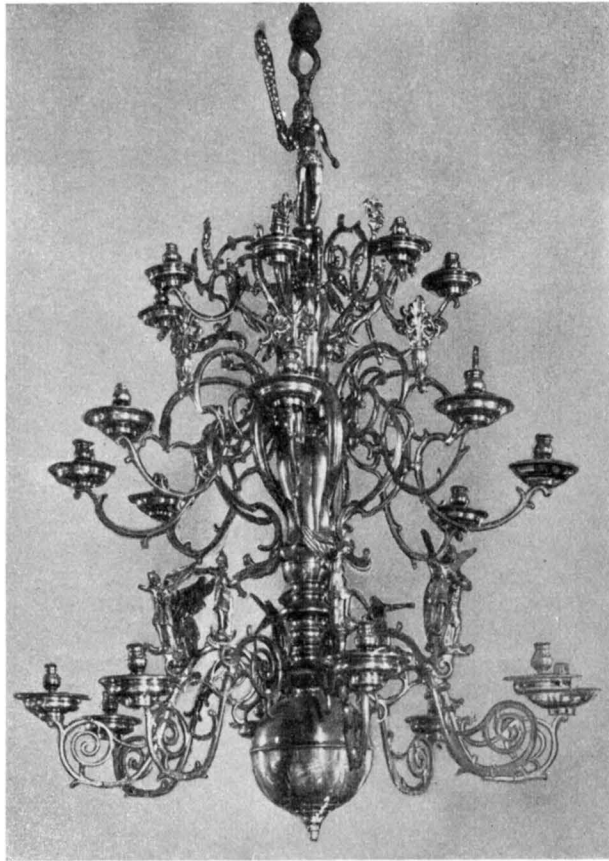

Fig. 362. Östra Ryds kyrka. Ljuskröna av malm, 1600-talets senare hälft. Skänkt av Nils N:son Brahe.

Kronleuchter aus Erz. Zweite Hälfte des 17. Jhds.

typ.¹ H. 130 cm. Skänkt av Nils Abrahamsson Brahe och Anna Margareta Bielke.

Ljuskröna av malm (fig. 361) med 8 armar, profilerad mittstång slutande i stor kula och krönt av en naken man ridande på en örn. Snäckformade manschetter. 1600-talets mitt. H. 110 cm. Skänkt av Nils Nilsson Brahe.

¹ Jfr medeltida ljuskröna i Värmdö. SVERIGES KYRKOR, manus. Observera mittstångens blandning av medeltida och renaissanceprofiler samt ljuspipornas raka form. Kronor av denna form äro direkta avkomlingar av den sen-gotiska malmkrönan av Värmdökrönan typ.

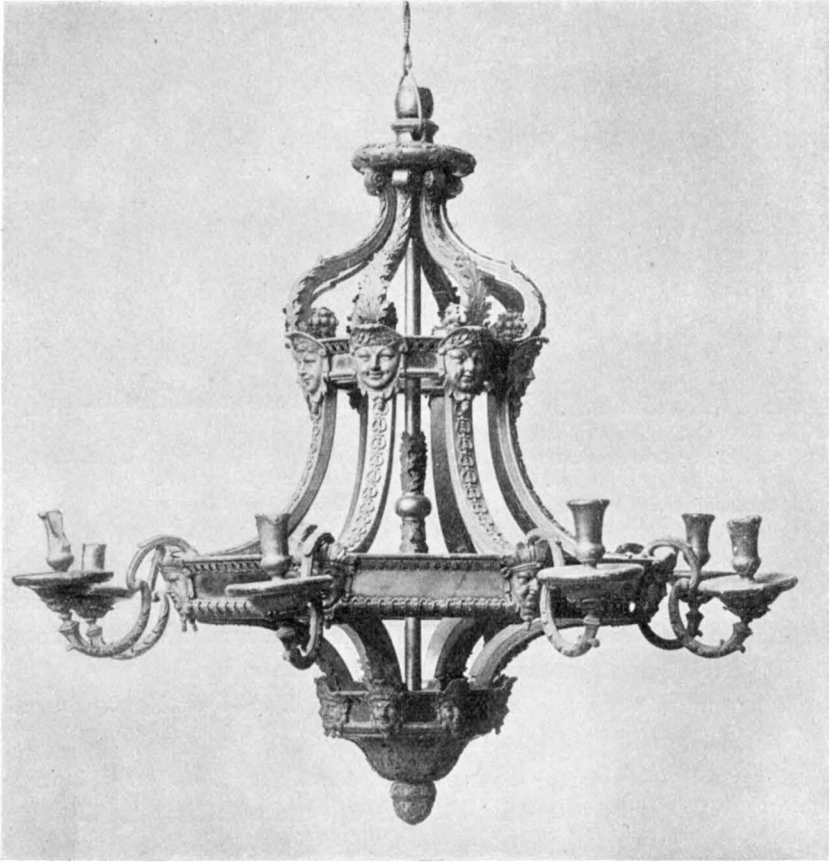

Fig. 363. Östra Ryds kyrka. Ljuskrona av förgyllt trä med beslag av tenn.
Omkr. 1680—1700.

Kronleuchter aus vergoldetem Holz mit Zinnbeschlägern. Um 1680—1700.

Ljuskrona av malm (fig. 362) med 24 armar i tre rader, profilerad mittstång slutande i stor kula och krönt av en stående Herkules. Armarna i den nedersta raden prydas var och en av Mikael stående på en drake. Mikaelbilderna har ett svärd i ena handen — bortfallet å flera av bilderna — och en kedja i den andra. Armarna i andra raden prydas av urnor. 1600-talets senare hälft. H. 200 cm. Skänkt av Nils Nilsson Brahe.

Ljuskrona av malm med 6 armar, profilerad mittstång slutande i stor kula och krönt av en dubbel örn. Inskr.: J. A. S. H. A. E. T. H. 45 cm. Skänkt av Alma Trazst från Skogsjö. 1600-talet.

Fig. 364. Östra Ryds kyrka. Ljusplåt av mässing, skänkt av Nils Nilsson Brahe. Wandleuchter aus Messing, 17. Jhd.

Fig. 365. Östra Ryds kyrka. Ljusstake av malm. 1845. Leuchter aus Erz. 1845.

Ljuskrone (fig. 363) av förgyllt trä med infällda spegelglas och beslag av försilvrat tenn med 8 ljusarmar. Från tiden 1680— omkr. 1700. Är ej upptagen i inv. 1829.¹

H. 85 cm. Inköpt 1887 av Nord. Museet. Inv. nr 54737.

Ljusplåtar, 6 st. (fig. 364) av mässingsplåt. 1600-talets senare hälft. H. 70 cm. Skänkta av Nils Nilsson Brahe.

Ljusarmar, 5 st., av malm, gjutna efter samma modell som andra radens armar i ljuskronan (fig. 362). 1600-talets senare hälft. L. 68 cm. Skänkta av Nils Nilsson Brahe.

Ljusarmar, 2 st., av malm med en ljuspipa. 1600-talets senare hälft. L. 44 cm. Skänkta av Nils Nilsson Brahe.

Ljusarm, av malm med två ljuspipor. 1600-talets senare hälft. L. 37 cm. Skänkt av Nils Nilsson Brahe.

Ljusstake av malm (fig. 365) med 7 ljus-

Fig. 366. Östra Ryds kyrka. Gueridon och ljuspyramid av förgyllt trä, 1700-talets början.

Gueridon aus vergoldetem Holz. Anfang des 18. Jhds.

¹ Närmare om denna krona se S. WALLIN i Fataburen 1921. H. 1—4. Jfr SVERIGES KYRKOR. Uppland IV. fig. 87.

pipor. Inskrift på foten: »Abraham Brahe Comes Ewa Bielke Comes Fiere Fecere A:o 1701». H. 106 cm. Denna gjordes 1845 av fyra malmstakar, vilka skänkts av Abr. Brahe och Eva Bielke.

Ljusstakar, ett par av driven mässing, moderna. Skänkta 1924 av M. och A. Brahe.

Ljusarm av malm på predikstolen med tre ljuspipor. Snäckformiga manchetter. Inskrift på foten: Abraham Brahe Comes Ewa Bielke Comes fieri fecere A:o 1701. L. 44 cm.

Ljusstakar, 2 par, av tenn, med en ljuspipa. Facetterat skaft. Stämplar: S. Eriks bild, L. C. S. C (=1691). H. 30 cm.

Gueridoner, ett par (fig. 366), snidade i trä och förgyllda. Skänkta av Abraham N:son Brahe. Inv. 1704. H. 140 cm.

Ljuspyramider, två st. (fig. 366), snidade i trä och förgyllda med vardera 6 ljusarmar av mässing. Skänkta av Abraham N:son Brahe. Inv. 1704. H. 63 cm.

Antependium av silkesbrokad med tulpan- och nejlikebuketter i rader på vit botten invävd med silver. Blommorna i rött, lila, gult och grönt silke. 9 cm bred silverfrans längs kanterna. Slitet och blekt. L. 306, B. 115 cm. Skänkt mellan 1783—86 av Fredrik Brahe och Ulrika Cath. Koskull.

TEXTILIER

Antependium av gulbrun — förut röd — sammet. I mitten ett med små glaspärlor broderat kors, omgivet av slingornament i gult, grått och svart. Längs kanterna en bladård sydd med vita pärlor. Omkring 1850. L. 300, B. 115 cm.

Antependium (fig. 327) av mörk lilafärgad, stormönstrad silkesdamast, ornerat med guld- och silverband i geometriska mönster samt broderat med blommor och blad i gult och grönt silke. I mitten I. H. S. av guldband. Modernt arbete. Skänkt av grevinnan Anna Brahe. L. 300, B. 120 cm.

Brudpäll (fig. 367) av numera beigefärgad sidenbrokad med invädda silverränder, rikt broderad med silke i alla färger samt med guld och silver. Över hela ytan strödda ornament, blommor, drakar, fjärilar. Under centrum en liten dansös och en man i orientalisk dräkt samt en apa. Guldfrans i kanten. Nytt foder av gulaktig cinnober-röd atlas. Å en påsydd pergamentslapp å baksidan inskriften: »Detta Broderi, som af ålder tillhört Östra Ryds Kyrka, och der användts till Brudpell, såldes tillika med en del andra Kyrkans tillhörigheter vid reparationen 1892 och kom då i H. K. H. Hertigens af Vester-götlands ego. År 1902 återskänktes Broderiet af D. D. K. K. H. H. Hertigen och Hertiginnan af Vester-götland att till evärdliga tider för-

Fig. 367. Östra Ryds kyrka. Brudpäll från 1700-talets mitt.
Trauhimmel. Mitte des 18. Jhds.

varas å Rydboholms Slott. De Brudpar, hvilka vigas i Östra Ryds kyrka ega att detsamma använda. Rydboholm jan. 1923. Anna Brahe.» — 1700-talets mitt. H. 112, B. 150 cm.

Altarduk av handvävt lärft med knypplade skånska spetsar. Inskrift på kanten. »Gifven till Östra Ryds Kyrka af Anna Brahe 1909». L. 208, B. 88 cm.

Altarduk till södra altaret av norrlandslärf: På kortsidorna gamla knypplade spetsar samt infälld spets med Brahevingarna och broderi. Skänkt 1924 av Anna Brahe.

Kalkkläde av grönt silke i filetknytning (fig. 369), broderat. Bården sydd på chiffon, i cerise, rosa, gulskärt, gulbrunt, flera nyanser blått och grönt, grått och gråbrunt samt i guld och silver. Mönstret har blomkorgar i hörnen samt därifrån utväxande rankverk med blommor. Botten mellan dem utfylld med nåtsöm i grönt. Bården med hålsöm i guld. Mitten är ornerad med en i grevlig krona och korslagda palmkvistar inbunden kartusch av grönt ripssiden, broderad med »EWA BIELKE A: 1751. Förnyat 1768». Broderierna äro utförda i guld, silver, silverpaljetter, sniljer samt silke i krapp, rosa, blått och flera färger grönt. Även filetbottnen är strödd med korsfor-

Fig. 368. Östra Ryds kyrka. Detalj av fig. 367.
Ausschnitt aus Fig. 367.

miga guldbroderier. I yttre och inre kanten av bården virkning av grönt silke. 83 × 83. Bården orientalisk. 1751.

Kalkkläde av vit atlas med guldfrens och guld- och silkesbroderier. I mitten ett Guds lamm inom törnekrans, vindruvor och ax i hörnen. På baksidan inskriften: »Ulrica Fyrwald 1803». L. 53, B. 56 cm.

Mässhakar, två stycken, av svart sammet med silveraloner i kanten och Guds öga samt kors i silver.

Mässkjorta av linne med spetsar och skärp, skänkt 1924 av M. och A. Brahe.

Håv av svart sammet med galoner och fransar av silver. Läderfodral. Silverställning. H. 22 cm.

Håv av grågrönt siden med röda blommor och gröna blad. Galoner och fransar av guld. Läderfoder. Håvens beklädnad modern, skänkt av M. och A. Brahe. Gammal ställning av mässing med inskrift på skaftets beslag: »Abraham Brahe Comes Eva Bielke Comes A:o 1707».

Bokmärke, rödviolett atlasband med gamla guldbroderier och A. B. (Anna Brahe) Brahevapnet. Ö. Ryds kyrka 1924.

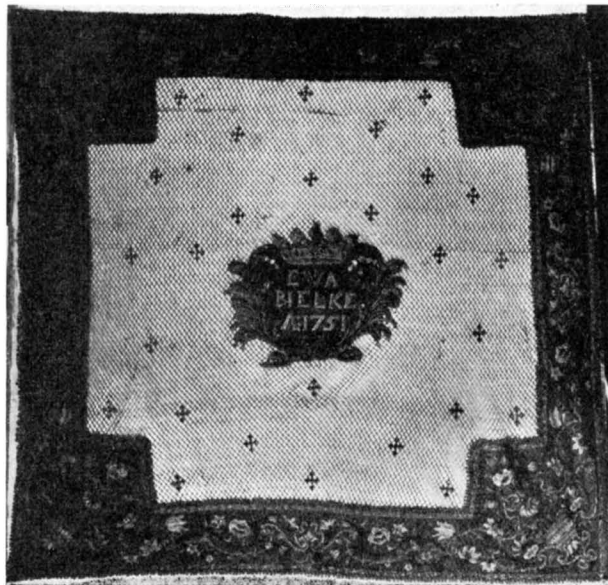

Fig. 369. Östra Ryds kyrka. Kalkkläde av atlas, skänkt 1751 av Eva Bielke.
Kelchtuch von Atlas, 1751.

Brokadbit i blek rosa med guld. Skänkt till Birgittabilden av A. Brahe 1924.

ÄLDRE
TEXTILIER,
NUFÖRKOMNA

År 1842 försålles de flesta äldre textilier. Bland sådana nämnas: »Et altareförhänge af Swart sammet med 2 Sölfwerwapn och namn E. G. G. T. W. och I. H. S och 1650 af Sölfwer — Et dito av rödt Damast med Silfwerkors förgyllt. På omloppet I. H. S af Silfwer förgyllt. Skänkt av Nils N:son Brahe. — Et kalkkläde givet af generalmajoren grefwe Abraham Brahe, Sydt i Turkiet och kostat 95 Rd. Specie 1716.»

RUNSTENAR

Runsten (fig. 371). Fastmurad i väggen väster om nordportalen. Denna omtalar Peringskiöld sålunda:

»Mitt uthi Rýdz norra Kyrkedörr och under muren förvaras en liten nidlagder Runsten, som fordom warit på frÿa feltet under baran himmel uprester men wid Kyrkians första anläggning tagen til en trÿskelsteen under Sacerstidörren, och nu yttermehra, då hans Exell:ce Kongl. Rådet grefwe Nils Brahe låtit med sin stora omkostnad prächtigt förändra och förbättra hehla Kyrkian, är samma gamla Runsten flyttad till förbemelte Norra kyrkedörr, där han af alla ingående be-

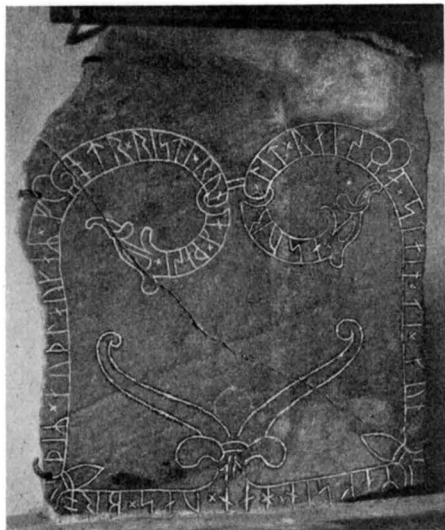

Fig. 370. Östra Ryds kyrka.
Runsten, rest av Assur över Gunne,
Gudlögs broder.

Runenstein, von Assur zur Gedächtnis Gunnes,
des Bruders der Gudlög, errichtet.

Fig. 371. Östra Ryds kyrka. Runsten,
rest av Gudlög över
hennes son.

Runenstein, von Gudlög zur Gedächtnis
ihres Sons errichtet.

skådas kan, hafwandes hoosfogade mynd och Runeskrifft, den iag i förledne år afrÿtade.»

KUN · NIT · RTHH · YNDHTHT · IYTHH · HNT · YINK ·
HTHT · THIK · YIRYI · DIYN · THHT · HXNHTR.»

=ku · lit · rasa · kupblauh · iftir · sun · miuk · nutan · trik · mirki · pisu ·
anat · sihuastr ·

(Gudlög lät resa kumlet efter sin son, den mycket nyttiga hjälten. Detta märke gjorde Sigwaster.) — Litteratur: L. 640, D, II, 25.

Runsten, fig. 370, intill 1924 liggande som tröskel i sydportalen, är numera uppställd i södra korsarmen.

· THNR · NIT · RTHH · HTHT · HT · YNT ·
YHY · HT · XHT · NTH · BRH || DIA · YNDHTNT · YHTR
· RHTI · RHTHT · DTH ·

=· asur · lit · raisa · stain · at · kuna · mag · sin · han · uas · bropir ·
kuplaukar · fotr · risti · runar · pasi ·

(Assur lät resa sten åt sin måg Gunne, han var Gudlögs broder. Fot ristade dessa runor.)

Fig. 372. Östra Ryds kyrka. Oljemålning på väv från 1600-talet, framställande Nils Magnussons († 1484) gravsten.

Ölgemälde aus dem 17. Jhd den Grabstein des Ritters Nils Magnusson, † 1484.

Gravsten av rödbrun sandsten över Nils Magnusson¹, † 1484. Å stenen inristat riddare iklädd rustning med hjälm på huvudet; snabelskor, under fötterna en vapensköld med tvenne nedvända vingar; i hörnen av stenen evangelisternas sinnebilder. De ställen av inskriften, som här nedan stå inom raka parenteser, äro nu oläsliga men återgivna efter en nedan omtalad målning. [Año + dñi + mo + cd] / LXXXIII + qvintus + novembr sepults / est + hic + nobil + vir / nicolavs + magnuss + ce aīa + [rqiscat in × pace]. = År 1484 d. 5 november begrovs här välbördig man Nils Magnusson, vilkens själ vile i frid. — På ett språkband i riddarens hand står med

mindre stil: Miserere mei deus = Förbarma Dig över mig, o Gud! H. 254, B. 148 cm.

Denna sten, som förut legat i Åkers kyrkas kor på norra sidan, flyttades år 1835 till Brahekoret i Rydboholm. Stenen är sönderslagen. Några delar saknas. En oljemålning (fig. 372) på väv från 1600-talet, som är upphängd i högkoret på södra sidan, återger densamma i mycket fri efterbildning med dess inskrifter. Vid riddarens sida dessutom följande inskrift: »Denne war gamble herr Peder Brahe Broder på Terna åtte Smeby och Finnestad. Sådan ähr likstenen på hans grav i Åkers kyrkia i åkers skeppslag.» Rikt snidad 1600-talsram. H. 100, B. 80 cm.

Gravhäll av kalksten (fig. 373) över Jon Andersson, † 1657 Anna Erichsdotter / och Margareta Jonsdotter, † 1655. Inskrift: HÄR / UNDFR. HVILAS. MENNI / SKOR HVILKA I HERRANOM / AFSOMNADE. ION. ANDERSSON. ANNO. / 1657. DEN. 7. JANUARIJ. H: ANNA. ERICHZ / DOTTER.

¹ Nils Magnusson var broder till Peder M—n till Tärna, vilken efter sin moder upptog danska släkten Brahes namn och blev stamfader för svenska Brahesläkten.

Fig. 373. Östra Ryds kyrka. Gravhäll över
Jon Andersson † 1657.
Grabstein von Kalkstein, 1657.

— — — MARGARETA, IONSDOTTER. AO: 1655/5. OKTOB. GVD. FÖR-
LÄNE. THEM. EN. FRÖJDEFUL. VPSTÅNDELSE. / JAGH. LIGGER. OCH. SOFVER.
OCH / WAKNAR VP. TY HERREN. UPPEHÅLLER. MIGH. P. S. — — — — —.
Bibelspråk runt ramen. JAG. HAFVER. EN. LYTEN. TYDH. AF. T. ARBETE.
MEN. NU VUNNIT EN STOR. UGNA — — SAL. — — — LIGA. G. ÄR.
EN. STO — — — — DEL TIL F — — — EN. — — — Stenen är
fastkramlad vid väggen i vapenhuset. Sprucken och lagad med ce-
ment. H. 215, B. 151 cm.

Gravhäll av kalksten (fig. 374) över Erik Håkensson, död 1664. In-
skrift: DENNE. STEN. OCH. LÄGERSTADH. HÖRER. VÄL ACHTAT. BEFALL-
NING. MAN. ERIK. HÅKENSON. OCH. HANS. ARFVINGAR. TIL / HÄRUNDER.
LIGGER. BEGRAFVEN. GUD / FRUCHTIGE. OCH DYGDESAMA. MATRONA.
HUSTRU ELISABET. TURES. DOTTER GUD. FÖR. LÄNE. HENNE. FRÖJDEFULL
UPSTÅNDELSE. ANNO 1664. — På ramen: NÄR. JAGH. HAFWER. TIGH
HERRE. SÅ (FRÅGAR J.) AGH. EFTER. HIMMEL. OCH. HJORD. INTET. OM.

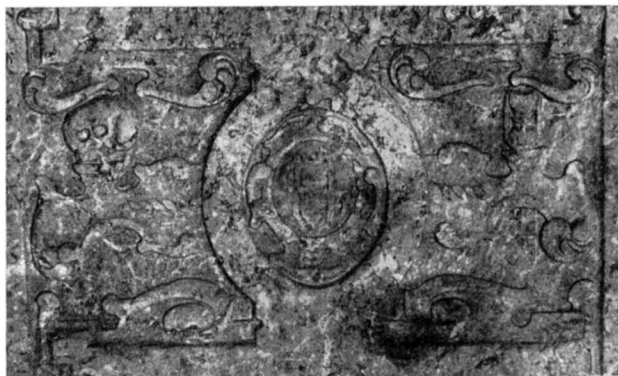

Fig. 374. Östra Ryds kyrka. Gravsten över Erik Håken-
son † 1664.

Grabstein von Kalkstein um 1664.

MIG. ÄN. KROP. OCH. SJÄLV. FÖR. SMÄCHTADE. SÅ. ÄST. DOCK. TU. GUDH.
MIN. HIERTANS. TRÖST OCH. MIN. DEL. — — — Fastklamrad vid väg-
gen i vapenhuset. H. 194, B. 150 cm.

Gravhäll av kalksten (fig. 375), med 4 järnringar i hörnen, över
Anna Jonsdotter, † 1667. Inskrift å övre fältet: Härunder ligger
begraven. Nedre fältet: HANS KÄRE HUSTRU SALIG HOOS GUDI/
FORDOM EREBORNE OCH GUDFRUCHTIGE/ MATRONA, ANNA JONSDOTTER/
HUILKEN I HERRANOM AFSOMNADE/ DEN 31 MAIJ ANNO 1667. — På ramen:
psalm 4, v. 9. Jag ligger och soffver etc. Fastklamrad vid väggen
i vapenhuset. H. 230, B. 158 cm.

Gravhäll av kalksten över Johan Hunterus — 1674. Inskrift:
HÄRUNDER HVILAS MENIS/KOR FORDOM BEFALLNINGSMAN JOHAN DANIEL-
SON HUNTERUS HVILKEN AFSOMNADE ANNO 1674 DEN 1 MAIJ SAMPT
MEDH SIN K. SON DANIEL JOHANSSON HUNTERUS HVILKEN AFSOMNAD
ANNO 1673 DEN 5 FEBRUARI GUDH FÖRLÄNA DEM EN FRÖJDEFULL UPP-
STÅNDELSE. — På ramen Ps. 4, v. 9. Jagh ligger och sofver etc.
Fastklamrad vid vägg i vapenhuset. H. 210, B. 138 cm.

Gravhäll av röd sandsten med inskriptionen: S. A. S. L. L. D. A^o
1688 — — EES. — — I FOGELNÄS NEMDEMAN — — — — H. 157,
B. 82 cm. Som trappsteg i södra stigluckan.

MINNESTAVLA Minnestavla över de under högkorets golv intill 1650 begravna
medlemmarna av Brahesläkten. Av brun kalksten uppsatt å hög-
korets sydvägg. H. 145, B. 107 cm. Inskrift.

CONDITI IN HOCCE CHORO SUNT BRAHE EX STEMMATE REGUM.

MDCI. DROTZ' COMES ILLUSTRIS PETRUS SENIORQUE CUMQUE BEATA ILLA
GENEROSA CONJUGE STENBOCK.

Fig. 375. Östra Ryds kyrka. Gravsten över Anna Jonsdotter † 1667.

Grabstein von Kalkstein um 1667.

MDCX. INDE NEPOS HORUM PRAELUSTRIS ERIC[US] ABRAMI.
 MDCXVII ATQ[UE] BEATA BRAHE IN BOREALI HAC PARTE SEPULTI.
 MDCXXXX. ADQ[UE] ORIENTE[M] ABRAHAM COMES EXELLENSQ[UE] SENATOR.
 MDCL. ELSAQ[UE] GYLLE[N]STIERN OELSA DE STIRPE QUIESCUNT.
 MDCXXXII. CUM NICOLAI MAGNANIMO AD LÜTZENQ[UE] TRIBUNO FORTITER
 IN BELLO CUM REGE SUO MORIENTE.
 MDCXLIII. AD LAT[US] HUICCE CUBAT COSTA ANNAQ[UE] MARGARETA
 BIELKE.
 MDCXXX. PER CELEBRIS QUOQ[UE] BRAHE COMES DOMIN[US] JOACHIIM [US].
 EXIMIUS PEDITUM BOREAE PER CASTRA TRIBUNUS MORTUUS IN CASTRIS
 PLACIDE STETTIN POMERANIS.

(= I detta kor (nämligen högkoret) äro följande Braher av kunglig stam begravna.

1601. Drotseten, den namnkunnige greve Peder den äldre med sin ädla maka Beata Stenbock. — 1610. Sedan deras sonson den lysande Erik Abrahamsson — 1617 och Beata Brahe. Å norra sidan ligga

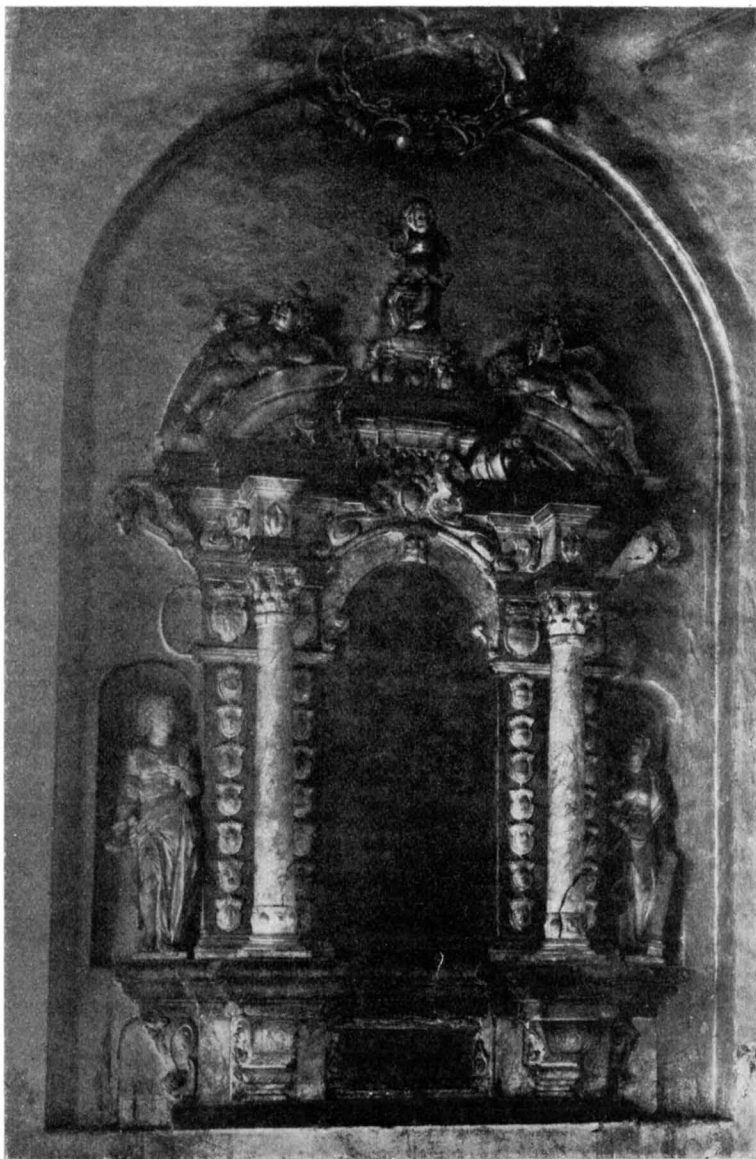

Fig. 376. Östra Ryds kyrka. Epitafium uppsatt 1693 av Nils Brahe.
Epitaph Nils Brahes 1693.

begravna: — 1630. Åt öster, det utmärkta riksrådet greve Abraham och 1650 Elsa Gyllenstjerna av hög börd. — 1632. jämte den storsinte Nils, vilken såsom general tappert stred vid Lützen vid sin döende konungs sida. — 1643. Och vila vid hans sida Anna Margareta Bjelkes ben. — 1630. Ävensom den lysande greven Herr Joakim Brahe, överste för Norrlands fotfolk, vilken stilla avled i lägret vid Stettin i Pommern.)

Epitafium av år 1693 (fig. 376), över Nils Brahe och Margareta Juliana Wrangel, av svart och vit marmor. Monumentet krönes av en sittande och nedom denne tvenne liggande änglar, och flankeras av två statyer, den högra framställande Veritas med en orm kring vänstra armen och skaftet till en nu avbruten spegel i högra handen samt Constantia stödd på en kolonn.

Inskriften å monumentet lyder: HOC DEFUNCTORUM DOMICILUM JUXTA VETEREM GENTILITUM TYMULUM CUM RELIQVIS STRUCTURIS TEMPLO ANEXIS, IN HONOREM DOMINUS NICOLAUS BRAHE; COMES DE WISINGSBORG, L: BARO IN RYDBOHOLM ET LINDHOLM, NEC NON R. S. SENATOR ET AMIRALS A:O 1693. ET IN HOC TUGURIOLO POST FATA, DEO VOLENTE, COM CONSORTE SUA COMITISSA MARG: JULIANA WRANGEL ET TRIBUS GNATIS MASCULIS, PRÆTER RELIQVOS EX EODEM STEMATE ORIUNDOS PLACIDE REQVIESCERE ET ADVENTUM SALVATORIS CŪ[M] OMNIBUS VIDELIBUS — EXPECTARE AVET — SURGITE VOS MORTVI ET VENITE AD JUDICEM.

(= Denna de dödas boning, belägen invid den gamla släktgraven, jämte övriga tillbyggnader till den gamla kyrkan har på egen be-

EPI-
TAFIUM

Fig. 377. Östra Ryds kyrka. Detalj av Nils Brahes epitafium. »Veritas».

»Veritas», Statue dem Epitaph Fig. 376 zugehörig.

kostnad den namnkunnige herr Nils Brahe, greve till Visingsborg, friherre till Rydboholm och Lindholm samt Svea rikets råd och amiral låtit färdig bygga år 1693. Han önskar att i denna hydda efter döden, om Gud vill, få med sin maka grevinnan Margareta Juliana Wrangel och sina tre söner jämte alla efterkommande av samma släkt lugnt uppstå och med alla trogna avvakta frälsarens ankomst. — Stigen upp I döda och kommen till domaren). Greve Nils Nilsson Brahes anvapen finnas på ömse sidor om inskriptionstavlan. De på högra sidan utgöra hans 16 fäderne, på vänstra sidan hans 16 möderne anvapen. Vapnen sitta i följande ordning:

Fäderne:	Brahe:	Möderne:
1. Brahe.	1. Gyllenstjerna.	1. Gyllenstjerna.
2. Svarte Skåning.	2. Vinstorpa-ätten.	2. Vinstorpa-ätten.
3. Vasa-släkten.	3. Yngre Grip.	3. Yngre Grip.
4. Eka-släkten.	4. Trolle.	4. Trolle.
5. Store (Stenbock).	5. Bjelke.	5. Bjelke.
6. Lake ($\frac{1}{2}$ lilja och en fågel).	6. Bese (en sparre och en pil).	6. Bese (en sparre och en pil).
7. Lejonhufvud.	7. Posse.	7. Posse.
8. Vasa-släkten.	8. Vinstorpa-släkten.	8. Vinstorpa-släkten.

Bjelke:	
1. Bjelke.	1. Lejonhuvud.
2. Bjelke.	2. Blank sköld.
3. Bjelke.	3. Körning.
4. Bjelke.	4. Blank sköld.
5. Lejonhuvud.	5. Blank sköld.
6. Lejonhuvud.	6. Vasa-släkten.
7. Lejonhuvud.	7. Bjelke.
8. Lejonhuvud.	8. Blank sköld.

Tydiligen har den, som förfärdigat monumentet, ej haft tillgång till de Bjelkeska anorna, utan endast för prydnadens skull ditsatt vapensköldar efter behag. De rätta anorna finnas angivna i U. F. T. II, s. 67. — I Brahearkivets kassaräkningar 1689 angives att bildhuggaren Peter Schultz för tvenne statyer till Rydboholm fått 300 daler kopparmynt. 1690 får bildhuggaren Hans Jerling 200 daler för tvenne bilder. Möjligen har någon av dessa båda bildhuggare utfört epitafiet, vars stil dock är väsentligt tidigare än 1690-talets. Troligt är därför att epitafiet år 1693 redan länge stått färdigt i bildhuggarens verkstad och detta år försetts med inskrift möjligen även med statyer.

Huvudbanér. Över Nils Brahe † 1699, skulpterat i trä, krederat och målat (fig. 378). Skölden omgiven av hjälmtäcke med fransar, hjälmprydnarna bortfallna. Å en av troféer omgiven kartusch under skölden inskriften: »Illustriss ac generosiss Domins Dñus Nicolaus Brahe, Comes, Lib. Baro et Dñus de Rydboholm, Lindholm, Skog Kloster, Bogesund etc. Regis Sueciæ Senator, Am̄iralis et Collegii Amiralitatis consiliarius, natus A:o 1633 d. 10 April. Denatus 1699 d. 25 Dec.» (= Den namnkunnige och ädle herr Nils Brahe, greve, friherre och herre till Rydboholm, Lindholm, Skokloster, Bogesund etc. svenskt kungligt råd, amiral och amiralitets kollegii råd, född år 1633 d. 10 april, död 1699 d. 25 december.) H. 160. I Brahekoret över epitafiet.

Anpyramider, ett par, skulpterade i trä, krederade och målade med Nils Brahes, † 1699 anor. I Brahekoret på sidorna om epitafiet. Pyramiden med fäderneanorna är prydd med troféer, den för moderneanorna med facklor. Överst å den förra sitter Brahevapnet under en krona och å den senare på samma sätt Bjelkevapnet. H. 188 cm. Här sitta anvapnen i följande ordning:

Fäderne:

1. Brahe.	2. Vasa-släkten.
3. Store (Stenbock).	4. Lejonhuvud (borta).
5. Gyllenstjerna.	6. Sparre till Vik
7. Bjelke.	8. Posse.

Möderne:

1. Bjelke.	2. Yngre Grip.
3. Sture.	4. Lejonhuvud.
5. Lejonhuvud.	6. Vasa-släkten.
7. Liljehök.	8. Roos av Ervalla.

Huvudbanér (fig. 379), med Brahevapnet. Skölden omgiven av helt hjälmtäcke med fransar. Palmkvistar kring den vid vapnet fastvuxna inskriftskartuschen. Inskr. oläslig. Brahekoret. 1600-talets slut.

Anträd, ett par, krederade och målade, skurna i trä (fig. 380) med Nils Brahes eller någon av hans bröders fäderne och moderne anvapen.¹ H. 123 cm.

Huvudbanér, skuret i trä, krederat och målat. Hjälmtäcket upplöst i akantusblad. Över Magnus Nilsson Brahe² död 1666. Inskrift

¹ Om dessa vapens inbördes ordning, se U. F. T. II, s. 68.

² Son av Nils Nilsson Brahe, † 1699.

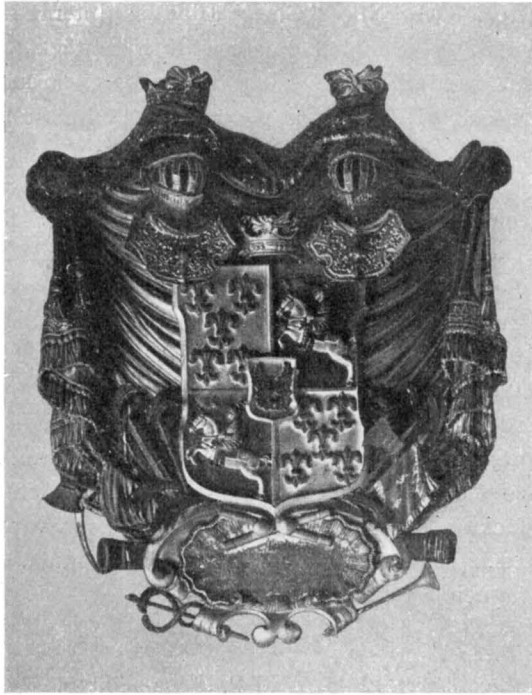

Fig. 378. Östra Ryds kyrka. Huvudbanér över Nils Brahe † 1699.

Funeralwappen aus dem Ende des 17. Jhds.

å kartusch: »Illustrissimus Dominus Magnus Brahe Comes in Wisingsborgh L. B. in Caijana Dominus de Rijboholm et Sesvägen. Nat. Anno 1666 7 Februarij Denatus 14 Ejusdem Mensis et Anni» (= Den högättade greve Magnus Brahe, greve till Visingsborg, friherre till Cajana, herre till Rydboholm och Sesvägen, född 1666 den 7 Februari, död den 14 i samma månad och år). I högkoret, södra sidan. H. 130 cm.

Huvudbanér, skuret i trä, krederat och målat. Över Petrus Nilsson Brahe, † 1679.¹ Hjälmtycket upplöst i akantusblad. Hjälmprydnaderna i behåll. Inskrift: »Den högvälborne Grefve och Herre Herr Petrus Carolus Brahe, Grefve til Wisingsborg, Friherre till Cajana, herre till Ridboholm, Skokloster och Sesvägen är född i Stockholm 1664, den 4 Junij och saligen av daga kommen i Flötsunds Färga d. 17 Decembris år 1679.» Uppsatt å norra väggen i Brahekoret. H. 160 cm.

¹ Son av Nils Nilsson Brahe, † 1699.

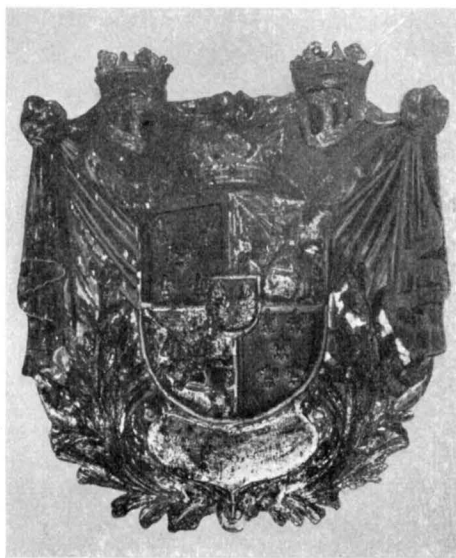

Fig. 379. Östra Ryds kyrka. Huvudbanér
med Brahevapen. 1600-talets slut.
Funeralwappen aus dem Ende des 17. Jhds.

Anvapen, 16 st. (fig. 383), skurna i trä, krederade och målade, hörande till någon av de närmast föregående huvudbanéren. Förvaras i Brahekoret. En del av sköldarna ha bärstängerna bevarade. H. 105 cm.

Fäderne:

1. Brahe.
2. Stenbock.
3. Gyllenstjerna.
4. Bjelke.
5. Bjelke.
6. Sture.
7. Leijonhuvud.
8. Liljehök.

Möderne:

1. Wrangel.
2. Anrep.
3. Grip.
4. Lejonhuvud.
5. von Haugwitz.
6. von Miltitz.
7. von Weitheim.
8. von Rautenberg.

Vasavapnet (fig. 384), målat på en plan träskiva med hjälm och hjälmprydnader utsågade ur plan skiva. På hjälmhalsen en fastspikad, snidad lilja. Gyllene vase över svart balk, nedre hörnfältet rött, övre blått. Högkorets södra sida. Omkr. 1600. H. 115 cm.

Brahevapnet (fig. 384), förfärdigat som föregående. På hjälmen äro trenne snidade liljor fastspikade. Högkorets södra sida. Omkr.

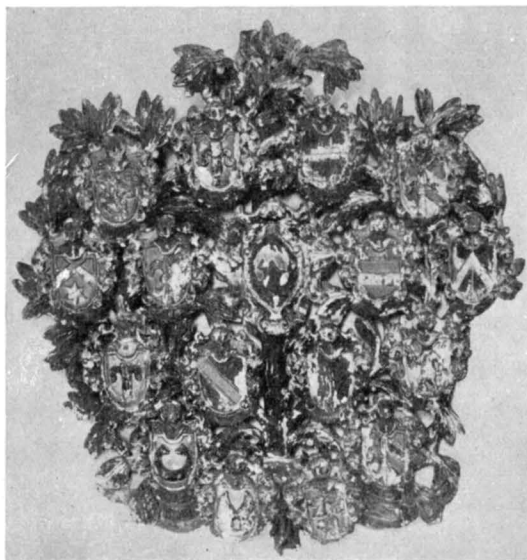

Fig. 380. Östra Ryds kyrka. Anträd med Nils Brahes
eller någon av hans bröders anor.
Stammbaum eines Mitglieders der Dynastie Brahe, 17. Jhd.

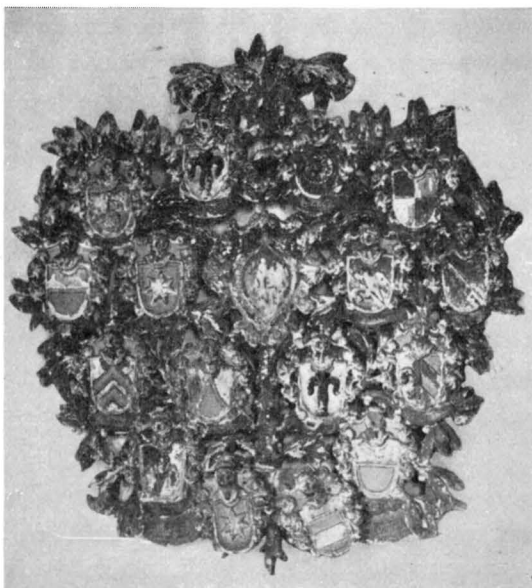

Fig. 381. Östra Ryds kyrka. Anträd med Nils Brahes
eller någon av hans bröders anor.
Stammbaum eines Mitglieders der Dynastie Brahe, 17. Jhd.

Fig. 382. Östra Ryds kyrka. Anvapen. Möderne-
anor (Lejonhuvad) till någon av Nils Nilsson Bra-
hes söner.

Funeralwappen aus dem 16. Jhd.

1600. H. 115 cm. De trenne fastspikade liljorna å dessa båda vapen äro säkerligen senare tillsatser. Möjligen äro dessa båda vapen Per Brahe d. ä. första fäderne och möderne anor.

Kartuscher (fig. 385), 3 st., utskurna ur plana träskivor, krönta av adliga kronor. Kartuschernas ovala mittpartier äro målade med var sitt fält ur Brahevapnet. Å bandet nedom de olika ovalerna en inskrift: 1. Brahevingarna och inskriften: »SERENA PETUNT» (= de söka det ljusa och höga). 2. En pyramid med 5 liljor. Inskrift. »SEMPER ILLAESO CANDORE» (= med alltid oskadd glans). 3. En riddare till häst med lans. Inskrift: »PUGNANDO TRIUMFAT» (= genom strid segrar han).

Kartuscherne uppgivas intill 1819 ha tjänat som nummertavlor. H. 105 cm. I vapenhuset. 1700-talet.

Begravningsfana, Nils Brahes, † 1632, grevefana, tvåtungad av svart siden, målad med Brahevapnet inom en oval av dubbel lager-

BEGRAV-
NINGSFANOR

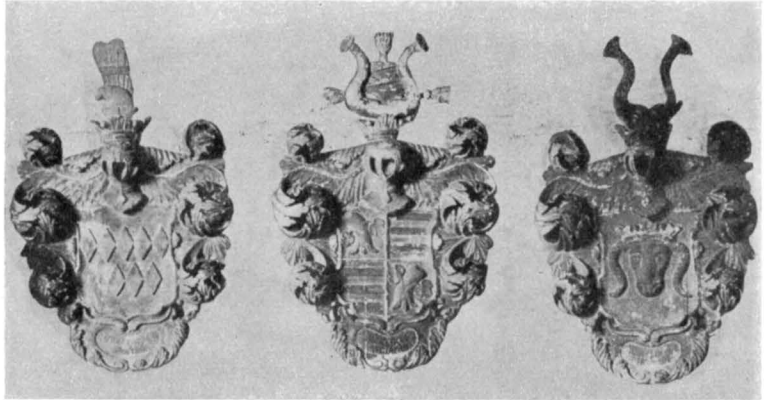

Fig. 383. Östra Ryds kyrka. Anvåpen. Tre av anorna för någon av Nils N:son Brahes söner.
Funeralwappen aus dem 17. Jhd.

Fig. 384. Östra Ryds kyrka. Vasa- och Brahe-
vapnen.
Die Vasa- und Brahe-Wappen.

krans. Emellan dessa inskrift: »Nicolaus Brahe Comes in Wisingsborg Aequus Auratus Regiae Cohortis Tribunus pro fide et patria fortiter cum Rege suo obiit in Pugna ad Lützen Saxonae» (= Nils Brahe greve till Visingsborg — — överste för Kungl. livvakten stupade tillsammans med sin konung i slaget vid Lützen i Saxen tappert för tro och fosterland. Lansformig svart fanstång. H. 210, B. 120 cm.

Begravningsfana (fig. 386), Per Brahes d. y., † 1680 (eller möjligen Petrus Nilsson Brahes, † 1679), grevefana, tvåtungad, av svart siden, målad med Brahevapnet inom en förgylld lagerkrans med trenne kungl. kronor — den ena på ett hyende. Duken för övrigt fylld av lagerrankor sammanhållna av adliga kronor. Inskrift: »Petrus Brahe Grefwe till Wissingsborg». Svart lansformad fanstång. En del av duken närmast stängen borta. L. 240, B. 144 cm.

Begravningsfana (fig. 386), Per Brahes, † 1680, friherrefana, tvåtungad, av svart siden, målad med Brahevapnet inom förgylld lagerkrans. Duken för övrigt fylld av lagerrankor, korsade svärd och vågskålar samt strödda friherrekronor. Inskrift: »Petrus Brahe Friherre til Cajana.» Lansformig svart fanstång. L. 250, B. 144 cm.

Begravningsfana (ryttarstandar), av vitt siden. Nils Brahes, † 1699, grevefana. Kvadratisk, målad med Brahevapnet, omgivet av lagerkvistar samt en bred bård längs kanterna av förgyllda akantusslingor. Inskrift: Nicolaus Brahe Comes denatus 1699.» I hörnen: »N. B.» Vit fanstång med metallspets, omknuten av sorgflor. H. 100, B. 105 cm.

Begravningsfana (fig. 387), Nils Brahes friherrefana, som föregående, ehuru vapnet ej omgives av lagerkvistar. I svicklarna mellan vapnet och bården små silverkartuscher. Språkband »Nicolaus Brahe Lib. Baro denatus 1699». H. 100, B. 105 cm.

Samtliga dessa fanor, av vilka den tredje är mycket ramponerad, äro upphängda i Brahekoret och ha konserverats av grevinnan Anna Brahe på Rydboholm.

Anträd (se fig. 327), upptagande Petrus Brahes, † 1680, anor, målat med oljefärg på duk. Inskrift: »ARBOR GENERALOGICA BRAHEA. / PETRUS BRAHE COMES IN WISINGSBURG / LIBER BARO IN CAIANA DNUS IN / RUD-

Fig. 385. Östra Ryds kyrka. Kartusch med Brahe-vingarna. Kartusch mit dem Brahe-Wappen.

ANTRÄD
MÅLADE PÅ
VÄV

Fig. 386. Östra Ryds kyrka. Begravningsfanor. Per Brahe d. y:s greve- och friherrefanor.

Funeralfahnen aus dem 17. Jhd.

BOHOHOLM, LINDHOLM BRAHAELINNA / ET BOGSUND. REGNI SUECIAE SENATOR / DROTZETUS ETZ.» Svart ram. Högkorets norra vägg. H. 170, B. 144 cm.

Anträd (fig. 388), upptagande Elsa Beata Brahes, f. 1629, † 1653, anor: Inskrift: »DOMINA ELSA BEATA BRAHE¹ COMITISSA PALATINA

¹ Elsa Brahe, dotter av Petrus B. d. y., gift med pfalzgreven av Zweibrücken, hertig Adolf Johan till Stegeborg.

RENI ET DUCISSA BAVAIAE /
ETZ. NATA COMITISSA IN WIS-
SINGSBORG.» Svart ram. Hög-
korets södra vägg. H. 170,
B. 144 cm.

Anträd, upptagande Abra-
ham Nilsson Brahes 128
anor, målat med oljefärg på
duk med inskriften: »DEN
HÖGWEHLBORNE GREFWE OCH
HERRE GREF ABRAHAM BRAHE,
HERRE TILL RIDHBOHOLM OCH
SKOGHKLOSTER BLEF ÖFWER-
STE AF ETT SWENSKT REGE-
MENTE TILL FOTH I GENERAL
STATERNAS TJÄNST 1694 DEN
24 SEPTEMBER FÖDDER I
STOCKHOLM A:O CHR. 1669 DEN

25 AUGUSTI. DEN HÖGWÄLBORNE BRAHE FAMILIENS GENEALOGIE MED
VAPNAR OCH BESKRIFNINGH EFFTER KONGL. ANTIQVITETS ARCHIVI ACTER
OCH SANFÄRDIGE SLÄCHT REGISTER UTHARBETAD OCH UPSATTER AF JOHAN
PERINGSSKIÖLLDH. ANNO 1702. I Brahekoret. H. 230, B. 415 cm.
Svart ram.

Stamträd över Brahesläkten (fig. 389), målat med olja på duk.
Det börjar med stamfadern: »HERR ANDERS TILL MOHAMMAR HAR LEFWAT
ÅHR ETT TUSEN TWÅ HUNDRA TRETTON OCH ÅR 1238 BEGRAFWEN I
SIGTUNA HOOS PREDIKARE BRÖDREN I S:T MARIAE KYRCKIA.» — I tavlans
nedra hörn inskriptionen: »THEN GREFLIGE BRAHESLÄCHTEN TILL
ÄHROFYLLT MINNE UPPSATT AF JOHAN PERINGSKIÖLLD A-O 1715 D. 11
JUNY.» H. 314, B. 195 cm.

Pliktbänk (fig. 390), av furu, möjligen medeltida. L. 132 cm.
Inköpt av Nord. Museet 1886. Inv. nr 51130.

Kungl. tal: Gustaf III:s tal till Ständerna 1771. Gustaf III:s
tal till Ständerna 1772. Karl XIII:s tal till Ständerna 1810. Kungl.
Maj:ts tal till Ständerna 1817. Samtliga Kungl. tal i glas och för-
gyllt ram.

Åminnelsekrifter: Fröjdekväde av år 1693 till minne av
Uppsala möte 1593. Åminnelsekrift över Karl XI:s begravning
1697. Åminnelsekrift över slaget vid Narva 1702. Fröjde-
kväde till minne av religionsfriheten i Schlesien 1707. Åminnelse-

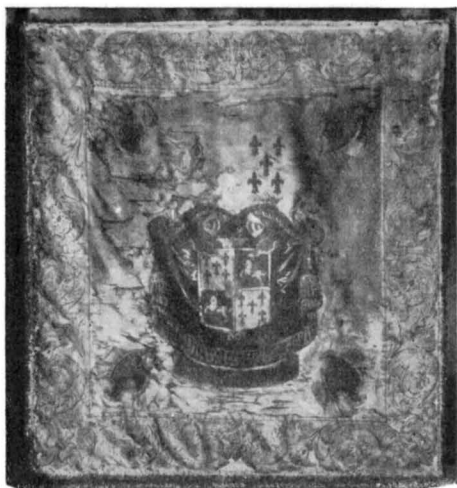

Fig. 387. Östra Ryds kyrka. Nils Brahes
(† 1699) friherrefana.
Funeralfahne aus dem 17. Jhd.

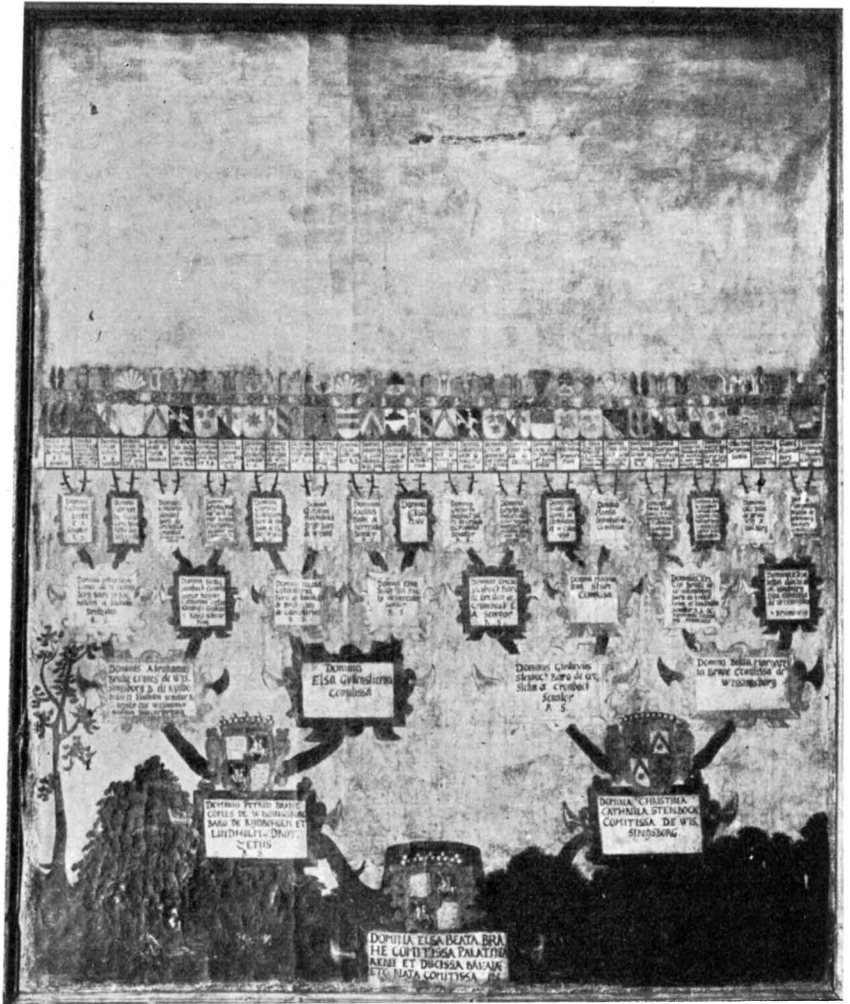

Fig. 388. Östra Ryds kyrka. Anträd med Elsa Beata Brahes († 1653) anor. Stammaum der Gräfin E. B. Brahe († 1653).

skrift av år 1717 över reformationens införande i Tyskland 1521. Åminnesskrift av år 1721 över reformationens införande i Sverige 1521. Samtliga minnesskrifter i enkla bruna ramar.

Bibel av år 1618. I läderband med silverbeslag. Skänkt 1630 av Christina Brahe till minne av hennes bror Joachim † 1630.

Bibel, Gustav V:s, i läderband.

Kista helt järnbeslagen med 2 stora lås. I sakristian.

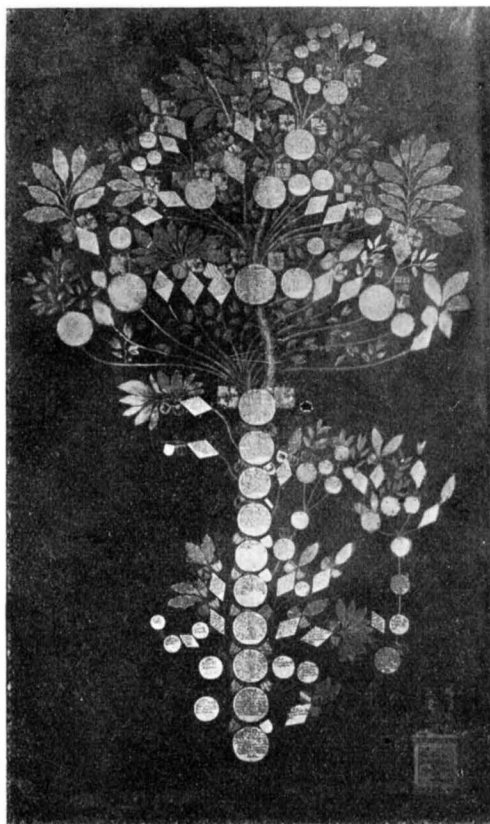

Fig. 389. Östra Ryds kyrka. Brahesläktens
stamträd upprättat 1715 av J. Peringskiöld.
Stammbaum der Dynastie Brahe.

Kista av furu, på locket inskuret: »Öster Ryd Kyrkas- och fattigas Penning-Cassa». På framsidan »Anno 1733». I sakristian.

Skåp av furu för mässhakar, i sakristian.

Bokskåp av furu, gråmålat. På innersidan av högra dörren AN · 1749 · AAB · NL · AB. I norra korsarmen.

Bord med fällskivor och lådor, i sakristian. 1800-talet.

Stol av furu, målad, läder i rygg och sits. Årtalet 1710 inbränt. I sakristian.

Stolar, 2 st., av furu, grönmålade. I sakristian.

Stol av furu, grönmålad, spjälor i ryggen och låda i sitsen. I sakristian.

Stolar, 2 st., snidade med rotting i ryggen och läderklädd sits. 1700-talet. I sakristian.

Stolar, 2 st., i gravkoret.

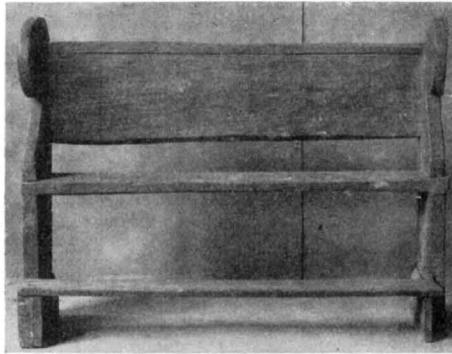

Fig. 390. Östra Ryds kyrka. Pliktpall.
Möjl. medeltida; nu i Nordiska museet.
Bussbank.

KLOCKOR Klocka av malm: Inskrift kring övre kanten med minuskler:
»ANNO . DOMINI . MILLESIMO . QUINGENTESIMO . SEXAGESIMO . SECUNDO . +
. (=i Herrans år 1562). Över inskriften bård av uppåtriktade gotiska
blad. Klockan för övrigt endast ornerad med 11 smala upphöjda
linjer och mitt på klockan 4 små kors mellan linjerna mitt på klockan
samt 4 små rosor och en liten lilja. H. 80, D. 83 cm.

Fig. 391. Östra Ryds kyrka. Skriftermålsklocka.
Kommunionsglocke.

Klocka av malm (fig. 393). Rikt ornerad med akantusbårder. På
framsidan Brahe- och Bondevapnen och därunder denna inskrift: »GVDH
TIL ÄHRA OCH DENNA ÖSTRA RYDZ KIÖRKIOS BRUCK OCH PRYDNAT: GIFWET
OCH FÖRÄHRAD AV DEN HÖGWÄLBOHRNE GREFWE OCH HERRE HERR ABRA-
HAM BRAHE SAMT DESS GREFWINNA HÖGWÄLBORNE FRU MARGARETHA
FREDERICA BONDE. A^o 1719.» Kring övre kanten står: »IAG ROPAR

Fig. 392. Östra Ryds kyrka. Klocka av malm från år 1693, omgjuten 1889.

Glocke 1693.

Fig. 393. Östra Ryds kyrka. Klocka av malm från år 1719.

Glocke 1719.

HÖGT OCH LIUT ÖFWER SKOG; SIÖ; BERG OCH DALAR. KOMMER I GUDS HUS OCH HÖREN HWAD HERREN GVD TALAR.» Kring nedre kanten: »MED GVDS HIELP ER DENNA KLÅCKA GUTEN AF KONGL. STYCKGIVTAREN SALIGH GERHARD MEYERS ENCKA OCH CATHARINA MEYER I STOCKHOLM.» H. 105, D. 105 cm.

Klocka av malm (fig. 392), rikt ornamenterad med bårder av akantus. Kristusbild på framsidan och Braheska och Wrangelska vapnen på andra sidan. Omkring Kristusbilden står: »SE DEN MÄNNISKAN, SOM BORTTAGER VÄRDENS SYNDHER.» — Före omgjutning lydte inskriften: »ECCE HOMO QVI TOLLIT PECCATA MUNDI.» Uppomkring klockan: »PRISOM LÅFFVER HERREN MÄDH CLARA SYMBALER. LÅFWER HONOM MED VÄÄLKLINGANDE SYMBALER. P: 150.» Under vapnen: »DENNA KLOCKA HAVER TILL GUDHS ÄHRA OCH RYDBOHOLMS KYRKAS PRYDNAD DEN RYKTBARE NILS BRAHE RIKSRÅD OCH GREVE TILL WISINGZBORG OCH FRIHERRE TILL LINDHOLM PÅ EGEN BEKOSTNAD LÅTIT GJUTA ÅR 1693, SAMT HANS ÄTTLING HERR MAGNUS BRAHE RYTTMÄSTARE KAMMARHERRE OCH GREFVE TILL RYDBOHOLM LÅTIT OMGJUTA ÅR 1889.» Förut lydte inskriften: »HANC CAMPANAM IN HONOREM DEI ET ORNAMENTUM AEDIS RYDBOHOLMENSIS ILLUSTRISSIMUS NICOLAUS BRAHE R. S. SENATOR ET COMES DE WIZINGSBORG NEC NON L. BARO IN LINDHOLM PROPRIIS IMPENSIS FVNDI CURAVIT ANNO MDCXCIII.» Nedomkring: »IGENOM ELDEN HAR JÄG LUPIT M. MARTEN DANT HAR MIG

WED RYDBOHOLM GIUTIT. ANNO 1693. OCH JOH. A. BECKMAN & CO
I STOCKHOLM MIG OMGIUTET ÅR 1889.» H. 110, D. 147 cm.

Skriftermålsklocka (fig. 391), av malm, »som suttit över kors-
valvet med sträng till klockarens bänk», senare förvarad i sakristian.
Inskrift: »H: A: E: D: T.» H. 18, D. 21,5 cm. Inköpt av Nord. Museet
år 1886. Inv. nr 51129.

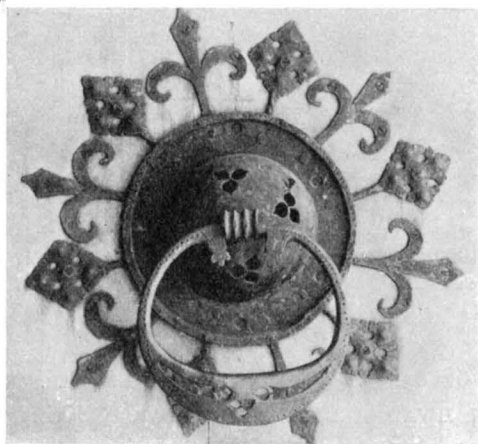

Fig. 394. Östra Ryds kyrka. Medeltida dörrbeslag.
Mittelalterlicher Beschlag des Westportals.

Tavelsamlingen

av

TORD O:SON NORDBERG.

Östra Ryds kyrka äger en för en svensk landskyrka ovanligt omfattande och värdefull samling oljemålningar. Största delen av dessa tavlor ha skänkts till kyrkan på 1690-talet och under 1700-talets första år av Nils Nilsson Brahe och hans son Abraham, herrar till Rydboholm och kyrkans patroni. I det äldsta bevarade inventariet över kyrkans löseegendom från prostvisitationen år 1686¹ nämnas endast två stycken »store målade taflor»; i det följande inventariet från år 1690² och i protokollet vid ärkebiskop Swebilius' visitation den 29 september 1691³ redovisas samma egendom. Det är först i samband med och efter kyrkans ombyggnad på 1690-talet som en större samling tavlor doneras.

Abraham Brahe har emellertid icke endast genom talrika gåvor av konstföremål fortsatt sin faders verk med kyrkans prydande. I ett av honom själv den 7 november 1705 upprättat inventarium över kyrkans tillhörigheter, vilket lämnar synnerligen viktiga uppgifter om kyrkan och tavelsamlingen, har han också ådagalagt ett på den tiden ganska enastående konsthistoriskt intresse och sört för att tavlornas historia och de därmed förknippade Brahe-minnena bevarats åt eftervärlden. Inventariet från 1705, som icke finnes bevarat i original, utan i en vid prostvisitationen den 2 februari 1713 gjord avskrift, upptager nitton stycken oljemålningar.⁴

¹ Födelse-, döds- och doplängd 1671—1693, Östra Ryd C n:r 1 a, Landsarkivet i Uppsala.

² Pastoratshandlingarna, Uppsala domkapitel. E. V:110 1); Landsarkivet i Uppsala.

³ Östra Ryd C N:r 1 a.

⁴ Födelse-, dop- och dödslängd 1696—1753, Östra Ryd C n:r 1; Landsarkivet i Uppsala. Inventariet återgives vad beträffar tavlorna av NORDBERG, Lebrun och Moeijaert i Östra Ryd i Konsthistoriska sällskapet publikation 1918, där även närmare uppgifter lämnas om följande inventarier under 1700-talet. Vid prostvisitationen 1713 företedde inspektoren på Rydboholm B. Wettersteen det av Abraham Brahe upprättade inventariet. Visitor, prosten G. Hinnel, ålade pastor att avskriva inventariet och införa det i kyrkoboken. Den bevarade avskriften är vidimerad av Hinnel.

I nästa inventarium, vilket förmodligen är upprättat år 1751 och då insänt till domkapitlet,¹ äro sjutton stycken tavlor nytillkomna, varibland tolv angivas vara »små italienska stycken» och förmodligen äro att identifiera såsom de små holländska tavlorna med bibliska motiv, som nu finnas i kyrkan. Även större delen av dessa tavlor äro förmodligen skänkta av Abraham Brahe.

Under 1700-talets senare del tillkommer egentligen endast en tavla, David med Goliats huvud,² och istället flyttas en annan föreställande Josef kyssande sin broder Benjamin tillbaka till Rydboholms slott, varifrån den sedermera överförts till Skokloster. En annan tavla »aposteln Petrus in Lebensgrösse» försvann spårlöst vid 1700-talets slut och en tredje »dels sydd dels av måladt pergament», föreställande Maria med barnet, »omgifven af små sidendynor innehållande reliquier af helgon hvilkas namn äro påtecknade, synes vara klosterarbete», bortstals i slutet av 1800-talet.

De konstföremål och de tavlor med vilka stormännen under 1600-talet prydde sina palats voro oftast tagna som god pris med krigets rätt i främmande länder. Åtskilliga eller kanske det stora flertalet av tavlorna i Östra Ryds kyrka äro troligen också krigsbyten från trettioåriga kriget och från Karl X Gustafs krig, tagna av Nils Brahe d. ä. och av Karl Gustaf Wrangel och av deras efterkommande skänkta till kyrkan. Beträffande några av dem finnas samtida uppgifter om deras proveniens och andra torde med ganska stor säkerhet kunna visas vara krigsbyte.³

Tre av tavlorna, den i altaruppställningen infattade samt de båda stora målningarna av Mattias Kager (se nedan), angivas sålunda i Abraham Brahes inventarium från 1705 vara tagna från Würzburg av farfadern Nils Brahe. De båda Kagertavlorna blevo enligt inven-

¹ Liksom avskriften från år 1713 har detta inventarium endast dateringen 1705 efter Abraham Brahes ingress. Inventariet finnes bland pastoratshandlingarna Uppsala domkapitel E. V:110 1). Vid prostvisitationen den 1 sept. 1751 ålades pastor insända en avskrift av inventariet till domkapitlet. (Östra Ryd C N:r 1.)

² Inventarier finnas av den 5 maj 1773 (Östra Ryd C n:r 2, födelse-, dop- och dödslängd 1753—1806. Landsarkivet i Uppsala), 7 sept. 1774 (Uppsala domkapitel. E. V:110: 1), 19 maj 1776 (Östra Ryd C n:r 2) 20 maj 1796 vid ärkebiskop Uno von Troils visitation (Östra Ryd C n:r 2) och den 10 aug. 1829 (Antikvariskt-topografiska arkivet. Vitterhets, Historie och Antikvitets Akademien).

³ Rörande Storhetstidens krigsbyten se framför allt O. WALDE, Storhetstidens litterära krigsbyten I och II, Stockholm 1916 o. 1920, med uttömmande käll- och litteraturhänvisningar samt O. GRANBERG, Kejsar Rudolf II:s konstkam- mare, Stockholm 1902.

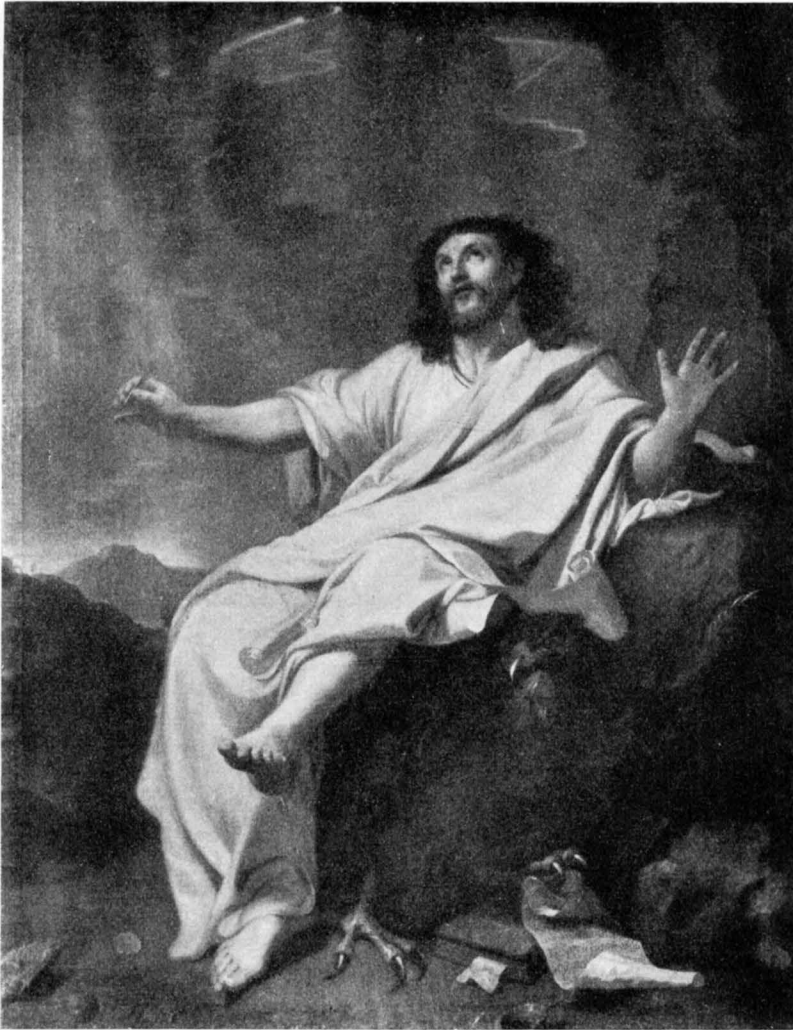

Foto Generalstabens litogr. anstalt 1918.

Fig. 395. Östra Ryds kyrka. Charles Lebrun, Johannes Evangelisten på Patmos. Oljemålning på väv.

Charles Lebrun. Der Evangelist Johannes auf Patmos. Ölgemälde.

tariets uppgift sända från Würzburg »till denne kiörkias prydnad af Sahl. Hans Excell:ce grefwe Nills Brahe, som blef wid Lützen, men af dess son kongl. Rådet grefwe Nills Brahe upsat der det nu är då kiörekian blef af honom bracht i den form hon nu Gud ske

Foto Generalstabens litogr. anstalt 1918.

Fig. 396. Östra Ryds kyrka. Samtida kopia efter Lebrun, Ecce Homo.
Oljemålning på väv.

Kopie nach Lebrun. »Ecce Homo». Ölgemälde.

lof står». Det synes således troligt, att dessa båda tavlor direkt hemskickats med tanke på att pryda Östra Ryds kyrka, och förmodligen kunna de i inventarierna från 1686 och 1690 före kyrkans ombyggnad omnämnda två stora målade tavlorna identifieras som de båda Kagerdukarna. Altartavlan är också tagen »ifrån Würzburg och af sahl: hans Excell:ce grefwe Nills Brahe hit till Sverige sendt».

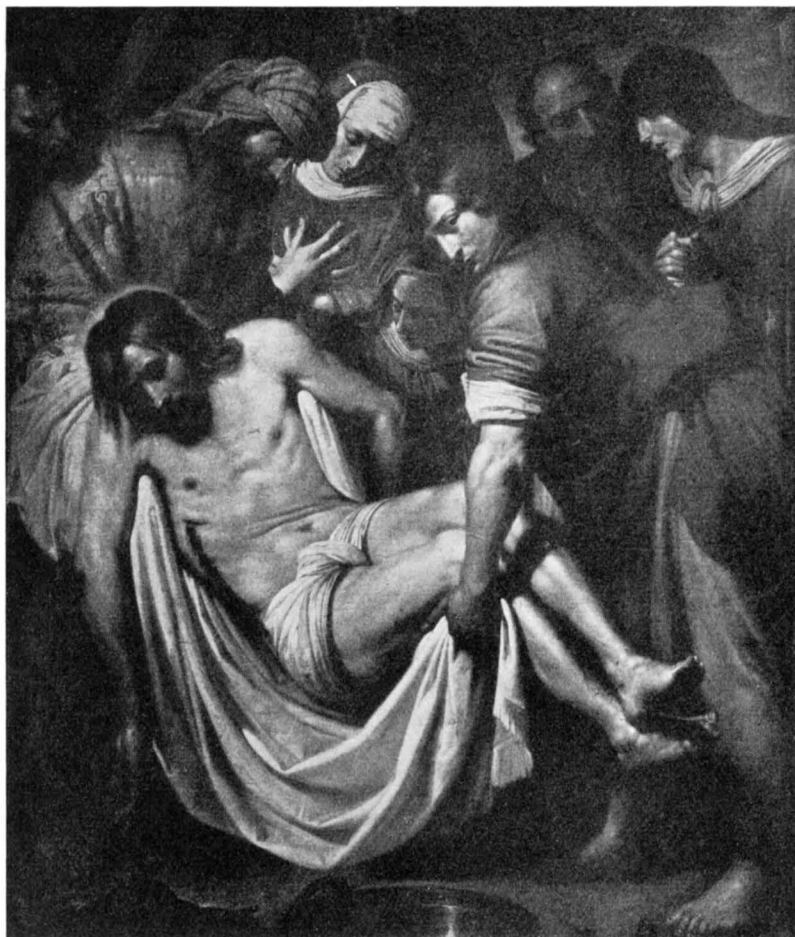

Foto Generalstabens litogr. anstalt 1918.

Fig. 397. Östra Ryds kyrka. Altartavla. Kristi gravläggning. Flamländsk mästare. Öljemålning på väv. 1600-talets början.

Altartafel. Öigemälde von einem flämischen Meister aus dem Anfang des 17. Jhds.

Tre målningar har Karl Gustaf Wrangel fört med sig hem till Sverige från sina krigståg. Den stora Moeijaert-tavlan härstammar sålunda från Frederiksborgs slott i Danmark¹ och de båda Cranach-porträtten äro säkerligen med honom komna från Tyskland eller Danmark.

¹ NORDBERG, a. a., sid. 67 ff.

Foto Generalstabens litogr. anstalt 1918.

Fig. 398. Östra Ryds kyrka. Gammal kopia efter Domenico Fetti, David med Goliats huvud. Oljemålning på väv.

Alte Copie nach Domenico Fetti, David mit dem Kopf Goliaths. Ölgemälde.

När Gustaf III den 8 juni 1776 oväntat besökte Rydboholm, begav han sig också enligt en samtida anteckning¹ till Östra Ryds kyrka och besåg kyrkan och dess skatter under omkring en timmes tid. Säkerligen var det då minnena om storhetstidens bragder, som han framförallt dröjde vid, men han ägnade nog också konstverken sitt intresse.

* * *

¹ Östra Ryd C n:r 2.

Foto T. Nordberg 1921.

Fig. 399. Östra Ryds kyrka. Kopia (replik?) efter Jacob Jordaens, Herdarnas tillbedjan. Oljemålning på väv.

Copie (Replik?) nach Jordaens, Anbetung der Hirte. Ölgemälde.

I den följande förteckningen äro de äldre inventariernas benämningar i regel använda, såvida dessa icke varit direkt felaktiga. När någon väsentlig ändring skett, finnes den gamla benämningen angiven inom parentes eller i en not.

1. Kristi gravläggning (se fig. 397) (i äldre inventarier kallad korsnedtagningen), oljemålning på duk infattad i altarpställningen.

I förgrunden Kristi döda kropp med blå karnation och vit svepning, lysande mot det blodiga såret och det mörka, hoptovade håret och skägget. Kroppen bäres under armarna av en turbanprydd, rikt klädd man (gult stoff med rött granatäpplemönster). Till höger synes Johannes (i profil, framåtböjd, klädd i rött) bärande i benen. Bakom förgrundsfigurerna de tre bleka sörjande Mariorna (den knäböjande i gul dräkt, den stående vid Kristi huvud blå, den tredje röd). I bakgrunden dessutom de skäggiga anletena av två äldre män. Tagen som krigsbyte i Würzburg 1631 av Nils Brahe d. ä.¹ och av hans son Nils Nilsson Brahe skänkt till kyrkan och uppsatt på altaret vid kyrkans ombyggnad på 1690-talet. H. 180, B. 152,5. Duken är troligen avskuren nedtill för att passa i altarbyggnaden. Måtten med de övervikta kanterna inberäknade äro 183 och 155,5 cm.

Flamländsk mästare från början av 1600-talet.²

2. Johannes Evangelisten på ön Patmos (fig. 395). Oljemålning på duk av Charles Lebrun. Evangelisten skrivande sina uppenbarelser. I högra handen en stylus; vänstra foten och benet vila mot en örn. Han är iklädd vit tunika med blå skuggor och gulviolett mantel. Landskapsfond med brunsvarta bergformationer genomrunna av en liten bäck. På pergamentsrullen, som örnen håller med sin ena klo, finnes följande inskrift: »Καί τῷ ἀγγέλῳ — — — ἀκκλησίας (i st. för ἐκκλησίας) γράψον — — — ἔγων τὰ ἑπτὰ πνεύματα Θεοῦ — — —» (Johannes uppenbarelse III:1). Och i ljusblixtarna bland molnen står »Ἐν ἀρχ[ῆ] ἦν ὁ λόγος καί ὁ λόγ — — — τὸν Θεόν, καί Θεὸς ἦν ὁ λόγος» (Johannes evangelium I:1.)

På baksidan av duken finnes en inskrift av följande lydelse: »Denne S:t Johannes Evangelista är et original af Le Brun den berömde fransöske målaren, och har hans Excellence Kongl. rådet och feltmarskalken och general gouverneuren i Pommern gref. Nils Bielke det

¹ Jfr NORDBERG, a. a., sid. 52 och 71 ff.

² I museet i Bruxelles finnes en replik, nr 639, av samma tavla. I katalogen (1906) är Bruxelles-tavlan — säkerligen felaktigt — tillskriven Caravaggio. Typerna återfinnas å Rubens' och van Dycks målningar exempelvis den sistnämndes »Kristi begråtelse» och »Kristi gravläggning». Johannesfiguren påminner starkt om de framställningar från den Rubenska ateljén, för vilka den unge van Dyck stått modell. Kompositionen har vissa överensstämmelser med Rubens' »Kristi gravläggning» efter Caravaggio. Bruxelles tavlans mått äro H. 166 B. 117 cm. Den har 1810 kommit i museets ägo. Rydttavlan har behandlats av ROMDAHL i Studier från utställningen av äldre kyrklig konst i Strängnäs I, sid. 262; GRANBERG i Svenska Dagbladet 1 juli 1913 och NORDBERG, a. a., sid. 71 ff.

Foto T. Nordberg 1921.

Fig. 400. Östra Ryds kyrka. Nils Brahe på lit de parade. Oljemålning på väv. 1632.
Nils Graf Brahe auf dem Paradebett. Ölgemälde 1632.

med sig i från Franckrücke fördt då han dädan kom och des Embassade lükligen fulbordat. Sedan har hans Excellence till Guds namns ähra och denne Rü kiörkias prüdnadt skiänckt och förährat detta original här till att wara och blii så länge som kiörkian stäär och må sig ingen inbilla det någonsin att dedan taga under hwad skeen det och kunde wara, ty derpå lærer Guds förbannelse wisserligen föllia 1695.» Samtida ram, snidad i trä, förgylld. H. 191, B. 150 cm.

Tack vare de grekiska inskriptionerna å målningen och den efter

Fig. 401. Östra Ryds kyrka.
Signaturen på Lutherporträttet
fig. 403.

Signatur auf dem Bildnis, Fig. 404.

Fig. 402. Östra Ryds kyrka.
Signaturen på Melancthonporträttet
fig. 404.

Signatur auf dem Bildnis, Fig. 405.

Foto H. Forth-Ell 1928.

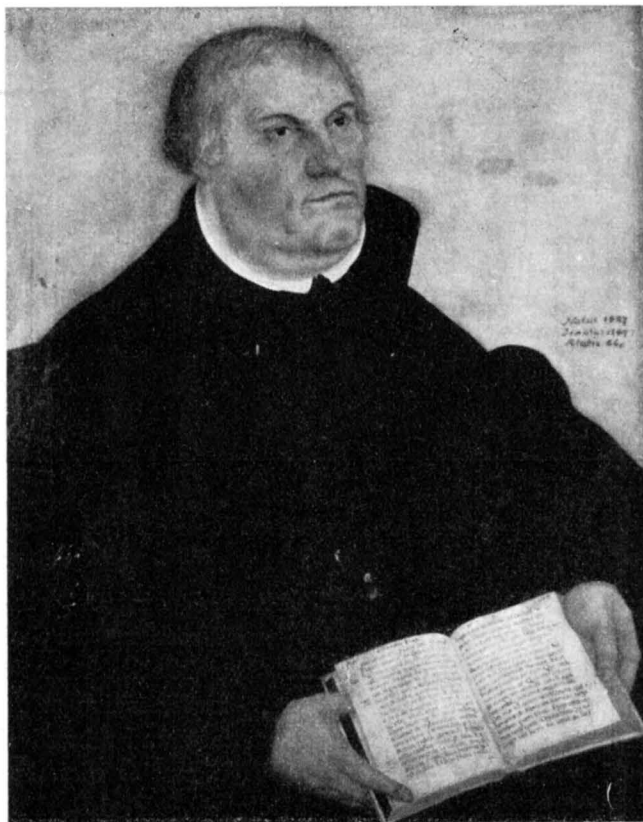

Foto H. Faith-Ell 1928.

Fig. 403. Östra Ryds kyrka. Cranachs ateljé; Lucas Cranach d. y. (?). Porträtt av Martin Luther. Oljemålning på trä.

Lucas Cranachs Werkstatt. Martin Luther. Ölgemälde auf Holz.

densamma av Fr. Poilly utförda samtida gravvynen, kan Östra Ryds-tavlan, som är ett ståtligt och för sin mästare representativt arbete, identifieras som den målning Lebrun utfört på hertigens av Richelieu beställning.¹ Den ungefär samtidigt av Lebrun utförda målningen

¹ Se härom NORDBERG, a. a., sid. 60 ff. O. GRANBERGS uppgift i »Trésors d'art» (tome I, sid. 87 nr 396), att Östra Ryd-tavlan skulle vara en kopia av en Lebrun-målning med samma motiv i museet i Montpellier, är orimlig bl. a. av den orsaken att Montpelliertavlans mått äro 55 × 46 cm (Catalogue des peintures et sculpturs dans musée Fabre, Montpellier, n:r 360). Om Lebrun se HENRY JOUX, Charles Le Brun et les Arts sous Louis XIV, Paris 1889.

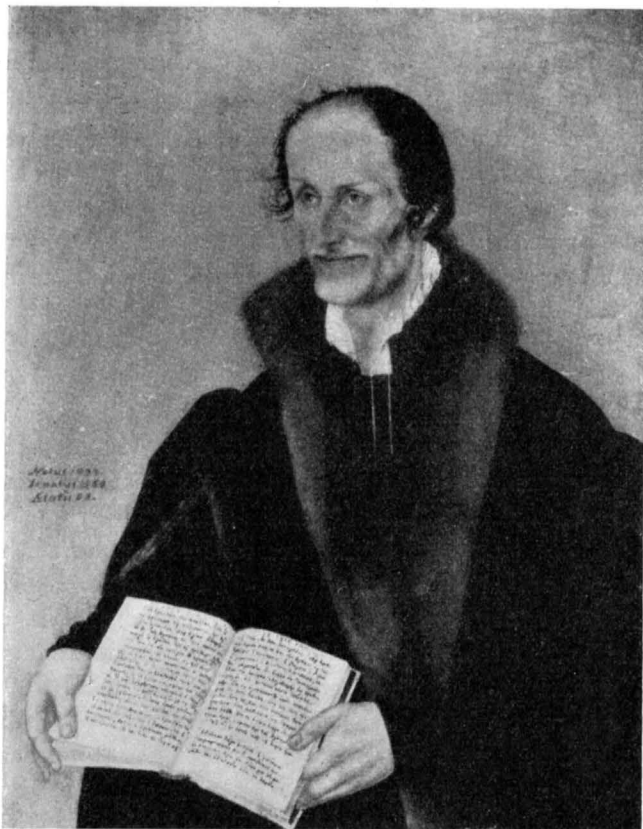

Foto H. Faith-Ell 1928.

Fig. 404. Östra Ryds kyrka. Cranachs ateljé; Lucas Cranach d. y. (?). Porträtt av Filip Melanchton. Oljemålning på trä.

Lucas Cranachs Werkstatt. Philip Melanchton. Ölgemälde auf Holz.

med samma motiv men med en del förändringar i komposition och detaljer för Collège de Beauvais i Paris, efter vilken Picart gjort en gravyr, finnes nu i Pinakotheket i München.

3. *Ecce Homo*. Oljemålning på duk (fig. 396). Kopia efter Lebrun (enl. de äldre inventariernas uppgift.) Kristus i halvfigur, en face, blicken vänd uppåt. En blek skär mantel är hopknuten med ett rep, i vilket även händerna äro bundna. I vänstra handen en ros av samma färg som manteln. Brunsvart bakgrund. Skänkt av Abraham Brahe 1704 den 10 aug. H. 82, B. 68 cm.

4. David med Goliats huvud (fig. 398). Oljemålning på duk.

Samtida kopia efter Domenico Fetti.¹ Originalen befinner sig i museet i Dresden (H. 160, B. 111,5 cm), dit det köptes år 1742 från kejsrerliga galleriet i Prag. David håller i den utsträckta högra handen ett väldigt slagsvärd, i den vänstra Goliats jättestora huvud, som på grund av tavlans svartnade nedre partier knappast kan identifieras. David har en röd baret på huvudet med bakåt svajande svarta fjädrar. Han är iklädd en gröngul tunika med mörk mantel. Omkring midjan några skära band med en påse. I den svartnade landskapsfonden en kropp utsträckt på marken och en person ilande därifrån. Målningen är nu starkt svartnad. Skänkt till kyrkan mellan 1774 och 1796. Samtida ram, rikt snidad i trä, förgylld.² H. 160, B. 129 cm.

5. Herdarna tillbedjande den nyfödde frälsaren (fig. 399). Oljemålning på duk. Kopia (replik?) av Jakob Jordaens: Herdarna tillbedjande Jesus, Nationalmuseum, Stockholm (124 × 93, signerad). Tavlan är troligen den i de äldre inventarierna omnämnda »Kristi födelse», som skänkts 1704 av Abraham Brahe till kyrkan. Möjligt är också, att det »italienska stycket varpå Jungfru Maria och Joseph äro avtagna»³ är identiskt med denna. I så fall kanske den ena av de båda dukarna, som i 1829 års inventarium kallas »Jungfru Maria med barnet» i de föregående inventarierna har kallats »Kristi födelse». Enkel profilerad svartmålad ram. H. 118, B. 89 cm.

6. Nils Brahe på lit de parade (fig. 400). Oljemålning på duk. Nils Brahe, svept i svart och vitt med bruna handskar; vid fötterna trianglar i grått och blekrött. Svart bakgrund med ett grönt draperi till vänster. Nedtill inskription: Haec Effigies Domini Comitiss Nicolai Brahe Qui In Memorabili Pugna Ad Lutzen Munere Praefecti Functus Fortiter Dimicans Occubuit Cum Rege Et Pro Rege Suo Gustavo Magno Cui Tanti Fuit Ut Illum Solum Parem Indicaverit Exercitui Regendo. Aetatis Suæ Anno Vigesimo Septimo. (Porträtt av herr greve Nils Brahe, vilken såsom fältherre tappert kämpade i det minnesvärda slaget vid Lützen och där stupade tillsammans med och för sin konung, Gustaf den store, vilken satte honom så högt, att han ansåg honom såsom den ende, som var vuxen kallet att leda

¹ DOMENICO FETTI, f. 1589 i Rom, d. i Venedig 1624. Om Fetti se M. ENDRES-SOLTMANN, D. Fetti, München 1914. I Upplands fornminnesförenings tidskrift II (1877) uppgives målningen vara original av Caravaggio. GRANBERG, Konsthistoriska studier, anger den som elevarbete i Caravaggios stil. En annan kopia av samma målning finnes enligt uppgift av intendenten G. M. Silfverstolpe på Strömsholms slott.

² Å bilden återgives endast ramens inre del.

³ Jfr NORDBERG, a. a., sid. 57, XXII och sid. 59

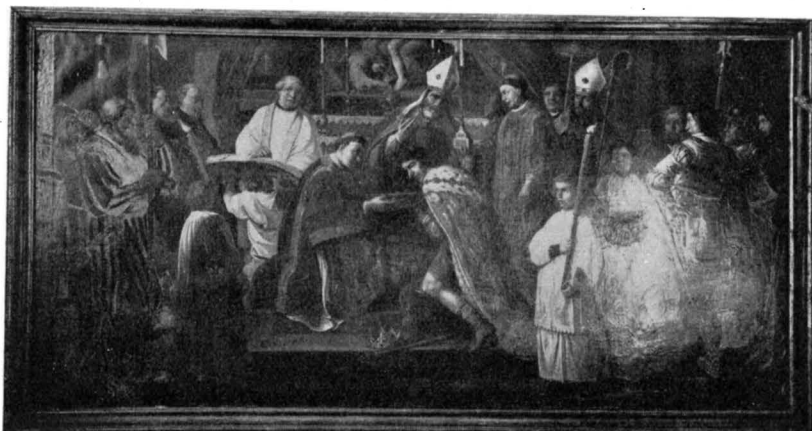

Foto T. Nordberg 1921.

Fig. 405. Östra Ryds kyrka. Clas Moeijaert, Harald Blåtands dop.
Oljemålning på väv.

Clas Moeijaert, Taufe des Königs Harald Blåtand. Ölgemälde.

krigshären. I det 27 året av sin ålder.) I Abraham Brahes inventarium från år 1705 uppges tavlan vara »måhlat sedermera straxt der effter (efter slaget vid Lützen) i Leipzig.»¹ Om tavlan förtäljer inventariet vidare: »Detta stycket fans igen på Rydboholm, där ingen hade det skullat sökia och sedan i denna kiörckia opsatt af högwällborne grefwen och öfwersten Abraham Brahe des kiäre farfader till en ewig åminnelse. Sahl. hans Excell:tz wärja som han brukat i kriget sitter och wid dess fötter i kiörckian ophängd,² men dess skiorta och kyller ligga i grafwen på dess kista.» Enkel profilerad svartmålad ram. H. 115, B. 212 cm.

7. Martin Luther (se fig. 401 och 403). Oljemålning på trä. Signerad med en bevingad orm på vänstra sidan. Cranachs ateljé, troligen Lucas Cranach d. y. Midjebild. Halvt vänd åt vänster (för åskådaren höger). Grånat hår med lejonlocken ännu kvar; munnen med kraftiga muskelpartier. Svart kappa, öppen framtill i halsen, där en röd väst och ett vitt krås synas. I händerna håller han Nya Testamentet uppslaget. Gråblå bakgrund. Inskription (senare ditsatt) »Natus 1483. Denatus 1549 Aetatis 66». Framställningen av den åldrade Luther, vilkens anlete mera präglas av ålderdomens förståelse och frid än av

¹ Nils Brahe fördes efter slaget vid Lützen svårt sårad till Naumburg, där han avled några dagar senare; Wallensteins armé drog sig till Leipzig. Målningen är sålunda troligen utförd i Naumburg.

² Värjan finnes nu å Rydboholms slott.

Fig. 406. Östra Ryds kyrka. Detalj av fig. 405.
Ausschnitt aus Fig. 405.

ungdomsårens kamp och eld, överensstämmer nära med Lutherbilden på altartavlan i stadskyrkan i Weimar, utförd omkr. 1550 av Lukas Cranach d. y. Liksom på Weimartavlan håller Luther en bibel, uppslagen och vänd mot åskådaren. Östra Rydtavlan torde kunna dateras till omkr. 1550. H. 84, B. 64 cm. Profilerad svartmålad ram.

8. Philip Melanchton (se fig. 402 och 404). Oljemålning på trä. Signerad med en bevingad orm. Cranachs ateljé, troligen Lucas Cranach d. y. Midjebild, pendant till föregående. Vänd en smula åt höger. Svart, pälsbrämrad rock, öppen i halsen, där en röd väst syns. I händerna Nya Testamentet på grekiska. Blågrå bakgrund. Inskription (senare ditskriven) »Natus 1497 Denatus 1560 Aetatis 63». De båda Cranachporträtten äro synnerligen goda och värdefulla arbeten; särskilt Melanchtons bild är av hög kvalitet.¹ Enligt inventariet 1705, där de av misstag tillskrivas Dürer, inköptes de av Nils Nilsson Brahe på auktionen, »då sahl. högwällborne fröken Augusta Aurora

¹ Porträtten äro tidigare behandlade av GRANBERG, Trésors d'art, Tome I n:o 471 och Tome III n:o 248 o. 248 a, samt HANS WÄHLIN i Ord och Bild 1917. Rörande Cranachs ateljé se framförallt E. FLECHSIG, Tafelbilder L. Cranachs d. ä. und seiner Werkstatt, 1900, och Cranachstudien, 1900.

Foto T. Norilberg 1921.

Fig. 407. Östra Ryds kyrka. Kalvariegrupp. Oljemålning på väv.
Tyskt arbete (?). 1600-talet.

Golgatha, Ölgemälde von einem deutschen (?) Meister des 17. Jhds.

Wrangels saker och arf effter dess sahl. herr fader grefwe Carl Gustaf Wrangel blefvo försålde.» Nils Brahe skänkte dem sedermera till kyrkan. Profilerad svartmålad ram. H. 84, B. 64 cm.

9. Harald Blaatands dop (fig. 405 och 406). Oljemålning på duk av Clas Moeijaert.¹

Scenen försiggår framför altaret i en kyrka. I mitten knäböjer konungen sedd en face i blå livklädnad, gul hermelinesbrämrad mantel

¹ CLAS MOEIJAEERT, f. i Amsterdam kort före 1600, † där i aug. 1655.

Foto Generalstabens litogr. anstalt 1918.

Fig. 408. Östra Ryds kyrka. M. Kager, Lucifers fall.
Öljemålning på väv.

M. Kager, Sturz des Lucifer. Ölgemälde.

med rikt mönster och ordenskedja om halsen. Vid fötterna ligga krona och spira. Bakom honom den dopförrättande biskopen i vit mössa och röd mantel. Till höger om honom en rödklädd prelat med

Foto Generalstabens litogr. anstalt 1918.

Fig. 409. Östra Ryds kyrka. M. Kager, Apoteos över Leopold den helige av Österrike som grundläggare av en kyrka. Oljemålning på väv.

M. Kager, Apoteos Leopold des Heiligen von Österreich als Gründer einer Kirche. Ölgemälde.

ett kyrkligt kärl (relikask?) i ena handen och rökelsekar i den andra. Till höger därom i bakgrunden en biskop med stav och mössa, i förgrunden en vitklädd korgosse med vaxljus och en med en skål samt 4 st.

Foto H. Faith-ElI 1928.

Fig. 410. Östra Ryds kyrka. Inskription å tavlan, fig. 411.

Einschrift der Tafel, Fig. 411.

krigare, av vilka den främste, sedd halvt bakifrån, är iklädd ljusgrön rock och gulaktiga byxor med knärosetter. Till vänster om kungen knäböjer en rödklädd prelat och håller skålen med dopvattnet. Till vänster därom i bakgrunden en vitklädd prelat med en uppslagen bok samt några äldre män, i förgrunden en korgosse med vaxljus samt några krigare, den främste i helt svart- och rödrandig dräkt. Tagen som krigsbyte från Frederiksborgs slott (Själland) av Karl Gustaf Wrangel¹ (en pendant från samma ställe finnes på Skokloster) och skänkt av hans dotterson Abraham Brahe 1702 till kyrkan. Svartmålade ram. Duken skadad. H. 168, B. 348 cm.

10. Kalvariegrupp (fig. 407). Oljemålning på duk. I mitten Kristi starkt förvridna kropp fäst på korset. Till vänster Maria i vit klädnad med blå mantel; till höger Johannes i grön dräkt och röd mantel. Svart bakgrund. Tyskt arbete (?) 1600-talet. Skänkt av Abraham Brahe 1726.² Svartmålade ram med en list av pressad papp. Såväl duk som ram skadade. H. 109, B. 75 cm.

11. Lucifers fall (fig. 408). Oljemålning på duk av Matthias Kager.³ Kropparna blåaktigt vita mot helvetets skarpt röda flammor och Lucifers gröna vingar och mantel. Kager var under 1620-talet starkt påverkad av Rubens och har säkerligen i den icke långt från Augsburg belägna staden Neuburg sett Rubens' Engelsturz, inköpt på 1620-talet, vilken tydligen varit förebilden för Östra Ryd-tavlan. Tagen

¹ Se härom NORDBERG, a. a., sid. 67 ff. Tavlan har förut gått under namn av »Klodevigs döpelse» och tillskrivits en okänd mästare »Fr. Mogardi».

² NORDBERG, a. a., sid 57, n:r XXVIII. Jfr även nedan sid. 396.

³ MATTHIAS KAGER, f. 1575, † 1634. Stadsmålare i Augsburg, där hans mest bekanta arbeten är målningarna i Elias Holls rådhus. Kager, som tillhörde det katolska partiet, utsågs till borgmästare år 1631, när protestanterna på kejsarens maktbud avlägsnades från stadsstyrelsen, men blev redan påföljande år vid Gustaf Adolfs intåg i Augsburg avsatt från borgmästareämbetet. Rör. Kager se H. NASSE, M. KAGER, dissert. München 1924 (finnes endast i maskinskrivet exemplar). Avhandlingen ingår så gott som fullständigt i Zeitschrift des Historischen Vereins für Schwaben und Neuburg 1926 under titeln, Der Augsburger Stadtmaler Matthias Kager.

Foto T. Nordberg 1921.

Fig. 411. Östra Ryds kyrka. Frälsaren välsignande barnen; Familjeporträtt av tysk eller nederländsk mästare. 1633. Oljemålning på väv.

Der Heiland die Kinder segnend. Familienportrait von einem deutschen oder niederländischen Meister. 1633. Ölgemälde.

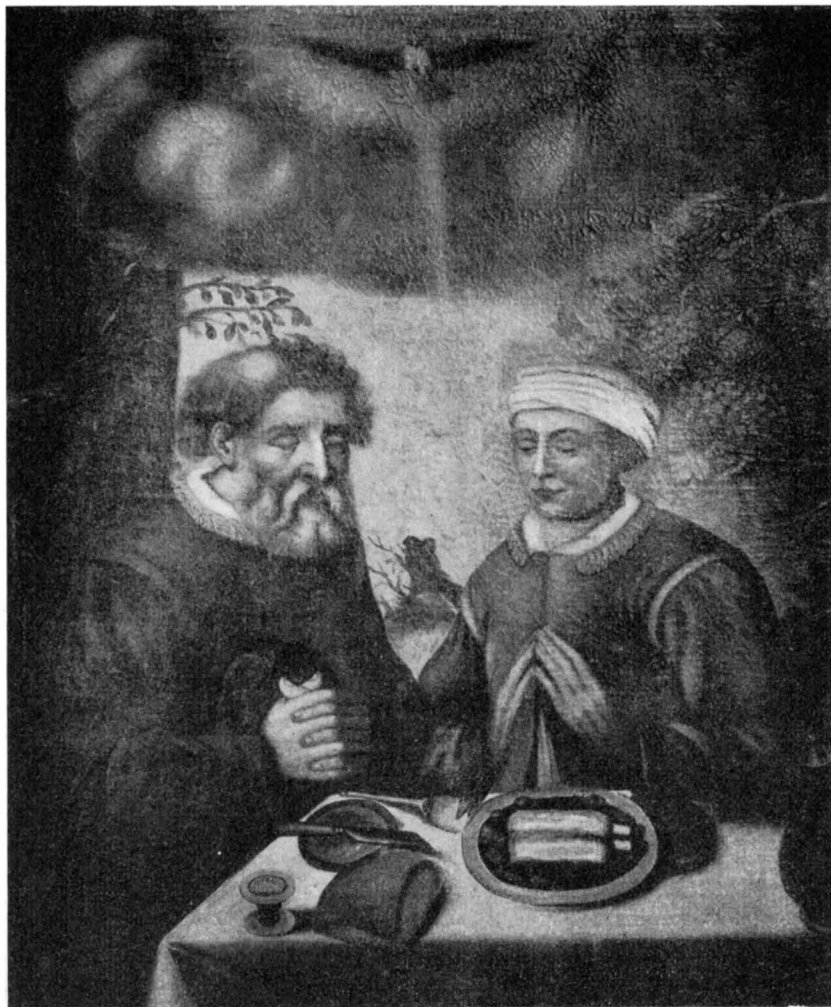

Foto T. Nordberg 1921.

Fig. 412. Östra Ryds kyrka. Abraham och Sara till bords.
Oljemålning på väv. 1600-talet.

Abraham und Sara. Ölgemälde, 17. Jhd.

som krigsbyte i Würzburg av Nils Brahe och skänkt till kyrkan. Svart ram. H. 335, B. 217 cm.

12. Apoteos över Leopold den helige av Österrike såsom grundläggare av en kyrka (fig. 409). Oljemålning på duk av Matthias Kager. Pendant till föregående. I mitten helgonet, som håller det blå standaret med gyllene örnar, Österrikes gamla vapen.

Foto T. Nordberg 1921.

Fig. 413. Östra Ryds kyrka. Johannes döparens halshuggning.
Flamländsk mästare (A. Diepenbeck?). 1600-talet.

Hinrichtung Johannes des Täufers. Flämischer Meister des 17. Jhds.

I förgrunden till höger står en ängel med kurfurstehatten och vapnet; till vänster knäböja två änglar, vilka jämte en svävande putto hålla en modell av en kyrka i armarna. Mellan förgrundsfigurernas ben ha molnen skingrats och en stad med en dominerande kyrka i mitten skymtar. »Ärkehärtigen» bär gyllene skinnets orden. Vapnet är delat i två fält med Österrikes senare och äldre vapen. Det vänstra (heraldiskt) fältet rött och vitt; det högra är blåsvart och gult.

Kyrkobyggnaden särskilt de båda tornen med sina hängtorn i översta våningen visar likheter med domkyrkan i Würzburg (Avbildning från 1493 i Schedels Weltchronik) och kan möjligen vara en på 1600-

Foto Generalstabens litogr. anstalt 1918.

Fig. 414. Östra Ryds kyrka. David dansar framför arken. Oljemålning på trä. Holländsk mästare, senare delen av 1600 talet.

David vor der Bundeslade tanzend. Ölgemälde auf Holz von einem holländischen Meister des 17. Jhds.

talet gjord rekonstruktion av dess tidigare utseende. Liksom föregående tagen i Würzburg. H. 335, B. 217 cm.

13. Frälsaren välsignande barnen (fig. 410 och 411). Oljemålning på duk. Huvuddelen av tavlan utgöres av ett familjeporträtt: i mitten till vänster familjefadern, mörka mustascher och skägg, blå kappa och gröna ärmor, stående. Framför honom tre söner; fadern lägger sin högra hand på den äldstas axel — denne i gul dräkt — och Kristus välsignar den minsta, som har röd dräkt med vita ärmor, den tredje grön med vita ärmor. Till höger om mitten står husfrun med sina tre flickor. Den minsta — främsta — grön underklädning med vit, blommig över; modern, brun under, gråviolett över; de båda flickorna som modern håller om: den vänstra gråblå underklädning, gul över, den högra gul under, grön över. Till höger

¹ Målningen har förut uppgivits föreställa kejsar Karl V avsägande sig kronan för att ingå i klostret S. Justi. I Abraham Brahes inventarium anges stadsbilden vara »Escurials kiörckia och kloster». Det förtjänar kanske här omnämnas att Leopold den helige grundat Klosterneuburgs kloster, vanligen kallat »Österrikes Eskorial».

Foto T. Nordberg 1921.

Fig. 415. Östra Ryds kyrka. Moses med lagens tavlor. Oljemålning på trä.
Holländsk mästare. 1600-talets senare del.

Moses mit den Gesetztafeln. Ölgemälde auf Holz von einem holländischen Meister
des 17. Jhds.

om gruppen i förgrunden en amma sittande med den yngsta vid bröstet. Mellan grupperna en hund. Ganska goda porträtthuvuden. På båda sidor om dessa mittgrupper — grupper av apostlar och Kristi följeslagare schablonmässigt gjorda efter italienska och andra förebilder. På vänstra sidan Kristus, samt apostlar och kvinnor, på högra sidan ett par stående apostlar och stadsbefolkning. Dräkterna i violett, gult, grönt, rött, grått. Scenen försiggår utanför stadsporten. I bakgrunden synas höga grå hus samt gröna träd och berg. Längst till vänster bakom förgrundsfigurerna synes nedre delen av en obelisk. Högst upp på denna alldeles i ramkanten synes en inskription, återgiven å fig. 410.

Inskriptionen torde betyda, Als man zählt (Zelt) tausend (Daus Ent) sechshundert (Hund e(r)t) dreissig (drei Ziege) drei Jahr, och målningen sålunda härröra från år 1633.¹ Mästaren torde vara att söka bland de nederländska romanisterna bland Maerten de Vos elever eller efterföljare. De Vos' stora tavla i Mauritshuis i Haag, som

¹ Liknande rebusform för årtal på 1600-talet förekommer exempelvis på flygbladet »Des Tilly Fall in Kupfer gestochen 1632.»

Foto Generalstabens litogr. anstalt 1918.

Fig. 416. Östra Ryds kyrka. Tobias' hemkomst. Oljemålning på trä.
Holländsk mästare. 1600-talets senare del.

Rückkehr des Tobias. Ölgemälde auf Holz. Holländischer Meister des 17. Jhds.

framställer Moses visande lagens tavlor för folket är i själva verket en bild av familjen Panhuys, vars olika medlemmar äro porträtterade bland tavlans myllrande figurer, och flera liknande framställningar finnas bevarade. Östra Ryd-tavlan, som givetvis kvalitativt är betydligt underlägsen de Vos, erinrar icke endast ifråga om själva idén om denne; åtskilliga av figurerna synas vara hämtade från honom. Av rebusen att döma skulle mästaren till Östra Ryd-tavlan vara en tysk de Vos-efterföljare; enligt uppgifterna i de äldre inventarierna av en brabantisk mästare. Skänkt 1702 av Abraham Brahe till kyrkan. Svartmålad ram. H. 210, B. 308 cm.

14. Abraham och Sara till bords (fig. 412). Oljemålning på duk. Bordet i förgrunden med krus och tallrikar, kniv och sked och en brödkuse. På en tallrik revbenspjäll. Vid vänstra sidan sitter Abraham i brunröd dräkt knäppande händerna om sin skinnmössa. Vid bordets frånsida sitter Sara i blå dräkt. Guds ande svävar över dem. Fond i gråblått med fruktbarande träd som skjuta fram sina grenar. Grå duvor. Illa medfaren. I kyrkans räkenskapsbok 1715

Foto Generalstabens litogr. anstalt 1918.

Fig. 417. Östra Ryds kyrka. Josefs bägare hittas i Benjamins säck.
Oljemålning på trä. Holländsk mästare. 1600-talets senare del.

Josephs Becher wird bei Benjamin gefunden. Ölgemälde auf Holz.
Holländischer Meister des 17. Jhds.

—1743¹ finnes från år 1734 följande uppgift »Ifrån Bogesund och fröken Teckla är till kyrkian skiänkt 1 tafla hwaruppå står målat Patriarken Abraham, som spysar med sin hustru Sara uppå hvilken tafla är sedermera påkostat 1 ny Ram med förgyllning och derföre betalt 9—».² 1600-talet. H. 137, B. 114 cm.

15. Johannes Döparens halshuggning (fig. 413). Oljemålning på duk. Salome i profil till vänster i röd klädnad och smuts-gul mantel. Den gamla, som med ena handen håller fatet med Döparens huvud och med den andra rycker i hans tunga, har vitt huckle. Bödeln med blågrått tyg omkring länderna sticker just svärdet i slidan. Längst till vänster en skäggig man med fjäder i hatten och röd dräkt. Barock bakgrundsarkitektur. Typerna rubenska, t. ex.

¹ Landsarkivet i Uppsala: Östra Ryd L. 1:1.

² I boupteckningen efter Abraham Brahe 1728 (Rydboholmssamlingen, Brahesläktens handlingar 11 A, Riksarkivet) finnes målningen upptagen i »sal. fru grewinnans cammare» på Bogesunds slott under benämningen, »Abraham och Sara som läsa till bords».

Foto T. Nordberg 1921.

Fig. 418. Östra Ryds kyrka. Ecce Homo. Oljemålning på koppar. Nederländsk mästare. 1600-talet.

Ecce Homo. Ölgemälde auf Kupfer. Niederländischer Meister des 17. Jhds.

Salome, bödeln, mannen med fjädern i hatten. Rubens' skola. I äldre inventarier uppgives den vara signerad av »Dyffenbeck» (identisk med Rubenslärjungen A. Diepenbeck?). Skänkt av Abraham Brahe 1704. Duken illa medfaren. Svartmålrad ram. H. 153, B. 143 cm.

16. Ecce Homo (fig. 418). Oljemålning på koppar. Kristus sitter naken med bundna händer och håller ett gissel. Kroppen en face, benen i profil åt vänster. Rödaktig karnation. Ett vitt draperi omkring höften. Svart bakgrund. Nederländsk mästare, 1600-talet.¹ Skänkt av Abraham Brahe d. 10 aug. 1704 till kyrkan. H. 65, B. 56 cm.

17. Lazari uppväckelse. Oljemålning på trä. Klipphåla med tre öppningar i bakgrunden, genom vilka ett landskap i brunt med blå himmel syns. I mitten Kristus (en face), i vit dräkt och röd mantel omgiven av tre knäböjande kvinnor. I bakgrunden trängas

¹ Säges i äldre inventarier vara »Original»; av GRANBERG tillskriven någon Dürer närstående.

Foto T. Nordberg 1921.

Fig. 419. Östra Ryds kyrka. Lazari uppväckelse. Oljemålning på trä. Holländsk mästare. 1600-talets slut.

Auferweckung Lazari. Ölgemälde auf Holz. Holländischer Meister aus dem Ende des 17. Jhds.

flera åskådare. Till vänster i förgrunden stiger Lazarus upp ur en murad grav. Till höger och i mitten i förgrunden några kvinnor och barn. Märkt »N:o 1» i nedre högra hörnet. Holländsk. Senare delen av 1600-talet.¹ Svartmålad ram. H. 60, B. 83 cm.

18. Simej bannar David. Oljemålning på trä. I mitten en äldre man i turban. Till höger sitter en kvinna med ett barn i sitt

¹ Denna tavla är liksom de följande tio tavlorna (nr 17—27) skänkta till kyrkan under förra hälften av 1700-talet. GRANBERG har i Ny illustrerad tidning 1895 attribuerat dem till J. de Vet.

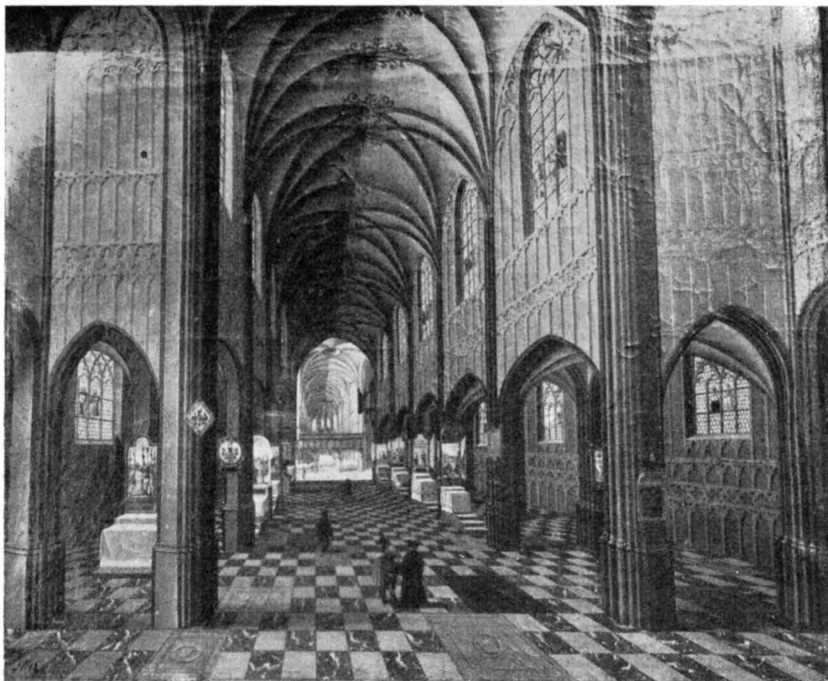

Foto T. Nordberg 1921.

Fig. 420. Östra Ryds kyrka. Interiör av en kyrka. Oljemålning på duk. Nederländsk mästare. 1600-talets senare del.

Das Innere einer Kirche. Ölgemälde von einem niederländischen Meister des 17. Jhds.

knä. En soldat höjer hotande hillebarden mot en man. Dräkternas huvudfärger. Rött, vitt, ljusgrönt, blått. Brunrött berglandskap. Märkt »N:o 6». Holländsk. Senare delen av 1600-talet. Samtida svartmålad ram. H. 61, B. 84 cm.

19. David dansar framför arken (fig. 414). Oljemålning på trä. David med harpa i vitgrön dräkt med röd bård. I förgrunden ett par dansande kvinnor, i bakgrunden en procession med förbundsarken. Dräkternas huvudfärger: gult och mörkgrönt. Dåliga figurer. Landskap med byggnader i gulbrunt och grått. Märkt »N:o 10». Holländsk. Senare delen av 1600-talet, samtida svartmålad ram. H. 60, B. 84 cm.

20. Hedningarna, som vilja offra åt Paulus och Silas. Oljemålning på trä. Till vänster tempel med dörr och en mäktig kolonnbas, till höger ser man ut i det brunskiftande landskapet. Vid kolonnen (ung. mitt på tavlan) Paulus och Silas i vita dräkter. Framför och på sidorna om dem ett antal kvinnor och män i knäböjande

Foto T. Nordberg 1921.

Fig. 421. Östra Ryds kyrka. Madonna med barnet. Oljemålning på väv. Italiensk mästare. 1600-talets slut.

Maria mit dem Kinde. Ölgemälde. Italienischer Meister des 17. Jhds.

ställningar, sedda bakifrån och i profil, med allehanda gåvor. Märkt »N:o 3». Holländsk. Senare delen av 1600-talet. Samtida svartmålade ram. H. 60, B. 81 cm.

21. Moses med lagens tavlor (fig. 415). Oljemålning på trä. Till höger Sinais bruna klippformationer, till vänster öppen äng med tälthyddor och blånande himmel. Moses träder ned från berget i röd mantel med högra handen höjd. Honom möter Aron, knäböjande med framsträckta händer i tvåhornad mössa, vit underklädnad och gul mässhake. Framför dem äro lägrade ett tiotal kvinnor och män omkring ett stort gyllene kärl och andra dyrbarheter. Dräkternas huvudfärger: vitt, blågrönt, smutsgult, brunrött. Märkt »N:o 9». Holländsk. Senare delen av 1600-talet. Samtida ram. H. 61, B. 83 cm.

22. David ser Batseba i badet. Oljemålning på trä. Batseba med blottade bröst och uppkavlade kjolar i gul dräkt med blå ärmar biträdd av två tjänarinnor, den ena i gul, den andra i röd dräkt, vid en bassäng. En budbärare med fladdrande röd mantel lämnar just fram ett brev. Från kungaborgens tak betraktar David scenen.

Bakgrund i gulbrunt. Dåliga figurer. Sign. Märkt

»N:o 2». Holländsk. Senare delen av 1600-talet. Samtida svartmålad ram. H. 61, B. 84 cm.

23. Kristus predikar i båten. Oljemålning på trä. Kristus sitter i en snäcka vid en bergig strand, där en folkhop i bondekläder är samlad. Dräkternas huvudfärger: rött, vitt, gult och svart. Till vänster går en kvinna, med kjolarna uppskörtade till knäna i vattnet. Märkt »N:o 4». Holländsk, senare delen av 1600-talet. På baksidan står, målat med svart: »Q — I. M. — W6» Samtida svartmålad ram. H. 40, B. 52 cm.

24. Tobias' hemkomst (fig. 416). Oljemålning på trä. I mitten en kvinna — mörkgrön dräkt med vita dagrar, hög hatt med röd fjäder — på en åsna. Till vänster om henne en ängel (ljusare grön). En man i röd rock ger åsnan att dricka. Till vänster ett hus med en port, i vilken ett äldre par står hälsande en ung man (Tobias), som knäböjer på trappan. Till höger ett par åsnor. Brun landskapsfond med blå och gulvit himmel. Märkt »N:o 5». Holländsk, 1600-talets senare del. På baksidan, målat i svart: »O. — I. M. — W6», Samtida ram. H. 40, B. 52 cm.

25. Jeftas dotter offras. Oljemålning på trä. Till höger en öppen tempelhall med ett altare (mörkgrått). På altaret några personer. Nedanför altaret till höger några musikanter och en kvinna med blottat bröst. Framför altaret knäböjer Jeftas dotter, blomster-

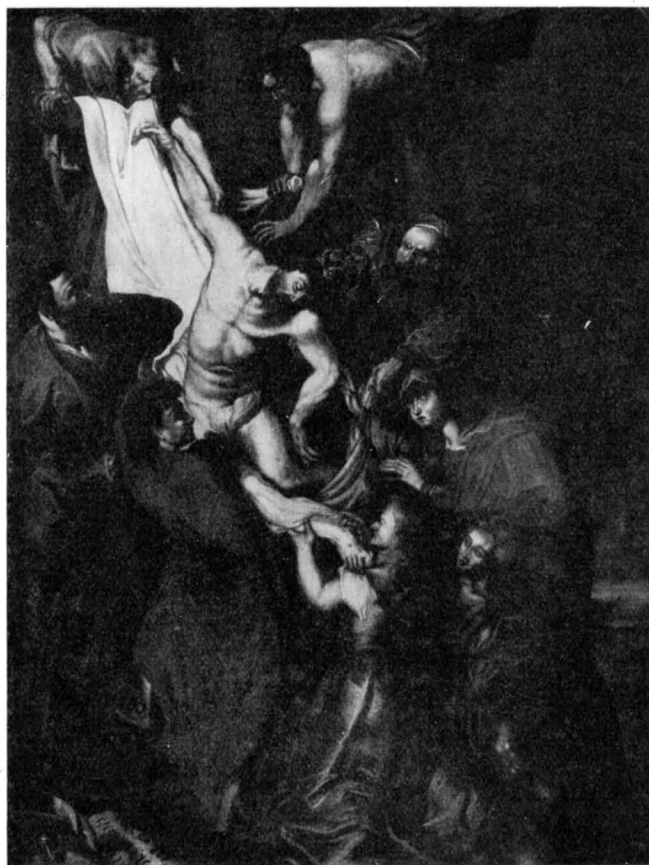

Foto T. Nordberg 1921.

Fig. 422. Östra Ryds kyrka. Korsnedtagningen. Omvänd kopia efter Rubens. Oljemålning på duk.

Kreuzabnehmung, umgekehrte Copie nach Rubens. Ölgemälde.

kransad, i vit klädning med bruna ärmar och blått släp. Bakom henne synas några tärnor samt översteprästen i smutsbrun dräkt med tvåhornad mössa. Till vänster träd och ett par figurer. Dräkternas huvudfärger: smutsbrunt, rött, vitt, blått. Märkt »N:o 11». Holländsk, 1600-talets senare del. Samtida ram. H. 61, B 83 cm.

26. Josef, en herre i Egypten. Oljemålning på trä. Stadsport med hus och kolonner. Från vänster kommer en praktvagn dragen av vita hästar. I denna sitter en rikt klädd person med hermelinsmantel och spira. En stor kunglig krona pryder vagnen. Till vänster och bakom vagnen ryttare. I förgrunden på båda sidor

knäböjande par. I bakgrunden till höger folk. En rikt klädd tjänare leder hästarna. Färger som föregående. Märkt »N:o 7». Holländsk, senare delen av 1600-talet. Samtida ram. H. 61, B. 84 cm.

27. Josefs bågare hittas i Benjamins säck (fig. 417). Oljemålning på trä. Hålväg med två öppningar mot en blåvit himmel. Bergen i brunt och svart. I fonden en man och en åsna. Till höger en man i brun rock med en åsna, en annan svartklädd man ligger framstupa över en säck. Huvudscenen utspelas i mitten i förgrunden: Josef i ljus turban, gul rock med vida ärmar, grönvit mantel omgiven av tre män — en med hillebard, en insvept i röd kappa. Framför Josef en öppnad säck och tre knäböjande män i gröna rockar med uppsträckta händer samt en krigare i svart harnesk, med en bågare i handen. Märkt »N:o 13». Holländsk, senare delen av 1600-talet. Samtida ram. På baksidan, målat i svart: »P. — I. M. — W6.» H. 41, B. 51 cm.

28. Madonna med barnet (fig. 421). Oljemålning på duk. Madonnan — knäfig. — med huvudet vridet, lätt böjt, adorerande sitt barn. Hon har ljusblå slöja, rött liv med gröna ärmar. Det sovande barnet vilar på ett vitt draperi i madonnans knä. Skarpa svarta konturer. Svart bakgrund. Italiensk mästare; 1600-talets slut. Ram rikt snidad i trä, förgylld. Repstav, bladranka med druvklasar. Överstykke med ängel med kors och bok. H. 91, B. 70 cm. Skänkt av Abraham Brahe 1704 till kyrkan.

29. Lazari uppväckelse (fig. 419). Oljemålning på trä. Grå klipphåla öppnar sig åt vänster i bakgrunden. Landskap med hus i grått. I mitten Kristus — grå dräkt, röd mantel — omgiven av en skara kvinnor och män. Den knäböjande kvinnan i blågrå kjol och ljusgul mantel; den stående bakom till vänster om denna i ljusgrön kjol, mörkgrön mantel med grått foder. Lazarus i vit svepning. I förgrunden minutiöst utförda blommor. Holland. 1600-talet. Brun ram. Skänkt av Abraham Brahe den 22 okt. 1705 till kyrkan. Märkt »N:o 8». H. 90, B. 69 cm.

30. Interiör av en kyrka (fig. 420). Oljemålning på duk. En gotisk femskeppig kyrka med tvärskepp och kor i fonden. Vid pelarna helgonaltaren. Några personer i 1600-tals kostymer gå i mittgången. På gravstenarna i golvet äro följande inskriptioner:

- a) Der woledle gestrenge Hans von Bülowen starb 1592.
- b) Der edle gestrenge Caspar von Morttaige (?) starb 1648 alt 38.
- c) Der edle gestrenge Georg von Kronissdorff starb 1610 alt 51 iahr.
- d) Der ehrwürdige, wohlgelährte herr Simon Schmit starb A° 1563.

Foto T. Nordberg 1921.

Fig. 423. Östra Ryds kyrka. Caritas Christiana; kopia av D. K. Ehrenstrahl. Oljemålning på väv.

Die christliche Liebe. Copie von D. K. Ehrenstrahl, Ölgemälde.
Anfang des 18. Jhds.

Gravstenen b) avser förmodligen Gaspard-Corneille Mortaigne, fält-herre i svensk tjänst under 30-åriga kriget. Han blev sedermera överbefälhavare för Hessen-Kassels trupper och stupade vid Rheinfels i juli 1647, 38 år gammal. Han begrovs emellertid i S:t Martinskyrkan i Kassel¹, en treskeppig hallkyrka.

Huvudfärger: grått, brunt, svart, vitt. Märkt »N:o 12» i nedre vänstra hörnet. Nederländsk mästare närstående P. Neefs, 1600-talet. Skänkt av Abraham Brahe 1703 till kyrkan. H. 79, B. 93 cm.

31. Korsnedtagningen (fig. 422). Oljemålning på duk. Omvänd kopia av Rubens altartavla i Antwerpens katedral. Troligen gjord efter Vorstemans² gravyr. Färgerna överensstämma icke med originalets.³ Troligen den i inventariet från 1705 omtalade »Christi korsfästning

¹ ROMMEL, Neuere Geschichte von Hessen, 1843, IV:4 (8 bandet), sid. 713.

² LUCAS VORSTEMAN d. ä. lärjunge till Rubens, f. 1595, † efter 1675.

³ MAX ROOSES, Rubens II, sid. 105 ff.

är en kopia». Skänkt av Abraham Brahe 1704.¹ Svartmålad ram. H. 190, B. 146 cm.

32. Madonna med barnet. Oljemålning på duk. Madonnan sittande, knäfig. Huvud vridet, lätt böjt. Rött liv, över knät ett gråsvart draperi. Svart bakgrund. Jfr under N:o 5 ovan beträffande tidpunkten när den skänkts till kyrkan. 1600-talet. H. 53, B. 38 cm. På en påklistrad papperslapp bakpå är skrivet med bläck: »Maria mitt d[e]r Kindchen (?) Gräfin (?) Cartor af . . .».

33. »Timor domini» (Gudsfruktan). Allegorisk oljemålning på duk. En kvinna sittande — knäfig. — i gulröd djupt uringad klädnad med ett rött draperi över knäna. I högra handen en uppslagen bok med »Timor domini» skrivet. En putto stödjer boken. Rött bakgrundsdraperi. Enl. inventariet 1705 »copia af Hr Ehrenstrahl» och given till kyrkan av Abraham Brahe 1704. H. 113, B. 129 cm.

34. »Caritas Christiana» (Den kristliga kärleken; fig. 423). Allegorisk oljemålning på duk. Kvinna, sittande, knäfig., med ett barn vid vänstra bröstet. Vit dräkt med ett rött draperi. På ett vitt draperi till vänster två lekande putti. Gråbrunt bakgrundsdraperi. Pendant till föregående, given 1704. H. 113, B. 129 cm.

Använd litteratur.

Handskrifter:

Kyrkans arkivalier i Landsarkivet i Uppsala. (C n:r 1 a, C n:r 1 och 2 samt L. 1.)

Pastoratshandlingarna i domkapitlets arkivalier, Landsarkivet i Uppsala (E. V:110¹).

Rydboholmssamlingen, Riksarkivet (Handl. rör. Nils Brahe, Nils Nilsson Brahe och Abraham Nilsson Brahe).

Östra Ryd i Antikvariskt-topografiska-arkivet. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien.

H. Nasse, Matthias Kager, dissert. München 1924. (Endast i maskinskrivet exemplar) Universitetsbiblioteket, München.

Tryckt litteratur:

V. DAHLGREN, Beskrivning över Ryds socken, Sthlm 1851.

O. GRANBERG, Konsthistoriska studier, Sthlm 1885.

—, Östra Ryds kyrka i Ny illustrerad tidning 1895.

¹ NORDBERG, a. a. sid. 54 och 60. Möjligt är ju också att denna uppgift avser den som nr 10 i denna bok upptagna i all synnerhet som den omtalas sitta på en pelare. I så fall är nr 31 i stället skänkt 1726 (XXVIII i K. H. S. publ.)

- O. GRANBERG, Trésors d'art en Suède I—III, Sthlm 1911—12.
—, En ny Jordaens i Nationalmuseum, i Svenska Dagbladet 1 juli 1913.
T. NORDBERG, Lebrun och Moeijaert i Östra Ryd, Konsthistoriska sällskapets publikation 1918.
A. ROMDAHL, Kristi gravläggning från Taxinge kyrka i Studier från utställningen av äldre kyrklig konst i Strängnäs, 1913.
Upplands fornminnesförenings tidskrift 1877.
H. WÄHLIN, De senare Lutherbilderna i Ord och Bild 1917.
-
- Katalog över Nationalmusei målningssamling, Sthlm 1927.
Katalog der Staatlichen Gemälde-galerie zu Dresden, 1920.
Katalog der älteren Pinakothek zu München, 1920.
Catalogue raisonné du Musée royal de la Haye, 1914.
Catalogue du Musée de Bruxelles, 1906.
Catalogue etc. Musée Fabre, Montpellier.
F. BECKET, Frederiksborg II, Köpenhamn, 1914.
M. ENDRES-SOLTMANN, D. Fetti, München 1914.
E. FLECHSIG, Cranachstudien 1900.
—, Tafelbilder 1900.
O. GRANBERG, Kejsar Rudolf II:s konstkammare, Sthlm 1902.
J. GUIFFREY och P. MARCEL, Inventaire général des dessins du Musée du Louvre et du Musée de Versailles, Ecole française.
H. JOUIN, Charles Le Brun et les arts sous Louis XIV, Paris 1889.
Kunstdenkmäler des Königreichs Bayern, Unter-Franken 12. Würzburg.
MADSEN, Kunstens historie i Danmark.
H. NASSE, Der Augsburgers Stadtmaler Matthias Kager, Zeitschrift des Hist. Vereins für Schwaben u. Neuburg 1926.
v. REBER, Die Gemälde der herzoglich bayrischen Kunstkammer Sitzungsberichte der K. b. Akademie der Wissenschaften 1892—1893.
ROMMEL, Neuere Geschichte von Hessen, Cassel 1820—58.
M. ROOSES, L'oeuvre de P. P. Rubens I—V, Antwerpen 1886—92.
O. WALDE, Storhetstidens litterära krigsbyten I, II, Sthlm 1916—20.

Sammanfattning av Östra Ryds kyrkas konsthistoria.

I. En eller flera kyrkor, om vilkas utseende och material intet är med visshet bekant, har funnits i Ö. Ryd före den nuvarande. Biskopsvisitation i Riudh ägde rum redan 1303 och 1319 och år 1315 nämnes ecclesia rydh. Möjligen är den nuvarande sakristian uppförd redan omkr. 1300 och tillhör då den äldsta stenkyrkan. Inventarier: Dopfont av kalksten, S. Margareta, träskulptur (fig. 336).

II. 1400-talets förra hälft: En rektangulär, trol. omkring 1430 av Sturesläkten uppförd tegelkyrka (fig. 424 A) med ursprungliga valv. Sakristian möjligen stammande från en äldre kyrka, ursprungligt eller något senare tillbyggt vapenhus i söder. 1449 målades väggar och valv av Johannes Iwan på bekostnad av Johan Kristersson (Vasa) och Britta Sture. Invent.: Trästatyer av helig biskop, troligen S. Martin, S. Birgitta samt en Pietabild (fig. 340, 341, 338).

III. 1400-talets senare hälft till omkring 1500: Johan Kristersson och Britta Sture föranstaltade om altarskåp (fig. 328), trol. även triumfkrucifix (fig. 334). Övriga inv.: S. Stefansstaty (fig. 343), kalk av silver (fig. 354), d:o (fig. 355).

IV. Omkring 1690 tillbyggde Nils Nilsson Brahe kyrkan (fig. 424 B) med korsarmar i norr och söder, varvid det gamla vapenhuset revs, samt med torn i väster och i öster ett gravkor åt Brahesläkten, i vilket ett ståtligt epitafium från 1693 är uppsatt och där sedermera de flesta medlemmar av Brahesläkten ha fått sitt vilorum. Under åren 1693—96 försåg Nils Brahe kyrkan med ny altaruppsats (fig. 327) och predikstol (fig. 344), och skänkte slutligen ljusredskap, altarsilver och tavlor. Begravningsvapen och fanor.

V. 1700-talet. Kyrkogården utvidgades 1727 och 1771. Stigluckor byggdes 1729 och 1751. Positiv till kyrkan 1756. Ny orgel och läktare 1781. Kyrkan putsades utvändigt 1773.

VI. 1800-talet. Målningarna överkalkas 1836, nya bänkar, Braheläktaren borttages på 1890-talet.

VII. Kyrkogården utvidgades åt norr 1914.

VIII. År 1924 restaurerades kyrkan enl. förslag upprättat av ark. Sven Brandel och gillat av Kungl. Byggnadsstyrelsen ²⁰/₂ 1924. Kalkmålningarna i korvalvet befriades från påmålning, målningar å långhusvalvens ribbor och bågar framtogos, väggar och valv avfärgades, kalkstensgolvet i kor och vapenhus framtogos, ett nytt altare uppfördes i södra korsarmen, å vilket den medeltida altarskiva, som sedan 1696 legat som tröskel i västportalen, upplades. Bänkarna erhöles nya gavlar och ommålades. Altare, predikstol, orgel och läktare ommålades. Kyrkan erhöles elektrisk uppvärmning.

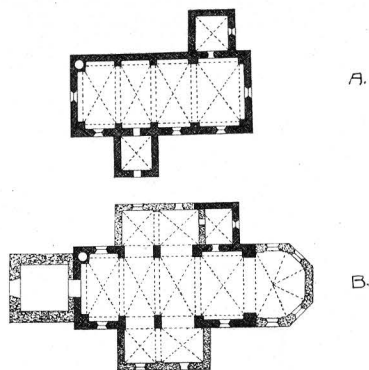

Fig. 424. Östra Ryds kyrka.
Kyrkoplanens utveckling.
Entwicklung des Kirchenplans.

Zusammenfassung.

Bischoffsvisitation in der Kirche Riudh wird genannt 1303 und 1319. Von dieser Kirche wissen wir doch nichts. Vielleicht ist die heutige Sakristei schon um 1300 gebaut und gehört demgemäss der ältesten Kirche. Inventarstücke aus dieser Zeit sind eine Taufe aus Kalkstein und eine Holzskulptur, St. Margareta (Fig. 336) darstellend. — Wahrscheinlich um 1430 wird eine neue ursprünglich gewölbte Ziegelkirche von rektangulärem Grundrisse und mit einer südlichen Vorhalle gebaut. 1449 wird die Kirche mit Kalkmalereien von Johannes Iwan verziert (Fig. 317 und 318). In diese Zeit gehören auch einige Holzskulpturen, St. Martin (Fig. 340), die heilige Birgitta (Fig. 341), ein Pietábild (Fig. 338). In der letzten Hälfte des 15. Jahrhundert kommt der Flügelaltar von dem Tischler Johannes (Fig. 328 und 331) hinzu, wahrscheinlich auch das Triumphkrucifix (Fig. 334), weiter ein St. Stephanus (Fig. 343) und zwei silberne Kelche (Fig. 355). — Um 1690 wurde die Kirche erweitert. Ihr Grundriss wurde nun kreuzförmig, Turm wurde in Westen und die Begräbniskapelle der gräflichen Dynastie Brahe in Osten gebaut. Nils Graf Brahe schenkte 1693—96 der Kirche den Altaraufsatz (Fig. 327) und die Kanzel (Fig. 344). In der Begräbniskapelle wurde das Epitaph (Fig. 376) errichtet. Altargerät, Gemälde, Funeralwappen gehören weiter in diese Periode. — 1727 und 1771 wurde der Friedhof erweitert, und neue Friedhofsportale wurden 1729 und 1751 gebaut. Neue Orgel und Empore 1781. 1836 wurden die Kalkmalereien übertüncht und neues Gestühl gemacht. — 1924 fand eine durchgreifende Restaurierung statt, wo u. a. die Kalkmalereien teilweise von der Übertünchung befreit wurden.

